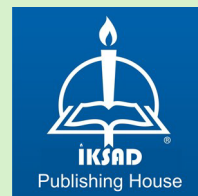

PEYZAJDAKİ ÇEVRESEL VE TOPLUMSAL SORUNLAR KARŞISINDA:

İNSAN, YER VE KATILIMCILIK

Editör
Doç.Dr. Emel Baylan

**PEOPLE, PLACE AND PARTICIPATION:
IN THE FACE OF ENVIRONMENTAL AND SOCIAL CHALLENGES IN
LANDSCAPES**

**PEYZAJDAKİ ÇEVRESEL VE SOSYAL ZORLUKLAR KARŞISINDA:
İNSAN, YER VE KATILIMCILIK**

EDİTOR

Doç. Dr. Emel BAYLAN

YAZARLAR

Prof. Dr. Sennur AKANSEL

Prof. Dr. Hümeýra BİROL

Prof. Dr. Dicle OĞUZ

Doç. Dr. Emel BAYLAN

Doç. Dr. Hatice KIRAN ÇAKIR

Doç. Dr. İlgi ATAY KAYA

Doç. Dr. Sibel POLAT

Dr. Bihter BİNGÜL BULUT

Araş. Gör. Dr. Merve ÖZEREN ALKAN

Araş. Gör. Esra KUT GÖRGÜN

Araş. Gör. Diba ŞENAY

Araş. Gör. Dr. Beste KARAKAYA AYTİN

Araş. Gör. Dr. Deniz Gözde ERTİN TEZGÖR

Y. Mimar Bahareh JOOSHANİ

M. Edip BOLAT

Enes AKDENİZ

İdil KANTER OTÇU

Copyright © 2022 by IKSAD publishing house

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, distributed or transmitted in any form or by any means, including photocopying, recording or other electronic or mechanical methods, without the prior written permission of the publisher, except in the case of brief quotations embodied in critical reviews and certain other noncommercial uses permitted by copyright law. Institution of

Economic Development and Social
Researches Publications®

(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)

TURKEY TR: +90 342 606 06 75

USA: +1 631 685 0 853

E mail: iksadyayinevi@gmail.com

www.iksadyayinevi.com

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules.

IKSAD Publications – 2022©

ISBN: 978-625-8246-22-3

Cover Design: Pakize KELEŞ

October/ 2022

Ankara / Türkiye

Size = 16x24 cm

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

ÖNSÖZ/ PREFACE

Doç. Dr. Emel BAYLAN1

BÖLÜM I

PEYZAJIN ANLAMI VE KATILIMCILIK

Doç. Dr. Emel BAYLAN9

CHAPTER II

PLACE-MAKING AND PARTICIPATION: A CASE STUDY IN BARBAROS (İZMİR, TÜRKİYE)

Res. Assist. Esra KUT GÖRGÜN

Assoc. Prof. Dr. İlgi ATAY KAYA35

BÖLÜM III

ÂTIL KAMUSAL MEKANLARI DÖNÜŞTÜRMEK İÇİN KENTSEL AKUPUNKTURDAN NASIL FAYDALANABİLİRİZ?

Y. Mimar Bahareh JOOSHANI

Doç. Dr. Sibel POLAT61

BÖLÜM IV

HAFIZA MEKÂNLARI OLARAK KENTSEL PEYZAJLAR

Dr. Beste KARAKAYA AYTİN

Dr. Deniz Gözde ERTİN TEZGÖR107

BÖLÜM V

BİR HAFIZA MEKANI OLARAK TARİHİ BUCA MEYDANI VE YENİDEN ÜRETİMİ

M. Edip BOLAT

Prof. Dr. Hümeysra BİROL133

BÖLÜM VI
ENGELLİLERİN KENTSEL MEKÂNLARI KULLANIM
HAKKI

Doç. Dr. Hatice KIRAN ÇAKIR
Prof. Dr. Sennur AKANSEL.....175

BÖLÜM VII
KENTSEL TARIM VE KATILIMCILIK

Enes AKDENİZ
Dr. Bihter BİNGÜL BULUT.....203

BÖLÜM VIII
KORUNAN ALANLARDA ZİYARETÇİ İZLEMEDE BAZI
KATILIMCILIK ARAÇLARI

Dr. Bihter BİNGÜL BULUT.....225

BÖLÜM IX
BORNOVA ÇAYI HAVZASI YAPILI ALANLARINDA
KENTSEL YEŞİL ALANLARIN YETERLİLİĞİ İLE YAŞAM
KALİTESİ İLİŞKİSİ

Araş. Gör. Dr. Merve ÖZEREN ALKAN
Araş. Gör. Diba ŞENAY.....239

BÖLÜM X
DIŞ MEKÂNDA TERMAL KONFORUN BELİRLENMESİNDE
KULLANILAN YAKLAŞIMLAR

İdil KANTER OTÇU
Prof. Dr. Dicle OĞUZ.....271

ÖNSÖZ

İnsanların ve peyzajların karşı karşıya kaldığı çevresel sorunların her geçen gün artarak devam etmesi ve çok taraflı olması, diğer pek çok süreç yanında mekansal planlama, tasarım ve yönetim süreçlerini de değişime ve stratejik çözümlere zorlamaktadır. Karşı karşıya kalınan bu sorunların ve zorlukların çözümünde, Dünya'nın pek çok ülkesinde katılımcı uygulamaların ümit verici ve etkili sonuçları olduğu görülmektedir. Ancak mekansal planlamada katılımcı karar üretimi ve uygulamaları Türkiye'de henüz başlangıç dönemindedir ve bu dönem çok da kolay geçmemektedir. Anadolu coğrafyasında yüzyıllardır benimsenmiş birey-toplum-devlet arasındaki güç ilişkilerinin ve karar üretme yaklaşımlarının biçimlendirdiği, yaşam pratikleri, değerler, yönetim sistemleri ve demokrasi deneyimleri düşünüldüğünde bu dönemin zorlu geçiyor olması şaşırtıcı değildir. Katılımcı süreçleri kolaylaştırarak ve yaygınlaştırarak *peyzajların sürdürülebilirliği, demokrasi, çevresel adalet, herkes için yaşam kalitesi ve ortak iyi* zemininde çözümler geliştirmenin yolları arasında bu alandaki bilimsel çalışmaların, uygulamaların ve her düzeyde eğitimin artması da yer almaktadır.

Bu bağlamda kitap;

- peyzaj planlama, tasarımı ve yönetiminde katılımcı yaklaşımlara ilişkin yazının gelişmesine katkı sağlamayı;
- mekân plancılarına, tasarımcılarına, yöneticilerine ve öğrencilere toplum-peyzaj-katılımcılık üçgeninde hem

teoriden hem de pratik alandan bilgiler paylaşmayı amaçlamıştır.

Değerli çalışmalarını paylaşarak kitabın yayınlanmasına katkıda bulunan tüm yazarlara teşekkür ederim. Araştırmacılara, yöneticilere, uygulayıcılara, peyzajla ilgilenen herkese ve Türkiye peyzajlarına katkı sağlaması dileğiyle.

Emel Baylan

Zürich, 08/10/2023

PREFACE

The fact that environmental problems that people and landscapes face are becoming more widespread and multifaceted forces spatial and landscape planning, design, and management processes, as well as many other processes, to change. Participatory landscape planning, design, and management practices have shown promising and effective results in addressing these problems and challenges in many countries around the world. However, in Türkiye, participatory decision-making and applications are still in their infancy, and this period is fraught with difficulties. Considering the power relations and decision-making approaches between individuals-society-state that have been implanted in Anatolian geography for centuries, it is unsurprising that this period has been difficult. The advancement and dissemination of scientific studies, practices, and education at all levels on this topic is among the ways of facilitating and disseminating participatory processes in order to develop solutions

based on the sustainability of landscapes, democracy, environmental justice, quality of life for all, and the common good.

In this context, the book aims;

- to contribute to the development of the literature on participatory approaches in landscape planning, design and management;

- to share information from theory and practice in the society-landscape-participation triangle with space planners, designers, managers, and students.

I'd like to thank all of the authors who contributed to the book's publication by sharing their invaluable work. I hope it will be useful to Turkish landscapes, as well as landscape researchers, managers, practitioners, and anyone else interested in landscapes.

Emel Baylan

Zürich, 08/10/2023

BÖLÜM I

PEYZAJIN ANLAMI ve KATILIMCILIK

Doç. Dr. Emel BAYLAN¹

¹ Trakya Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Edirne-Türkiye.
emelbaylan@trakya.edu.tr

GİRİŞ

Dünya nüfusunun hızlı artışı, salgın hastalıklar, iklim değişikliği, ekosistemlerin ve biyoçeşitliliğin kaybı, alt-yapı yetersizlikleri, yoksulluk, işsizlik ve toplumsal birlikteliğin olmaması yakın gelecekte doğal sistemin ve insan yaşamının daha da olumsuz etkileneceğini göstermektedir. Farklı ölçeklerde yaşanan çevre-kalkınma ve çevre-toplum ikilemleri, bu ikilemlerin neden olduğu sorunlar ve anlaşmazlıklar yenilikçi karar üretme ve yönetim yaklaşımları gerektirmektedir (Opdam, 2017). Yukarıdan- aşağı, merkeziyetçi karar üretme yaklaşımları, rasyonel çözümler üretmeye çalışsa da mevcut sorunların karmaşık ve çok taraflı olması çözümlerin yetersiz kalması ile sonuçlanmaktadır. Bu durum çevresel ve mekânsal karar alma süreçlerinde şeffaf ve aşağıdan-yukarı, kapsayıcı süreçlere ihtiyacı ve ilgiyi arttırmıştır. Bu bağlamda hızlı ve olumsuz peyzaj değişimlerini, ekosistem kayıplarını azaltmak ve peyzajların sürdürülebilirliğini sağlamak için yurttaşları ve diğer ilgi gruplarını, çevresel adalet ve demokrasi kapsamında planlama ve tasarım süreçlerine dâhil eden katılımcı yaklaşımlar gündeme gelmiştir.

Çevre ve peyzajla ilgili karar üretme ve yönetim süreçlerinde katılımcılık, Aarhus (UNECE, 1998), Avrupa Peyzaj Sözleşmesi (APS) (CoE, 2000), Faro (CoE, 2005) gibi sözleşmelerle uluslararası düzeyde de teşvik edilmektedir. APS' ye göre peyzaj politikalarının ve peyzaj kalite hedeflerinin belirlenmesinde, katılımcılık ve bu bağlamda yurttaşların ve tüm ilgi gruplarının beklentilerinin, görüşlerinin ve

değerlerinin karar süreçlerine yansıtılması temel kriterlerdendir (Jones & Stenseke, 2011).

Katılımcı süreçlerin ideal hedefi; farklı ve çoğu zaman da çıkarları birbirleriyle çatışan tarafların bilgisini, beklentilerini ve önceliklerini (Reed, 2008), ortak yarar ve hedefler doğrultusunda mekânsal kararlara yansıtılabilmektir. Bu hedefi gerçekleştirmek, karar üretim sürecinde peyzajın sadece fiziksel ve ekolojik özelliklerinin değil, peyzajın sosyo-kültürel katmanının ve bu kapsamda toplum-peyzaj etkileşiminin de dikkate alınması ile mümkündür. Çünkü peyzaj, insan eylemleri için bir zemin veya insan ihtiyaçlarına doğal ya da kültürel kaynak sağlayan, bağımsız öğelerle dolu fiziksel bir ortamdan daha fazlasıdır. Peyzajlar, biyofiziksel özelliklerle birlikte, sosyo-kültürel özellikler, politik kararlar ve eylemler ile bunların temelini oluşturan, toplumun peyzaja yüklediği değer ve anlamların birlikte biçimlendirdiği yerlerdir (Greider & Garkovich, 1994; Cheng ve ark., 2003).

Peyzajla kurulan bağların ve peyzaja yüklenen anlamların anlaşılabilir olarak mekansal kararlara yansıtılması, mevcut ve olası potansiyellerin, çatışmaların ve zorlukların belirlenerek, kararların kalitesini ve kapsayıcılığını desteklemektedir (Williams & Patterson, 1999, 1996; Hunziker ve ark., 2007; Köpsel ve ark., 2017). Peyzajın sosyo-kültürel boyutunun demografi, tarih, ekonomi gibi bileşenleri yanında, “yer” kavramını temel alan bir yaklaşımın ve bu kavramın sunduğu bilgilerin planlama sürecine dahil edilmesi, peyzajın birlikte, katılımcı bir yaklaşımla yönetimini kolaylaştırıcı potansiyeller sunmaktadır

(Williams & Patterson, 1999; Manzo & Perkins, 2006; Cheng ve ark., 2003).

Katılımcılığa duyulan ihtiyaca rağmen farklı ölçek ve karakterdeki çoğu peyzaj için katılımcı karar üretme yaklaşımları ve uygulamaları halen yetersizdir. Dolayısıyla peyzajın paydaşları arasındaki anlaşmazlıklar ve peyzajların sürdürülebilirliğini olumsuz etkileyen baskılar devam etmektedir. Bu kapsamda çalışmada, yer ve peyzaj kavramları ile yer anlamları bağlamında; peyzaja yüklenen anlamlar ve bu anlamların peyzaj planlamada katılımcılığı destekleyici potansiyelleri ile hakkında bilgi verilmektedir.

1. YER ve PEYZAJ

“Yer”, biyofiziksel özellikleri ile birlikte, peyzajla kurulan ilişkilerin ve ona yüklenen anlamların anlaşılması ve bu bilgilerin peyzajlarla ilgili mekânsal karar üretimi süreçlerine yansıtılmasına imkân veren temel kavramlardan biridir. İnsanlar eylemleri aracılığıyla mekânla, somut ve soyut düzlemlerde; duygusal, işlevsel (araçsal/faydacı) ve/veya sosyal etkileşimde bulunarak ilişki kurdukça mekana duygu, anlam ve değer yüklemektedirler (Tuan, 1977; 1980; Low & Altman, 1992). Bu süreçte mekân (uzam), bireysel ve toplumsal etkileşimler, eylemler ve deneyimler ile “yer”e dönüşür. Yer; yerel koşullar, kültürel pratikler, sosyal ve politik süreçlerle ve anlamlarla yapılanan, üretilen ve üretimi devam eden bir yapıdır. Relph (1976) ve Tuan (1977)’e göre yer, sadece bir şeyin konumu değil, derin anlamları olan, anlam yüklü mekândır. Yine bu bağlamda Williams & Patterson (1999)’a göre yer, toplumsal süreçte inşa edilen/üretilen anlam sistemidir. Bu anlam yüklü mekânsal

ve zamansal sistem; toplumlara, ekosistemlere, doğal kaynaklara, somut ve soyut kültürel mirasa ve daha birçok peyzaj öge ve özelliğine ev sahipliği yapan yerdir.

Bu teorik çerçeve ile paralel olarak peyzajlar, doğal ve sosyo- kültürel- toplumsal-politik süreçlerin etkileşimi ile biçimlenen, üretilen mekânsal yapılar (Greider & Garkovich, 1994; Gailing & Leibenath, 2015), insan deneyimleri oluşan anlam dolu yerler olarak tanımlanmaktadır (Low & Altman, 1992; Cheng ve ark., 2003). Yani toplumsal yapılanma/inşaa sürecinde; güç ilişkileri, değerler, ilişkili eylemler, yüklenen anlamlar ve kurulan bağlar, biyofiziksel mekanı, peyzaja dönüştürür (Cheng ve ark., 2003; Dixon & Durrheim, 2001; Hunziker ve ark., 2007). Peyzajın bir yapı olduğu görüşüne dayanan Avrupa Peyzaj Sözleşmesine göre “peyzaj”: insanlar tarafından algılandığı şekliyle, karakteri doğal ve/veya insan faktörlerinin faaliyetleri ve bunların etkileşimi sonucu oluşan bir alandır (COE, 2000). Plieninger ve ark., (2015) peyzajları, arazi kullanımı ve sosyal normlar gibi doğal süreçlerin ve kültürel uygulamaların zaman içindeki etkileşiminin tezahürleri olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda peyzaj, sadece biyofiziksel özelliklerle dolu, durağan bir kap değil; işlevsel, sembolik, sosyo-kültürel, bireysel ve toplumsal kimlikle ilişkili anlamları olan, fiziksel ve sosyo-kültürel bağlamın hem fiziksel hem de zihinsel bir ürünüdür.

1.1. Peyzajın Anlam Boyutları

Somuttan soyuta geniş bir yelpazeye yayılan yer anlamları, söz konusu peyzajda gerçekleşen günlük eylemler ve faaliyetler ile o yerde

faaliyette bulunan diğer kişiler ve gruplar arasındaki sosyal ilişkiler sonucu gelişir ve pekişir (Stedman, 2008; Brehm ve ark., 2013). Stedman (2008)'e göre yere yüklenen anlamlar, “tanımlayıcı”, “açıklayıcı” öğelerdir; o alanın ne olduğunu, nasıl bir yer olduğunu tanımlamaktadır.

Bir yere atfedilen anlamlar o yere özgüdür ve biyofiziksel nitelikler aynı olsa bile başka yerlere aktarılması zordur ya da mümkün değildir. Bu durum, insan-yer bağlantılarının geliştikleri yerlerden bağımsız, kolayca ayrışabilen özellikler olmadığı anlamına gelmektedir (Cheng ve ark., 2003). Peyzaj anlamları, sosyo-kültürel, yönetsel ve politik yapıya, ihtiyaçlara, peyzajdan beklentilere ve kullanım biçimlerine yani bağlama göre gelişmektedir (Cheng ve ark., 2003; Smith ve ark., 2012; Williams, 2014; Köpsel ve ark., 2017). Bu sebeple, bir peyzaja yüklenen anlamlar sabit olmayıp, peyzajdaki gelişmeler, sosyo-kültürel etkileşim ve iktidar ilişkileri içinde değişmekte ve dönüşmektedir (Williams & Patterson, 1999; Cheng ve ark., 2003; Williams, 2014). Öyle ki peyzaj anlamları ve bu anlamlardaki farklılıklar, peyzajın özellikleri, içinde bulunduğu bağlam, kullanıcılarının kimliği ve peyzajla bağlantılarındaki farklılık hakkında bilgi verir (Cheng ve ark., 2003; Manzo 2005; Smith ve ark., 2012).

Yer anlamları, somut peyzaj öge ve özellikleri ile bağlantılı, işlevsel ya da faydacı anlamlar yanında, ait olma bağlanma, güzellik ve mistik manevi değerler gibi soyut anlamları da kapsamaktadır (Cheng ve ark., 2003). Somut ve soyut anlamlar birbirleriyle iç içe geçmiş halde, peyzaja yüklenen anlamların farklı yönlerini yansıtmaktadır. Williams

(2014)'e göre yer anlamlarının, içkin (nesnel), işlevsel (araçsal, faydasal), sosyo-kültürel ve kimlik tanımlayıcı olmak üzere, somutluk, ortaklık ve duygu boyutları (Fournier, 1991) açısından farklılık gösteren dört katmanı bulunmaktadır.

İçkin anlamlar katmanı, yerin herhangi bir kültüre özel olmayan ve çoğu insanın algılayacağı, bir yerin temel veya maddi özelliklerini yansıtan anlamlardır. Bu tür anlamlar büyük ölçüde objektif olarak tanımlanabilirler. İkinci katmanda, istenen ya da talep edilen ihtiyaçların, davranışsal ya da ekonomik hedeflerin karşılanmasını mümkün kılan, yerin yine maddesel özellikleri ile ilişkili işlevsel anlamlar bulunmaktadır. Bu nedenle benzer fiziksel özelliklere sahip yerlerin benzer, ortak işlevsel ve içkin anlamları olabilmektedir (Williams, 2014).

İşlevsel/kullanım değerlerinin ve anlamlarının ötesinde, insanların o peyzajı algılayışı, anlamlandırması ve değerlendirmesi hem kişisel hem de toplumsal kimliğin yansımasıdır. Kimlik açıklayıcı anlamlar, bireylerin bir yerden nasıl etkilendikleri ve o yere duygusal, sembolik ve mistik/dini açıdan bağlılıkları hakkında bilgi verir. Bu anlamlar, zaman içinde çevre ile kurulan etkileşim yoluyla, bireysel düzeyde kendilik gelişimi, kimlik ve yere bağlılık gibi süreçlerle ilgilidir. Bu süreçlerde bireyler mekâna, kimliklerini yansıtan, kendileri bilgi veren anlamlar yüklerler (Williams, 2014; van Patten & Williams, 2008; Raymond ve ark., 2017).

Yer anlamının sosyo-kültürel katmanı; günlük yaşamın kültürel, tarihi ve coğrafi bağlamı içinde, dil ve sosyal etkileşim aracılığı ile toplumsal

ya da sembolik olarak inşaa edilmiş (*üretilmiş*) anlamını ifade etmektedir. Bu katmandaki anlamlar kişilere, kendilerini bir grupla ya da kültürle tanımlamalarına yardımcı olurken, bir yerle ilgili ortak kurallar, normlar ve beklentiler hakkında bilgi verir. Sosyo-kültürel anlamlar, içinde bulunan çevreyi biçimlendiren fikirler, değerler ve inançlardır. Bunların her biri, bireylerin toplumsal kimliklerini tanımlamasına ve o yerde nasıl davranmaları gerektiği belirlemeye yardımcı olan bilgiler sunar. Toplumsal olarak üretilen sembolik anlamlar, insanlar üzerinde yerin kendisinden daha güçlü etkiye sahip olabilir (Cheng ve ark., 2003; van Patten & Williams, 2008; Williams, 2014). Son yıllarda araştırmacılar, bu anlam katmanlarına ek olarak, yer anlamlarına görme, koku, duyma, dokunma ve hissetme gibi duysal algıların da katkı sağladığını ve peyzajın duysal anlamlarının da olduğunu, çünkü bir yerin tamamıyla ancak duyularla deneyimlenebileceğini, algılanabileceğini belirtmektedirler (Raymond ve ark., 2017).

Peyzaj anlamlarının belirlenmesinde ve tanımlanmasında bazı araştırmacılar Likert tipi sorulardan oluşan ölçekler ya da yerin olası anlamlarının yer aldığı seçeneklerden oluşan anketler kullanmışlardır (Stedman, 2002; Stedman ve ark., 2007). Bazı araştırmacılar ise bu araçların yerin özgün ve sembolik anlamlarını tam olarak yansıtamaması gibi nedenlerle açık uçlu sorulardan oluşan etnografik mülakatlar, derinlemesine görüşme, katılımcı gözlem, içerik analizi, bilişsel haritalar ve sözlü tarih analizleri (Cheng ve ark., 2003; Manzo 2005; Knaps & Herrman 2018), hikaye anlatımı, fotoğraf tanımlama

(Tonge ve ark., 2013) gibi niteliksel araştırma yöntemleri kullanılmaktadır (Brehm ve ark., 2013). Diğer taraftan doğal kaynak ya da peyzaj yönetimi süreçlerinde insan-yer bağlantılarını anlayabilmek aslında, plancılara ve araştırmacıların o yeri, söz konusu peyzajın yerel paydaşları gibi deneyimlemesini gerektirir (Cheng ve ark., 2003). Ayrıca son zamanlarda ise katılımcı haritalama yöntemleri ile yer anlamlarının mekânsal boyutu da belirlenmektedir. Bu tür çalışmalarda istatistiksel yöntemler yanında coğrafi bilgi sistemlerinden de yararlanılmaktadır (Gottwald ve ark., 2022).

2. PEYZAJ PLANLAMADA KATILIMCILIK ve PEYZAJIN ANLAMLARI

“Katılım” kavramı, politikalar ve düzenlemeler bağlamında, hükümet kurumları ve yerel ilgi grupları arasında, bilgi paylaşımından birebir iletişime, tüm yönetim gücünün yerel halka devredilmesi bağlamında, yurttaş kontrolüne kadar pek çok şeyi açıklamak için kullanılmaktadır (Arnstein, 1969). Halk, ilgi grubu ve yerel katılım ise hükümetler, merkezi ve yerel kurumlar tarafından gerçekleştirilen resmi, geleneksel karar verme sürecinin sonuçlarını, bu süreçlere dâhil edilmemiş bireylere ve toplumsal gruplara etkileme olanağı veren süreçleri kapsamaktadır (Sante ve ark., 2019). Katılım ve katılımcılık süreci; amacı, güç ilişkileri, sürece katılanlara katılımı ilişkili vaadedilenler ve yerel halkın etki düzeyleri açısından çok geniş bir spektrumu kapsamaktadır (Baylan, 2012). Peyzaj planlamaya katılım, katılımın kapsamı ve boyutu, planlama kapsamına ve aşamasına göre farklılaşmaktadır.

Peyzaj planlama süreci, planlama bağlamının, peyzajın karşı karşıya olduğu sorunların, önceliklerin ve ilgili hedeflerinin tanımlandığı, kapsam belirleme aşamasıyla başlamaktadır (von Haaren, 2002). Bu aşamada yerel koşulların ve karakteristiklerin tanımlanması planlamanın temelini oluşturmaktadır. Peyzajın biyofiziksel özellikleri yanında, söz konusu peyzaja yüklenen anlamlar da yerel koşulların ve karakteristiklerin önemli bir parçasıdır. Bir peyzajın anlamı, o peyzajda yaşayanlar, orada yaşamayan ancak kimliklerinin bir parçasını o peyzaj üzerinden tanımlayan yurttaşlar, farklı toplumsal gruplar, politikacılar, bu peyzaja kısa süreli ziyaretler yapan araştırmacılar, kaynak yöneticileri, plancılar ya da ziyaretçiler/turistler için birbirinden farklıdır.

Kararların geleneksel, yukarıdan-aşağı bir yaklaşımla üretildiği süreçlerde, peyzaja yüklenen anlamlar ya dikkate alınmamakta ya da çok genel olarak, baskın tarafların görüşlerini ve gücünü meşrulaştıran yer anlamlarına odaklanılmaktadır. Bu tür yaklaşımlar ve uygulamalar, söz konusu peyzajın özgünlüğünü ve derinliğini yansıtmamakta, yerel bilginin, farklı grupların seslerinin ve görüşlerinin sürece yansımaları engellemektedir. Oysa farklı ilgi gruplarının söz konusu yere yüklediği anlamlar; peyzajın özgün yönlerine, soyut özelliklerine, peyzajın durumuna ve peyzaj-toplum bağlantılarına ilişkin bilgiler vermektedir. Bu bilgiler peyzajın sosyo-kültürel boyutunu kapsamlı olarak yansıtabilmektedir. Peyzajın sosyo-kültürel boyutuna ilişkin bu bilgilerin, planlamanın kapsamının ve önceliklerinin belirlendiği başlangıç aşamasında dikkate alınması, ilgi gruplarının seslerinin ve

görüşlerinin planlamaya erken aşamalarda yansıtılmasını sağlayabilmektedir. Hatta yer anlamları ile ilgili bilgilerin elde edilmesine yönelik katılımcı araştırma yöntemleri ve uygulamalar, planlamanın çözümlerini arayacağı sorunların ilgi grupları ile birlikte tanımlanmasını imkân vererek, karar üretme sürecine ilgi gruplarının aktif katılımını kolaylaştırmaktadır (Gottwald ve ark., 2021).

Geleneksel yaklaşımda planlamanın ikinci aşamasında, ağırlıklı olarak biyofiziksel peyzaj özellikleri ile ilgili analizler yer almaktadır. Bu süreçte sosyo-kültürel özellikler daha geri plandadır ve genellikle, rekreasyon ve estetik/manzara değerleri ile sınırlıdır (von Haaren, 2002). Ayrıca bu analiz ve değerlendirmelerde ağırlıklı olarak biyofiziksel göstergeler kullanılmaktadır. Ancak peyzajın insanlar tarafından algılanmasının ve değerlendirilmesinin öznel bir boyutu da bulunmaktadır. Planlamanın analiz ve değerlendirme aşamalarında da katılımcı yaklaşımların kullanılarak, peyzajın özellikleri ve durumu hakkında öznel ve toplumsal bakış açısının dikkate alınması bu aşamaların da kapsayıcılığı bakımından önemlidir. Bu tür bir yaklaşımla, peyzajın farklı toplumsal anlam ve değerlerinin dikkate alınması, farklılıklardan kaynaklanan anlaşmazlıkları çözmek için alternatif stratejiler geliştirilmesine yardımcı olabilmektedir.

Planlamanın ilerleyen aşamalarında, bu bilgi ve değerlendirmelerin mekânsal plan ve tasarıma yansıtılarak üretilen taslak çalışmaların, ilgi gruplarının katıldığı çalıştaylarda tartışılması, planlama sürecinin katılımcı niteliği ve planın kapsayıcılığı için kritik öneme sahiptir. Bu gibi uygulamalar ile öngörülen peyzaj kalite hedeflerinin, arazi

kullanım kararlarının ve değişimlerin, toplumun peyzaja yüklediği anlamlar ve kurduğu bağlar ile çelişip çelişmediği kolaylıkla belirlenebilmektedir. Dolayısıyla bu tür süreçler, peyzajların geleceğine yönelik plan ve projelerin benimsemesini, anlaşmazlıkların azaltılması ve sürecin meşruiyetini kolaylaştırmaktadır.

Gooch (2003)'e göre, çevre ve peyzajla ilgili planlama ve yönetim süreçlerine katılımın, meşruiyetten, peyzajı ve çevre kalitesini olumlu etkilemekten, korunmasına destek olmaktan daha ileri katkıları bulunmaktadır. Öyle ki bu karşılıklı, iki yönlü bir süreçtir ve bu tür süreçlere katılım aynı zamanda, katılanlarda demokratik farkındalık ve toplumsal sorumluluk gelişimini desteklemektedir. Katılım sürecinde, ilgi grupları arasında iletişim ve etkileşim, güven tesisi ve sosyal öğrenme kolaylaşarak, planlama önerilerine ve sürecine halkın desteği sağlanabilir. Tüm bu süreçler planlamaya konu olan peyzajla kurulan bağları ve ona yüklenen anlamları olumlu etkiler (Gooch, 2003; Gottwald ve ark., 2021; Cheng ve ark., 2003).

Bununla birlikte, yer anlamlarının ve yerle kurulan bağların peyzajla ve çevre ile ilgili plan ve yönetim süreçlerine katılımın önemli öncüllerinden, belirleyicilerinden olduğu savunulmaktadır (Vaske & Korbin, 2001; Jorgensen & Stedman, 2006; Manzo & Perkins, 2006; Halpenny, 2010; Larson ve ark., 2018; Doyle- Capitman & Decker, 2018; Gottwald ve ark., 2021; Kil ve ark., 2014). Örneğin; peyzaj koruma tutum ve davranışları (örn: su tasarrufu, geri dönüşüm, peyzajın bakımı-onarımı vb.), gönüllülüğü destekleme ve peyzajın geleceği ile karar verme süreçlerine katılım üzerinde peyzajla kurulan güçlü

bağların ve yüklenen anlamların olumlu etkisi olduğu görülmüştür (Tuan, 1977; Stedman, 2002; Manzo & Perkins, 2006; Krasny ve ark., 2014; Chapin & Knapp, 2015; Huber & Arnberger, 2021).

Peyzajla kurulan bağların, yüklenen anlam ve değerlerin olumlu ve güçlü olmasında ise; o yerde yaşamının, ziyaret sıklığının, söz konusu peyzajın topluma katkılarının ve önerilen projelerin geçim kaynakları üzerindeki olası olumsuz etkilerin farkında olunması gibi durumların etkili olduğu belirtilmektedir. Bununla birlikte bireylerin katılıma ilişkin tutumları aynı zamanda, kendilerini özdeşleştirdikleri toplumsal kimliklerle ve dolayısıyla bu toplumsal grupların söz konusu peyzaja yükledikleri anlamlar ve beklentilerle de ilişkilidir. Bu bağlamda, peyzaja yüklenen ortak anlamlar ve peyzajdan ortak beklentiler, ilgi gruplarının katılımı, katılım sürecinin nitelik ve işlevleri açısından belirleyicidir (Stedman, 2002; Chapin & Knapp, 2015).

SONUÇ

Peyzajın farklı anlamlar yüklü, karmaşık, çok taraflı bir yapı olması ve bu sebeple karşı karşıya kaldığı baskılar ve anlaşmazlıklar, peyzajı sürdürülebilir olmayan bir biçimde değiştirirken, mekânsal karar üretme ve uygulama süreçlerini de değişime zorlamaktadır. Geleneksel, teknokratik planlama sürecinin olumsuz sonuçları bu değişim ihtiyacını tekrar tekrar hatırlatmaktadır. Diğer taraftan peyzaj sadece, kaynakların kullanımı ve korunması ikileminde paydaşları arasında güç mücadelelerinin, anlaşmazlıkların yaşandığı bir yer değildir.

Yer kavramı ve yer anlamları bağlamında peyzaj, uzlaşma zemini ve aracı olarak, insanları birlikte hareket etmeye ve peyzajın sürdürülebilirliği için ortak eyleme teşvik edebilir. Ortak eylemler ve süreçler kapsamında bağlama uygun, özgün katılımcı yaklaşımlar ve uygulamalar ile peyzaj, demokratik bir karar üretme zemini işlevini görebilecektir. Bütün bu katkılarına rağmen, katılımcı süreçler genellikle, ek iş yükü ve zaman kaybı olarak görülmektedir. Bununla birlikte yerel toplulukların zayıf sosyo-ekonomik koşulları ve kapasiteleri, doğal kaynak yöneticilerinin ve araştırmacıların katılımcı uygulamalardaki deneyim eksiklikleri de çözüm gerektiren diğer zorluklardandır.

Bu zorlukların giderilmesi aynı zamanda, araştırmacıların, plancıların ve yöneticilerin doğal kaynak, çevre ve peyzaj planlama ve yönetimindeki rollerini gözden geçirmesini ve yeniden tanımlamasını gerektirmektedir. Böyle bir süreçte plancıların rolü, tarafların birbirini anlamasına, diyalog kurmalarına ve müzakere zemininin gelişmesine yönelik arabulucu ve kolaylaştığı nitelikte olmalıdır. Bu zeminde söz konusu peyzajla doğrudan ya da dolaylı bağlantısı bulunan hiçbir tarafın ayrıcalığı yoktur. Aksine farklı ilgi gruplarının ortak yarar ve hedeflerde uzlaşması ve fikir birliğinde olması katılımcı planlama sürecinin temel ilke ve sonuçlarından olmalıdır. Bu bağlamda ilgi grupları tarafından paylaşılan, ortak peyzaj anlamlarının belirlenmesi, üzerinde fikir birliğine varılan peyzaj kalite hedeflerinin belirlenmesi bakımından önemlidir.

KAYNAKLAR

- Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4): 216-224.
- Baylan, E. (2012). Doğal Kaynak Yönetimi için Kolaboratif Peyzaj Planlama: Karasu Nehri Örneği. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Brehm, J.M., Eisenhauer, B.W., Stedman, R.C. (2013) Environmental concern: Examining the role of place meaning and place attachment. *Society & Natural Resources*, 26(5): 522-538.
- Chapin, III, F. S., & Knapp, C. N. (2015). Sense of place: A process for identifying and negotiating potentially contested visions of sustainability. *Environmental Science & Policy*, 53: 38-46.
- Cheng, A. S, Kruger, L.E., Daniels, S. E. (2003) “Place” as an integrating concept in natural resource politics: Propositions for a social science research Agenda. *Society & Natural Resources*, 16(2): 87-104
- CoE (2005). Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society (CETS No. 199). <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=199>
- COE (Council of Europe) (2000) The European Landscape Convention (Florence Convention). The Council of Europe. <https://www.coe.int/en/web/landscape>
- Davidson, N. C. (2018) Ramsar convention on wetlands: Scope and implementation. In: Finlayson CM, Everard M, Irvine K et al (eds) *The Wetland Book I: Structure and function, management, and methods*, Springer, pp 451-458. https://doi.org/10.1007/978-90-481-9659-3_113
- Doyle-Capitman, C. E., Decker, D. J., Jacobson, C. A. (2018). Toward a model for local stakeholder participation in landscape-level wildlife conservation. *Human Dimensions of Wildlife*, 23(4): 375-390.
- Fournier, S. (1991) Meaning-based framework for the study of consumer-object relations. *ACR North American Advances in Consumer Research*, 18: 736-742.

- Gailing, L., Leibenath, M. (2015) The social construction of landscapes: Two theoretical lenses and their empirical applications. *Landscape Research*, 40 (2): 123-138.
- Gooch, M. (2003). A sense of place: ecological identity as a driver for catchment volunteering. *Australian Journal on Volunteering*, 8(2): 23–32.
- Gottwald, S., Brenner, J., Albert, C., Janssen, R. (2021). Integrating sense of place into participatory landscape planning: Merging mapping surveys and geodesign workshops. *Landscape Research*, 46(8): 1041-1056.
- Gottwald, S. (2022). Sense of Place in Spatial Planning: Applying Instrumental and Deliberative Approaches at the River Lahn. *Landscape Online*, 97, 1100. <https://doi.org/10.3097/LO.2022.1100>
- Greider, T., Garkovich, L. (1994). Landscapes: The social construction of nature and the environment. *Rural Sociology*, 59(1): 1-24.
- Halpenny, E. (2010). Pro-environmental behaviors and park visitors: the effect of place attachment. *Journal of Environmental Psychology*, 30(4): 409-421.
- Huber, M., & Arnberger, A. (2021). Factors Influencing the Level of Local Participation in Planning and Management of the Planned Salzburger Lungau & Kärntner Nockberge Biosphere Reserve in Austria. *Sustainability*, 13(17): 9685.
- Huber, M., & Arnberger, A. (2021). Factors Influencing the level of local participation in planning and management of the planned Salzburger Lungau & Kärntner Nockberge Biosphere Reserve in Austria. *Sustainability*, 13(17): 9685.
- Hunziker, M., Buchecker, M., Hartig, T. (2007). Space and place—two aspects of the human-landscape relationship. In: *A changing world*, Springer, Dordrecht, pp 47-62.
- Jones, M., Stenseke, M. (2011). The issue of public participation in the European landscape convention. In: *The European Landscape Convention*, Springer, Dordrecht, pp 1-23.
- Jorgensen, B. S., Stedman, R. C. (2006). A comparative analysis of predictors of sense of place dimensions: Attachment to, dependence on, and identification with lakeshore properties. *Journal of Environmental Management*, 79(3): 316-327.

- Kil, N., Holland, S. M., & Stein, T. V. (2014). Place meanings and participatory planning intentions. *Society & Natural Resources*, 27(5): 475-491.
- Knapp, C. N., Chapin III, F. S., Kofinas, G. P., Fresco, N., Carothers, C., & Craver, A. (2014). Parks, people, and change: the importance of multistakeholder engagement in adaptation planning for conserved areas. *Ecology and Society*, 19(4).
- Knaps, F., Herrmann, S. (2018). Analyzing cultural markers to characterize regional identity for rural planning. *Rural Landsc Soc Environ Hist*, (1):1.
- Köpsel, V., Walsh, C., Leyshon, C. (2017). Landscape narratives in practice: implications for climate change adaptation. *The Geographical Journal*, 183(2): 175-186.
- Krasny, M. E., Russ, A., Tidball, K. G., & Elmqvist, T. (2014). Civic ecology practices: Participatory approaches to generating and measuring ecosystem services in cities. *Ecosystem services*, 7: 177-186.
- Larson, L. R., Cooper, C. B., Stedman, R. C., Decker, D. J., & Gagnon, R. J. (2018). Place-based pathways to proenvironmental behavior: Empirical evidence for a conservation–recreation model. *Society & Natural Resources*, 31(8): 871-891.
- Lefebvre, H. (1991). *The Production of Space*. Oxford: Blackwell.
- Low, S. M., & Altman, I. (1992). Place attachment: A conceptual inquiry. In: Low SM, Altman I (Eds.) *Place attachment*, New York: Plenum Press, Vol. 12, pp 1–12.
- Manzo, L. C. (2005). For better or worse: Exploring multiple dimensions of place meaning. *Journal of Environmental Psychology*, 25(1): 67-86.
- Manzo, L.C., Perkins, D. D. (2006). Finding common ground: The importance of place attachment to community participation and planning. *Journal of Planning Literature*, 20(4): 335-350.
- Opdam, P. (2017). How landscape stewardship emerges out of landscape planning. In *The Science and Practice of Landscape Stewardship*; Bieling, C., Plieninger, T., Eds.; Cambridge University Press: Cambridge, UK, 2017; pp. 331–346.

- Raymond, C. M., Kyttä, M., Stedman, R. (2017). Sense of place, fast and slow: The potential contributions of affordance theory to sense of place. *Frontiers in Psychology*, 8: 1674.
- Relph, E. (1976). *Place and placelessness* (Vol. 67). Pion, London.
- Santé, I., Fernández-Ríos, A., Tubío, J. M., García-Fernández, F., Farkova, E., & Miranda, D. (2019). The Landscape Inventory of Galicia (NW Spain): GIS-web and public participation for landscape planning. *Landscape Research*, 44(2): 212-240.
- Smith, J. W., Siderelis, C., Moore, R.L., Anderson, D. H. (2012). The effects of place meanings and social capital on desired forest management outcomes: A stated preference experiment. *Landscape and Urban Planning*, 106(2): 207-218.
- Stedman, R. C. (2002). Toward a social psychology of place: predicting behavior from place-based cognitions, attitude, and identity. *Environment and Behavior*, 34(5), 561–581. <https://doi.org/10.1177/0013916502034005001>
- Stedman, R. C. (2008). What do we “mean” by place meanings? Implications of place meanings for managers and practitioners. In: Kruger LE, Hall T, Stiefel MC (eds) *Understanding concepts of place in recreation research and management*. Gen. Tech. Rep. PNW-GTR-744. U.S. Department of Agriculture, Forest Service, Pacific Northwest Research Station, Portland pp 71–82.
- Tonge, J., Moore, S. A., Ryan, M. M., Beckley, L. E. (2013). A photo-elicitation approach to exploring the place meanings ascribed by campers to the Ningaloo Coastline, North-Western Australia. *Aust Geogr*, 44(2):143–160.
- Van Patten, S. R., Williams, D. R. (2008). Problems in place: Using discursive social psychology to investigate the meanings of seasonal homes. *Leisure Sciences*, 30(5): 448-464.
- Vaske, J. J., Kobrin, K. C. (2001). Place attachment and environmentally responsible behavior. *The Journal of Environmental Education*, 32(4):16-21.
- Von Haaren, C. (2002). Landscape planning facing the challenge of the development of cultural landscapes. *Landscape and Urban Planning*, 60(2): 73-80.

- Williams, D. R., Patterson, M. E. (1999). Environmental psychology: Mapping landscape meanings for ecosystem management. In: Cordell HK, Bergstrom JC (eds) Integrating social sciences and ecosystem management: Human dimensions in assessment, policy, and management, Champaign, IL: Sagamore Press, p 141-160.
- Williams, D. R. (2014). Making sense of ‘place’: Reflections on pluralism and positionality in place research. *Landscape and Urban Planning* 131: 74-82.
- Tuan, Y. F. (1977). *Space and place: The perspective of experience*. Univ. of Minnesota Press, Minneapolis. P.
- Tuan, Y. F. (1980). Rootedness versus sense of place. *Landscape*, 24: 3-8.
- Reed, M. S. (2008). Stakeholder participation for environmental management: A literature review, *Biological Conservation*, 141(10): 2417-2431. <https://doi.org/10.1016/j.biocon.2008.07.014>.
- The Science and Practice of Landscape Stewardship; Bieling, C., Plieninger, T., Eds.; Cambridge University Press: Cambridge, UK, 2017; pp. 331–346. Cambridge University Press; 1st edition (July 28, 2017)
- UNECE (1998). Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters (Aarhus Convention). <https://unece.org/environment-policy/public-participation/aarhus-convention/text>

EXTENDED ABSTRACT

LANDSCAPE MEANINGS and PARTICIPATION

Assoc. Prof. Dr. Emel BAYLAN¹

¹ Trakya University, Faculty of Architecture, Department of Landscape Architecture, Edirne, Türkiye. emelbaylan@trakya.edu.tr

Landscapes face multiple pressures and conflicts because they have a complex, multilateral structure loaded with different meanings and expectations. While these pressures and conflicts alter landscapes in an unsustainable manner, they force changes in spatial decision-making and implementation processes. In this context, participatory approaches involving citizens and other interest groups in planning and design processes within the context of environmental justice and democracy have come to the fore in order to reduce rapid and negative landscape changes, ecosystem losses, and ensure landscape sustainability. The main criteria in determining landscape policies and landscape quality targets, according to the European Landscape Convention (ELC) is stakeholder participation. In this context, it is critical to incorporate the expectations, views, and values of citizens and all interest groups into decision-making processes (Jones & Stenseke, 2011).

Considering the socio-cultural layer of the landscape, and the society-landscape interaction in the planning process is one of the fundamental ways to reflect the expectations, views, and values of various interest groups in landscape decision-making processes. Because landscapes, along with biophysical features, serve as the foundation for socio-cultural features, political decisions, and actions, which are shaped by the values and meanings

that society imposes on landscapes (Greider & Garkovich, 1994; Cheng et al., 2003).

Understanding and reflecting the ties established with the landscape and the meanings attributed to the landscape in the process of interaction with the landscape improves the quality and inclusiveness of decisions by identifying current and potential potentials, conflicts, and challenges. Aside from the demographic, historical, and economic characteristics of the landscape's socio-cultural dimension, an approach based on the "place" concept has beneficial effects. The incorporation of information obtained through the place concept into the planning process has the potential to facilitate participatory landscape management (Williams & Patterson, 1999; Manzo & Patterson). Perkins, 2006; Cheng et al., 2003).

On the other hand, despite the need for participation, most landscapes of various scales and characteristics still lack participatory decision making approaches and practices. As a result, conflicts between landscape stakeholders and pressures that threaten landscape sustainability persist. In this context, information about place and landscape concepts and place meanings is provided, as well as the potential of landscape meanings to support participation in landscape planning in this study.

Williams and Patterson (1999) define place as the meaning system that is constructed/produced during the social process. This meaning-laden spatial and temporal system is home to societies, ecosystems, natural resources, tangible and intangible cultural heritage, and a variety of other landscape elements and features. In line with this theoretical framework, landscapes are defined as spatial structures shaped and produced by the interaction of natural and socio-cultural-social-political processes (Greider & Garkovich, 1994; Gailing & Leibenath, 2015) and meaningful places where human experiences

occur (Low & Altman, 1992; Cheng et al., 2003). In other words, power relations, values, related actions, attributed meanings, and established bonds related transform biophysical space into landscape during the social structuring/construction process (Cheng et al., 2003; Dixon & Durrheim, 2001; Hunziker et al., 2007). The landscape, in this context, is more than just a static container filled with biophysical features; it is a physical and mental product of the physical and socio-cultural context, with functional, symbolic, socio-cultural and individual place meanings.

Place meanings, ranging from tangible to intangible, emerge and solidify as a result of social interactions between the landscape's daily actions and activities and other people and groups operating in that space. (Stedman, 2008; Brehm et al., 2013). According to Stedman (2008), the meanings attributed to the place are "descriptive" and "explanatory" elements; defines what that area is, what kind of place it is. Place meanings include functional or utilitarian meanings associated with tangible and objective landscape elements and features, as well as intangible and subjective meanings such as belonging, attachment, beauty, and mystical spiritual values (Cheng et al., 2003). Landscape meanings emerge in response to socio-cultural, administrative, and political structures, needs, landscape expectations, and land use patterns (Cheng et al., 2003; Smith et al., 2012; Williams, 2014 Köpsel et al., 2017). As a result, the meanings ascribed to a landscape change and transform in response to changes in the landscape, socio-cultural interaction, and power Dynamics (Williams & Patterson, 1999; Cheng et al., 2003; Williams, 2014). As such, the meanings of landscape and their differences provide information about the characteristics of the landscape, the context in which it exists, the identity of its users, and the differences in their connections with the landscape (Cheng et al., 2003; Manzo 2005; Smith et al., 2012). To inform landscape planning and design processes, quantitative and qualitative research methods

can be used to identify landscape meanings. To determine the unique and symbolic meanings of the place, some researchers prefer qualitative research methods and tools such as ethnographic interviews, in-depth interviews, participant observation, content analysis, cognitive maps, oral history analyses, storytelling, and photo identification.

The inclusion of place meanings during the first stage of planning, where the context and scope are determined, will make significant contributions to the participatory approach in landscape planning. This data can comprehensively reflect the landscape's socio-cultural dimension and landscape-society connections. Taking this information into account at the beginning of the planning process can ensure that the voices and views of the various interest groups are reflected in the planning. In fact, participatory research methods and practices aimed at gathering information about place meanings facilitate active participation of interest groups in decision-making by allowing the identification of problems that planning will seek to solve in collaboration with the interest groups. Also in terms of the inclusiveness of the analysis and evaluation phase of planning, it is important to consider the subjective and social perspectives in addition to the analyses of the biophysical landscape features.

It is critical in the later stages of planning for the participatory nature of the planning process and the inclusiveness of the plan to discuss the draft studies produced by reflecting this information and evaluations on the spatial plan and design at workshops attended by interest groups. It is simple to determine whether landscape quality targets, land use decisions, and changes are at odds with the meanings that society ascribes to the landscape and the bonds it establishes using such practices. As a result, such processes make it easier to

adopt landscape plans and projects, reduce conflicts, and ensure the process's legitimacy.

According to Gooch (2003), participation in environmental and landscape planning and management processes contributes more than legitimacy, enhancement of the landscape and environmental quality, and its protection. As such, it is a mutual, reciprocal process, and participation in such processes helps to develop democratic awareness and social responsibility in those involved. All of these processes have a positive impact on the bonds formed with the landscape under consideration and the meanings assigned to it (Gooch, 2003; Gottwald et al., 2021; Cheng et al., 2003). Furthermore, it is argued that the meanings of place and the ties established with the place are important antecedents and determinants of participation in landscape planning and management processes. As a result, the shared landscape meanings and expectations from the landscape also have an impact on the participation of interest groups, as well as the quality and functions of the participation process (Stedman, 2002; Chapin & Knapp, 2015).

Therefore, based on the place concept and place meanings, landscape, as a ground and tool for reconciliation, can encourage people to act together and take joint action for the sustainability. The landscape will be able to function as a democratic decision-making ground within the scope of joint actions and processes, with unique participatory approaches and practices appropriate to the contexts. During this process, the landscape will cease to be a site of power struggles and disagreements among its stakeholders in the dilemma of using and protecting resources. Despite these contributions, participatory processes are generally regarded as an extra burden and a waste of time. Other challenges that must be addressed include the poor socioeconomic conditions

and capacities of local communities, as well as the lack of experience of natural resource managers and researchers in participatory practices.

To address these issues, researchers, planners, and managers must reconsider and redefine their roles in natural resource, environmental, and landscape planning and management. Planners should act as mediators and facilitators in such a process to help the parties understand each other, establish dialogue, and develop the negotiation ground. The consensus and agreement of various interest groups on common benefits and planning goals should be among the basic principles and outcomes of participatory landscape planning. In this context, determining the shared landscape meanings of interest groups is critical in determining the agreed-upon landscape quality objectives.

CHAPTER II

PLACE-MAKING and PARTICIPATION: A CASE STUDY IN BARBAROS (İZMİR, TÜRKİYE)

Res. Assist. Esra KUT GÖRGÜN¹

Assoc. Prof. Dr. İlgi ATAY KAYA²

¹ Dokuz Eylul University, Faculty of Architecture, Department of City and Regional Planning, Izmir-Türkiye. esra.kut@deu.edu.tr

² Dokuz Eylul University, Faculty of Architecture, Department of City and Regional Planning, Izmir-Türkiye. ilgi.kaya@deu.edu.tr

INTRODUCTION

Public space contains complex and dynamic practices. Community participation in these practices provides opportunities to support urban prosperity. In the production of urban space, collaboration and closer relations with users are required for sustainable and quality urban spaces (Çağlar, 2017). The participation of communities in deliberations on spatial planning creates a social and mutual learning process considering the importance of local knowledge as well as the planning knowledge (Mellqvist & Gustavsson, 2014; Natarajan, 2017). Also, participatory planning is assumed to be an important tool to guide environmental management (Baylan, 2015). Moreover, the collective production of space as a model of participation promotes a sense of belonging (Mercanoğlu, 2019). The place emerges from social and cultural interactions (Horlings et al., 2020). Within the framework of the right to the city, Lefebvre stated that citizens have the right to access, create and use space in shaping the city (Lefebvre, 2017; Iveson, 2013).

Do-it-yourself (DIY) urbanism, tactical urbanism, and place-making are factors that increase applicability in participatory processes. These approaches are temporary, quick, and cheap activities generally improved by local communities in the cities (Fabian & Samson, 2015). Although there are some problems such as not being permanent, complex, and the inability to adapt due to differences in society (Spataro, 2015; Fabian & Samson, 2015), these initiatives are effective in the participation process (Aelbrecht et al., 2018). Place-making

interventions improve the empowerment of local communities, city rights, and democratic governance (El-Atrash, 2020). Place-making appears as a growing movement and a tool for the production and transformation of space (Toolis, 2017) and the interventions of this approach are not only usual in urban spaces but also in rural settlements as seen in studies from Iran (Lak & Zarezadeh Kheibari, 2020), and rural China (Wang, 2018; Zhou et al., 2021). When it encourages villagers to have an active role place-making from the bottom up, place-making can enhance the value of the village (Huang et al., 2020). Otherwise, place-making attempts to serve neoliberalist interests and promote commerce and tourism investments are considered problematic (Platt & Ali-Knight, 2018).

Such distinction in community-led and strategic-led approaches is discussed in the role of festivals in contributing to place-making (Platt & Ali-Knight, 2018). There is a potential role of the grassroots festivals in contributing to place-making (Platt & Ali-Knight, 2018; Richards, 2017; Tuferu, 2020) and the attractiveness of the city (Barrera-Fernández & Hernández-Escampa, 2017), increasing community pride, improving social and physical infrastructure, and supporting inclusiveness (Işıldar & Yıldız, 2019). However, there are also negative effects such as traffic and collapse (Barrera-Fernández & Hernández-Escampa, 2017). To reduce the negative effects, the distribution of festivals at various times and various spaces within the settlements is proposed (Işıldar & Yıldız, 2019).

The purpose of this paper is to find out the differences between the spatial distribution of place-making interventions during the Barbaros Scarecrow Festival and out of the festival in Barbaros (İzmir, Türkiye) and to discuss the contribution of these place-making tactics to participation and a sense of belonging.

1. STUDY AREA

The study area is a small settlement called Barbaros with a population of 377 people in 2021 (TURKSTAT, 2021). It is a quarter of the Urla District located in the Karaburun Peninsula in the city of Izmir (Türkiye) (Figure 1). It is located in the west of Urla. Its status as “village” has been changed to “rural quarter” after the enlargement of the administrative boundaries of the Metropolitan Municipality in 2012 (Law numbered 6360).

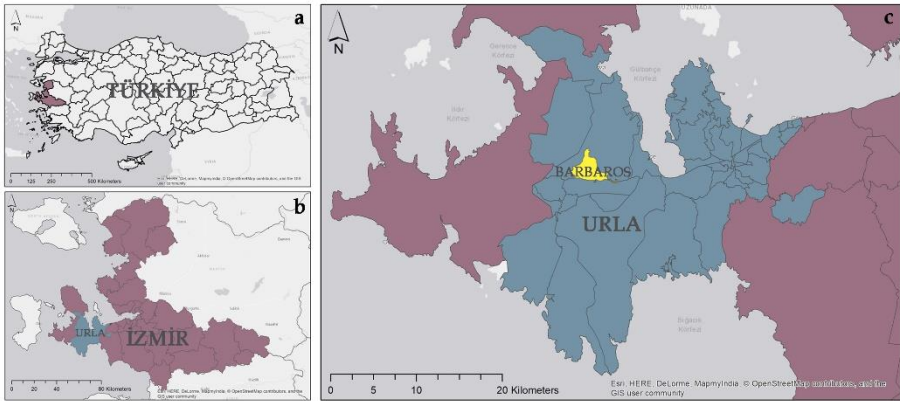

Figure 1: (a) The location of İzmir in Türkiye; (b) Urla District in İzmir City; (c) Barbaros in Urla District (produced by authors using Esri base maps and administrative boundaries data from General Directorate of Mapping)

The village hosts a famous festival known as Barbaros Scarecrow Festival which was held in 2016 for the first time in Barbaros (Şahin & Aslan, 2017). According to the interviews with the people living there, the name of the festival comes from the scarecrows placed on its streets to draw attention to protect the agricultural products and support the agriculture. The festival is organized by West Urla Villages Associations (BuKöyDer) to refresh the strawmen culture and publicize village culture including local foods and clothing (Arslan Ayazlar, 2018). The scarecrows are being prepared jointly with the villagers and the association. The villagers support the festival with public awareness (Arslan Ayazlar, 2018). The festival aims to regain the young population who migrated from the village to the city, create economic activities, and expose agricultural activities and traditional handicrafts (Bayar, 2019). There are preparations of exhibitions, competitions, and handicrafts for the festival.

In Barbaros, there are tactics of place-making in many areas during and out of the festival time. “Unexpected Guest Houses” in Barbaros is an application in gastronomy tourism and a kind of home restaurant that opened its doors to its guests for the first time in the village with the Barbaros Scarecrow Festival (Şahin & Aslan, 2017). The owners of these houses encourage visiting on a basis without booking or appointments and have a slogan of “Not what you expected; eat and drink what you found and pay” (Şahin & Aslan, 2017). The application has emerged with the search for solutions to visitor needs such as eating, drinking, and resting (Şahin & Aslan, 2017). This shows the effort of

villagers to promote the vitality and development of their village in addition to the local initiatives. Besides, villagers participate in both producing the scarecrows for the festival and making places for social interaction. Thus, it raises the question of whether the festival has an impact and how it affects participation.

2. METHOD

This study aims to find out the similarities and differences between the distribution of place-making interventions during the festival and out of the festival time in Barbaros and to discuss their contribution to the participation process. To manage this aim, the study used various methods including field surveys, interviews, and mapping. Two field research and six face-to-face interviews were performed in 2019. The first field trip was made on September 6, during the festival (6-8 September 2019) and the second trip was on 7 November out of the festival time. The initiatives of place-making during and outside the festival were examined and compared. To understand the spatial distribution, types and locations of the DIY interventions were gathered in a GIS database and comparative maps were produced. To understand the place-making process, face-to-face, unstructured, informal, and short interviews with 6 people in the village were performed. These interviewees include a male officer in the Turkish Foundation for Children in Need of Protection, a female villager selling her products on a stand at the festival, a male villager working in one of the unexpected guest house, a female festival committee member, an old female villager resting in a seat in the street, and a male stand owner.

3. RESULTS and DISCUSSION

Barbaros settlement includes place-making tactics not only during the festival but also at other times. The main types of place-making tactics and DIY interventions in Barbaros are scarecrow (Figure 2-a, b, d, e, Figure 3), stand, canopy, seat (Figure 2-a, b, e, f), flowerpot (Figure 2-d), vegetation arrangement, and wall arrangement. The other types, which are rarely seen in Barbaros, include a cat shelter, knit dressing on a tree (Figure 2-c), a treehouse, barriers to prevent parking, and so on. The previous findings of the DIY urbanism study in İzmir such as seats, cat shelters, and wall interventions that are placed in public spaces (Kut Görgün & Atay Kaya, 2017) are similar to those in Barbaros. The case-specific and novel DIY interventions in Barbaros include scarecrows.

Figure 2: (a-f) Various place-making tactics and DIY interventions in Barbaros (photography by authors)

The scarecrows are located at different locations of the settlement, for example; at the entrance of the village, near the houses, mosques, and fountains in the village, and on various parts of the children's

playgrounds. On the one hand, they are used for attracting the visitors to the festival as seen in the examples such as scarecrows along the main street of the festival (Figure 3-a), in the village square (Figure 3-c), and in front of an unexpected guest house (Figure 3-d). On the other hand, they are located spontaneously in the village, for example; in front of the door of an abandoned old house (Figure 3-b), on the wall of a garden (Figure 3-e), and hanging on trees in front of a public building (Figure 3-f).

Figure 3: (a-f) Scarecrows in various locations in Barbaros (photography by authors)

The differences in the distribution of place-making interventions between the festival time and out of festival time are presented in Figure 4. The maps on the left show the festival time and the maps on the right show the distribution out of festival time. The number of scarecrows, stands, canopies, and seats are more during festival time than out of the

festival time. They are mostly located in the main street during festival time. There are fewer changes in the distribution of other DIY examples including flowerpots, vegetation arrangements, and wall arrangements during and out of festival time.

The comparison of photographs from the main locations of the village shows that the main street of the village is full of stands and seats for people selling and buying local products and resting during the festival (Figure 5a1, 5b1, and 5d1) whereas the street is quiet and stable with a few people and scarecrows out of the festival (Figure 5a2, 5b2, and 5d2). The photographs indicate the village square is also hosting people during festival time (Figure 5c1) but sometimes holding a car park function out of festival time (Figure 5c2). The green canopies and the straw seats seen in photographs are used during festival time.

The photographs taken from the other streets of the village do not show such distinction. For example, the place-making attempts shown in Figure 2 do not show significant differences between the festival time and out of the festival time. The only difference detected is slightly slid locations of seats and scarecrows. The interviewed officer in the Turkish Foundation for Children in Need of Protection said that the stands in the foundation were there not only during the festival but also out of the festival.

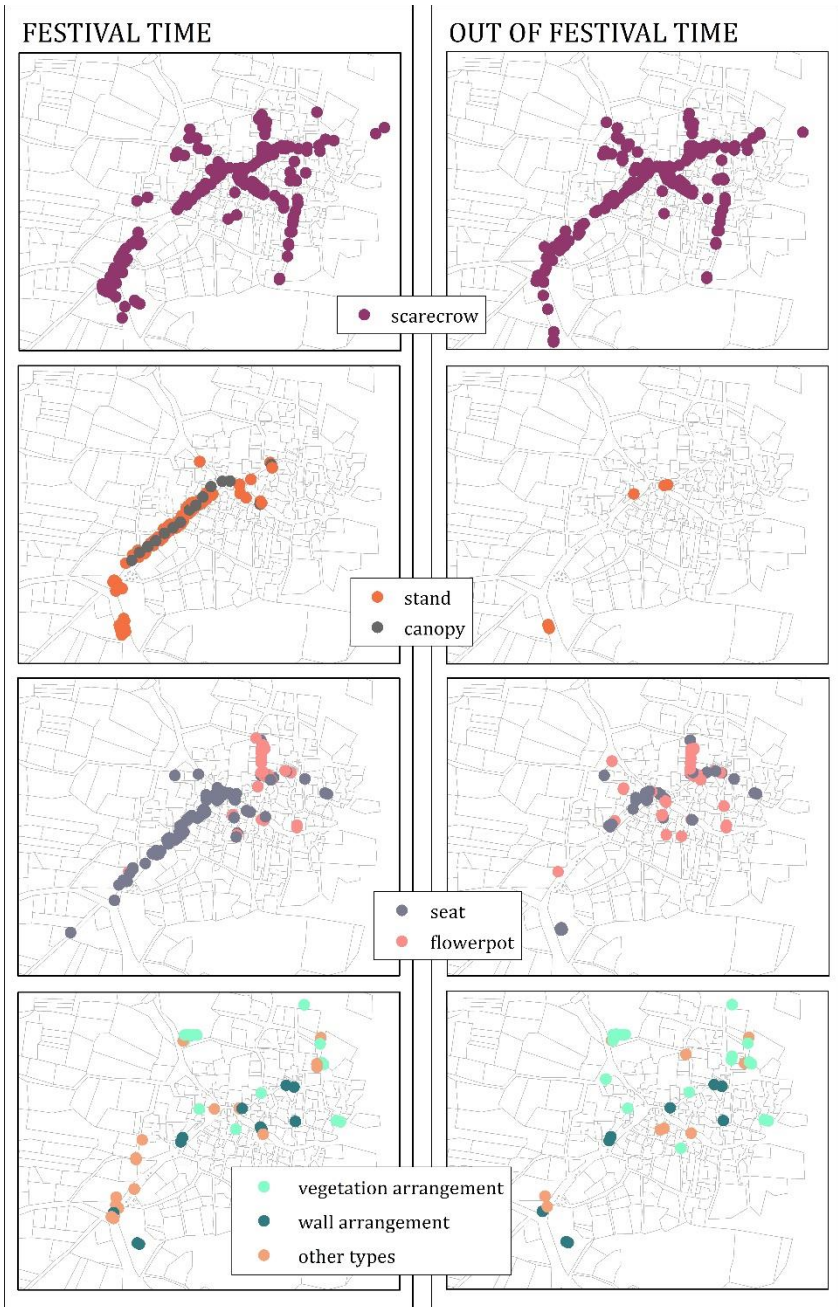

Figure 4: The distribution of place-making interventions during the festival time and out of festival time (produced by authors)

Figure 5: The comparison of the place-making interventions during the festival time and out of festival time (photography by authors)

The place-making processes in Barbaros include the participation attempts of both the villagers and the outsiders. These processes have collaborative and social characteristics as mentioned in the previous studies (Mellqvist & Gustavsson, 2014; Natarajan, 2017). For example, the old female villager resting in a seat in the street told that straw seats were brought for the festival. She also said that the banks consisting of boxes are produced by villagers themselves for guests to rest and sit.

Another example given by the male villager working in an unexpected guest house is that the scarecrows are produced both individually in front of the villagers' own houses and collectively in the workshop before the festival. An interviewed festival committee member said that a competition for scarecrow was organized, and the best scarecrow was chosen by the jury on festival day. As in line with the fact that competitions increase creativity that is accepted as an important factor maximizing place-making outcomes (Richards, 2017), this competition encouraged the local people to participate in the events and place-making processes during the festival. An interviewed villager participating in the festival with a stand and scarecrows agreed that the festival is a good attempt to promote the village. This finding of the study supports the previous studies promoting the role of festivals in place-making and participation (Platt & Ali-Knight, 2018; Richards, 2017; Tuferu, 2020; Işıldar & Yıldız, 2019).

Findings show that Barbaros village and Barbaros Scarecrow Festival present examples for both formal and informal place-making interventions. Besides, there is a co-production of DIY installations similar to those from other parts of Türkiye such as street furniture in İzmir, bridge in Rize, cat shelters in İzmir, and stairs in Ankara (Atay Kaya & Kut Görgün, 2019). While the arrangements made for the festival are supported by the municipality and non-governmental organizations, the others produced for the daily life of citizens are produced informally by local people. As these both formal and informal spontaneous interventions consider the public interest, they are accepted as positive contributions to public spaces (Atay Kaya & Kut Görgün, 2019). They can be listed as sustainable projects that are driven by grassroots organizations and sometimes in collaboration with other institutions (Pollock & Paddison, 2014).

The negative effect of the festival such as crowding can be reduced when the activities are diversified and geographically spread (Barrera-Fernández & Hernández-Escampa, 2017). There are various activities and attractive areas in many areas in the Barbaros village to visit such as “Barbaros Labor, Culture and Art House” and “Hobbit House”. Thus, as supported in the literature, such a negative impact of the festival was not observed in this case study.

The villagers have a great influence on the construction of the railings and the promotion of the village in Barbaros. This is similar to the Chinese village in Yuanqianshe where the role of villagers is important for place-making (Huang et al., 2020).

People living in the village are already aware of the importance of public spaces compared to those living in many other big cities, and thus they make arrangements in their common spaces. While these arrangements sometimes make room for important celebration events, sometimes they provide opportunities for small interaction areas where they spend their lives on ordinary days and chat. In that point, this study differs from Chinese villages where tourism is a major force in place-making processes (Zhou et al., 2021). As in some examples criticized in the literature, place-making in Barbaros is not done only for purposes such as commercial concern, creating a brand, and increasing tourism income (Platt & Ali-Knight, 2018; Tuferu, 2020). On the contrary, while these concerns are valid for only three days of the year, the villagers continue their practice of creating spaces for themselves and for common places where they can communicate with other people and spend time together.

CONCLUSION

Place-making activities in Barbaros are created by multiple actors such as the local community and association members during the festival and out of the festival and are dispersed in different locations in the village. The place-making activities during and out of the festival developed the participation and a sense of belonging among these actors. These initiatives were also effective in increasing the attraction to the festival. Similarly, the festival has a positive effect in place-making process through the competitions that trigger the creativity and the workshops that encourage the collective production of DIY elements.

This study has a limitation in that it presents only a specific time frame and includes interventions that are short-term and unstable. However, this situation does not contradict the fact that rural areas have their own unique texture and characteristics, and the local people living in there have their own habits and daily life practices. For this reason, it supports the approach that studies examining such places should not generalize their findings. The results of this study have added different examples to the literature about participation in place-making practices by sharing the practices of an original place without generalizing.

Although the issue of community participation discussed in this study is related to small-scale and temporary spatial arrangements, it is important in terms of improving the culture and understanding of participation. It can be seen as a start or a demand for a much broader participation process in rural life. The participation of those living in rural settlements in upper-scale decisions concerning socio-economic and transportation policies that directly affect their lives should be supported. For example, it is important to leave the top-down approaches aside and give the people a say in issues such as incentives related to agriculture, not opening up pasture areas for construction, protecting olive lands, or preventing the impact of energy or tourism investment on the village.

REFERENCES

- Aelbrecht, P., Stevens, Q., & Nisha, B. (2018). Introduction From Mixing with Strangers to Collective Placemaking: Existing Theories, Policies and Practices around Social Cohesion in Public Space Design. In: *Public Space Design and Social Cohesion: An International Comparison*. 1st ed., p. 1–33.
- Arslan Ayazlar, R. (2018). Festivals' Role in Branding a Destination: A case study of the Barbaros Strawman Festival in İzmir, Turkey. In: *The Routledge Handbook of Festivals*. Nair, J. (ed), London, p. 10–30.
- Atay Kaya, İ. & Kut Görgün, E. (2019). Formalization of Do It Yourself (DIY) Urbanism through Co-production: Examples from Turkey. *Journal of Urban and Landscape Planning*, 4, p. 1-16.
- Barrera-Fernández, D., & Hernández-Escampa, M. (2017). Events and placemaking: the case of the Festival Internacional Cervantino in Guanajuato, Mexico. *International Journal of Event and Festival Management*, 8(1): p. 24–38. <https://doi.org/10.1108/IJEFM-05-2016-0041>.
- Bayar, A. (Yöneten). (2019). *Siradam'dan Barbaros'a* [Belgesel Filmi]. <https://www.youtube.com/watch?v=fw60E0NinQM> (Access date: 12.04.2022)
- Baylan, E. (2015). Solving Environmental Problems via Participatory Landscape Planning. In: *Environment and Ecology at the Beginning of 21st Century*, 1st Edition, Chapter 17, Efe, R., Bizzarri, C., Cürebal, I., Nyusupova, G. N. (eds.). ST. Kliment Ohridski University Press, Sofia.
- Çağlar, Ö. (2017). *Kentsel Mekan Üretiminde Katılımcı Yaklaşımlar*. Master Thesis, İstanbul Technical University, Institute of Science and Technology, Department of Architecture, İstanbul.
- El-Atrash, A. (2020). Placemaking Interventions in Palestine as Demonstration Effects on the Ground. *The Journal of Public Space*, 5(1): p. 167–176. <https://doi.org/10.32891/jps.v5i1.1256>.

- Fabian, L., & Samson, K. (2016). Claiming participation – a comparative analysis of DIY urbanism in Denmark. *Journal of Urbanism*, 9(2): p. 166–184. <https://doi.org/10.1080/17549175.2015.1056207>
- General Directorate of Mapping. Administrative boundaries data, retrieved from <https://www.harita.gov.tr/urun/turkiye-mulki-idare-sinirlari/232>. (Access date: 12.04.2022)
- Horlings, L. G., Roep, D., Mathijs, E., & Marsden, T. (2020). Exploring the transformative capacity of place-shaping practices. *Sustainability Science*, 15(2): p. 353–362. <https://doi.org/10.1007/s11625-020-00787-w>.
- Huang, Y., Hui, E. C. M., Zhou, J., Lang, W., Chen, T., & Li, X. (2020). Rural Revitalization in China: Land-Use Optimization through the Practice of Place-making. *Land Use Policy*, 97, p. 1-11. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2020.104788>
- Işıldar, P., & Yıldız, Ö. (2019). Festivaller ve Yerel Halk Üzerindeki Sosyal Etkileri: Urla Örneği. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(4), p. 931–948. <https://doi.org/10.26677/tr1010.2019.220>
- Iveson, K. (2013). Cities within the City: Do-It-Yourself Urbanism and the Right to the City. *International Journal of Urban and Regional Research*, 37(3), p. 941–956. <https://doi.org/10.1111/1468-2427.12053>
- Kut Görgün, E. & Atay Kaya, İ. (2017). Kamusal Mekânda Taktiksel Uygulamalar: İzmir Örnekleri, *Ege Mimarlık*, 97, p. 44-7.
- Lak, A., & Zarezadeh Kheibari, S. (2020). Towards a framework for facilitating the implementation of Tactical Urbanism Practices: Assessment Criteria in the Place-making Approach in Iran. *Geoforum*, 115, p. 54–66. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2020.07.003>.
- Law numbered 6360. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6360.pdf>. (Access date: 15.04.2022)
- Lefebvre, H. (2017). *Şehir Hakkı*, çev. Işık Ergüden, İstanbul: Sel Yayıncılık 2. Baskı
- Mellqvist, H., & Gustavsson, R. (2014). Learning and Acting through Participatory Landscape Planning the Case of the Bräkne River Valley, Sweden. In *Urban Forests, Trees, and Greenspace*. Routledge.

- Mercanoğlu, C. (2019). Relationship Between Sense of Belonging and Social Production of Space: Analysis of Hasanoğlan High Village Institute.
- Natarajan, L. (2017). Socio-spatial learning: A case study of community knowledge in participatory spatial planning. *Progress in Planning*, 111, p. 1–23. <https://doi.org/10.1016/j.progress.2015.06.002>.
- Platt, L. & Ali-Knight, J. (2018). Guest Editorial: Grassroots Festivals and Place Making. *Journal of Place Management and Development*: 11(3), p. 262-265.
- Pollock, V. L., & Paddison, R. (2014). On place-making, participation and public art: The Gorbals, Glasgow. *Journal of Urbanism*, 7(1), p. 85–105. <https://doi.org/10.1080/17549175.2013.875057>.
- Richards, G. (2017). From place branding to placemaking: the role of events. *International Journal of Event and Festival Management*, 8(1), p. 8–23. <https://doi.org/10.1108/IJEFM-09-2016-0063>.
- Spataro, D. (2015). Against a de-politicized DIY urbanism: Food Not Bombs and the struggle over public space. *Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability*, p. 1–17. <http://doi.org/10.1080/17549175.2015.1056208>.
- Şahin, E. & Aslan, Z. (2019). Gastronomi Turizminde Alternatif Bir Ürün: Barbaros Köyü “Çat Kapı Evleri” Uygulaması Örneği (An Alternative Product In Gastronomy Tourism: Example Of Barbaros Village “Unexpected Guest House” Application), <https://doi.org/10.21325/jotags.2019.459>.
- Toolis, E. E. (2017). Theorizing Critical Placemaking as a Tool for Reclaiming Public Space. *American Journal of Community Psychology*, 59(1–2), p. 184–199. <https://doi.org/10.1002/ajcp.12118>.
- Tuferu, W. (2020). Festivals and Creative Placemaking A Case Study On Chale Wote Street Art Festival. Master Thesis, Tourism Society and Environment, Wageningen University and Research.
- Turkish Statistical Institute (TURKSTAT) (2021). <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Nufus-ve-Demografi-109>. (Access date: 05.04.2022)

- Wang, M. (2018). Place-making for the people: Socially engaged art in rural China. *China Information*, 32(2), p. 244–269. <https://doi.org/10.1177/0920203X17749433>.
- Zhou, L., Wall, G., Zhang, D., & Cheng, X. (2021). Tourism and the (re)making of rural places: The cases of two Chinese villages. *Tourism Management Perspectives*, 40(100910).

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

MEKAN OLUŞTURMA ve KATILIM: BARBAROS ÇALIŞMASI (İZMİR, TÜRKİYE)

Arş. Gör. Esra KUT GÖRGÜN¹
Doç. Dr. İlgi ATAY KAYA²

¹ Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü,
İzmir-Türkiye. esra.kut@deu.edu.tr

² Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü,
İzmir-Türkiye. ilgi.kaya@deu.edu.tr

Kamusal alanlardaki katılımcı uygulamalar kentsel refahı desteklemektedir. Sürdürülebilir ve kaliteli mekânlar için kentsel mekân üretimi sürecinde kullanıcılarla iş birliği ve daha yakın ilişkiler gerekmektedir (Çağlar, 2017). Mekân üretimine katılım, planlama birikiminin yanı sıra yerel bilginin de önemsendiği karşılıklı bir öğrenme süreci oluşturmaktadır (Mellqvist & Gustavsson, 2014; Natarajan, 2017). Kendin Yap Kentleşmesi, taktiksel kentleşme ve mekân oluşturma hareketleri katılımcılığı arttıran araçlar olup yerel katılımcılar tarafından gerçekleştirilen geçici, hızlı ve ucuz pratiklerdir (Fabian ve Samson, 2015). Kalıcı olmaması, herkes tarafından benimsenmemesi gibi sorunlara rağmen (Spataro, 2015; Fabian ve Samson, 2015) bu tür pratikler yerel toplulukları güçlendirmektedir (El-Atrash, 2020). Ayrıca kent hakkı çerçevesinde Lefebvre, kentin şekillenmesinde vatandaşların mekâna erişme, mekân yaratma ve kullanma hakkına sahip olduğunu belirtmiştir (Lefebvre, 2017; Iveson, 2013).

Festivaller mekân oluşturma faaliyetlerine katkı sağlamakta, (Platt & Ali-Knight, 2018; Richards, 2017; Tuferu, 2020), yerin cazibesini arttırmakta (Barrera-Fernández & Hernández-Escampa, 2017), sosyal ve fiziksel altyapının iyileştirilmesinde rol oynamaktadır (Işıldar ve Yıldız, 2019). Festivallerin trafik, kirlilik gibi olumsuz etkileri olsa da bu etkiler etkinliklerin yerleşimin farklı mekânlarına ve farklı zamanlara dağıtılmasıyla azaltılabilmektedir (Işıldar ve Yıldız, 2019).

Çalışmaya konu olan Barbaros kır yerleşimi Urla'nın doğusunda yer almaktadır ve 2021 nüfusu 377 kişidir (TÜİK, 2021). Barbaros köyünde tarımsal üretimin ve ürünlerinin korunmasına dikkat çekmek için 2016 yılından bu yana “Oyuk Festivali” düzenlenmektedir (Şahin & Aslan, 2017). Oyuk adı verilen tarla korkulukları köylüler ve dernek ile ortaklaşa hazırlanarak yerleşimin çeşitli yerlerine konumlandırılmaktadır. Festival, köyden kente göç eden genç nüfusu geri kazanmayı, ekonomik faaliyetler oluşturmayı, tarımsal faaliyetleri ve geleneksel el sanatlarını ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır (Bayar, 2019).

Bu çalışmanın amacı, Barbaros'ta festival süresince ve festival dışında mekân oluşturma müdahalelerinin mekânsal dağılımı arasındaki farkları ortaya çıkarmak ve bu mekân oluşturma taktiklerinin katılıma katkısını tartışmaktır. Festival zamanı (6 Eylül 2019) ve festival dışında (7 Kasım 2019) saha araştırmaları gerçekleştirilmiş, görüşme ve haritalama yöntemleri uygulanmıştır. Süreci anlamak için 6 kişi ile yüz yüze kısa görüşmeler yapılmıştır.

Bulgulara göre Barbaros'ta sadece festival zamanı değil festival dışında da mekân oluşturma taktikleri bulunmaktadır. Başta gelen taktiksel uygulamalar; korkuluk (Şekil 2-a, b, d, e, Şekil 3), sehpa, gölgelik, oturma birimi (Şekil 2-a, b, e, f), saksı (Şekil 2-d), bitki düzenlemesi ve duvar düzenlemesidir. Diğer türler ise kedi barınağı, ağaç örgüsü (Şekil 2-c), ağaç ev ve park etmeyi engelleyen bariyerlerdir. Barbaros'ta bulunan oturma birimleri, kedi barınakları ve duvar düzenleme gibi kendin yap müdahaleleri, İzmir'deki Kendin Yap Kentleşmesi çalışmasının önceki bulgularını desteklemektedir (Kut Görgün ve Atay Kaya, 2017). Korkuluklar yerleşimin farklı yerlerine dağılmıştır. Örneğin; festivalin ana caddesi boyunca (Şekil 3-a), köy meydanında (Şekil 3-c), çat kapı evinin önünde (Şekil 3-d), bir bahçenin duvarında (Şekil 3-e) ve ağaçlara asılı (Şekil 3-f) olarak bulunmaktadır.

Festival zamanı ve festival dışındaki mekân oluşturma müdahalelerinin dağılımlarına göre (Şekil 4) korkuluk, stant ve oturma birimlerinin sayısı festival zamanı daha fazladır. Festival zamanı ve dışında saksılar, bitki düzenleme ve duvar düzenlemelerinde değişiklik az görülmektedir. Köyün ana caddesinin festival zamanı kalabalık olduğu, festival dışında ise birkaç kişi ve korkuluklar dışında sakin olduğu görülmektedir (Şekil 5a1, 5b1 ve 5d1). Üst örtü sadece festival zamanı bulunmaktadır (Şekil 5a1, 5b1, 5c1, 5d1). Köy meydanının festival zamanı insanlarla dolduğu ancak (Şekil 5c1) festival dışında otopark işlevi de gördüğünü tespit edilmiştir (Şekil 5c2).

Barbaros'taki mekân oluşturma girişimleri hem yerel halk hem de dışarıdan gelenlerle iş birliği içerisinde gerçekleşmektedir. Bu tür

girişimler daha önceki çalışmalarda belirtildiği gibi iş birliğine dayalı ve sosyal süreçler olarak ortaya çıkarlar (Mellqvist ve Gustavsson, 2014; Natarajan, 2017). Festival ve bu kapsamda yapılan organizasyonlar yerel halkı etkinliklere katılmaya ve mekân oluşturma süreçlerine katılmaya teşvik etmiştir. Araştırmanın bu bulgusu, festivallerin mekân oluşturma ve katılımındaki rolünü vurgulayan önceki çalışmaları desteklemektedir (Platt ve Ali-Knight, 2018; Richards, 2017; Tuferu, 2020; Işıldar ve Yıldız, 2019). Festival için yapılan düzenlemeler belediye ve sivil toplum kuruluşları tarafından desteklenirken, günlük yaşam için üretilen ürünler ise gayri resmi olarak yerel halk tarafından üretilmiştir. Bu hem resmi hem de gayri resmi kendiliğinden müdahaleler, kamu yararını göz önünde bulundurduğu sürece, kamusal alanlara olumlu katkılar olarak kabul edilmektedir (Atay Kaya & Kut Görgün, 2019). Barbaros'ta korkulukların yapımında ve köyün tanıtımında köylülerin etkisi fazladır ve bu durum mekân oluşturmada köylülerin önemli roller üstlendiği Yuanqianshe'deki Çin köyü örneğine (Huang ve diğerleri, 2020) benzemektedir. Barbaros'taki mekân oluşturma müdahaleleri sadece ticari kaygı, marka yaratma, turizm gelirini artırma gibi amaçlarla yapılmamaktadır (Platt ve Ali-Knight, 2018; Tuferu, 2020). Aksine, bu kaygılar yılın sadece üç günü geçerliyken, köylüler kendi aralarında ve diğer insanlarla iletişim kurabilecekleri, birlikte vakit geçirebilecekleri ortak alanlar yaratma pratiğine festival dışında da devam etmektedir.

Bu çalışmanın yalnızca belirli bir zaman çerçevesi sunması ve kısa vadeli değişebilen müdahaleleri içermesi sınırlayıcı yönleridir. Ancak

bu durum, kırsal alanların kendine özgü doku ve özelliklere sahip olmasıyla ve orada yaşayan yerel halkın kendi alışkanlıkları ve günlük yaşam pratikleriyle çelişmemektedir. Kırsal alanları inceleyen çalışmaların bulgularının genellenmemesi gerektiği yaklaşımını desteklemektedir. Bu çalışmanın sonuçları, özgün bir mekânın pratiklerini genellemeden paylaşarak, mekân oluşturma uygulamalarına katılım konusunda literatüre farklı örnekler katmıştır. Çalışmada ele alınan katılım küçük ölçekli ve geçici mekânsal düzenlemelerle ilgili olsa da katılım anlayışının ve kültürünün olgunlaşması açısından önemlidir. Bununla birlikte, kırsal yerleşimlerde yaşayan insanların geçimlerini sağlayacakları sektörlere ilişkin üst ölçekli kararlara, ana ulaşım bağlantılarına ve sosyal politikalara ilişkin düzenlemelere katılım da teşvik edilmelidir. Örneğin tarımla ilgili teşvikler, mera alanlarının inşaaata açılmaması, zeytinliklerin korunması, enerji veya turizm yatırımlarının etkisinin önlenmesi gibi konularda tepeden inme karar üretme yaklaşımlarını bir kenara bırakıp uzmanların yanında yerel halka da söz hakkı vermek kırsal alanların sürdürülebilirliği ve kırsal toplumun yaşam kalitesi için önemlidir.

BÖLÜM III

ÂTIL KAMUSAL MEKANLARI DÖNÜŞTÜRMEK İÇİN KENTSEL AKUPUNKTURDAN NASIL FAYDALANABİLİRİZ?

Y. Mimar Bahareh JOOSHANI¹

Doç. Dr. Sibel POLAT²

¹ Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı,
Bursa-Türkiye. bjooshani64@gmail.com

² Bursa Uludağ Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Bursa-Türkiye.
sibelpolat@uludag.edu.tr

GİRİŞ

Günümüzde kamusal mekânlar özelleşme, terkedilme, güvensizlik, yok olma gibi birçok sorunla karşı karşıyadır. Bununla birlikte Covid – 19 salgını, sağlıklı kentler ve toplumlar için bugün ve gelecekte kamusal mekânların ne kadar önemli olduğunu daha da vurgulamıştır. Bu gereklilik âtil kalmış kamusal mekânların yeniden canlandırılması ve kamusal yaşama kazandırılmaları için Çin tıbbından ilham alan kentsel akupunkturu ön plana çıkartmıştır. Kentsel akupunkturun öncülerine göre; artık kamusal mekânı dönüştürmek için büyük ölçekli projelere ihtiyaç yoktur, daha küçük, daha az maliyetli, katılımcı ve hızlı müdahalelerle kalıcı ve etkili sonuçlar almak mümkündür. Bu çalışma, kentsel akupunkturun temel ilkelerini tanımlamayı ve örnek uygulamalar üzerinden Türkiye’deki âtil kamusal mekânları kentsel akupunkturla dönüştürmek için bir durum değerlendirmesi yaparak, öneriler geliştirmeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın metodolojisi, kentsel akupunktur ile ilgili literatür taramasına ve kentsel akupunktur uygulamaları yapan altı grupta yapılan çevrim içi ve yazılı görüşmelere dayanmaktadır. Sonuç olarak çalışma, yenilikçi ve işbirlikçi bir yaklaşım olan kentsel akupunkturdan Türkiye’de nasıl faydalanılabileceğimizi kentsel akupunktur ilkelerine bağlı önerilerle tartışmaya açmaktadır.

1. KENTSEL AKUPUNKTURUN ÖNCÜLERİ, YAKLAŞIMLARI ve TEMEL İLKELERİ

Kentsel akupunktur, kent içindeki sorunlu alanlarda enerjiyi serbest bırakmak ve olumlu bir dalgalanma etkisi yaratmak için hızlı bir şekilde gerçekleştirilebilecek noktasal müdahaleler olarak tanımlanabilir (Harjoko, 2009). Kentsel akupunktur teorisinin gelişiminde Manuel de Solà-Morales, Jaime Lerner ve Marco Casagrande farklı yaklaşımlarıyla öne çıkan isimler olmuşlardır. Manuel de Solà Morales kentsel gelişme odaklı vizyonuyla, kentin dokusunu bir cilt gibi görerek, terapinin nerede yapılacağına dikkat eder. Ona göre, insanlar kentsel akupunktur uygulamasının yapıldığı yerle temasa geçtiklerinde bir kentsel deneyim yaşarlar. Bu nedenle müdahale bölgeleri, bu cildin daha az enerjiye sahip olan noktalarından hassas bir şekilde seçilmelidir. Morales için önemli olan şey ölçek değil, birbirine bağlı sistemin tamamıdır. Şehirciliğin, dokunma, görme, hissetme ve önerme yoluyla şehrin yoğunluğu ve karmaşıklığı arasında denge kurması gerektiğine inanır (Hoogduyn, 2014). Jaime Lerner'e göre kentler için öncelikler sürdürülebilirlik, hareketlilik ve hoşgörü (sosyal çeşitlilik) olmalıdır. Akupunktur, insanları sokaklara çekmek ve buluşma yerleri yaratmakla ilgilidir; kentin insanlar arasındaki etkileşimlerin katalizörü olmasına yardım etmektir. Birçok büyük kentsel sorun, süreklilik eksikliğinden kaynaklanır. Bu eksikliğin sonuçlarından biri olan kentsel boşluğu doldurmak, belirli bir alana eksik olan unsurları eklemek akupunkturu sağlamanın ilk adımı olabilir. Lerner'e göre, kentsel akupunktur bu dünyayı sonraki kuşaklara teslim etmek amacı ile uygulanmalıdır. Bu doğrultuda çocukların eğitilmesi ve onların kent

için alınacak tüm kararlara katılımlarının sağlanması gerekmektedir (Yimeng, 2015). Marco Casagrande kentleri, birbiriyle örtüşen farklı enerji akışı katmanlarının kentin gelişimini ve vatandaşların eylemlerini belirlediği karmaşık enerji organizmaları olarak görür. Bu üçüncü nesil kentlerde, kent organik bir makine yerine, mimari doğanın bir parçası olacaktır. Bunu gerçekleştirmek sadece bir mimarın, kent plancısının veya kentsel tasarımcının görevi değildir. Bu süreçte, yerel bilgiyle birlikte daha bütüncül bir görüşe ihtiyaç vardır (Casagrande, 2015). Bu öncülerin yanında Casanova ve Hernandez (2014), kent hayatını harekete geçirmek vizyonu ile kentsel akupunkturu kamusal mekânlarla ilişkilendirmiş, zaman, katılım, mekân, anlam katmanlarını ve bunu başarmanın stratejilerini tanımlamıştır.

Görüldüğü gibi kentsel akupunkturun öncüleri yaklaşımlarında birtakım ilkelerin uygulanmasından bahsetmiş, ancak hangi ilkelerin gerekli olduğunu açıklamamış veya aynı ilkeleri sergilememişlerdir. Bununla birlikte kamusal mekânların dönüştürülmesinde kentsel akupunkturdan nasıl faydalanabileceğimizi açıklayabilmek için öncülerin yaklaşımlarının sistematik bir şekilde incelenerek, kentsel akupunkturun temel ilkelerinin tanımlaması gerektiği görülmüştür. Bu ilkeler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- *Hasta veya düşük enerjili noktalarda uygulama yapmak*

Kentsel dokunun stratejik tedavisinde âtil kalmış, verimli olarak kullanılmayan yerler, hasta ve hassas noktalardır (Lerner, 2014).

- *Disiplinler arası bir yaklaşım benimsemek*

Yeniden canlandırma görevi sadece mimarların, kent plancılarının, kentsel tasarımcıların veya sanatçıların vizyonuna kalmamalıdır, tüm ilgili disiplinler ortak bir strateji oluşturmak için vizyonlarını paylaşmak zorundadır (Casanova & Hernandez, 2014).

- *Hızlı uygulama sağlamak*

Kentsel akupunktur bir süreç yaratmakla ilgilidir ve bu süreci harekete geçiren bir kıvılcım gerekir. Bu müdahale biçimi, esneklik ve değiştirilebilirlik olanakları sağlar (Casanova & Hernandez, 2014).

- *Katılım sağlamak*

Başarılı müdahaleleri arttırmak için yerel anlayış ve bilginin entegrasyonuna ihtiyaç vardır (Hoogduyn, 2014).

- *Küçük ölçekli olmak*

Morales, ölçeğin göreceli olduğundan bahseder ve müdahalenin yarattığı etkinin önemli olduğuna dikkat çeker (Frampton, Morales, & Ibelings, 2008).

- *Düşük maliyetli olmak*

Kentsel akupunkturun küçük ölçekli ve projelerin uygulama ve bakım stratejisinin çoğu zaman aşağıdan yukarıya ve sivil toplumlara bağlı olması, bu yaklaşımın düşük maliyetli olmasını sağlamaktadır (Jooshani & Polat, 2019).

- *Sürdürülebilir olmak*

Lerner'in kentin yalnız bugününü değil, geleceğini ve onun içindeki gelecek nesli de düşündüğünü söylerken [Mülakat transkripsiyonu], Casagrande (2015) üçüncü nesil kenti doğanın bir parçası olarak görür.

- *Ortaklaşa öğrenmek*

Yapılı çevrenin toplum tarafından nasıl algılandığını anlamak esastır. Bu bilgi, müdahalenin gelişmesini sağlar ve sonucun başarılı olma olasılığını artırır. Hoogduyn (2014), Lerner'in halktan öğrenmenin yanı sıra özellikle çocuklara öğretmenin de gerekliliğini vurguladığını belirtir.

- *Domino etkisi yaratmak*

İyi ve doğru bir uygulama insanlarda bağlılık oluşturur, daha iyi bir yaşam kalitesine ve dayanışmaya yol açarak, domino etkisi yaratır (Uzer, 2013).

- *Tekrarlanabilir olmak*

Her projenin arkasında olan fikir ve düşüncenin kentin diğer alanlarında tekrarı mümkündür. Ancak bu fikir, her bölgenin yerel halkının ihtiyacını ve isteğini dikkate alarak; onların katılımını sağlayarak uygulanmalıdır (Jooshani & Polat, 2019).

- *Yaratıcı olmak*

Yaratıcılık, tasarım sürecinde yeni bir form veya malzemenin kullanımıyla ilgili olabileceği gibi, sürecin farklı aşamalarında veya

uygulamada da ortaya koyulabilir. Lerner (2007)'ye göre; yaratıcılığın başladığı nokta bütçemizden bir sıfır attığımız andır.

Çalışma kapsamında kentsel akupunkturla ilgili dört farklı vizyon (kentsel gelişme, sürdürülebilirlik, üçüncü nesil kentler, kent hayatını harekete geçirmek) ve onbir ilke ortaya koyulmuştur. Bundan sonraki bölümde tanımlanan ilkelerin farklı ülkelerdeki ve Türkiye'deki kentsel akupunktur müdahaleleri üzerinden değerlendirilmesi hedeflenmiştir.

2. MATERYAL ve YÖNTEM

Alan çalışması kapsamında; farklı ülkelerdeki ve kentlerdeki âtil kamusal mekânlarda gerçekleştirilmiş 15 kentsel akupunktur uygulaması incelenmiştir (Jooshani, 2021). Ancak bu çalışma kapsamında; İran, Portekiz ve Türkiye'de yaptıkları kentsel akupunktur uygulamaları bağlamında elektronik posta ile gönderilen görüşme sorularına yanıt veren veya çevrimiçi görüşme yapılan 6 grubun yaklaşımlarına ve projelerine odaklanılmıştır. Görüşme yapılan gruplar; Tahran Bölge 12 Belediyesi, Orizzontale Mimarlık Kolektifi, Onaranlar Kulübü, Herkes İçin Mimarlık, Todo Por la Praxis, Başka Bir Atölye'dir. Bu grupların üyelerine elektronik posta yolu ile iletilen sorular ise şu şekildedir:

- 1. Size göre kentsel akupunktur nedir ve projenizi bir kentsel akupunktur örneği olarak sınıflandırır mısınız?*
- 2. Size göre kentsel akupunkturun temel felsefesi veya amacı nedir? Kısaca açıklayabilir misiniz?*
- 3. Kentsel akupunktur örneklerini incelerken projelerin aşağıdaki ortak ilkelere sahip olduğunu gördüm (Tablo1). Sizin*

gerçekleştirdiğiniz projede bunlardan hangilerinin öne çıktığını düşünüyorsunuz? Bunlara ekleyebileceğiniz herhangi bir ilke var mıdır?

4. COVID – 19 sonrası kentsel akupunktur kamusal mekânların dönüştürülmesinde etkili bir yaklaşım olabilir mi? Daha sağlıklı kentler için kentsel akupunkturdan nasıl faydalanılabilir? (Jooshani, 2021).

Tablo 1. Kentsel Akupunktur İlkeleri (Jooshani, 2021)

Hasta veya düşük enerjili bir noktada gerçekleşmek	Küçük ölçekli olmak
Disiplinler arası olmak	Tekrarlanabilir olmak
Hızlı uygulama sağlamak	Ortaklaşa öğrenmek
Katılımcı olmak	Domino etkisine sahip olmak
Düşük maliyetli olmak	Yaratıcı olmak
Sürdürülebilir olmak	Diğer

Tablo 2. İncelenen Örneklerin Vizyonu, İsmi, Bulunduğu Ülke ve Kent, İyileştirme Projesinin Tarihi, Projenin Tasarımcısı, Ortakları ve Görüşme Yapılan Gruplar

Vizyon	Projenin ismi	Ülke	Kent	Yıl	Projenin Tasarımcısı, Ortakları ve Görüşme Yapılan Gruplar	Projenin amacı
Sürdürülebilirlik	Tahran'ın tarihi merkezin de yaşam kalitesinin iyileştirilmesi	İran	Tahran	2017	Tahran Bölge 12 Belediyesinden projenin genel müdürü ve belediye başkan yardımcıları	Katılımcı bir süreçle Tahran'ın tarihi merkezindeki yaşam kalitesi iyileştirmek

Kent hayatını harekete geçirmek	Quarteirao Evi	Portekiz	Azor adaları, São Miguel	2016	Orizzontale Mimarlık Kolektifi	Sokakta, geleneksel bir Azor evinin samimiyetini yeniden yaratmak
	Renkli onarım	Türkiye	İstanbul, Kadıköy	2020	Onaranlar Kulübü ile çevrimiçi görüşme	Parkın işlevselliğini arttırmak, sorunlu kullanımları iyileştirmek, kullanıcıların çeşitli aktiviteleri birlikte ve konforlu bir şekilde gerçekleştirmelerini sağlamak
	Boğada	Türkiye	İstanbul, Kadıköy	2017	Türkiye’den Herkes İçin Mimarlık, İspanya’dan Todo Por La Praxis Onaranlar Kulübü ile çevrimiçi görüşme	Gün içinde yoğun olarak kullanılan alandaki oturma birimlerini arttırmak ve yer hissini güçlendirmek
	Başka bir oyun	Türkiye	İzmit, Gölcük, Saraylı Köyü	2016	Başka Bir Atölye	Çocuklar için bir oyun alanı oluşturmak

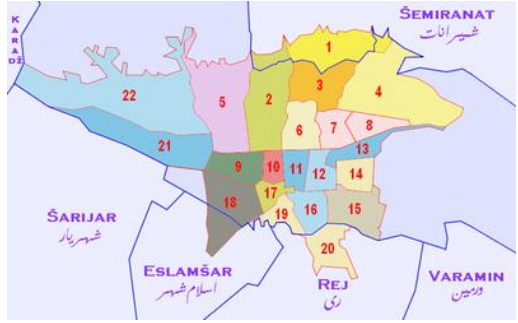
Sorulara verilen cevaplarla, literatürden derlenen kentsel akupunkturun tanımı, amacı ve tespit edilen ilkeleri ile, kentsel akupunktur uygulaması yapan grupların bu konudaki görüşleri arasındaki benzerlikler/farklılıklar ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Ayrıca çalışma COVID – 19 (Coronavirus Disease 2019) pandemisi sırasında gerçekleştirildiğinden kentsel akupunkturun sağlıklı kentlere ulaşmadaki rolü sorgulanmıştır. Son olarak tüm örnekler, kentsel akupunkturun temel ilkelerini ne kadar sağladığı açısından puanlanarak karşılaştırılmıştır. Çalışma kapsamında incelenen projelerin ismi, bulunduğu ülke/kent, projenin tarihi, tasarımcısı, amacı gibi bilgiler yanında, hangi kentsel akupunktur vizyonu ile örtüştüğü de Tablo 2’de verilmiştir.

3. BULGULAR

3.1. Tahran'ın Tarihi Merkezinde Yaşam Kalitesinin İyileştirilmesi (Tahran / İran, 2017)

Tahran'ın tarihi kent merkezindeki (Resim 1, 2) uygulamayla ilgili görüşme soruları projenin genel müdürü ve Bölge 12'nin belediye başkan yardımcıları tarafından cevaplanmıştır. Yetkililer, Tahran'ın merkezindeki Bölge 12'de konut ve turizm işlevlerini güçlendirmek için yaşam kalitesi iyileştirme programını katılımcı bir süreçle gerçekleştirmeyi amaçladıklarını belirtmişlerdir. Bu noktada Tahran'ın yönetim stratejisini şöyle tanımlamışlardır:

“Tahran'ın kentsel yönetim stratejisi, tarihi merkezde uyumsuz faaliyetlerin ortaya çıkması, konut ışıklarının azalması, artan suç ve güvensizlik, canlılığını yitirmiş gece hayatı, hizmetlerin dengesiz dağılımı, tarihi değerlerin yok edilmesi gibi çeşitli sorunları ve zorlukları çözmek üzerine kurulmuştur.”

Resim 1, 2: Bölge 12'nin Tahran içindeki konumu (URL 1)

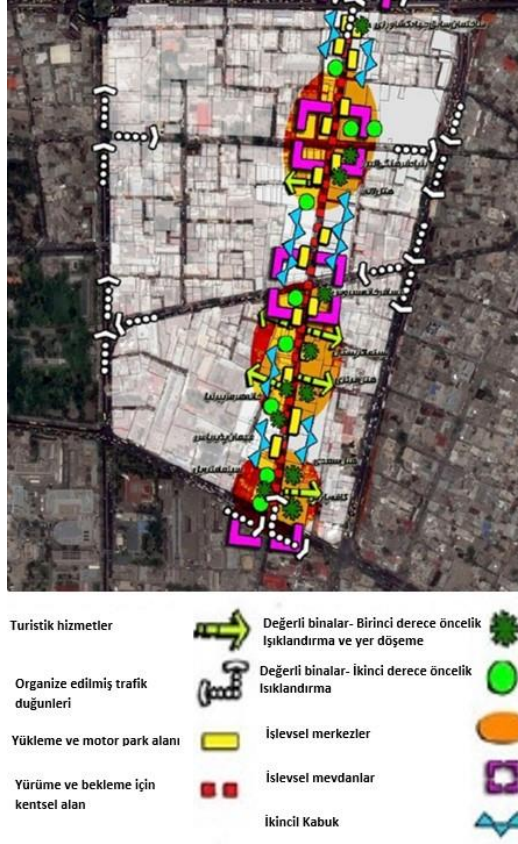
Bu çerçevede mahallelerin bozulmuş sosyal, kültürel ve ekonomik yapısını düzeltmek için, sinerjik ve uyumlu ağlar şeklinde teşvik

edilecek noktaları belirlemişler, kısa ve etkili bir uygulama süresi içinde küçük ölçekli mahalle projeleri tasarlayıp uyguladıklarını ifade etmişlerdir (Resim 3). Görüşme yapılan kişiler; kentsel akupunkturu, mahallelerin kimlik, değer ve yoğunluklarına dikkat ederek, yerel toplumun ihtiyaçlarını anlayarak ve yerel kurumların kapasitesini kullanarak geliştirilen mikro ölçekli projeler şeklinde tanımlamışlardır. Örnek olarak, her mahallenin bir *lamba* olarak tanımlandığı *Yanan Işıklar* hareketinden şöyle bahsetmişlerdir (Resim 4, 5, 6).

“Kentsel duvarların ve mahallelerin iç alanlarının iyileştirilmesi için Yanan Işıklar isimli hareketi başlattık, yerel halktan, çocuklar dahil, özellikle mahalle esnafından maddi ve fiziksel yardım aldık. Bu harekette her mahalle bir lamba oldu. Mahalle ve sokak sakinlerinin kendi fikri ve yardımı ile daha uygun bir yaşam alanına sahip olmalarından sonra o mahallenin/lambanın ışığı yanmaya başladı.”

Görüşme yapılan kişiler projelerinde öne çıkan ilkelerin; yerele odaklanma, küçük ölçekli ve düşük maliyetli olma, katılımçılık ve iş birliği sağlama olduğunu, ek olarak bu projelerle kapsamlı bir planın fizibilitesini arttırmak istediklerini belirtmişlerdir. Ayrıca projenin mekân duygusu yaratarak, Bölge 12’den göç etmiş olan sakinleri tekrar bölgeye çekmeyi hedeflediğini de söylemişlerdir. Sağlıklı kentler için ise, fiziksel kaliteyi ve sosyal yapıyı geliştirerek kentsel yaşamın çeşitli yönlerinde denge oluşturmak gerektiğini, bu konuda kentsel akupunkturdan faydalanılabileceğini ifade etmişlerdir [Mülakat transkripsiyonu 1].

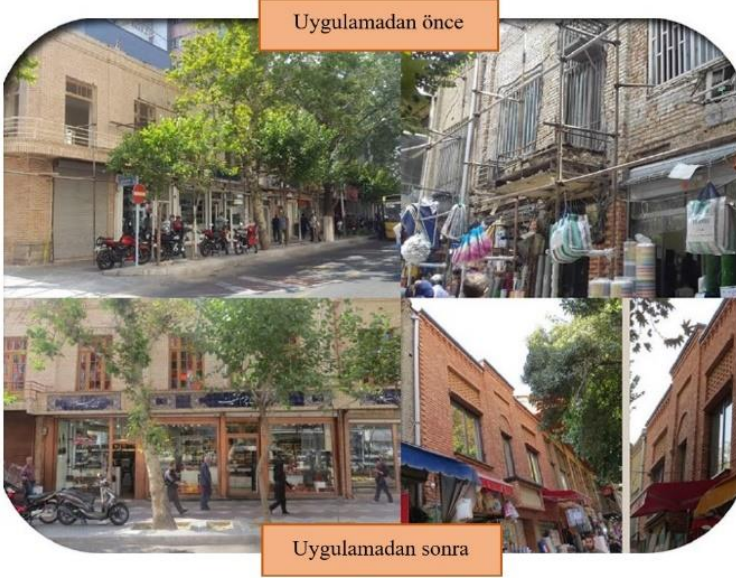
Özetle, görüşme cevapları incelendiği zaman, projenin genelinde müdahalelerin küçük çaplı, az maliyetli ve aynı zamanda birbiriyle uyumlu olduğu, başka bir deyişle her müdahalenin bir bütüne bağlı olması gerektiği görülmüştür. Ayrıca yerel yönetim, özel sektör ve vatandaşların her açıdan iş birliği yapması, müdahale alanlarının sakinlerinin ihtiyaçlarına bağlı olarak geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

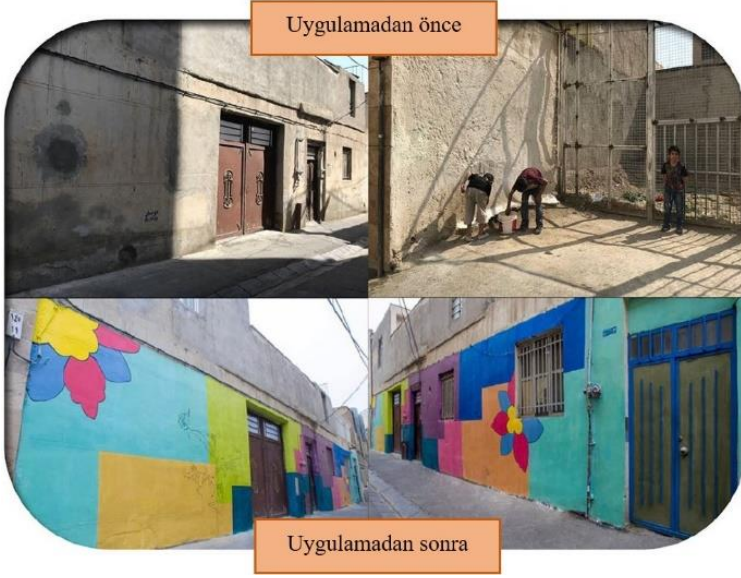
Resim 3: Bölge 12'nin iyileştirme planı (State Zero Studio, 2020)

Resim 4: Sokakların uygulama sırasındaki ve sonraki görünümü (State Zero Studio, 2020)

Resim 5: Sokakların uygulamadan önceki ve sonraki görünümü (State Zero Studio, 2020)

Resim 6: Sokakların uygulamadan önceki ve sonraki görünümü
(State Zero Studio, 2020)

3.2. Quarteirao Evi (São Miguel, Azor Adaları / Portekiz, 2016)

São Miguel Adasında Quarteirao Mahallesiindeki (Resim 7, 8) projeyi uygulayan Orizzontale Mimarlık Kolektifi'ne iletilmiş olan sorular gruptaki iki kişi tarafından cevaplanmıştır. Uzmanlar halihazırda, kente müdahale etmenin veya kenti planlamanın çağdaş yollarını tanımlamak için kullanılan birkaç terim olduğunu, bunlardan bazılarının birbiriyle örtüşebileceğine inandıklarını, ancak bakış açılarına bağlı olarak farklı özelliklerin vurgulanabileceğini söylemişlerdir. Genellikle kentsel akupunkturun konularından biri olan küçük ölçekli müdahaleler üzerinde çalıştıklarını, özellikle hızlı uygulanabilme ve toplum katılımı ile ilgilendiklerini belirtmişlerdir.

Resim 7, 8: São Miguel Adasında Quarteirao Mahallesi'ndeki proje uygulama alanı (URL-2) (URL-3)

Kentsel akupunkturun şehrin ağırlı düğümlerine müdahale etmek ve tüm sistemi iyileştirmek için bir başlangıç noktası olabileceğini, genel yenilenmeye yardımcı olabilecek küçük ölçekli ve yaygın müdahalelere odaklandığını ifade etmişlerdir (Resim 9, 10, 11, 12). Çalışma kapsamında belirlenen kentsel akupunktur ilkelerini benimsediklerini şöyle belirtmişlerdir:

Resim 9: Uygulama için seçilen alan (URL-3)

Resim 10: Alana iki giriş tasarlandıktan sonra (URL-3)

Resim 11, 12: Uygulama sonrası alan (URL-3)

“Evet, ana ilkeler bunlar, özellikle disiplinler arası bir yaklaşım olma ve ilk eylemden başlayabilen domino etkisi. Bizim için çok önemli olan nokta, topluluk katılımıdır. Çoğunlukla kamusal mekanlarda çalıştığımız için, insanlar yaşadıkları alanı dönüştürmeye dahil olmak zorundalar. Bu amaca genellikle fiziksel geçici araçların ve kent mobilyalarının toplu inşası yoluyla, insanları mekânda bir araya getirerek ulaşıyoruz.... Böylece ilgili kişiler iş birliği yapmayı ve çevrelerine özen göstermeyi öğreniyor.”

Günümüzde çağdaş kentlerin hızlı ve öngörülemez dönüşümlerle şekillendiğini, Covid – 19 salgınının da bu sorunların yalnızca en yenisi

ve belirginini sayıldığını söylemişlerdir. Bu noktada kent planlamada, kamusal mekanları farklı ihtiyaçlara geçici olarak uyarlamak için yeni araçlar denendiğini ancak asıl meselenin, kent planlamanın uzun vadeli kalkınma olanaklarının yeni yaklaşımlarla bütünleştirilmesi olduğunu ifade etmişlerdir. Kısaca, kentsel akupunkturun belirli bir alan ve hedef dahilinde kente anında müdahale etmek için bir araç olabileceğini, ancak bu taktiksel eylemlerden daha stratejik vizyonlara ulaşmanın gerektiğini vurgulamışlardır. Hızlı kentleşmenin kötü etkisinin bertaraf edilmesi ve Covid – 19 gibi öngörülmeleyen sorunları çözmek için kentsel akupunkturun şifa olmasa bile yararlı bir araç olabileceğini belirtmişlerdir [Mülakat transkripsiyonu 2]. Cevaplar çerçevesinde, Orizzontale grubuna göre kentsel akupunktur için en önemli temel ilkelerin; katılımı sağlamak, küçük ölçekli, hızlı uygulanabilir olmak, disiplinler arası olmak ve domino etkisi yaratmak olduğu belirlenmiştir.

3.3. Renkli Onarım: Kalamış Parkı Kolektif Dönüşüm Projesi (Kadıköy / İstanbul, 2020)

Çalışma kapsamında İstanbul Kalamış Parkı'ndaki (Resim 13, 14) uygulamayı yapan Onaranlar Kulübü kurucularıyla çevrimiçi bir görüşme yapılmıştır. Uzmanlar, bu uygulamadan önce kentsel akupunktur kavramını bilmediklerini, bu nedenle görüşmede kentsel akupunkturun temel amacını açıklamalarının uygun olmayacağını belirtmişlerdir. Ancak yaptıkları projenin kentsel akupunktur uygulamaları için iyi bir örnek sayılabileceğini şöyle ifade etmişlerdir:

“Proje uygulamasından önce kentsel akupunktur kavramı ile aşına değildik. Ancak proje her ne kadar küçük ölçekli ve bir proje sponsoru olması nedeniyle düşük maliyetli olmasa da hem daha uygun maliyetlerle hem de daha küçük ölçeklerde uygulanabilir olması nedeniyle kentsel akupunktur uygulamaları için iyi bir örnek sayılabilir. Maliyet düşük değil, bunun aynısını daha ucuz malzeme ile yapabilirdik, ama sponsora güvenerek uygulamalarımızda bunlara çok dikkat edemedik. 34 metre boyunca uzanan oturma alanlarında işçilik pahalı idi. Mobilya üretiminde kullanılan boyalar bile maliyetliydi. Ancak tekrar vurgulamamız gerekiyor ki proje tekrarlanabilir bir projedir ve tekrarlanması gerekirse çok daha düşük maliyetle yapılabilir.”

Resim 13: Kalamış Parkının konumu (URL-2)

Resim 14: Kalamış Parkının onarımdan önceki durumu (URL-4)

Resim 15: Analizlere ve görüşmelere göre tasarlanan işlev alanları (URL-4)

Resim 16: Uygulama sonrası kayak pisti ve basketbol sahası (URL-5)

Projelerinin COVID – 19'dan önce, açık çağrıyla kullanıcı gruplarıyla tek tek görüşme yapılarak, elde edilen verilerin analiziyle ve herkesin ihtiyacını karşılayabilecek şekilde tasarlandığını ifade etmişlerdir (Resim 15). Ancak COVID – 19 salgını başladıktan sonra projenin yeni standartlara göre, sosyal mesafeye dikkat ederek revize edildiğini belirtmişlerdir. Kalamış Parkı'nın zaten yoğun kullanılan bir yer olduğunu, uygulamadan sonra insanların merakıyla daha da yoğunlaştığını söylemişlerdir. Bu tür projelerin COVID – 19'dan sonraki dönemde, yeni standartlara uyularak yapılmasının kentsel canlılık ve sağlık açısından daha verimli olduğunu ifade etmişlerdir [Mülakat transkripsiyonu 3] (Resim 16, 17, 18, 19, 20).

Resim 17, 18, 19, 20: Uygulama sonrası Kalamış Parkı (Polat, 2022)

Özetle proje, her ne kadar kentsel akupunktur olarak başlamasa da, uygulamadan sonra bu yaklaşım için bir örnek olma niteliği kazanmıştır. Projenin farklı aşamalarında halkın katılımı sağlanmış, kamusal mekânda kullanıcı çeşitliliği desteklenmiş, toplum sağlığını destekleyen çekici bir ortam oluşturulmuştur.

3.4. Boğada (Kadıköy, İstanbul, 2017)

Kadıköy Altıyol Meydanı'ndaki (Resim 21, 22, 23, 24) Boğada projesiyle ilgili görüşme soruları projenin tüm ortaklarına gönderilmiştir. Herkes İçin Mimarlık (HiM) Derneği'nin cevapları şöyledir: Uzmanlar, kentsel akupunkturu taktiksel kentçiliğin bir alt başlığı olarak kullandıklarını belirtmişlerdir. Bu yaklaşımı kentsel

yenilenmeyi teşvik eden, küçük ölçekli ve ekonomik yapım metotlarına sahip, kamusal mekânda dönüştürücü ve çevresel stresi azaltıcı müdahaleler şeklinde tanımlamışlardır. Taktiksel kentçilik alt başlıklarının (kentsel akupunktur, kendin-yap kentçiliği, kentsel yama vb.) kesin çizgilerle birbirinden ayrılmadığını, farklı kapsamaları temsil etmediklerini, net bir şekilde sınıflandırılmadıklarını, çünkü bu yaklaşımın dünya üzerinde birçok yerde eş zamanlı olarak geliştiğini belirtmişlerdir. Boğada projesinin kentsel akupunktur diye etiketlenebileceğini, ancak kendilerinin bu projeyi bugüne kadar kentsel yama diye adlandırdıklarını ifade etmişlerdir. Bu çerçevede kentsel yamanın amacını; “ilk yapıldığında performans sergilememe, fakat bir bütünün içinde nispeten kısıtlı bir alanda yaşanan performans düşüşünü kendi estetik değerleri ile ortadan kaldırma” diye tanımlamışlardır.

Resim 21, 22: Kadıköy Altıyol Meydanı'ndaki Boğa Heykeli ve karşısındaki uygulama alanı (URL-2)

Resim 23: Altiyol Meydanı'ndaki Boğa Heykeli ve ağaç altındaki uygulama alanı (URL-6)

Resim 24: Uygulamadan önce alan (URL-6)

Kentsel akupunkturu ise, insan vücudunda olduğu gibi, yapılı çevredeki stresi azaltmak için, alanla uyumlu bir estetik tavır ile gelişen, nispeten gözle fark edilmez uygulamalar diye açıklamışlardır. Kentsel akupunkturun/taktiksel kentçiliğin, kentler hakkında üstel bir bakış açısıyla verilen büyük ölçekli kararların çıkardığı sorunları kısmen de olsa çözmeyi veya bunlarla ilgili farkındalık uyandıracak gerilla hareketleri yarattığını belirtmişlerdir. Bu projenin çalışmadaki kentsel akupunktur ilkelerini ne kadar karşıladığını şöyle ifade etmişlerdir:

“Kentsel akupunktur için sayılan ilkelerin hepsini karşılamakla beraber Boğada projesinde öne çıkanlar; katılımcı olmak, İspanyol ve

Türk tasarımcılar, öğrenciler, tasarım meraklıları, Kadıköy Belediyesi, Boğa'da kullanıcıları başta olmak üzere kısaca Kadıköy halkı. Düşük maliyetli olmak; tüm süreç, eldekini verimli kullanmak, uzun soluklu kullanım sağlamak ve sürdürülebilirliği elden bırakmamak üzerine kurgulandı. Küçük ölçekli olmak; 1 – 1 ölçekte gerçekleştirilebilir, yapım sırasında prototip üzerinden terciime edilip kullanımın sorgulanabilir olmasına özen gösterdik. Ve domino etkisi beklentimiz ise henüz gerçekleşmedi diyebiliriz.”

COVID – 19 sonrası bu tip kentsel küçük dokunuşlarla bir etki yaratmanın mümkün olduğunu, fakat bu etkinin kalıcılığının ve sürdürülebilirliğinin yerel yönetimlerin üst ölçekli kararları ve desteğiyle başarılabilirliğini vurgulamışlardır [Mülakat transkripsiyonu 4].

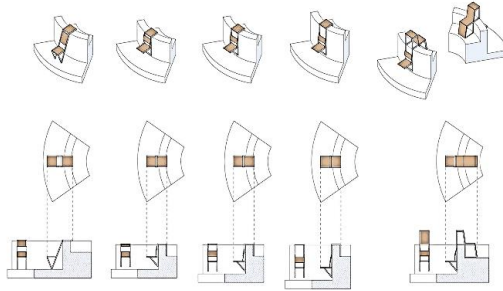
Uygulama HİM'in bakış açısından kentsel akupunktur ve kentsel yama arasında, başka bir deyişle her iki kategoride yer alabilmektedir. Bu tür küçük kentsel müdahaleleri taktiksel kentçilik altında değerlendirmişlerdir. Kentsel akupunktur ilkelerinden projede en fazla görülenler küçük ölçekli ve düşük maliyetli olması ile katılımı sağlamasıdır. Ancak projeden beklenen domino etkisi henüz ortaya çıkmamıştır.

Ayrıca konuyla ilgili görüşme soruları Madrid merkezli Todo por la Praxis'e (TXP) gönderilmiştir. TXP, kentsel akupunktur ve Boğada projesini şöyle tanımlamıştır (Resim 25, 26, 27):

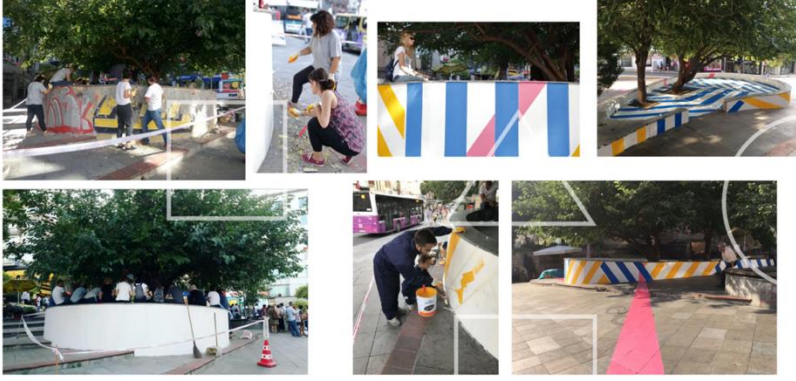
“Kentsel akupunkturu, Çin tıbbının belirli sorunları ele alma biçimine atıfta bulunan kentte küçük ölçekli müdahaleler olarak anlıyoruz. Planlı şehirciliğin aksine, bu müdahaleler dakik, geçerli durum ve bağlam içindedir. Boğada projesi, bir kentsel akupunktur projesi olarak anlaşılabilir, çünkü bu, boyutunun ötesinde, toplumdan gelen analizlere dayalı olarak bir mekânın işleyişini test etmeye çalışan küçük ölçekli bir çalışmadır. Bu çalışma, belirli bir iyileştirme ihtiyacına ve alan için daha büyük olanaklara yanıt vererek belirli bir sosyal dokuya katılmamızı sağlamıştır. Bu proje, tıpkı kentsel akupunkturun işe yaradığı gibi bir kentsel dönüşümdür.”

Resim 25: Alan kullanımına dair çeşitli varyasyonlar geliştirilmesi (URL-7)

Resim 26: Oturma birimi detayları (URL-7)

Resim 27: Uygulama süreci (URL-6)

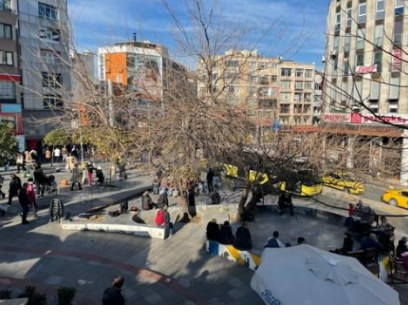
Kentsel akupunktur felsefesinin tabandan dönüşüme bir alternatif, aşağıdan yukarıya katılımı ön planda tutan bir şehircilik olduğunu belirtmişlerdir. Böylece yukarıdan aşağıya işleyen planlı kent ve geleneksel şehirciliğin hegemonik modelini alt üst ederek, alternatif araçlar ürettiğini, vatandaş özerkliğini ve kendi kendini yönetebilme alanlarını uygulamaya soktuğunu vurgulamışlardır. Çalışmada bahsedilen kentsel akupunktur ilkelerinin projelerinde yer aldığını belirtmişlerdir. Projelerinin birçoğunun hasta veya düşük enerjili bir noktada gerçekleştiğini, küçük ölçeğin zorunlu olmadığını, projeye bağlı olduğunu, disiplinlerarası olmak gerektiğine inandıklarını (çağdaş sanat, arabuluculuk, mimari ve diğer uygulamalar arasında gezinme gibi) vurgulamışlardır. Ayrıca yaptıklarının tekrarlanabilir değil, yeniden üretilebilir olmasını istediklerini, hızlı uygulama sağlamanın şart olmadığını, projeye bağlı olduğunu, ancak çoğu durumda bunu yaptıklarını ifade etmişlerdir. Eğitime, insanlar üzerindeki tahakkümün bir belirtisi olarak inanmadıklarını, başkalarının bilmesi veya yukarıdan aşağıya anlaması gerektiğini düşünmediklerini belirtmişlerdir.

Toplulukların yaratıcı olduğuna inanan bir temel ile çalıştıklarını, kolektif ve karşılıklı olarak öğrenmeyi istediklerini, katılımcı olmanın her zaman projelerinin merkezinde olduğunu söylemişlerdir. Projelerinde domino etkisi yerine yeniden üretilebilirliği önemsediklerini, düşük maliyetin olmazsa olmaz bir koşul olmadığını, projelerinin sürdürülebilir olmalarını istediklerini, ancak bunun büyük ölçüde içinde bulunan koşullara bağlı olduğunu belirtmişlerdir. Bunların ötesinde projelerinin en önemli özelliğini alternatif yönetim modelleri oluşturmak şeklinde ifade etmişlerdir. Kapalı ve kesin süreçler üretmenin ötesinde, eleştirel bir ruhla sürekli bir dinamizm ve hareket içinde, açık, gelişen taktiksel şehircilik süreçlerini test ettiklerini vurgulamışlardır. Herhangi bir katılım sürecinin, bir pandemi olsun ya da olmasın, kamusal mekânları dönüştürmek için en uygun yol olduğunu söylemişlerdir. Yaşadığımız sosyal ve sağlığa bağlı krizle birlikte daha fazla insanın aktif katılım kanallarını ve yeni vatandaş öz-örgütlenme yollarını kullanması için kamusal mekanları ve bunlara müdahale etme şeklimizi yeniden düşünmemiz gerektiğini belirtmişlerdir. Daha sağlıklı kentlerle ilgili olarak gelişimlerin mutlaka kentsel akupunkturdan değil, herhangi bir kentsel planlamanın üstünde ve ötesinde olan diğer politik ve yapısal kavramlardan geçtiğini vurgulamış, toplumla birlikte sağlıklı şehirler derken tabandan düşünmeye yönelik yeni siyasi bir iradeden bahsettiklerini ifade etmişlerdir [Mülakat transkripsiyonu 5].

Özetle TXP, projelerinde kentsel akupunktur ilkelerinden özellikle hasta ve düşük enerjili bir noktada uygulama yapmaya, disiplinler arası ve katılımcı olmaya, ortaklaşa öğrenmeye ve yaratıcı olmaya önem verdiklerini belirtmişlerdir. Kentsel akupunkturu geleneksel modellere alternatif bir araç olarak gördüklerini, ancak sağlıklı kentler için planlamanın ötesinde aşağıdan yukarıya bir siyasi iradeye ihtiyaç olduğunu vurgulamışlardır.

Projeye dâhil olan gruplardan biri olan Onaranlar Kulübü ile çevrimiçi bir görüşme yapılmıştır. Uzmanlar projeye katılmadan önce mimar olmadıkları için kentsel akupunktur kavramına aşina olmadıklarını, bu nedenle bu kavramı tanımlamalarının doğru olmayacağını ifade etmişlerdir. Ancak projenin küçük ölçekli ve az maliyetli olmasına, hızlı uygulanmasına, hasta bir noktayı iyileştirerek etkisini daha büyük bir alanda göstermesine istinaden kentsel akupunktur yaklaşımıyla tamamen uyumlu olduğunu düşündüklerini belirtmişlerdir. (Resim 28, 29, 30, 31)

Resim 28, 29, 30, 31: Uygulamadan sonra alan (Polat, 2022)

Ayrıca projede gönüllülerin katılımının sağlanmasına (hem alandaki insanların hem de bir şeyler öğrenmek isteyen kent sakinlerinin) ve birkaç farklı kolektifin beraber çalışmasına önem verdiklerini vurgulamış, yerel yönetimin projeye dâhil olmasının izin süreçlerini kolaylaştırdığını ifade etmişlerdir. COVID – 19 sonrası kentsel akupunkturun sağlıklı kentlere ulaşmadaki rolüne ilişkin şu görüşlerini paylaşmışlardır:

“COVID – 19, markaların, şirketlerin ve yerel yönetimlerin kamusal mekânlara ve sokaklara bakış açısını daha da değiştirdi ve onlar için önemli hale getirdi. İnsanların birbirleri ile buluşabilmesi ve aynı zamanda gerektiğinde birbirinden mesafeli durabilmesi önem kazandı. Sonraki dönemde kamusal mekân da konforun git gide daha da çoğalması gerektiği öne çıkacaktır. Covid'den dolayı krizler ortaya çıkabilir ve kentsel akupunktur bizim bulunduğumuz dönemde bir cevap olabilir. Bu yüzden kentsel akupunktur projelerinin artması lazım ki, insanlar onun ne kadar önemli ve yararlı olduğunu görsünler ve buna ek olarak iyi örneklerin görünür olması ve artması lazımdır. Burada kaynak paylaşımı ve uygulamaların nasıl yapılması gerektiği de önemli

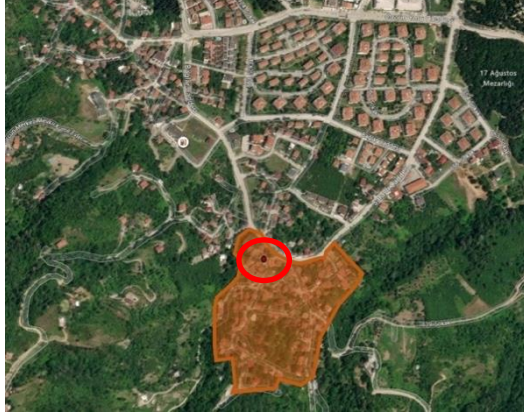
sayılmaktadır. Artık sadece mimarlar tarafından değil, diğer insanların da kendi mekânlarını yaratabilmeleri lazımdır. Türkiye çapında yavaş yavaş böyle uygulamalar çoğalacak inşallah.” [Mülakat transkripsiyonu 3].

Özetle, bu projenin kentsel akupunktur yaklaşımıyla örtüştüğü ve akupunkturun birçok ilkesiyle uyum sağladığı görülmüştür. Projede özellikle vurgulanan ilkeler hem gönüllüleri hem de farklı kolektifleri bir araya getirerek katılımı sağlamak ve disiplinler arası olmaktır.

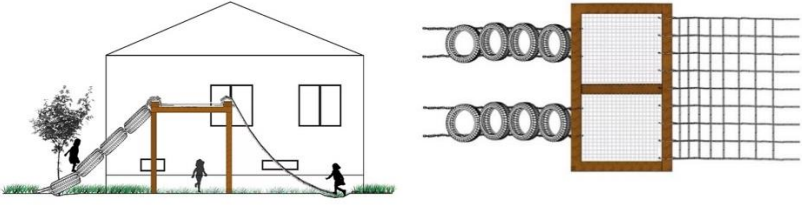
3.5. Başka Bir Oyun (Gölcük, Kocaeli, 2016)

Gölcük’ün Saraylı Köyü’nde (Resim 32) gerçekleştirilen Başka Bir Oyun projesiyle ilgili görüşme soruları Başka Bir Atölye (b1a) grubunun kurucuları tarafından cevaplanmıştır. Uzmanlar projelerini şöyle tanımlamışlardır:

“Projemizi kentsel kamusal mekâna küçük ölçekli bir müdahale olarak tanımlayabiliriz. Yerinde, yerelden kişilerle ve onların istek ve ihtiyaçlarına yönelik bir çalışma oldu. Oyun grubu uygulamamızda amacımız gündelik hayata etki eden bir çalışmaydı. Kentsel akupunktur ifadesi kentsel alana yapılan küçük müdahale ise, evet, bu tanıma girebilir.”

Resim 32: Gölçük- Saraylı Köyündeki müdahale alanı (URL-2)

Resim 33, 34: Maket üzerinden üretilen oyun alanına dair çizimler (URL-8)

Bununla birlikte uygulama (Resim 33, 34) kentsel akupunktur tanımına girse de bla'nın çalışmalarının doğrudan böyle bir felsefi sınırlamayı içermediğini, kentsel yaşama bütüncül olarak baktıklarını ifade etmişlerdir. Ancak ölçek olarak yerelde uygulama yapmakla kendilerini sınırladıklarını, kesişimler ile bu ölçeğin büyüyebileceğine inandıklarını belirtmişlerdir. Uygulamalarının bu çalışmadaki kentsel akupunktur ilkelerine uyum sağladığını ise şöyle ifade etmişlerdir:

“Evet, çalışmamız bu ifadelere uyum sağlamaktadır. Ek olarak, yerinde, yerel ile birlikte dayanışma, kolektivite de eklenebilir. Ancak sizin ifadeler içinde geçenlerden "ortaklaşa öğrenmek" yerine, biz kolektif olmak, birbirinden öğrenmek, dayanışmak demeyi tercih ediyoruz. Zira bize göre öğrenme, eğitim tek yönlü değildir. Nitekim söz konusu uygulama ile ilgili yazılarımızda da dediğimiz gibi, uygulamayı yaptığımız köydeki ahşap ustası, köy kadınları, arsanın sahibi kahveci, köyün çocukları, gençleri süreç içinde bizimle çok değerli bilgiler ve imkânlar paylaşmışlardır.” (Resim 35, 36, 37).

COVID – 19 sonrası kentsel kamusal mekânlara kolektif-dayanışmacı yollarla müdahale etmenin çok yararlı olacağını düşündüklerini, bunu kentsel akupunktur olarak tarif etmenin çok da gerekli olmadığını, sağlıklı yaşam alanları inşa etmek için, kadim yapma bilgilerimiz üzerine yenilerini katmamız gerektiğini ifade etmişlerdir. Müdahaleleri çok disiplinli, çok katkılı, eşit, adil, sömürsüz, kolektif bir şekilde yapmanın etkili sonuçlar verebileceğini belirtmişlerdir [Mülakat transkripsiyonu 6].

Resim 35, 36: Çocuklar ve atölye katılımcılarının iş birliği ile lastik parkının uygulaması (URL-9, URL-10)

Resim 37: Uygulama sonrası oyun alanı (URL-10)

Özetle, kentsel yaşama bir bütün olarak bakarak, küçük ölçekli bir müdahaleyi, yerinde, yerelden kişilerle, onların istek ve ihtiyaçlarına yönelik bir uygulamayla gerçekleştiren bu proje kentsel akupunktur olarak değerlendirilebilir, buradaki önemli nokta dayanışma ve kolektivitinin tam olarak sağlanması olmuştur.

3.6. Değerlendirme

Tahran ve Azor Adaları'ndaki uygulamaları incelediğimizde, her ikisinin de âtil kalmış, hasta ve düşük enerjili noktalarda gerçekleştiği, küçük ölçekli, düşük maliyetli, sürdürülebilir olduğu ve hızlı uygulandığı söylenebilir. Ayrıca örnekler disiplinler arası çalışmalarla gerçekleştirilen müdahalelerdir. Mimarlık ve tasarım yanında mühendislik, peyzaj, sanat, ziraat en fazla destek alınan disiplinlerdir. Projeler katılımı sağlayan ve ortaklaşa öğrenmeyi destekleyen uygulamalar sayılabilir. Tahran örneğinde, projenin farklı aşamalarında hem maddi hem fiziksel hem de fikir olarak insanların katılımı sağlanmıştır. Orizzontale Grubuna göre Quarteirao Evi uygulamasında katılımı sağlamak en önemli ilkelerden biridir. Projelerin çevredeki

diğer faaliyetleri desteklemesi, alanı çekim ve buluşma noktası haline getirmesi, Quarteirao Evi uygulamasındaki gibi doğadan gelen veya geri dönüştürülmüş malzemelerin kullanılması, ayrıca uygulama bittikten sonra kullanıcıların bu projeleri yaşatması, bu müdahaleleri çevresel, sosyal ve ekonomik açıdan sürdürülebilir hale getirmektedir. Tahran projesi diğer ülkelerde yapılan uygulamalarla benzer özellikler gösterse de daha büyük bir etki yaratma, başka bir deyişle domino etkisi göstermekte, Quarteirao Evi projesinde ise farklı ve yeni bir analiz, tasarım ve uygulama şekli ile yaratıcılık sergilenmektedir. Her iki uygulamada kendi çaplarında örnek bir proje gibi tekrarlanabilir ve çoğaltılabilir müdahaleler olma niteliğe sahiptir.

Türkiye'deki örnekleri incelediğimizde uygulamaların düşük enerjili noktalarda ve insan yoğunluğunun fazla olduğu alanlarda gerçekleştirildiği görülmektedir. Disiplinlerarasılılık konusunda Boğada uygulaması birçok kolektifi bir araya getirmiş, Renkli Onarım uygulaması, farklı disiplinlerden uzmanların (bir makina mühendisi ve bir endüstri mühendisi) öncülüğünde gerçekleşmiş, Başka Bir Oyun uygulaması daha çok mimarlar tarafından geliştirilmiştir. Ancak hepsinde tekrarlanabilirlik ilkesi görünmektedir. Renkli Onarım uygulaması dışında diğerleri küçük ölçekli müdahaleler sayılabilir. Boğada ve Başka Bir Oyun uygulamalarında, ortaklaşa öğrenmek ilkesi ön plandadır. Müdahalelerin hepsi hızlı uygulamalardır. Renkli Onarım uygulamasında, bir spor markasının sponsor olmasından dolayı ucuz yöntemler düşünülmemiş, ancak proje tekrarlanacak ise çok daha düşük bir maliyetle bile uygulanabileceği ifade edilmiştir. Diğerleri ise düşük

maliyetli uygulamalar sayılabilir. Katılımı sağlama konusunda Renkli Onarım projesi her alan kendi kullanıcılarının fikirleriyle tasarlanmıştır. Boğada ve Başka Bir Oyun projelerinde ise alan seçiminde, tasarımda ve uygulamada kolektiflik ve halk yardımı en temel ilkeler sayılabilir. Bu noktada tüm projeler sosyal sürdürülebilirliği desteklemektedir. Renkli Onarım ve Başka Bir Oyun uygulamaları kullanılan geri dönüştürülmüş malzemelerden dolayı çevresel açıdan sürdürülebilir müdahaleler sayılabilir, bununla birlikte hiçbirinde yaratıcılık ilkesinin çok güçlü olmadığı söylenebilir.

Tablo 3. Çalışmada İncelenen Örneklerin Kentsel Akupunktur İlkeleri Açısından Analizi

Vizyon	İlkeler	Hasta veya Düşük Enerjili Bir Noktada Gerçekleşmek	Disiplinler Arası Bir Yaklaşım Olmak	Hızlı Uygulama Sağlamak	Katılım Sağlamak	Küçük Ölçekli Olmak	Düşük Maliyetli Olmak	Sürdürülebilir Olmak	Ortaklaşa öğrenmek	Domino Etkisi Yaratmak	Tekrarlanabilir Olmak	Yaratıcı Olmak	Toplam
	Projenin ismi												
Kent Hayatım Harekete Geçirmek	Tahran'ın tarihi merkezinde yaşam kalitesinin iyileştirilmesi	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	-1	9
	Quarteirao Sokağı	1	-1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	9
	Renkli Onarım	1	1	1	1	1	-1	1	1	0	1	1	8
	Boğada	1	1	1	1	1	1	1	1	-1	1	0	8
	Başka Bir Oyun	1	1	1	1	1	1	1	1	-1	1	0	8

Çalışmada incelenmiş olan 5 projenin hangi ilkelerle, ne kadar örtüşükleri puanlama yapılarak Tablo 3’de gösterilmiştir. Projelere 11 ilke için; ilkeyi tamamen sağlıyorsa 1, kısmen sağlıyorsa veya ilkeyi sağlayıp sağlamadığı belirsizse 0, hiç sağlamıyorsa -1 puan verilmiştir. Böylece her projeye ait toplam bir puan ortaya çıkmıştır.

Değerlendirmeye göre, Tahran ve Azor Adaları’ndaki örnekler daha yüksek puan almışlardır. Bununla birlikte Türkiye’deki örneklerin genel olarak pek çok kentsel akupunktur ilkesini sağladığı görülmüştür. Renkli Onarım projesinin düşük maliyetli olma ve domino etkisi yaratma, Boğada ve Başka Bir Oyun projelerinin ise yaratıcılık ve domino etkisi yaratma özelliklerinin daha düşük olduğu belirlenmiştir.

SONUÇ

Kamusal mekânlar çeşitli etkinlikleri ve aktiviteleri barındırarak insanların birbiri ile iletişim ve temasa girmesini sağlayan, sağlıklı bir kamusal yaşamın oluşmasını sağlayan mekânlardır. Covid – 19 pandemisiyle birlikte yeni, kaliteli ve eşit erişilebilirliğe sahip kamusal mekânlar oluşturmak, ayrıca onların tasarımında ve kullanımında halkın katılımını sağlamak artık tüm kentler için kaçınılmaz bir hale gelmiştir. Yaşadığımız pandemi nedeniyle kamusal mekândaki fiziksel, sosyal, duygusal, ekonomik ve maddi ilişkilerimizin geçici olup olmadığı, temelden değişip değişmeyeceği ya da nasıl değişeceği bilinmemektedir. Bu sorulara erken çözüm üretmek için kent yönetimlerinin halk sağlığı uzmanları yanında diğer ilgili disiplinlerden uzmanlar ve kentte yaşayan halk ile birlikte çalışması gerekmektedir.

Çalışmada incelenen farklı ülkelerdeki ve Türkiye'deki örnekler karşılaştırıldığında, Türkiye'de kentsel akupunkturun daha yaygın, verimli ve başarılı bir hale getirilmesi için çözüm gerektiği belirlenen bazı zayıflıklar şunlardır:

- Tahran'daki müdahaleler küçük ölçekli olsalar da, proje genelinde büyük bir bölge ele alınmış ve o bölgede bir nokta değil, müdahale edilmesi gereken doğru noktalar bulunmaya çalışılmıştır. Bu noktalar bir bütün olarak düşünülerek, tüm bölge iyileştirilmeye çalışılmıştır. Oysa Türkiye'deki örnekler incelendiğinde, sadece seçilen noktanın durumunun iyileştirilmesi mümkün olmuştur.
- Tahran ve Azor Adaları'ndaki örneklerde yaratıcılık ilkesi analiz ve tasarım sürecinde, ortaya konulan formlarda, kullanılan malzemelerde ve uygulama yöntemlerinde görülmektedir. Bu yaratıcılıktan dolayı müdahaleler örnek olma niteliğine sahiplerdir. Bu ilke Türkiye'deki örneklerde de görülmüş olmasına rağmen, genellikle projenin belli bir noktasında kalmıştır; tüm proje sürecine yayılmamıştır.
- Tahran ve Azor Adaları'ndaki örneklerde, genel olarak âtil kalmış olan bir alana değer kazandırılmaya çalışılmıştır. Türkiye örneklerinde ise hâlihazırda halk tarafından kullanılmakta olan, ancak eskimiş veya sorunlu bir alan ele alınmıştır.

- Türkiye’de yerel yönetimin başlatmış olduğu örneklerde bile, projenin etkisinin daha sonra kendi kendine yayılması beklenmiştir. Tekrarlanabilirlik ve domino etkisi yaratılması için veya geçici halden sürekli bir hale gelmesi için yeterli kurumsal destek verilmemiştir.
- Türkiye çapındaki örnekler her ne kadar kentsel akupunktur ilkelerine sahip olsalar da projeyi yönetenlerin çoğunun bu kavrama ve yaklaşıma pek aşina olmadıkları görülmüştür. Bununla birlikte Türkiye örnekleri disiplinler arası ve kolektif çalışma konusunda farklı ülkelerdeki kadar başarılı sayılabilir.

Çalışma kapsamında görüşme yapılan uzmanlar da kamusal mekânların geliştirilmesi ve / veya değiştirilmesi için kentsel akupunktur gibi yeni stratejilere ve yaklaşımlara ihtiyaç olduğunu belirtmişlerdir. Bu bağlamda ülkemizde daha sağlıklı kentlere sahip olmak ve Covid – 19’un ortaya çıkardığı etkileri azaltmak amacıyla âtil kamusal mekânların kentsel akupunkturla dönüştürülmesine yönelik olarak kentsel akupunktur ilkeleri kapsamında aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

- Hasta veya düşük enerjili noktalarda gerçekleşmek: Kentsel akupunktur uygulamaları için tek bir nokta değil, bir bölgenin tüm hasta ve düşük enerjili noktaları tespit edilmeli, iyileştirilmeli, canlandırılmalı ve pozitif etkinin tüm bölgeye yayılması sağlanmalıdır.

- Disiplinlerarası bir yaklaşım olmak: Kentsel akupunktur uygulamalarında daha bütüncül, yaratıcı ve yenilikçi fikirler geliştirmek için farklı alanlardan uzmanlar birlikte çalışmalıdır.
- Küçük ölçekli, düşük maliyetli, hızlı uygulanabilir olmak: Kentsel akupunktur uygulamalarının yaygınlaşması için küçük ölçekli, düşük bütçeli, kısa sürede tamamlanabilecek projeler geliştirilmelidir.
- Tekrarlanabilir olmak ve domino etkisi yaratmak: Kentsel akupunktur uygulamalarının çoğalması ve yaygın etki yaratabilmesi için siyasi bir iradenin ve yerel yönetimin desteği sağlanmalıdır.
- Yaratıcı olmak: Kentsel akupunktur uygulamalarının örnek olabilmesi için yaratıcı düşünce; analiz, tasarım, uygulama, kullanım gibi müdahalenin tüm aşamalarında olmalıdır. Bu konuda farklı aktörlerin ve değişik disiplinlerden uzmanların sinerjisine ihtiyaç vardır.
- Ortaklaşa öğrenmek ve katılım sağlamak: Kentsel akupunktur uygulamalarının başarısı için özel sektör ve halk projeye dâhil edilmelidir. Farklı aktörlerin birlikte çalışarak birbirini geliştirmesi için daha fazla teşvik ve fırsat sağlanmalıdır. Bu konuda sivil toplum kuruluşlarına ve üniversitelere büyük rol düşmektedir.

- Sürdürülebilir olmak: Kentsel akupunktur uygulamaları bulunduğu bölgede çevresel, sosyal ve ekonomik açılardan denge yaratmalıdır. Böylece uygulamaların yaşaması ve devamlılığı sağlanabilir (Jooshani, 2021).

Sonuç olarak, bu çalışma Türkiye'deki âtıl kamusal mekânları dönüştürmek için yenilikçi ve işbirlikçi bir strateji olarak kentsel akupunkturdan faydalanılabileceğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda geliştirilen önerilerin yerel yönetimlerin, profesyonellerin ve sivil toplum örgütlerinin gelecekteki kamusal mekân tasarım ve uygulama çalışmalarına katkı koyacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Casagrande, M. (2015). From Urban Acupuncture to the Third Generation City. *Journal of Biourbanism*, IV(1&2): 29–42.
- Casanova, H., & Hernandez, J. (2014). *Public Space Acupuncture: Strategies and Interventions for Activating City Life*. Barcelona: Actar Publishers.
- Frampton, K., Morales, M. D., & Ibelings, H. (2008). *A Matter of Things*. Rotterdam: Nai Publishers.
- Green, J. (Mülakat yapan) & Jaime Lerner (Mülakat yapılan). (2014). [Mülakat transkripsiyonu]. Retrieved from American Society of Landscape Architects Web Site: 30 Mart 2022 tarihinde <https://www.asla.org/ContentDetail.aspx?id=30875> adresinden erişildi.
- Harjoko, T. Y. (2009). *Urban Acupuncture: An Alternative. Informal Settlements and Affordable Housing, II*, ss.163-172.
- Hoogduyn, R. (2014). *Urban Acupuncture: Revitalizing Urban Areas By Small Scale Interventions*. Master Thesis. Blekinge Tekniska Högskola, Stockholm.
- Jooshani, B., & Polat, S. (2019). *Transforming Public Space Through Urban Acupuncture*. Livenarch 6th International Congress, 25-28 September 2019, Trabzon.s. 576 – 588.
- Jooshani, B. (Mülakat yapan) & Tahran Bölge 12 Belediyesi Başkan Yardımcısı ve Proje Genel Müdürü (Mülakat yapılan) (2021) [Mülakat transkripsiyonu 1].
- Jooshani, B. (Mülakat yapan) & Manfra, M, Mohiti Asli, N. Orizzontale Architects' Collective. (Mülakat yapılan) (2021) [Mülakat transkripsiyonu 2].
- Jooshani, B. (Mülakat yapan) & Akengin, U. E., Güngör, D. Onaranlar Kulübü. (Mülakat yapılan) (2021) [Mülakat transkripsiyonu 3].
- Jooshani, B. (Mülakat yapan) & Kara, D. Çelik, B. Herkes İçin Mimarlık (HiM) Derneği. (Mülakat yapılan) (2021) [Mülakat transkripsiyonu 4].
- Jooshani, B. (Mülakat yapan) & Todo Por La Praxis (TXP). (Mülakat yapılan) (2021)[Mülakat transkripsiyonu 5].
- Jooshani, B. (Mülakat yapan) & Köksal, G., Kaydan, P. Başka Bir Atölye (b1a) Grubu (Mülakat yapılan) (2021) [Mülakat transkripsiyonu 6].

- Jooshani, B. (2021). Sağlıklı Kentler İçin Âtıl Kamusal Mekanları Dönüştürmek: Kentsel Akupunktur Yaklaşımı. Yüksek Lisans Tezi, BUÜ. Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Bursa.
- Lerner, J. (Seminer) (2007). A Song of The City. Retrived from TED Web Site. 20 (Erişim Tarihi: Mart 2022) https://www.ted.com/talks/jaime_lerner_a_song_of_the_city/up-next?language=en
- Lerner, J. (2014). Urban Acupuncture. Washington: Island Press.p.160.
- State Zero Studio. (2020). Tahran Bölge 12 Belediyesinin Kalite İyileştirme Programının Yürütme Eylemleri Hakkında Rapor 2020. 1. Baskı, Tahran, İran.
- Polat, S. (2022). Kalamış Renkli Onarım ve Kadıköy Boğada Projelerine ait fotoğraflar
- URL-1. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Tahran> (Erişim Tarihi: 30.03.2022)
- URL-2. Google Earth (Erişim Tarihi: 17.10.2021)
- URL-3. <https://www.archdaily.com/799277/orizontale-activates-the-street-with-wooden-intervention-in-the-azores-islands> (Erişim Tarihi: 17.10.2021)
- URL-4. <https://www.arkitera.com/proje/kalamis-parki-kolektif-donusum-projesi/> (Erişim Tarihi: 17.10.2021)
- URL-5. <https://www.kadikoy.bel.tr/Haberler/kalamis-parkini-geri-donusumle-onardilar> (Erişim Tarihi: 17.10.2021)
- URL- 6. <http://design-trak.com/works/bogada/> (Erişim Tarihi: 30.03.2022)
- URL-7. <https://xxi.com.tr/i/sirt-sirta> (Erişim Tarihi: 17.10.2021)
- URL- 8. <https://www.baskabiratolye.com/baska-bir-oyun> (Erişim Tarihi: 17.10.2021)
- URL-9. <https://www.arkitera.com/haber/koy-halkiyla-birlikte-baska-bir-atolye-deneyimi/> (Erişim Tarihi: 17.10.2021)
- URL-10. <https://xxi.com.tr/i/saraylida-yere-oyunla-dahil-olmak> (Erişim Tarihi: 17.10.2021)
- Uzer, E., (2013). Kentsel Akupunktur: Bireysel Taktiklerden Kentsel Stratejilere, Küçük Ölçekli Müdahale. Mimarlık. 371.
- Yimeng, Z. (2015). Rethinking the Dimension in Urban Acupuncture -“Super Scale” Strategy in Practice. Master Thesis. Universitat Politècnica de Catalunya. Barcelona.

EXTENDED ABSTRACT

HOW CAN WE BENEFIT FROM URBAN ACUPUNCTURE TO TRANSFORM INACTIVE PUBLIC SPACES?

MSc. Architect Bahareh JOOSHANI¹
Assoc. Prof. Dr. Sibel POLAT²

¹ Bursa Uludag University, Institute of Science and Technology, Department of Architecture, Bursa-Türkiye. bjooshani64@gmail.com

² Bursa Uludag University, Faculty of Architecture, Department of Architecture, Bursa-Türkiye. sibelpolat@uludag.edu.tr

The concept of healthy city has emerged against the intense urbanization in the world. With this concept, the necessity to engage people in design and use of public spaces and to invest in accessibility of public spaces is emphasized in order to improve their health and well-being. Today, public spaces are faced with many problems such as privatization, abandonment, insecurity and extinction. However, public spaces offer many benefits for public life. They create a platform for essential, optional or social outdoor activities. They enable people to meet and socialize with a sense of place and symbolic meaning. They create arenas for collective action and discussion. Thus, they serve the functional, social, psychological and economic needs of the society and reflect the urban identity and memory. In addition, the Covid-19 pandemic in 2020, has further emphasized the importance of public spaces for healthy cities and societies for today and future. For this reason, abandoned public spaces should be revitalized to support public life. One of the strategies to transform public spaces is urban acupuncture inspired by Chinese medicine. According to the pioneers of urban acupuncture, large-scale projects are no longer needed to transform public space, smaller, less costly and rapid

interventions are needed. In many cities, it is possible to get permanent and effective results in public spaces with less budget and more citizen participation. This study aims to define the basic principles of urban acupuncture and to develop urban acupuncture proposals to transform abandoned public spaces in Turkey through examples. The methodology of the study is based on a literature review on urban acupuncture, an analysis of five urban acupuncture interventions in Tahran, Azores Islands, Istanbul, Kocaeli, and online / e-interviews with the designers of these projects. As a result, in order to have healthier cities in Turkey and to reduce the effects of COVID-19, the following suggestions have been developed within the scope of urban acupuncture principles for the transformation of idle public spaces with urban acupuncture:

- To take place in sick or low-energy points: All sick and low-energy points of a district should be identified, healed and revitalized for urban acupuncture practices, thus it is possible to spread the positive effect to the entire district.
- Being an interdisciplinary approach: Experts from different fields should work together to develop more holistic, creative and innovative ideas in urban acupuncture practices.
- To be small-scale, low-cost, and quickly applicable: Small-scale and low-budget projects that can be completed in a short period should be developed in order to spread urban acupuncture practices.
- Being repeatable and creating a domino effect: In order to enhance the urban acupuncture practices and to have a widespread effect, the support of a political will of local governments should be provided.

- **Being creative:** Creative thinking should be at all stages of the urban acupuncture practices such as analysis, design, implementation and use. Synergy of different actors and experts from different disciplines is needed in this regard.
- **Collaborative learning and participation:** For the success of urban acupuncture practices, the private and the public sectors should be involved in the project process. More incentives and opportunities should be provided for different actors to work together and to support each other. Non-governmental organizations and universities should play a major role in this regard.
- **Being sustainable:** Urban acupuncture practices should create an environmental, social and economic balance in the city. Thus, the survival and continuity of these practices can be ensured.

In conclusion, the study reveals that urban acupuncture can be utilized as an innovative and collaborative strategy to transform abandoned public spaces in Turkey. It is thought that the suggestions developed in this context will contribute to the future public space design and implementation studies of local governments, professionals and non-governmental organizations.

BÖLÜM IV

HAFIZA MEKÂN LARI OLARAK KENTSEL PEYZAJLAR

Dr. Beste KARAKAYA AYTİN¹

Dr. Deniz Gözde ERTİN TEZGÖR²

¹ Trakya Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Edirne-Türkiye. bestekarakaya@trakya.edu.tr

² Trakya Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Edirne-Türkiye. dgozdeertin@trakya.edu.tr

GİRİŞ

Kentleşme olgusu karşısında kentler sürekli değişim ve dönüşüm içindedirler. Bu süreçte toplumlar, yaşadıkları veya yaşayacakları mekânları inşa ederken, bu mekânlar da kentin kimliğini ve kültürünü inşa etmektedirler. Bu etkileşim sürecinde toplumsal hafıza (bellek), aidiyet, yere aitlik, kimlik gibi kavramların sorgulanması bu üretimin en önemli unsurudur.

Bugünün kentleşme dinamikleri içinde fiziksel çevrelerde hızlı bir dönüşüm süreci gerçekleşirken, geçmişin ürettiği değerlerin yarına aktarılma sürecinde, mekân kimliğinin ve kültürel değerlerinin kaybolmasıyla toplumsal hafıza kaybı yaşanmaktadır. Kentlerde yaşanan bu durum karşısında Pierre Nora (2006), toplumsal geleneklerin ve kent tarihinin sürekliliğinin önemini vurgulamakta ve bu alanlarda “hafıza mekânları” kültürünün oluşturulmasıyla bu kaybın giderilebileceğini ileri sürmektedir (Viazinkin ve ark., 2020).

Toplumlar, sahip oldukları sosyal ve kültürel kimliklerini, oluşturdukları kentsel mekânlar ile somutlaştırmaktadırlar. Bu bağlamda toplumsal hafıza kentin mimarisine ve peyzajına etki etmektedir ve toplumsal hafızanın yansıması yapılan tasarımlarda izlenmektedir.

Hafıza mekânı yaratımında toplumsal hafızayı güçlendirmek için önemli bir araç olan kentsel peyzaj tasarımlarında, yaşanan tarihsel olaylara ve geçmiş hatıralara saygı duyulması ve mekânın tarihi geçmişi ile bağlantı kurularak tasarım sürecine dâhil edilmesi gerekmektedir.

Karamanea (2015)'e göre anıtlar, sembolik öğeler, tarihi yapılar ve ritüellerin gerçekleştirilmesine imkân veren ve bunları destekleyen kentsel peyzaj tasarımı hafıza mekânı gelişimine önemli katkılar sunmaktadır. Bu kapsamdaki peyzaj tasarımının ürünü olan kentsel mekânlar, insanların geçmişi hatırlamalarına veya unutmamalarına yardımcı olarak zaman içinde tarihsel sürekliliğin sağlanmasına destek olmaktadır.

Bu bakış açısıyla araştırmada; farklı toplumların hafızalarında yer etmiş tarihi gelişmeler, trajik olaylar, felaketler, savaşlar, kazanılan zaferler gibi deneyimlerin ve geçmişten bugüne aktarılan gelenekler, ritüeller gibi tüm sosyal yaşantıların, kentsel peyzaj tasarımları üzerinden hafıza kavramı ve mekân ilişkisinin sorgulanması amaçlanmaktadır.

1. HAFIZA KAVRAMI

Hafıza kelimesi, “saklama yeteneği, bellek” olarak tanımlanmakta ve etimolojik olarak Arapça’da “hfz” kökünden gelmektedir (URL-1). İngilizce dilindeki karşılığı “memory” olup, Latince dikkatli anlamına gelen “memoria” kelimesinin kökü olan “memor”dan üretilmiştir (Casey, 2005). Hafıza (bellek) kavramı Türk Dil Kurumu sözlüğünde “yaşananları, öğrenilen konuları, bunların geçmişle ilişkisini bilinçli olarak zihinde saklama gücü, dağarcık, akıl, zihin” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2022). Farklı disiplinlerde birçok farklı tanımlaması yapılan hafıza kavramı, psikolojide “bir organizmanın bilgiyi depolama, saklama ve sonrasında ise geri çağırma yeteneği” (Mutlu, 2017), felsefe sözlüğünde ise “özgün olaylar, olgu ve nesnelere, imge ve fikirler ortada olmadığı zaman, onlarla bilişi ya da durumu

zihinde korumaktan gelen eylem” (Cevizci, 1999) olarak açıklanmaktadır.

Genel anlamda geçmişteki deneyimleri ve yaşantısal olayları anımsama yetisi olan hafıza, algılama sonrasında gerçeği temsilen zihinde imgeler (Bergson, 2007) yaratmaktadır. İnsanların içinde bulunduğu fiziki ve sosyo-kültürel çevresi ile olan etkileşimleri sonucunda, yeniden anımsama yetisiyle beyinde saklı kalan bu imgeler geri çağrılabilir (Öymen Özak, 2008). Bu açıdan hafıza özne ile nesne arasındaki etkileşimin sonuçlarını barındıran (Hançerlioğlu, 1992) ve yeniden üreten yerdir.

Farklı araştırma konularında hafıza ile ilgili yapılmış tanımlar ve kavramsal ifadeler değişkenlik gösterse de hafıza, geçmiş olarak belirtilen bir zaman sürecine dayanan, şimdiki anda bir birey ya da bireylerin oluşturduğu topluluklarda depolanan, hatırlanan ve yeniden üretilebilen özelliklere sahiptir. Dinamik bir yapıda olduğu anlaşılan hafıza, her hatırlama sürecinin sonucunda oluşan yeni bir anı ile yeniden biçimlenmektedir.

Halbwach (1992)’e göre hafıza, bireyin toplumsallaşma sürecinde oluşmaktadır. Birey, toplum ve kent ile yakından ilişkili sosyoloji biliminde toplumsal hafıza (collective memory) kavramını literatüre kazandıran Fransız sosyolog Maurice Halbwach, toplumsal hafızanın (kolektif bellek), mekân ve zamanla sınırlandırılmış bir sosyal gruba ait olduğunu ileri sürmektedir. Halbwachs, toplumsal hafızayı, bireysel hatıraların paylaşılan sosyal çerçeveleri olarak kavramsallaştırmaktadır. Bu düşünce bir diğer sosyolog Emile

Durkheim'in ortaya koyduğu "her toplumun geçmiş ile bir süreklilik duygusuna ihtiyaç duyduğu ve bunu sergilediği" fikrini desteklemektedir (Halbwasch, 1992; Misztal, 2003).

Mekânı toplumsal hafızanın aracı olarak gören Pierre Nora ise "Hafıza Mekânları" (Les Lieux de Mémoire) adlı kitabında hafızanın yaşamın kendisi olduğunu ve yaşayan toplumlar tarafından oluşturulduğu ve geliştirildiği vurgulamaktadır (Nora, 2006). Assmann (2015)'e göre farklı coğrafyalarda, farklı kültür ve yaşam biçimleriyle oluşmuş toplumlarda meydana gelen değişimler, gelişmeler, savaşlar, yaşanan doğal afetler ve göç gibi olayların birikmesi geçmişin oluşmasına katkıda bulunmaktadır (Demirarslan, 2018).

Hafıza, sadece geçmişi oluşturmakla kalmayıp, aynı zamanda bugünün ve geleceğin deneyimlerini de organize etmektedir (Assmann, 2015). Bugünle ilgili deneyimlerin büyük ölçüde geçmiş üzerine inşa edildiği ve geçmişle ilgili imgelerin var olan toplumsal hafızayı sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Sosyal yaşamın temel bir ögesi olan toplumsal hafıza, Halbwasch (1992)'in belirttiği gibi kamusal alanda paylaşılan deneyimlerle çoğalmakta ve kentsel anıtlar sayesinde sürdürülen ortak bir kimliği oluşturmaktadır (Öymen Özak, 2008). Bu düşünceden yola çıkarak toplumsal hafızanın, toplumların içinde yaşadığı kentleri ve fiziki çevreyi geçmişte yaşanmış deneyimler ve değerler ile etkilemekte olduğu ve aynı zamanda bunlarla etkileşim yoluyla biçimlendiği söylenebilir.

2. HAFIZA ve MEKÂN İLİŞKİSİ

Hafıza kavramı, mimarlık disiplinde bireyin mekânla kurduğu ilişki üzerinden değerlendirilmektedir. Bireyin mekânın ölçeği, dokusu, biçimi ve rengi gibi fiziksel özelliklerine verdiği duyuşsal tepkiler sonucu bir hafıza üretimi gerçekleşmektedir. Hafıza, bireylerde oluşan tepkimenin yanısıra bir döneme ait toplumsal, siyasi, mimari, kültürel olaylar ve gelenekler, ritüeller ile toplumsal olarak şekillenmektedir (Aydın Öksüz ve ark., 2018). Halbwachs (1992), toplumda yaşayan bireylerin anılarını yerleştirebilecekleri ve istediklerinde yeniden geri çağırabilecekleri tek yerin “toplumsal hafıza” olduğunu bu nedenle hatırlamak için bir geçmişe ya da anı izleriyle dolu bir mekâna ihtiyaç duyulduğunu (Urry, 2002) belirterek, hafıza ve mekânın birbiriyle olan ilişkisine vurgu yapmaktadır. Buradan hafızanın mekân oluşturmadaki mutlak rolü anlaşılmaktadır.

Nora, (2006) hafıza kavramının mekân ile ilişkisini “hafıza mekânları” kavramını ortaya koyarak anlamlandırmaktadır. Nora, kendiliğinden hafızanın olmadığını, ancak bir anlatıya, bir ritüele ya da bir sembole dayandırıldıkları zaman mekânların anlam kazandığını vurgulamaktadır. Hafıza mekânları, somuttur, sembolik anlam içerir ve işlevseldir. Bu üç özellik bir hafıza mekânında her zaman bulunur ancak farklı derecelerde olabilir (Nora, 2006)

Hafızayı kentin fiziki çevresi bağlamında ele alan Aldo Rossi, kentin kendisine ait hafızasını orada yaşayanların oluşturduğunu ve toplumsal hafızanın nesnelere ve yer ile ilişkili olduğunu ifade etmektedir. Yani bir

kent, toplumsal hafızanın “locus”udur¹. Bu bağlamda locus ile kentliler arasındaki ilişki hem mimari hem de peyzaj açısından kentin egemen imgesi haline gelmekte ve bazı imgeler kentin hafızasını üreten parçalara dönüşmektedir. Bu açıdan Rossi (2003), toplumsal hafızanın, toplulukların ve mekânların dönüşümünde etkili olduğunu ileri sürmektedir.

Toplumsal yaşamda geniş ölçekli etkileri olan tarihsel dönüşümler ve yeni deneyimler yoluyla değişim gösteren mekânlar, dönüşümlerini ifade eden temsiller ile mekânın hafızasını oluşturmaktadırlar. (Lefebvre, 2014). Bu geçişler temsili olarak ifade edilir ve bu temsiller bir mekânın hafızasını oluşturmaktadır. Örneğin, Montreal Forum on yıllar boyunca hokey, boks veya güreş etkinliklerinde baba-oğul bağının gerçekleştiği bir yer olarak nesiller arası bir temsili ifade eden hafıza mekânı haline gelmiştir (Belanger, 2002).

Bir kentin bir yerin okunabilmesi ve hafızada yer edinebilmesi için yollar, düğüm noktaları, kenarlar, bölgeler ve işaret öğeleri gibi kentin imajını belirleyen fiziksel (görsel) elemanlara ihtiyaç olduğunu ifade eden Lynch (2016); bireylerin mekânlar ile kurduğu ilişkinin bu anımsatıcı öğeler yoluyla anlam kazandığını vurgulamaktadır. Buradan hafızanın mekânlar üzerindeki temsili aranırken, Lynch’in ortaya

¹ [1] Aldo Rossi, (2003). “Şehrin Mimarisi”, Pusula Yayıncılık, İstanbul, s.93-125.

“locus”: belirli bir yer ile onun içindeki binalar arasındaki ilişkidir. Hem tekil hem de evrenselidir.

koyduğu bir işaret ögesine örnek olarak Arc de Triomphe, Zafer Takı-Paris değerlendirilebilir.

Hatırlama, belirli temsiller üzerinden gerçekleştiğinde mekânın hafızaya ilişkin önemli bir anı-bilgi deposu haline geldiği anlaşılmaktadır (Çakır & Gönül, 2015). Anıtlar, savaş alanları, anma ve tören yerleri, ibadethaneler, mezarlıklar, kutlama ve ritüellerin gerçekleştiği kamusal alanlarda anılar, bilgiler, yaşanan anlık hisler ve tüm çağrışımlar ile toplumsal hafızanın üretimi gerçekleşmekte ve üretim bu mekânlara yerleşmektedir.

Hafıza ve mekân arasında kurulan ilişki en çok somut kültürel çevrede ve peyzajlarda belirgin olsa da aynı zamanda ritüeller, festivaller, halk tiyatroları ve anma törenleri gibi eylemlerin tekrarlanması da toplumun geçmişi hatırlamasına yardımcı olmaktadır (Connerton 1989). Durkheim (1971)'e göre, ritüeller ve sembolik değerler, toplumsal kimlik ve yaşamın devamlılığının temel koşulu olan toplumsal hafızayı aktarma araçları olarak önemli etkenlerdir (Miszta, 2003). Toplumsal hafıza içinde biriktirilen anılar, olaylar, kişiler gibi soyut değerler mekânda birtakım referans noktalarını oluşturmaktadır. Bu referanslar, toplum tarafından benimsenen değerlerin izlerini taşıyan ortak mekânlar olarak toplumsal hafızaya ilişkin anımsanabilirliği güçlendirmektedir (Sayar Avcıoğlu & Akın, 2017). Toplumlara farklılaştıran ve tanımlamada yardımcı olan bu gibi somut ve soyut değerlerin mekân ile ilişkisinin kurulması toplumsal hafızanın sürekliliğin sağlanmasında önem taşımaktadır.

3. HAFIZA MEKÂNLARI ve KENTSEL PEYZAJ

Hafıza mekânları, toplumsal deneyimlerin yaşandığı ve toplum için manevi değerleri olan mekânlardır. Bu mekânlar varlıkları ile zamanı durdurarak, belli bir olayı, dönemi ve yaşanmış değerleri hatırlatmaktadır. Bu hatırlatma için hafıza kendi peyzajını üreterek gerçeklik kazandıracak simgelere ihtiyaç duymaktadır (Günaçan & Erdoğan, 2018). Bu bağlamda kentsel peyzajlar, hafızanın nesilden nesile aktarılmasını sağlayarak geçmişin temsillerinin ve sembollerinin kullanılmasıyla kentte yeniden anı ve değer üretimi gerçekleştirmede bir mekân olarak kabul edilmektedir.

Kentsel peyzajlar, geçmişin taşıyıcıları olarak bir anıyı canlı tutmaya yardımcı olan ve kültürel kimliğin kaybolmasına karşı direnç gösteren mekânlardır. Bu anlamda “hafıza peyzajları” olarak da adlandırabileceğimiz bu mekânlar, toplumsal hafızayı sürekli hatırlama eyleminde tutmaktadır. Hafıza peyzajları, bir yer ve bu yerde yaşayanların yerin kimliğiyle güçlü bir şekilde bağ kurmasını sağlamaktadır (Karamanea, 2015). Gelenekler, çağrışımlar, alışkanlıklar ve ritüeller, paylaşılan ortak değerler, anılar gibi yer duygusu veren soyut unsurlar ile meydanlar, sokaklar, anıtlar, mezarlıklar, tarihi yerler, arkeolojik alanlar ve parklar gibi somut unsurlar toplumsal hafızayı mekân bağlamında yaşatabileceğimiz ve izleyebileceğimiz kentsel peyzajlardır.

Hafıza mekânı olarak doğal afetler sonucu geçmişin izini bugüne aktarma aracı olan açık hava müzeleri anı değerinin tarihsel, kültürel aktarımının gerçekleştirilebileceği alanlardır. Örneğin yüzyıllar

öncesinde (MS 79) bir tradejinin yaşandığı Pompeii kentinde Vezüv yanardağının patlaması sonucu tüm kent kül ve kızgın lavlar altında kalmış, orada yaşayanlar taşlaşarak ölmüşlerdir (Almelek İşman, 2019). İtalya'nın korunmuş önemli antik Roma kentlerinden olan ve 1748 yılında keşfedilen Pompeii, geçmişte yaşanmış bu tradejinin unutulmaması için sergilenen tüm unsurları ile dünya çapında etki yaratmış bir hafıza mekânıdır. Aynı zamanda Roma mimarisi ve bahçe sanatının izlenebildiği yerleşim, orada yaşayanlar için anlamı çok daha derin ve tarihlerinde yer etmiş bir mekân olmasının yanı sıra ziyaretçilerin o yer ile yeniden bağ kurmasını sağlamaktadır (Şekil 1). Pompeii ile bağın kurulması, alan içinde sergilenen ve yaşanan tradejiden geriye taşlaşmış halde kalmış insan figürlerinin mekânı deneyimleyen ziyaretçiler üzerinde yarattığı görsel ve duygusal etki ile gerçekleşmektedir (Şekil 2). Yaşanan ve tekrarlanan bu deneyim, Pompei'de toplumsal hafızayı güncel tutmaktadır.

Şekil 1: Pompeii kenti (Orijinal, 2019)

Şekil 2: Taşlaşmış insan figürleri (Orijinal, 2019)

Hafıza mekanlarının yaratılması, kentlerde yaşanmış hatıraların ve acıların somutlaşmış mekanları olarak korunmasına yardımcı olmaktadır (Tang ve ark., 2020). Savaş sonrası yaşanan acı bir katliamın hafızalardan silinmeyen duygusal izlerinin aktarıldığı Rozenoord Anıtı, bu trajik olayı yeniden canlandıran bir hafıza peyzajıdır. II. Dünya Savaşı sonrasında 18 Eylül 1944'te Amsteldijk'te Rozenoord (Amsterdam) yakınlarında Alman işgalciler tarafından 140 erkek idamını anmak için 18 Eylül 2018'de Amstelpark'ın içindeki kentsel peyzaj tasarımı ile idam edilenler anısına sandalyeler yerleştirilmiştir (Şekil 3).

Şekil 3: Rozenoord Anıtı (Orijinal, 2019)

100 sandalyeden oluşan büyük enstelasyon örneğinde sandalyeler sanki birkaç dakika önce kullanılmış gibi park içindeki alana rastgele dağılmış bir görünüm vermektedir (Şekil 4). Her sandalye, ölen kişinin adının, doğum ve ölüm tarihinin kazındığı zarif bir beton kaide üzerine monte edilmiştir (Şekil 5). Rozenoord Anıtı ile yaşanan trajik olay arasında birebir bağlantı kurularak toplumsal hafıza korunmaya çalışılmaktadır. Yapılan kentsel peyzaj tasarımında yerleştirilen sandalyeler arasındaki boşluklar ziyaretçilerin sandalyeler arasında dolaşmasına ve ölen kişilerin isimlerini okumaya davet etmektedir (URL-2). Ölen yakını için onun adına yapılmış sandalyede oturup, o kişiyi anma deneyimi sunan bu tasarımda ziyaretçiler ile toplumsal acı böylelikle bir kez daha deneyimlenerek hafıza mekânı üretimi gerçekleşmektedir.

Şekil 4: Rozenoord Anıtı ve sandalyeler (Orijinal, 2019) Şekil 5: Sandalye (Orijinal, 2019)

Her kentin kendine özgü dokusu, rengi, kokusu, sesi ve bir geçmişi vardır. (Aslan & Menteş, 2019). Geçmişin izlenebileceği ve anıların canlanabileceği yer, mekânın hafızasında yani kentin peyzajında saklıdır. Özellikle varlığını koruyarak bugüne gelmiş ya da korunamamış ancak hafızalarda yer etmiş soyut kültürel miras olan

ritüeller, kentsel peyzajlarda yaşanmaktadır. UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi'nde yer alan soyut kültürel miraslardan olan Tarihi Kırkpınar Yağlı Güreşleri ve Hıdrellez Şenlikleri her yıl Edirne'de gerçekleştirilmektedir.

"Yaşayan En Eski Spor" geleneği olarak Tarihi Kırkpınar Yağlı Güreşleri bugün geçmişte olan tüm ritüelleri ile Sarayıçi mevkiinde bulunan sahada gerçekleştirilmektedir. İlk olarak 14. yüzyılda Rumeli'de gerçekleşen ve bugüne aktarılan yağlı güreş, pehlivanların beli ve paçası ipe bağlı deri pantolonlar (kispet) giyip, zeytinyağı ile yağlanarak çim üzerinde yarıştıkları bir spordur. Davet aşamasından ödül törenine kadar pek çok ritüeli içinde barındıran Tarihi Kırkpınar Yağlı Güreşleri, her yıl geleneksel olarak pehlivanları güreşe çağıran, örf ve adetlere uygun olarak güreşlerin yapılmasını sağlayan ve ödülleri veren Kırkpınar ağası başta olmak üzere pehlivanları seyircilere tanıtan ve güreşi başlatan cazgırı, davul zurna ekibi, pehlivanları yağlamaya yardım eden yağcısı, havlu tutan peşkircisi ve en önemlisi seyirci ve güreşçileri ile toplumların hafızasında unutulmaz anlar yaşatmaktadır (URL-3) (Şekil 6).

Şekil 6: Tarihi Kırkpınar yağlı güreşleri-Sarayıçi örneği (Orijinal, 2018)

Yüzyıllardan beri kuşaktan kuşağa aktarılan bir diğer soyut kültürel miras ise Hıdırellez'dir. Hıdrellez, Hıdır ve İlyas isimlerinin birleşiminden oluşan bir isimdir. Hıdır ve İlyas peygamberlerin yeryüzünde buluşarak toprağın ve suyun koruyucusu olarak insanlara yardım ettiklerine, yılda bir defa 6 Mayıs'ta bir araya geldiklerine inanılmaktadır (URL-4). Hıdırellez'in Roman kültüründeki yansıması olan Kakava Şenlikleri, her yıl 5-6 Mayıs tarihlerinde Edirne Sarayı mevkiinde yapılmaktadır. Kakava Şenlikleri sırasında birçok ritüel gerçekleştirilmektedir (Şekil 7). 5 Mayıs günü Kakava ateşini yakılmakta, ateşin üzerinden atılmaktadır. Ayrıca arınma ve baharın gelişini selamlama amaçlı 6 Mayıs sabahı saat 06.00'da Tunca Nehri'nin suyu ile yıkanılarak/nehire girerek sağlıklı olunacağına inanılmaktadır. Nehir kıyısında bulunan Fatih Köprüsü üzerinden dileklerin nehre atılması (Şekil 8) ve şafak vakti Baba Fingo'nun Tunca'dan çıkacağını beklemek, dans edilmesi gerçekleştirilen ritüeller arasındadır (Karakaya Aytin, 2020). Geçmiş ritüellerin, inançların ve geleneklerin fiziksel temsiliyetlerinin kişilerin bizzat içinde bulunarak deneyimleyebildiği bu mekânlar, yerin ruhunu yaşatmakta ve yere olan aidiyet duygusunu topluma bir kez daha hissettirmektedir.

Şekil 7: Kakava Ateşi, Sarayı
(URL-4)

Şekil 8: Fatih Köprüsü üzerinden dileklerin
nehire atılma ritüeli (Orijinal, 2018)

Doğrudan bir hatırlatma işlevi taşıyan anıtlar, bir olayın veya kişinin toplumsal önemini, geçmişi bugüne ve geleceğe bağlayan figüratif nesnelere dir. Kamusal alanlarda fiziksel temsil yoluyla geçmişte yaşanan olayların vatandaşların hafızasında canlı tutulmasına yardımcı olan anıtlar, kullanıcının dokunarak veya izleyerek anma eylemine katılmasını sağlamaktadır. Bu alanlar bireyler, savaşlar veya inançlar için belirli olayları anmak ve hatırlamak için düzenlenmiş peyzaj alanlarıdır (Attwa ve ark., 2022). Hatıra peyzajları olarak da adlandırılan bu alanlara Budapeşte’de, Yahudi Soykırımı’nda ölenlerin anısına yapılmış olan “Tuna Kıyısındaki Ayakkabılar” (*Cipők a Duna-parton*) veya “Tuna Ayakkabıları” anıtı örnek olarak verilebilmektedir. (Şekil 9). Anıt, 2005 yılında Gyula Pauer ve Can Togay tarafından, tarihi olayın gerçekleştiği Tuna Nehri kıyısında beton zemine sabitlenen altmış çift demir ayakkabı ile temsil edilmiştir. Anıtın hikâyesi, II. Dünya Savaşı’nın son yıllarında Oklu Haç Partisi’nin milislerinin izlediği politikalar sonucunda yaklaşık 20.000 Macar Yahudisinin, Tuna Nehri kıyısında katletmesine dayanmaktadır. Kurbanlar, milisler tarafından ayakkabıları çıkartılarak üçer üçer ayak bileklerinden bağladıktan sonra Tuna Nehri’ne atlamaya zorlanmış; ortada kalanlar vurulmuş ve ölen kişiyle birlikte ayakları bağlı olan diğer iki kişinin de nehre düşüp boğularak ölmesi sağlanmıştır (URL-5). Ölen kurbanlardan kalan ayakkabılar, insanlık tarihinin bu büyük trajedisinin sonrasında, katliamın bir anısı olarak Tuna Nehri’nin kıyısında metrelerce uzanmıştır. Anıtın üç ayrı yerinde, Macarca, İngilizce ve İbranice olarak okunan dökme demir tabelalarda: “*Ok ve Haç milisleri tarafından vurularak nehre atılan kurbanların anısına*”

yazmaktadır. Anıtı tasarlayanlar, bu toplumsal travmanın kendi hafızalarında yarattığı etkiyi, yaptıkları demir ayakkabılarla, kurbanların kişiliklerine ait göndermelerde bulunarak, yaşanan olayların ve olayın kurbanlarının asla unutulmamasını sağlamaya çalışmışlardır. Yapılan eserde, ayakkabıların farklı biçimleri; çocuk, kadın, erkek ayakkabılarını temsil ederek, cinsiyet, kimlik, meslek gibi ayrımlara gönderimde bulunmaktadır (Sevinç, 2019). Kentin kimliğinde ve hafızasında yer eden bu peyzajlar, bugüne ulaşan ve geleceğe aktarılacak anılar, izler ve duygular aracılığıyla toplumda sorgulamayı, yeniden düşünüp, birlikte varolma hissini yaratmaktadır. Birey, bu mekân içinde bulunduğu anda gördüğü bir çift ayakkabının kendisine ait olduğu düşüncesi ile mekânla bütünleşip, anıyı geri çağırarak yerin ve zamanın duygusunu yaşayabilmekte ve bu gibi bir deneyim ile mekân yeniden üretim sürecine girmektedir.

Şekil 9: Tuna kıyısındaki ayakkabılar (Orijinal, 2018)

Yukarıda verilen kentsel peyzaj örnekleri gibi dünyanın farklı yerlerinde nedenleri benzer veya farklı olsun toplumların hüznü, acı, mutluluk, umut gibi ortak duygularını yansıtan birçok hafıza mekânı bulunmaktadır. Bu mekânların hafızayı etkin kılmasında, peyzajın rolü

oldukça önemlidir. Çünkü peyzaj, toplum ve çevre etkileşimini somut ve soyut kavramlar bağlamında etkileyici bir şekilde yansıtmaktadır.

SONUÇ

Kentler, geçmişten bugüne hafızalarda birikenler ile gelişmekte ve biçimlenmektedir. Bu biçimlenmede bazı mekânlar, geçmişe olan saygıyı yitirmemek, geçmiş ile yüzleşmek ve toplumu derinden etkileyen bir anı, olay veya dönem için yeniden üretim yerine dönüşmektedir.

Geçmişte yaşanmış toplumsal deneyimlere dair hatırlanan her bir öge mutlaka bir mekâna dayanmaktadır (Assmann, 2015) ve kentsel peyzajlar, toplumsal deneyimler ile kodlanarak oluşan mekânın hafızası rolünü üstlenmektedir (Güzel & Atabeyoğlu, 2021). Dolayısıyla toplumsal hafıza kentlerde binalardan, kaldırımlara, yeşil alanlara arkeolojik alanlara ve tüm kent peyzajına kazınmış haldedir (Gould & Silverman, 2013).

Hafıza mekânları gerek konumları gerek ise taşıdıkları anlam nedeniyle kentlerin sembolik değerleri ve önemli işaret öğeleridir. Toplumsal hafızanın nesnelere ve yer ile ilişkili olması (Rossi, 2003), Macaristan'daki Yahudi Soykırımı, "Tuna Kıyısındaki Ayakkabılar" anıtı örneğinde Tuna Nehri kıyısındaki beton zemine sabitlenmiş demir ayakkabılar ile temsil edilerek hatırlatılmakta, canlı tutulmakta ve hafızalara yerleşmektedir.

Kentsel peyzajlar, kökler ile olan bağın toplum tarafından hatırlanmasını ve canlı tutulmasını sağlamakta ve görsel olarak

hafızalarda izler bırakmaktadır. Kırkpınar Yağlı Güreşleri gibi soyut değerlerin deneyimlendiği bir mekân, Nora (2006)'nın hafıza mekânı tanımını hatırlatmaktadır. Sarayıçi gibi somut bir mekân, geleneksel spor üzerinden sembolik bir anlam içermekte ve bu etkinliğin devam etmesine hizmet ederek işlevsel özelliğini ortaya koymaktadır. Hıdırellez ve Kakava Şenlikleri gibi kültürel kimliğin parçası olan ritüellerin gerçekleşmesine imkân veren Sarayıçi ise bir ritüele ya da bir sembole dayandırıldıklarında anlam kazanan hafıza mekânlarına örnek bir alandır.

Pompeii kentinde yaşanan felaketin ardından kalanların sergilenecek mekânın toplumsal hafızada anlam kazanması, Emile Durkheim'in toplumların geçmiş ile bugün arasında bir süreklilik duygusuna ihtiyaç duyduğu fikri ile örtüşmektedir. Ayrıca Dünya Miras Listesi'nde yer alan Pompeii arkeolojik alanı, geçmişle ilgili imgelerin var olan toplumsal hafızayı sürdürmesinin (Assmann, 2015) bir örneği olarak günümüzün ender özellikteki hafıza mekânlarından.

Kamusal alanlarda oluşturulan anıtlar, bireylerin önemli olayları ve kişileri hatırlamalarını sağlayarak insan ruhunu iyileştirmekte ve empati kurma fırsatı sağlamaktadır (Brett ve ark., 2007). Kentin merkezinde yer alan bir kent parkı içinde tasarlanmış Rozenoord Anıtı, ziyaretçiye sadece bilgi vermenin ve hatırlatmanın ötesinde bilgi ile bağ kurmasını sağlamaktadır. Ayrıca bu mekânın insan ölçeğinde tasarlanmış olması, ziyaretçi ile mekân arasındaki bağı fiziksel olarak kuvvetlendirmektedir. Halbwachs'ın toplumsal hafızayı, bireysel hatıraların paylaşıldığı sosyal çerçeveler olarak kavramsallaştırma

görüŖü, Rozenoord Anıtı'nda her bir bireyin acısının tek tek sandalyeler üzerinden aktarılması ve tüm sandalyelerin birlikte bu sosyal çerçeveyi oluŖturmasında izlenmektedir.

Hafıza mekânlarının kentsel peyzaj tasarım örnekleri üzerinden değerlendirildiği bu çalıŖmada; tarihi öğrenme ve ona sahip çıkma, anıları canlı tutma, geçmiş deneyimlerden ders çıkarma ve kültürel aktarımın hafıza mekânlarının en önemli işlevlerinden olduğu belirlenmiştir. Bu mekânlar aynı zamanda hafıza peyzajları olarak değerlendirildiğinde; kente sembolik anlamlar katarak, kimlik kazandırmakta, kent estetiğine katkılar sunmakta ve toplumsal hafızanın somut ve soyut değerlerini kendilerine özgü biçimde yansıtmaktadır. Sonuç olarak, kentsel peyzajlar toplum ve kent hafızasının yeniden üretim sahası olarak düşünöldüğünde, birey, toplum ve kent için oldukça önemli bir rolünün olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda yapılacak olan mekânsal tasarımlarda, kente veya kentsel mekâna, toplumun hafızası üzerinden sosyal ve kültürel değerleri kapsayıcı yaklaşımlara ihtiyaç duyulmaktadır.

KAYNAKLAR

- Almelek İşman, S. (2019). Memories of an Ancient City: Artists Looking at Pompeii, Recent Trends in Humanities and Social Sciences, Chapter 6, ISBN: 978-93-5335-153-3, Akinik Publications, Hindistan, s.83-95.
- Aslan, F., & Menteş, Y. (2019). Bir Hafıza Mekânı Örneği: Kırklareli İli Őeytan Deresi. 7. Peyzaj Mimarlığı Kongresi, (1. Uluslararası), Kolektif Bellek Olarak Peyzaj Kongresi, Bildiri Özetleri Kitabı, 6-8 Kasım Antalya, s. 6, <http://peyzajkongresi.org/2019/wp-content/uploads/2019/>
- Assmann, J. (2015). Kültürel bellek: Eski yüksek kültürlerde yazı, hatırlama ve politik kimlik. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s.368
- Attwa, Y., Refaat, M., & Kandil, Y. (2022). A study of the relationship between contemporary memorial landscape and user perception, *Ain Shams Engineering Journal* 13 (2022) 101527, Published by Elsevier BV on behalf of Faculty of Engineering, Ain Shams University, <https://doi.org/10.1016/j.asej.2021.06.013>
- Aydın Öksüz, A., Küçük Karakaş, B., & Seymen G. (2018). Trabzon Ayasofya “Kilisesi / Müzesi / Camisi” örneği üzerinden katmanlaşan bellek inşasi. Tasarım ve Bellek Temalı Ulusal Tasarım Sempozyumu, 2018 Bildiri Kitabı, s.11-17.
- Belanger, A. (2002). Urban Space and Collective Memory: Analysing the Various Dimensions of The Production of Memory, *Canadian Journal of Urban Research*, Summer 2002, Vol. 11, No. 1, Space, Place and The Culture Of Cities: Special Issue (Summer 2002), Pp. 69-92 Published By: Institute Of Urban Studies, University of Winnipeg.
- Bergson, H. (2007). Matter and Memory, Cosimo Classics, ISBN 13: 9781602069152, s.357.
- Brett, S., Bickford, L., Sevcenko, L., & Rios, M. (2007). Memorialization and democracy: State policy and civic action, The Report of The International Conference of Memorialization and Democracy, June 20-27 2007, Santiago, Chile.

- Casey, E. S. (2005). *Earth-Mapping, Artists Reshaping Landscape*. University of Minnesota Press, London, ISBN: 9780816695850, 284 p.
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü*, 8. Paradigma Kitabı, Felsefe Dizisi 6. Kitap, Pardigma Yayınevi, İstanbul, s.975.
- Connerton, P. (1989). *How Societies Remember*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511628061>, Online ISBN: 9780511628061.
- Çakır, H., & Gönül, B. (2015). Tarihi Yapılarda Mekânsal Belleğin Korunması: İzmit seka selüloz ve kâğıt fabrikasının dönüşümü, *Beykent Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 8(2): 85-110.
- Demirarslan, D. (2018). Kentsel ve kültürel bellek bağlamında tarihi bir şehir ve yakın çevresi: Gelibolu. *International Journal of Social Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 5(22): 910-932. <https://www.researchgate.net/publication/326578177>
- Durkheim, E. (1971). *Elementary Forms of the Religious Life*, trans. J.W. Swain. New York: Free Press. (Orig. pub. 1912.), <https://www.gutenberg.org/files/41360/41360-h/41360-h.htm>
- Gould, M. C., & Silverman, R.E. (2013). Stumbling upon history: collective memory and the urban landscape, *GeoJournal*, 2013, Vol. 78, No. 5 (2013), pp. 791-801, Published by: Springer, DOI 10.1007/s10708-012-9466-6
- Günaçan, S., & Erdoğan, E. (2018). Peyzaj mimarlığı ve hafıza mekânları: istanbul, tarihi yarımada örneği. *Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi (MBUD)*, 3(1): 34-53. DOI: 10.30785/mbud.397380
- Güzel, M., & Atabeyoğlu, Ö. (2021). Peyzaj mimarlığı açısından mekânsal bellek kavramı olarak hüznün turizmi. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 23(3): 477-492. DOI: 10.24011/barofd.871354
- Halbwachs, M. (1992). *On Collective Memory*, Chicago: University of Chicago Press.
- Hançerlioğlu, O. (1992). *Felsefe Ansiklopedisi, Remzi Kitapevi*, İstanbul.
- Karakaya Aytin, B. (2020). Tarihi kentsel peyzajlar kapsamında Edirne kenti eylem planinin hazırlanması. *Doktora Tezi, T.C. Tekirdağ Namik Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tekirdağ*, s.246.

- Karamanea, P. (2015). Landscape, memory and contemporary design, *Craft-Design Enquiry*, 2015: 7, (pp. 113-134), DOI:10.22459/CDE.07.2015.08, Corpus ID: 134996149
- Lefebvre, H. (2014), *Mekânın Üretimi, Çeviren: Işık Ergüden*, Sel Yayıncılık, ISBN: 9789755706764, İstanbul, s.447.
- Lynch, K. (2016). *Kent İmgesi. Çeviren: İrem Başaran*, İş Bankası Kültür Yayınları- İnceleme- Araştırma Dizisi, İstanbul, s.215.
- Misztal, B. A. (2003). Durkheim on Collective Memory. *Journal of Classical Sociology*, SAGE Publications London, Thousand Oaks and New Delhi Vol 3(2): 123–143 [1468–795X (200307)3:2;123–143;033697]
- Mutlu, E. (2017). *İletişim Sözlüğü*, (1. Basım), Ütopya Yayınevi, Ankara, s.400.
- Nora, P. (2006). *Hafıza Mekânları. Çevirmen: Mehmet Emin Özcan*, ISBN: 9789752982116, Dost Kitabevi, Ankara, s.263.
- Öymen Özak, N. (2008). *Bellek ve Mimarlık İlişkisi Kalıcı Bellekte Mekânsal Öğeler*, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Rossi, A. (2003). *Şehrin Mimarisi*. Pusula Yayıncılık, İstanbul, s.93-125
- Sayar Avcıoğlu, S., & Akın, O. (2017). The Interpretation of Spatial Variation/Differentiation of Tuzla Köyiçi District in Context of Collective Memory and Perception of Urban Space, *İdealkent, Kent Araştırmaları Dergisi (Journal of Urban Studies)* 22(8): 423-450. ISSN: 1307-9905, 2017-2.
- Sevinç, M. (2019). *Günümüzde Zayıf Bir Hakikatin Mekânı Olarak Sanat Eseri: Tuna Kıyısındaki Ayakkabılar Örneği*. Akademik Sanat Dergisi Yaz Summer 2019 s.137-151.
- Tang, Z., Lu, A., & Yang, Y. (2020). Design research in the practice of memory place-making, *Open House International* Vol. 45 No. 1/2, 2020 Emerald Publishing Limited, 0168-2601, s.55-68, DOI 10.1108/OHI-04-2020-0023
- TDK, (2022). *T.C Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu*, <https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim tarihi: 10.01.2022)
- URL-1. <https://www.etimolojiturkce.com/> (Erişim tarihi: 08.02.2022)

- URL-2. <http://monument-rozenoord.nl/geschiedenis-rozenoord/> (Erişim tarihi: 15.02.2022)
- URL-3. <https://aregem.ktb.gov.tr/TR-268224/kirkpinar-yagli-gures-festivali.html> (Erişim tarihi: 10.02.2022)
- URL-4. <https://aregem.ktb.gov.tr/TR-196385/bahar-kutlamasi-hidrellez-cokuluslu--2017.html> (Erişim tarihi: 01.02.2022)
- URL-5. https://tr.wikipedia.org/wiki/Tuna_K%C4%B1y%C4%B1s%C4%B1ndaki_Ayakkab%C4%B1lar#cite_note-:1-3 (Erişim tarihi: 07.01.2022)
- Urry, J. (2002). *Consuming Places*. Lancaster University published by Taylor & Francis e-Library, 2002., Library of Congress Cataloging in Publication Data Urry (1995), ISBN 0-203-20292-9 Master e-book ISBN, s.257.
- Viazinkin, A.Y., Dvuhzilova, I.V., & Gorelov, A.A. (2020). Formation of a “Memorial Place”: Commemorative Materials and Virtual Reconstruction (On the Example of the Memorial Place “Ivanovka”), *Advances in Economics, Business and Management Research*, Volume 114, First International Volga Region Conference on Economics, Humanities and Sports (FICEHS 19), ATLANTIS Press, <https://doi.org/10.2991/aebmr.k.200114.132>

EXTENDED ABSTRACT

URBAN LANDSCAPES AS MEMORY PLACES

Dr. Beste KARAKAYA AYTİN¹
Dr. Deniz Gözde ERTİN TEZGÖR²

¹ Trakya University, Faculty of Architecture, Department of Landscape
Architecture, Edirne-Türkiye. bestekarakaya@trakya.edu.tr

² Trakya University, Faculty of Architecture, Department of Architecture, Edirne-
Türkiye. dgozdeertin@trakya.edu.tr

Cities experience constant change and transformation in the face of the negative effects of rapid urbanization. Urbanization causes the loss of the sense of social (collective) memory and the loss of traditions and rituals. On the other hand, the continuity of socio-cultural traditions and urban history can be protected by the production of "memory spaces". In this context, memory spaces are seen as an indicator of the concretization of cultural memory in the landscape. Therefore, it is very important to rethink the past and to reveal the traces of historical and archaeological heritage in the architectural and infrastructural implementations to be carried out in urban public spaces.

This study evaluated the; memory landscapes for their role in social memory and their benefits to society through the concept of social memory and applied urban landscape design examples. Results reveal that; learning and protecting history, keeping memories alive, learning lessons from past experiences, and providing cultural transfer are the most important outputs of memory spaces. When these spaces are also evaluated as memory landscapes; they add symbolic meanings and identity to the city, contribute to urban aesthetics, and reveal the tangible and intangible values of social memory in a unique way. From this point of view, it is aimed to question the concept of memory and the relationship of space through urban landscape designs.

BÖLÜM V

BİR HAFIZA MEKÂNI OLARAK TARİHİ BUCA MEYDANI ve YENİDEN ÜRETİMİ

M. Edip BOLAT¹

Prof. Dr. Hümevra BİROL²

¹ DEÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir-Türkiye. m.edipbolat@gmail.com

² DEÜ Mimarlık Fak. Mimarlık Böl., İzmir-Türkiye. humeyra.akkurt@deu.edu.tr

GİRİŞ

Kentsel boşluklar kentin kimliğini, sosyolojik özelliğini ve kültürel geçmişini yansıtan önemli olayların ve eylemlerin mekânlarıdır. Bu mekânların kurgusu ve algısı, fiziksel çevrenin örgütlenmesindeki önemli rollerinin yanı sıra sosyo-kültürel etkileri nedeniyle de çok disiplinli bir çalışma alanıdır. Kentsel boşluk olgusunun farklı disiplinlerdeki algısına dikkat çeken Keleş (2012), özde farklı anlamlar üstlenen *boşluk*, *kentsel boşluk* ve *kamusal boşluk* kavramlarının kullanımında çoğu kez örtüşüklerini ifade etmektedir. Boşluk, sarmaladığı ve çevrelendiği nesnelere arasındaki ilişkiyi kuran ve böylelikle onların varoluş biçimini tanımlayan önemli araçlardan biri olarak anlamlandırılmakta (Doğan, 2006), boşluk ve onu çevreleyen dolulukların birbirini var eden olgular olduğu ifade edilmektedir (Zevi, 1990; Gülmez, 1996; Çekten, 2013; Kuloğlu, 2013). Fiziksel çevrenin temel unsurlarından olan boşluk, kentsel ortamın sosyo-kültürel kurgusu içinde kamusal kavramı ile ilişkilendirilmektedir. Akyol ve Göğüş'ün (2015) aleni, açık ve eleştirel olan, Özbek'in (2004) ise çoğulluk, açıklık, özdüşünüm ve eleştiri özgürlüğü olguları ile tanımlandığı kamusal kavramın, kentsel ortamdaki eylem alanı olarak kamusal boşluk ise herkese ait ve belli hiyerarşik ilişkilerden arınmış açık alanlar olarak anılmaktadır. Diktaş (2012)'a göre kamusal boşluk, farklı merkezleri olan toplumsal varlıkların etki alanlarının girişim içinde olduğu ancak hiçbirinin tamamen etki altına alamadığı ortak alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kamusal boşlukları; meydanlar, sokaklar, çeşme başları gibi kentsel boşlukların yanı sıra pazaryerleri, kahveler, stadyumlar, üniversite bahçeleri ve ibadet yapılarının avluları ile örneklendiren Akyol ve Göğüş (2015), bu alanları bilgi ve düşüncenin paylaşıldığı, iktidarlar veya muhalefetler adına kamuoyunun, yani kamusal mekânın üretildiği alanlar olarak tanımlamaktadır. Bu alanların toplumsal ve sosyo-kültürel anlamına vurgu yapan Habermas'a (2005) göre kamusal boşluk; bireylerin ortak bir mesele etrafında akıl yürüttükleri, tartışma içine girdikleri ve bu tartışmanın neticesinde, o mesele hakkında ortak kanaati, kamuoyunu oluşturdukları süreç ve mekânların tanımladığı hayat alanıdır. Konuya alan ve mekân kavramlarının farkı üzerinden yaklaşan Tanyeli (2010), kamusal mekânı fiziksel bir ortam olarak ele almakta, kamusal alanı ise daha çok toplumsal bağlamda tanımlamakta ve bir temsiliyet alanı olarak değerlendirmektedir (Sağlam vd., 2019). Boşluk, kentsel boşluk ve kamusallık kavramları üzerine geliştirilen bu tanımlar, kamusal boşluğun toplumsal bağlamını, kullanıcı-yer bağının gelişimine etkisini, kent kimliği ve kent belleğinin oluşumundaki önemli rolünü işaret etmektedir.

Kamusal boşluklar, halka hizmet etme nitelikleri ile öne çıkan kent meydanları, pazar yerleri, sokaklar (Erdönmez ve Akı, 2005) veya buluşma, dayanışma, toplumsal muhalefeti seslendirme mekânı olan parklar, meydanlar (Aslan ve Kiper, 2016) üzerinden örneklense de üzerinde hemfikir olunan en önemli örnekleri meydanlardır. Zucker (1959) meydanları, trafiği dağıtma işlevini üstlenen trafik meydanları, konut bölgelerinde insanların duraklama ve dinlenme ihtiyacını

karşılıyan konutsal meydanlar ve insanların bir araya gelebileceği işlevlerle donatılmış yaya meydanları olarak üçe ayırmakta, bu meydanları form ve mekânsal kurgu itibari ile sınıflamaktadır. İçinde konumlandığı fiziksel ve toplumsal çevre, kullanım amacı ve formu üzerinden farklı anlamlar içeren meydanlar, hizmet verdiği etkinlikler ve mekân oldukları deneyimler ile toplumsal belleğin ve toplum-yer ilişkilerinin sürekliliğinde etkin rol almaktadır. Bu noktada kolektif belleğin bileşenlerinden olan ve toplumsal aidiyetin oluşumunda etkin rol alan tarihi meydanların korunması ve bu değerli kentsel boşlukların kamusal niteliklerinin güçlendirilerek sürdürülmesi önem kazanmaktadır.

Tarihi dokuda konumlanan meydanlar, kentsel ortamın dolu-boş dengesine olan katkılarının yanında kamusal nitelikleri ve mekân oldukları toplumsal olaylar üzerinden hafıza mekânı olma özellikleri nedeniyle korunması gerekli alanlardır. Ancak değişen kentsel dinamikler doğrultusunda tarihi çevrelerde, eskime ve kimlik kaybı yaşanmakta, bu çerçevede tarihi meydanların kamusal niteliklerinde zayıflama olduğu ya da simgeleştirilerek potansiyel üstü kullanıldıkları gözlenmektedir. Tarihi meydanların kentsel ve toplumsal sürekliliğinde karşımıza çıkan sorunlar fiziksel ve sosyal olarak iki ana temele dayanmaktadır. Kullanım sürecinde Meydan ve çevresinde oluşturulan niteliksiz düzenlemeler olarak tanımlanabilecek fiziksel sorunlar, meydanın yer kimliğini ve bütüncül algısını zayıflatmaktadır. Yaya ölçeğinde yaşanabilirliğin büyük ölçüde yitirilmesi, insan-doğa-kültür ilişkilerinin zayıflaması ve kentsel hizmetlere yanıt verememesi ise

sosyal sorunlar olarak ifade edilmektedir (Manisalı ve Demir, 2000). Tüm bu sorunlara ve risklere rağmen meydanın özgün karakterinin sürmesi ve kültürel değerlerini koruyarak güncel yaşamla bütünleşmesi için uygun müdahale yöntemlerinin belirlenmesi, alanın hafıza mekânı niteliğini güçlendirerek kent kimliğine katkı sağlaması için önem kazanmaktadır.

Tarihi meydanların sağlıklılaştırılmasına yönelik kararlarda yere özgü niteliklerin öncelik alınması ve bu kapsamda sınırlılık, farklılaşma, anlamlılık, işlevsellik, ulaşılabilirlik, eşitlik, estetik ve güvenlik gibi niteliklerin tanımlanması gereklidir (Jabbarihagh, 2015; Uzun, 2001). Öte yandan, alanın mimari ve kentsel niteliklerinin, sosyo-ekonomik örüntüsünün ve toplum-yer ilişkilerinin bütüncül bakışla irdelenmesi önemle vurgulanmaktadır (Biol Akkurt, 2010). Bu öncelikler doğrultusunda hafıza mekânı niteliğine sahip bu alanların çağdaş yaşama dâhil edilme sürecinde yer kimliği, aidiyet, yaşam kalitesi olgularının dikkate alınması ve böylelikle çevre-toplum bağlarının güçlendirilmesi hedeflenmelidir. Çevre-toplum bağları kapsamında önemli bir girdi olan kullanıcı ihtiyaç ve gereksinimleri oyun, spor, sosyalleşmeyi destekleyen aktif etkinlikler ve oturma, dinlenme, seyretme, keşfetme gibi pasif etkinlikler olarak gruplandırılmaktadır (Carr, 1992). Bu bakışla, çevre-toplum bağlarını güçlendiren meydanlar; kullanıcıların ihtiyaçlarına cevap verebilen, farklı sosyo-ekonomik, yaş ve cinsiyet gruplarına hitap edebilen, kullanıcıların birbirleriyle ve mekânla güçlü bağlar kurmasına, dolayısıyla yer duygusunun oluşmasına izin veren mekânlar olmalıdır (Carr vd., 1992;

Kılıç, 2001). Bununla birlikte, meydanların mekânsal düzenlemelerinde karşılaşılan bazı yanlışlar söz konusu bağların sürekliliğinde risk yaratabilmektedir. Bu riskler, turizm ve ekonomik kazanç öncelikli yaklaşımlarla kullanıcılarının tasfiyesine neden olması (Sassen, 2005) ve bu alanların sahip oldukları kültürel değerlerin sürekliliğinin tehdit edilmesidir. Konuya benzer bir bakışla yaklaşan Fezzai (vd., 2015), mekansal dönüşümün toplumsal davranışa etkisinin değerlendirilmesi ve bu alanların sosyal ve kültürel alanlar olduğunun göz önünde bulundurulması gerektiğini vurgulamaktadır.

Tarihi meydanların sağlıklılaştırılmasında üzerinde durulması gereken bir diğer konu, kamusal niteliği ile öne çıkan bu mekânların içinde bulunduğu kentlerin dönüşen dinamik yapısı ile bütünleşebilmeleridir. Mekânların yeni ihtiyaçlara göre dönüşme potansiyellerine dikkat çeken Doğan (2006), kent unsuru olarak nitelendirdiği kamusal boşluğun bu dinamik sürecin içerisinde bulunması gerektiğini belirtmektedir. Bu süreçte dikkat edilmesi gereken husus, yenileme yaklaşımında boşluk algısının ve toplumsal bellekte iz bırakmış mekânsal ilişkilerin devamını sağlayacak tasarım kriterlerinin benimsenmesidir. İpekoğlu (2006), yenileme kararlarının koruma alanının tahribatının önlenmesi sorumluluğunu taşıdığını, bu kararların gerçekleşmesi sırasında tarihi çevrenin mimari özelliklerinin tahribinin engellenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bununla birlikte, boşluk algısının devamının sağlanması, mevcut mekânsal ilişkilerin devamı, dokuya uyumlu ve algıyı güçlendirecek malzeme ve yapım tekniklerinin tercihi de önemli tasarım kriterleri arasındadır. Öte

yandan; tarihi kentsel boşlukların yaşayabilmesi için günümüzün kullanım ihtiyaçlarına cevap vermesi gerekmektedir. Bu alanların kullanım değerinin artmasının önemine dikkat çeken Şenyol ve Velibeyoğlu (2012), meydanların mekânsal gücünün insan aktiviteleri ve kentsel etkinlikler için sürekli programlanabilir olmasına dayandığını ifade etmekte, ‘etkinlik yönetimi’ ile verimli hale getirilmesinin önemini vurgulamaktadır.

Tarihi meydanların yeniden düzenlenmesinde önemli bir diğer girdi, katılımcı karar sürecinin yaratılmasıdır. Kamusal alanlar ve özellikle tarihi kentsel boşlukların toplumsal bağlamı ve kullanıcı-yer bağının kurumundaki etkisi, bu alanların oluşum ve dönüşüm karar süreçlerinde kullanıcı katılımını önemli bir başlık haline getirmektedir. Bu konuya vurgu yapan Harvey (2013), kentlinin kamusal mekânı ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirebilmesini kent hakkı olarak nitelendirmektedir. Kamusal alanın katılımcı bir süreçle düzenlenmesi bir yandan demokratikleşmeye giden yolun ilk adımı olarak tanımlanırken (İncedayı, 2022) katılımın niteliği, kişisel çıkar ve beğeniler yerine kamunun ortak yararının gözetilmesinin gerektiği (Arın ve Özsoy, 2015) vurgulanmaktadır. Kamusal alanın yeniden düzenlenmesi ve katılımcı karar süreci tartışmalarına miras alanlarının kültürel bellekteki etkisi de eklendiğinde, kolektif belleğin önemli unsurları olan tarihi meydanların sağlıklılaştırılmasına ilişkin karar süreçlerinde kullanıcının rolü önem kazanmaktadır.

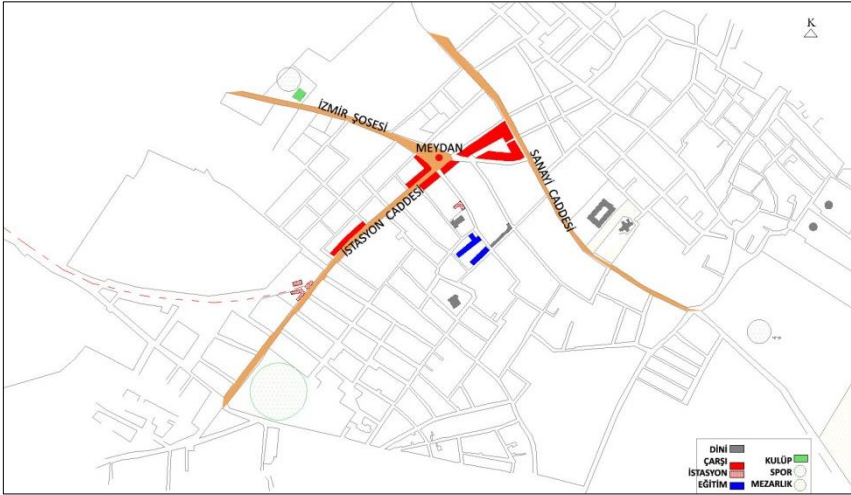
Yukarıda tanımlanan kavramsal çerçevede kurgulanan bu çalışma, hafıza mekânı olma özellikleri ile öne çıkan tarihi kentsel boşlukların sürdürülebilirliğini Buca yerleşimi üzerinden tartışmaya açmaktadır. Çalışma kapsamında, Buca tarihi yerleşiminin en önemli kamusal boşluğu olan Buca Meydanı'nın dönüşümü, bu alanın çeperinde konumlanan yeni meydanın oluşumu ve ortaya çıkan ikili yapının yarattığı fiziksel ve toplumsal etki ele alınmaktadır. Bu hedefle, alana dair literatür ve arşivlerden yararlanılarak Buca Meydanı'nın oluşum ve dönüşüm süreci tanımlanmış, Meydan ve çevresinin güncel dinamikleri gözlem ve tespitler ile belirlenmiştir. Ayrıca, ele alınan ikili yapının toplumsal etkisinin anlaşılabilmesi için alan kullanıcıları ile görüşmeler yapılmış, görüşmelerde vurgulanan etkiler mekân-toplum ilişkilerine etkileri üzerinden irdelenmiştir.

1. BUCA MEYDANI'NIN OLUŞUMU

Antik dönemden itibaren iskân alanı olan Buca 17.yüzyıla dek tarımsal üretimin sürdüğü bir yerleşim iken 17. ve 18.yüzyıllarda İzmir'in çeperdeki konut alanlarından biri olarak gelişmiş, 19. yy'ın kentsel ve toplumsal dinamikleri doğrultusunda önemli bir yerleşim alanı haline gelmiştir (Birol Akkurt, 2004; Çelik, 2016). Bu dönemde yerleşimin toplumsal yapısının önemli bir parçası, yerleşik batılı tüccarlar olan Levantenlerdir. Bu grubun Buca'da yerleşmiş oluşlarının temel nedenleri, merkezden uzak doğal zenginlikleri olan yerleşimi kendi yaşam pratikleri doğrultusunda biçimlendirme ve kentin art alanındaki tarım ve maden alanlarına demiryolu ile hâkimiyet kurma istekleridir (Birol Akkurt, 2004). Bu çerçevede, Levantenlerin İzmir merkez ile

yoğun ticari ilişkilerini sağlayan İzmir Caddesi ve demiryolu istasyonunun olduğu İstasyon Caddesinin kesişim noktasında, yerleşimin kentsel ve toplumsal odağı olarak biçimlenen Buca Meydanı oluşmuştur (Şekil 1).

Bu meydanın kentsel niteliği Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren güçlenerek sürmüş, toplumsal olaylara ve çeşitli kutlamalara sahne olmuş, 1990'lı yıllarda Atatürk Heykelinin yerleştirilmesi ile *Heykel*, *Buca Heykel*, *Heykel Meydanı* adları ile anılmaya başlanmıştır. Tüm bu gelişmeler doğrultusunda kentsel etkisi güçlenen Heykel Meydanı, Osmanlı ve Cumhuriyet döneminin toplumsal anılarını biriktiren önemli bir hafıza mekânı haline gelmiştir (Resim 1, 2, 3, 4).

Şekil 1: 20. yy başında Buca yerleşiminde ana arterler, kamusal odaklar ve meydan (Bırol Akkurt, 2004)

Resim 1:1960 yılında Buca Meydanı (URL-1)

Resim 2:1970 yılında Buca Meydanı (URL-1)

Resim 3:1980'li yıllarda Buca Meydanı (URL-1)

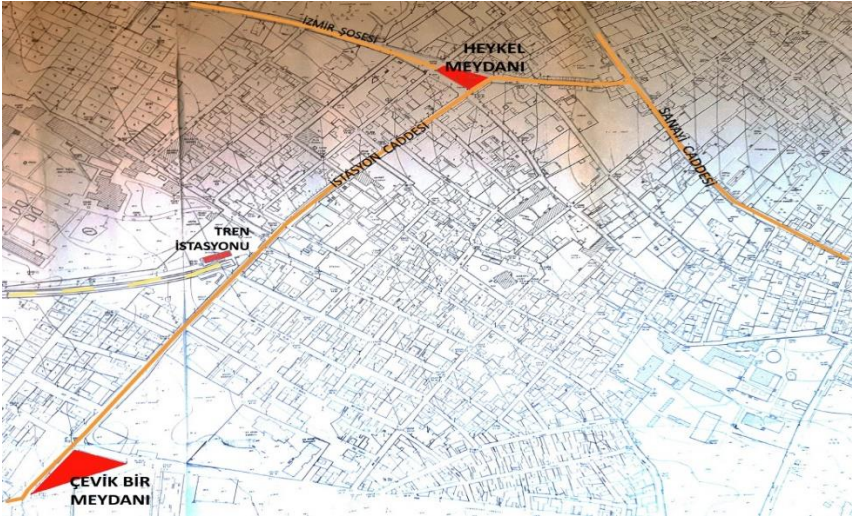
Resim 4:1985 yılında Buca Meydanı (URL-1)

Heykel Meydanı'nın kentsel etki değerinin değişimi, 1980'lerin sonunda nüfus ve araç trafiğinin artması ve özellikle Buca yerleşimini İzmir merkeze bağlayan Menderes (İzmir) Caddesinin yoğunlaşması ile başlamıştır. 1990'lı yıllarda önemli ölçüde artan bu durum, alanın kamusal odak olma özelliğinden uzaklaşarak, neredeyse bir kavşak niteliğine evrilmesine neden olmuş ve günümüze bu özelliği ile ulaşmıştır (Resim 5).

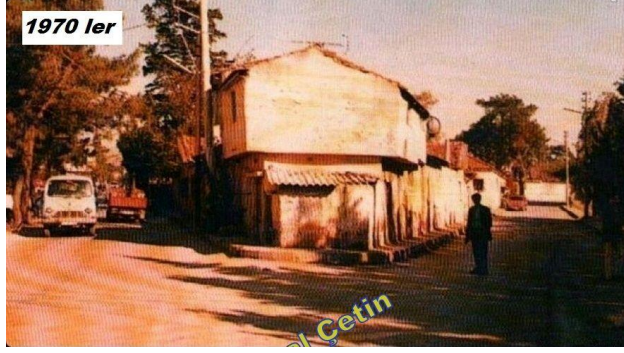

Resim 5: Günümüzde meydanın durumu (Bolat arşivi, 2022)

1990’larda Buca yerleşimin güneye doğru genişlemesi, yerleşimi İzmir merkeze bağlayan yeni bir trafik arteri (Özmen Caddesi) oluşmasına ve bu arter üzerinde bir kavşak meydanı özelliği gösteren Çevik Bir Meydanı’nın şekillenmesine neden olmuştur. Çevik Bir Meydanı’nın ilk açılış tarihine dair herhangi bir bilgiye ulaşılamasa da Erpi (1985)’in 1985 tarihli Buca haritalarında, Buca Heykel Meydanı’nın kentsel özellikleri sürdürmeye devam ettirdiği, Çevik Bir Meydanı’nın bulunduğu alanda ise kısmen yapılaşmış bir çevre olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 2, Resim 6). Dolayısıyla günümüzde kavşak niteliği gösteren Çevik Bir Meydanı, mevcut yapısal örüntünün yıkılarak oluşturulduğu bir kentsel boşluktur. Buca’nın morfolojik gelişimi ve bu kapsamda ana trafik arterlerinin yeniden biçimlenmesiyle, Heykel Meydanı kamusal odak niteliğini büyük ölçüde kaybetmiş ve yerleşimin merkez meydan özelliği Çevik Bir Meydanı’na devrolmuştur.

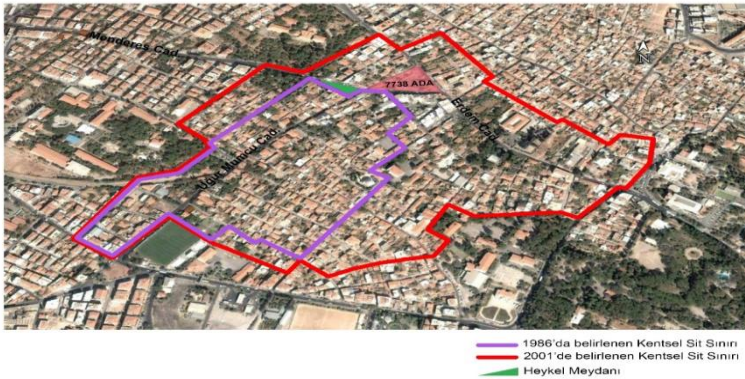

Şekil 2: 1990’larda Buca yerleşiminin ana arterleri ve meydanların konumu

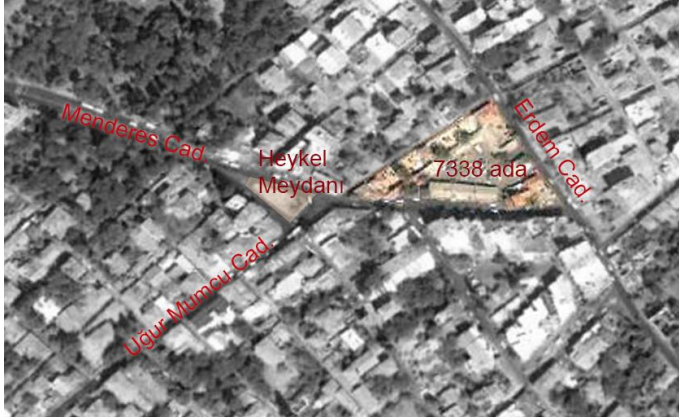
Resim 6: Çevik Bir Meydanı-1970'ler (URL-1)

Buca Heykel Meydanı'nın kentsel rolü ve etkisi yukarıda anlatıldığı şekilde dönüşürken, fiziksel çevresiyle ilgili en önemli gelişmelerden biri, Meydanı çevreleyen tarihi yapı stokunun koruma altına alınmasıdır. Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'nun 29.08.1986 tarih ve 2614 sayılı kararı ile meydanın güneyindeki tarihsel doku kentsel sit alanı ilan edilmiştir. Takip eden süreçteki tespit-tescil işlemleri doğrultusunda aynı kurumun 2001 tarihli kararı ile sit sınırı doğuya doğru genişletilmiş ve Meydanı da kapsayan bir alana yayılmıştır (Çelik, 2016) (Şekil 3).

Şekil 3: Kentsel sit alanının sınırlarının değişimi ve Heykel Meydanı'nın kentsel sit alanındaki yeri (URL-3)

2000'lerin başında Heykel Meydanı betonarme yapılar ile çevrelenmiş, yoğun taşıt trafiği ve kısıtlı yaya kullanımının gözlemlendiği bir trafik meydanı niteliğindedir. Heykel Meydanı bu durumda iken meydanın kuzeydoğusunda konumlanan 7738 ada, Erdem Caddesinin taşıt yoğunluğunun artması ve Menderes-Uğur Mumcu-Erdem caddelerinin kesişim noktasında konumu nedeniyle bir odak alan niteliğini kazanmıştır (Şekil 4).

Şekil 4: 2000'lerin başında 7738 ada (googleearth.com, 2000)

19. yüzyılın kentsel kurgusu içinde bir konut adası olarak biçimlenmiş olan 7738 Ada, arka bahçeli mütevazı konutlardan oluşmuştur. Süreç içinde bu yapıların metruklaşması ve/veya yıkımı, arka bahçelerden oluşan boşluğun ticari amaçla kullanımını doğurmuştur. Yıkılmış yapıların boşluğundan erişim alan bu orta boşluk, haftanın belirli günlerinde pazar yeri diğer günlerde ise otopark olarak kullanıma sunulmuştur. Boşluğun pazar alanı olarak kullanımı yerel yönetim tarafından desteklenmiş, ayakta olan bahçe duvarları ve yapı kalıntıları temizlenmiş, zeminine beton uygulaması yapılmıştır. Tüm bu

gelişmelerin sonucunda 7738 Ada, niteliksiz betonarme yapıların yanısıra iki adet tarihi yapı ve bir tarihi yapı kalıntısı ile çevrelenen ticari/kamusal bir boşluk halini almıştır.

1.1. Meydanın Yeniden Üretimi: Kasaplar Meydanı

Buca yerleşiminin merkez meydanının yeniden üretilme sürecinde Heykel Meydanı'nın anlam ve işlevinin zayıflaması ve 7738 adanın yapı stoku ve anlamının dönüşmesinin yanı sıra bu iki alanı çevreleyen kentsel örüntünün değişimi de etken olmuştur. Bu süreçte 7738 alanı çevreleyen yapı stokunun yeniden biçimlenmiş ve bu bağlamda alanın kentsel rolünün yeniden tanımlanmıştır. Bu doğrultuda 7738 ada yeni kent Meydanı olarak öngörülmüş, alanda konumlanan tarihi yapılar restore edilerek yeniden işlevlendirilmiştir.

7738 adanın yapı stoku ve anlamı dönüşürken, adayı çevreleyen kentsel örüntü de değişmektedir. Alanın batı ve kuzey çeperindeki tarihi konut yapıları varlığını sürdürürken doğu çeperinde konumlanan yapı stoğu yıkılarak çok katlı betonarme yapı bloğu inşa edilmiştir. Öte yandan alanın doğu ve güneydoğusunda faaliyet gösteren kasaplar, yerleşim ve hatta İzmir ölçeğinde etki yaratmaktadır. Heykel Meydanı'nın doğusunda konumlanan 7738 ada ve çevresinin fiziksel niteliğinin zayıflamasına karşın toplumsal anlamda etki değerini arttırması, alanın kentsel niteliğinin yeniden sorgulanmasını gerektirmiştir. Konuya dair tartışmaların temel odağı, Buca Heykel Meydanı'nın yitirdiği meydan niteliğinin bu alanda yeniden oluşturulmasıdır. Bu hedef, alanın doğusunda yer alan ve Buca sosyo-ekonomik yaşamının önemli unsurlarından olan kasaplar bölgesinin kentsel anlamı ile

ilişkilendirilmiş, ayrıca önemli bir sorun haline gelen otopark yetersizliğine yanıt vermesi beklenmiştir. Tüm bu beklenti ve hedefler doğrultusunda alanın “Buca Kasaplar Meydanı ve Yeraltı Otoparkı” olarak düzenlenmesi ve yapı adasında yer alan iki tarihi yapının restorasyonu yapılarak Göç ve Mübadele Anı Evi’ne dönüştürülmesi İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından karara bağlanmıştır. 1999-2004 yıllarında süren tahsis, kamulaştırma ve projelendirme çalışmaları sonucunda 2010 yılında başlayan yıkım ile birlikte uygulama süreci başlamış, 2016 yılında tamamlanarak yeni meydan hizmete açılmıştır (Resim 7).

Resim 7: Buca Kasaplar Meydanı'nın uygulama öncesi (üst), Kamulaştırma/ yıkım süreci (orta) ve Uygulama sonrası (alt) durumu (URL-2)

Meydanın projelendirilmesi kapsamında en temel hedeflerden biri, otopark işlevinin devam ettirilerek bölgedeki park ihtiyacının karşılanmasıdır. Bu kapsamda kentsel donatılarının güçlendirilmesi,

kamusal yeşil alanlar oluşturulması, alanın canlanmasına katkı sağlayacak kafeterya biriminin yapılması ve içinde heykel yer alan bir tören alanı düzenlenerek, sosyal bir meydan oluşturulması hedeflenmiştir. Bu süreçte, yerel idarenin “ilçeye yakışır modern bir görünüm kazandırma” misyonu, alanla ilgili ilkesel kararları önemli ölçüde etkilemiştir.

Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarından itibaren varlığını sürdüren Heykel Meydanı'nın çağdaş örneklerinde olduğu gibi Atatürk büstü ile tamamlanan tören alanı niteliği ve oturma elemanları ile bütünleşen yeşil alan kurgusu, 1990'larda üretilen Çevik Bir Meydanı'nda ve 2010'larda tasarlanan Kasaplar Meydanı'nda da benimsenmiştir. Uygulama sonucunda üçgen forma sahip kamusal boşluğun çevresi, kuzeydoğu ve güneyde araç yolu, batıda ise yaya yolu ile çevrelenmiştir. Meydanın altında yer alan otopark işlevi, bölgenin önemli bir sorununun çözümüne katkı sağlamıştır (Resim 8). Ancak meydanı çevreleyen yapılar ve yenileme yaklaşımları, yeni meydanın kamusal niteliğini kurmakta yetersiz kalmıştır.

Anı Evi'ne dönüştürülen tarihi konut yapısı, meydanın tarihsel niteliğinin temel bileşeni ve kültürel işlevi ile önemli bir kamusal odak niteliği olmasına rağmen meydana sırtını dönen ve meydanı beslemekten uzak, çevre düzeniyle meydanı besleyen bir öge olmaktan çıkmıştır. Önemli bir işleve sahip yapının, yetersiz tanıtım ve içe dönük yapısına bağlı olarak bilinirliği de oldukça sınırlı kalmıştır (Resim 9). Meydanın kuzey köşesinde konumlanan metruk yapının yenilikçi bir yaklaşımla ve alanın canlanmasını sağlayacak kafeterya işlevi ile

yenilenmesi hedeflenmiştir. Ancak kısmen korunmuş kâgir beden duvarları üzerine çelik-cam malzeme ile inşa edilen yapının erişim olasılıkları ve işletme yöntemi kullanım değerini zayıflatmış, bu süreçte Halk Bakkalı adı ile satış mekânına dönüştürülmesine neden olmuştur. Yapının güncel kullanımı, dış mekâna yayılımı açısından potansiyel altı görülmekle birlikte, Buca halkının yoğun talebi ve kısıtlı da olsa dış mekân kullanımına imkân vermesi nedeniyle olumlu bir etki yaratmıştır (Resim 10).

Proje aşamasında “Anı Evi 2” olarak tasarlanan ancak kullanım kararı değiştirilerek 2021 yılında kütüphane olarak hizmete açılan tescilli yapı, alanın kültürel altyapısını güçlendirmiştir. Yapının meydana yüz veren güneydoğu cephesinde oluşturulan etkinlik amfisi, iç mekânın meydanla bütünleşebilmesi açısından olumlu bir düzenlemedir. Bununla birlikte, aynı cephenin bir bölümüne eklenen wc hacmi, yapının ve hizmet verdiği kullanımın meydan ile bütünleşme potansiyelini zayıflatmaktadır (Resim 11).

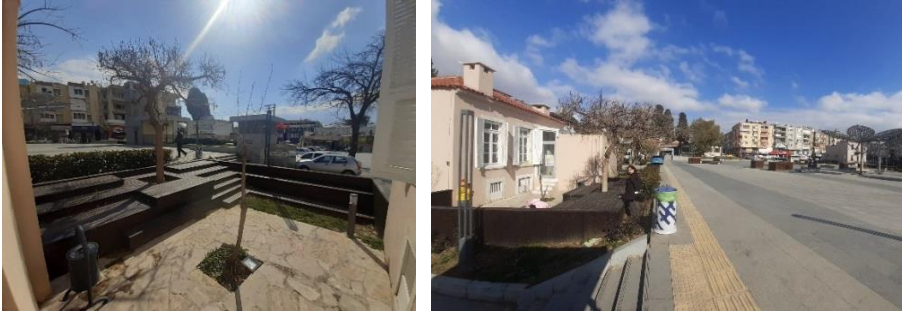
Resim 8: Meydan-yer altı otoparkı ve kentsel çevre (Birol arşivi, 2022)

Resim 9: Tescilli yapı Anı Evi ve Meydan ilişkisi (Bolat arşivi, 2022)

Resim 10: Halk Bakkalı olarak kullanımı süren tescilli yapının Meydan (sol) ve Erdem Caddesi (sağ) ile ilişkisi ilişkisi (Bolat arşivi, 2022)

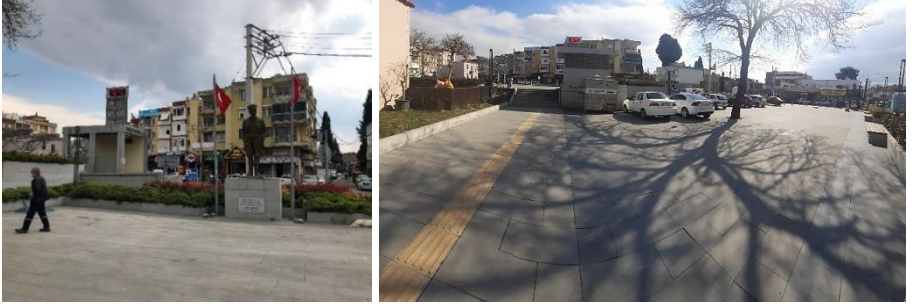

Resim 11: Kütüphane yapısının Meydan ile ilişkisi ilişkisi (Birol arşivi, 2022)

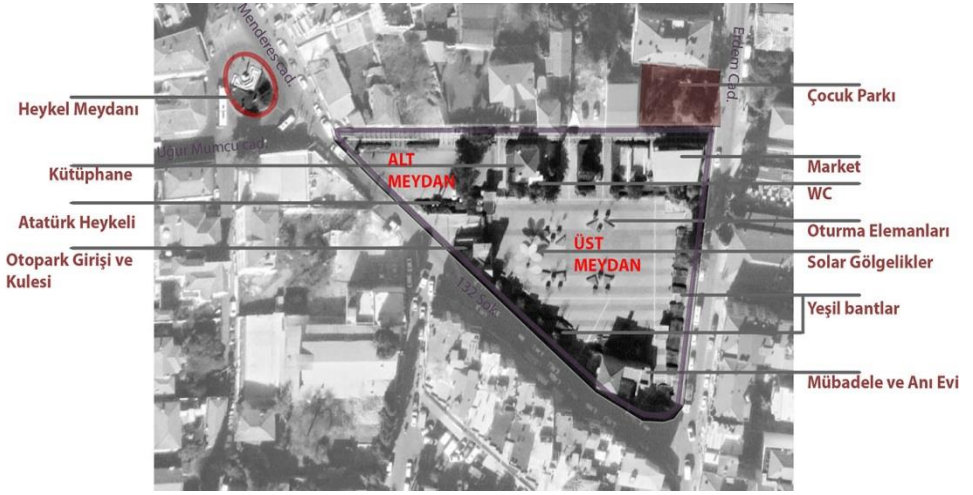
Meydanın açık alan düzenlemesi ve kentsel donatılarının oluşturulmasında çağdaş yapı malzemelerinin kullanımı benimsenmiştir. İki kota oturan meydanın batı bölümü (Alt Meydan), yaya sokağı ve dolaylı olarak Heykel Meydanı ile ilişkilenebilir, Heykel Meydanı'na bakar nitelikte konumlanmış Atatürk Büstü ile

tören alanı niteliği sunmaktadır (Resim 12). Üst kotta yer alan güney bölüm (Üst Meydan), kuzeydoğu ve güney çeperindeki kentsel ortama yönelmekte ve dinlenme alanı barındırmaktadır.

Solar gölgelikler ve oturma birimlerinin yanı sıra yeşil bantlar ve birkaç ağaçtan oluşan kısıtlı yeşil öğeler ile kesme taş zemin kaplamasıyla yapay izlenim veren bu alanda, sürdürülebilir tasarım yaklaşımları göz ardı edilmiştir. Meydanda; çöp kutuları, aydınlatma direkleri, bisiklet park elemanları, otopark giriş asansörü ile kulesi, merdiven küpeşterleri bisiklet park elemanları ortak malzemedен (metal) üretilmiş olsalar da renk ve doku bakımından bütüncül tasarlanmamıştır (Resim 13). WC yapısı kütle dili ve tescilli yapıya eklenme biçimi, meydanın ölçek ve kentsel diline uyumlu görülmekle birlikte kütüphane yapısının meydanla ilişkisini zayıflatması nedeniyle tartışmalıdır (Şekil 5, Resim 14, 15).

Resim 12: Tören alanı niteliğine sahip Alt Meydan ilişkisi (Bolat arşivi, 2022)

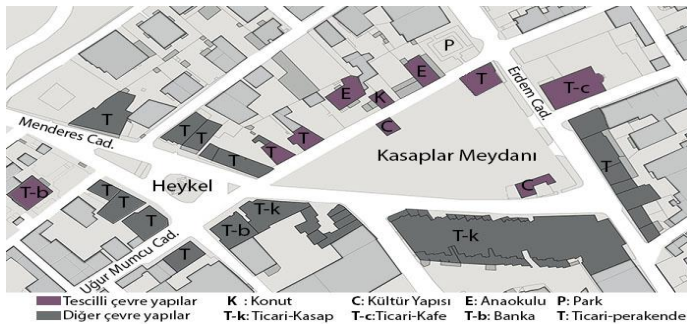

Şekil 5: Meydanda işlevsel bölgenme ve kentsel donatılar (URL-3)

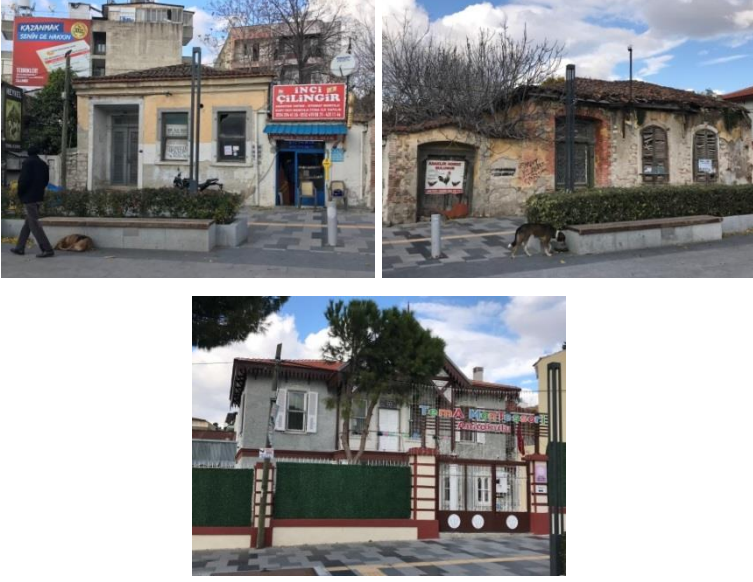

Resim 13: Üst Meydan'da kullanılan kentsel donatılar ilişkisi (Bolat arşivi, 2022)

Yeni meydanın kamusal niteliğinin tartışılmasında ele alınması gereken bir diğer unsur, meydanın fiziksel çevresi ile kurduğu ilişkidir. Meydanın Erdem Caddesi üzerinden ilişkilendiği kuzeydoğu çeperinde ticari mekânlar (kafe, eczane, kırtasiye), Menderes Caddesi üzerinden ilişkilendiği güney çeperinde kasaplar ve yeme içme mekânları yer almaktadır. Ancak Erdem ve Menderes Caddelerinin yoğun taşıt trafiği nedeniyle bu mekânlar ile nitelikli bir erişim ilişkisi kurulamamakta ve söz konusu işlevler, meydanın kamusal yaşamına, niteliğine katkı sağlamamaktadır. Meydanın kuzeybatısındaki yaya yolunun (eski 106 Sokak) diğer yüzünde, tarihi yapılar ve küçük ölçekli bir park alanı bulunmaktadır (Şekil 6, Resim 14, 15). Konut ve ticari amaçlı (anaokulu, ofis) kullanıma hizmet veren bu yapılar güncel durumda meydan ile ilişkilenebilmekte, bununla birlikte meydanın yarattığı kentsel boşluk etkisinden yararlanmaktadır. Sokağın kuzey köşesinde konumlanan çocuk parkının Meydan yönünde trafo bulunması park-meydan ilişkisini görsel ve fiziksel olarak engellemektedir. Dolayısıyla, bu sokak üzerindeki nitelikli yapı stoğunun Meydan ile bütünleşme potansiyeli mevcut düzenlemeler nedeniyle kullanılamamaktadır.

Şekil 6: Kasaplar Meydanı ile Heykel Meydanı çevresinde zemin kat kullanımı (URL-4)

Resim 14: Meydanın kuzeybatı çeperinde konumlanan, ticari işlevli tarihi yapılar ilişkisi (Bolat arşivi, 2022)

Resim 15: Meydanın güneyinde, alana adını veren kasapların bulunduğu yüksek gabarili yapılar ilişkisi (Bolat arşivi, 2022)

Kasaplar Meydanı'nın kamusal boşluk niteliğinin değerlendirilmesinde başvurulan bir diğer veri, alan kullanıcılarının Heykel Meydanı ve yenimeydana dair görüşleridir¹. Alan kullanıcıları ile yapılan

¹ Alan kullanıcılarının Heykel ve Kasaplar Meydanı'na ilişkin görüşlerini alabilmek için 2020-2021 yıllarında aralıklı olarak sözel görüşmeler gerçekleştirilmiş, özellikle alanda konut kullanıcısı veya esnaf olarak ikamet eden kullanıcılarla görüşülmüştür.

görüşmeler doğrultusunda Heykel Meydanı'nın alan kullanıcıların belleklerindeki izinin; 15 yıl öncesine kadar bu alanda gerçekleştirilen törenler, Çakabey, 23 Nisan ve Umurbey eğitim kurumlarının bu törenlerdeki temsiliyeti ve meydanın çevresinde var olan kıraathanelerin sunduğu canlı yaşam olduğu belirlenmiştir. Bu yaşamın 90'lı yıllarda dönüşmeye başladığı, kent merkezinin Çevik Bir bölgesine kaymasıyla, Heykel Meydanı çevresinin eski canlılığını kaybettiği ve yerleşimin, önemli sosyal mekânlardan biriyken yoğun araç trafiği ile olumsuz etki yaratan bir kavşağa dönüştüğünü ifade edilmektedir. 1945'ten bu yana Meydan'da konumlanan Buca Eczanesini işleten O. Dünyaoğulları 90'ların ortalarına dek Meydanı çevreleyen kıraathanelerin toplumsal canlılık yarattığını, ancak trafiğin yoğunlaşması ile bu işyerlerinin kapandığını belirtmiştir (görüşme tarihi: 2020). Ayrıca Meydanın 1950'lerdeki niteliğinin günümüz durumuna evrilme sürecinin başlangıcı olarak artan taşıt trafiğini rahatlatmak amacıyla 1990'larda küçültülmesi görülmektedir.

Kasaplar Meydanı ve çevresindeki yoğun ticari yaşam, yakın çevredeki esnafının görüşlerini önemli hale getirmektedir. Bölge esnafı Kasaplar Meydanı ile bütünleşen otopark kullanımını, meydan çevresindeki trafik yoğunluğunun daha da artması ve bu durumun ticari ilişkileri zayıflatması nedeniyle eleştirmektedir. Öte yandan bölgenin önemli bir ihtiyacı olan otopark alanını sağlaması nedeniyle yeraltı otoparkının varlığı desteklenmekte, ancak bu ihtiyacın tarihi alanda karşılanmasının ne derece doğru olduğu sorgulanmaktadır.

Esnafın önemle üzerinde durduğu bir diğer husus, Meydan bütününde bölgenin marka değeri olarak görülen kasap işlevlerine yönelik bir düzenlemesinin olmamasıdır. Meydana adını veren kasapların karar süreçlerine dâhil edilmediğine vurgu yapan M. Genç (görüşme tarihi: 2020), kasaplar ile meydanın yaya erişiminin güçlendirilmemesi ve hatta Otopark girişi ile daha da zorlaşması nedeniyle bazı kasapların alanı terk ettiğini belirtmektedir. Kasap işlevlerinin meydana önemli oranda kullanıcı çektiğine dikkat çekilmekte ve Meydanda bu kullanımı destekleyen düzenlemeler ve satış birimleri ile kullanıcıların alanın canlanmasına olumlu etki yaratacağı belirtilmektedir.

Bununla birlikte, yeşil alanların, gölgeleme elemanlarının, oturma ve dinlenme alanlarının yetersizliği, çocuk oyun alanının bulunmaması ve kentsel donatılarda kullanılan metal malzemelerden kaynaklanan yapaylık hissi eleştirilmektedir. Bu konuya vurgu yapan M. Genç'e göre yeşil alanların azlığı ve kullanılan malzemelerin niteliği meydanın yapay görüntüsünün nedenleridir (görüşme tarihi: 2020). Kasaplar Meydanı oluşturulmadan önce çarşamba günleri alanda bulunan yerel pazar işlevinin Meydan ile birlikte sonlanması olumsuz etki yaratmış, ardından Buca Belediyesi tarafından perşembe günleri kurulmaya başlanan Organik Pazar (Köylü Pazarı) alanın yeniden canlanmasına katkı sağlamıştır. Ayrıca, Belediye tarafından kısıtlı da olsa düzenlenen konser ve kutlama etkinliklerinin meydanın kamusal kullanımını güçlendirdiği belirtilmektedir. Bununla birlikte, alandaki etkinlik programının konser ve söyleşi gibi kültürel aktivitelerinin arttırılması ile daha da güçlendirilmesi beklenmektedir.

Meydanda yer alan tarihi yapıların güncel kullanımını alanın kamusal niteliğinin önemli bir parçasıdır. Bu kapsamda meydanın güneydoğu köşesinde konumlanan Göç ve Anı Evi, yerleşim ve İzmir kent ölçeğinde etki değerine sahiptir. Yerleşimde yerel halkın büyük çoğunluğunun mübadillerden oluşması, bu kullanımın yere uygunluğunun ve halk tarafından benimsenmesinin temel nedenidir. Bununla birlikte Anı Evi'nin tanıtımının yetersizliği ve meydan ile fiziksel ilişkisinin zayıflığı nedeniyle hak ettiği ilgiyi görmediği düşünülmektedir. Meydanın kuzey köşesinde konumlanan ve kafeterya olarak planlanan tescilli metruk yapı, Halkın Bakkalı olarak yoğun bir kullanıma sahiptir. Bu yapının yenilikçi bir anlayışla ve çağdaş sistem/malzeme ile tamamlanması önceleri tepki çekmiş olsa da ilerleyen zamanda benimsenmiştir. Bu yapının yenilikçi tamamlama yaklaşımı teknik ve estetik anlamda tartışılabilir olmakla birlikte, halkın çağdaş koruma uygulamalarını deneyimlemesi açısından olumlu bulunmaktadır. Meydanda konumlanan, Anı Evi Ek Yapısı işlevi ile planlanmasına rağmen 2021 yılından itibaren Işılay Saygın Kütüphanesi olarak hizmet veren yapı, özellikle çocuk ve gençlere hitap etmesi ve meydana yönelen cephesinde yer alan etkinlik amfisi ile olumlu etki yaratmıştır.

Meydan ve çevresinin dönüşümünü anlayabilmek için Kasaplar Meydanı projesini tasarlayan ve uygulayan uzmanlarla da görüşülmüştür. İzmir Büyükşehir Belediyesi Etüt Proje Müdürlüğü yetkilisi ile yapılan görüşmede alandaki tarihi yapıların onarım ve işlevlendirme süreçlerinin farklı birimler tarafından yürütüldüğü ve bu

doğrultuda bütüncül bir uygulamanın sağlanamadığı, tasarım sürecinde alan kullanıcılarını sürece dâhil eden, katılımcı bir yaklaşım yürütülemediği, bununla birlikte projenin amacına ulaştığını ve çevre halkının uygulamadan büyük ölçüde memnun olduğu ifade edilmektedir (E. Kandilci, görüşme tarihi: 2020). Meydanın hizmete açıldığı ilk yıllarda (2016-2020) herhangi bir etkinlik programı ve ticari kullanım içermemesi nedeniyle potansiyel altı kullanılmasına karşın idare tarafından yapılan düzenlemeler çerçevesinde pazar yeri ve etkinlik alanı olarak kullanımının başlaması söz konusu memnuniyetin temel etkenidir. Ayrıca, alanın kamusal boşluk olarak düzenlenmesinin, çevresinde konumlanan tarihi yapıların dönüşümlerini tetikleyeceğinin planlandığı ve bu hedefle, Meydan ile bütünleşen üç adet tescilli yapının restorasyon ve yeniden kullanımının yerel idare tarafından projelendirildiği ve uygulandığı ifade edilmiştir. Öte yandan, projelendirme sürecinde yeni meydanın Heykel Meydanı ile ilişkilmesi ve eski meydanın olumsuz deneyimlerinin tekrarlanmaması önemsenmiştir. Buca Belediyesi yetkilisi ile yapılan görüşmede Kasaplar Meydanı'nda oluşturulan tören alanının Heykel Meydanı'na yönelecek biçimde konumlandırıldığı, Heykel Meydanı'nda yer alan su ögesinin yarattığı hijyen koşulları nedeniyle tekrar oluşturulmadığı ve Atatürk Büstü'nün fiziksel eskime nedeniyle kullanılamayacağı anlaşıldığından yenilendiği belirtilmiştir (M. Yüksel, görüşme tarihi: 2020)

Kasaplar Meydanına yöneltilen temel eleştirilerden biri, Meydanın adının değiştirilmesidir. Son yıllarda Çevik Bir Meydanı'nın adının

Işıl原因 Saygın Meydanı olarak değiştirilmesi ile başlayan tartışma, Kasaplar Meydanı'nın da bu tartışmaya eklenmesi ile sonuçlanmış. Belediye meclisinin kararı doğrultusunda Çevik Bir Meydanı adını korumuş ve Kasaplar Meydanı'nın adı Işıl原因 Saygın Meydanı olarak değiştirilmiştir (URL 5). “Kasaplar” adını, alanı çevreleyen ve yerleşimin temel ticari eylemlerinden biri olan kasap dükkânlarından alan meydanın adının değiştirilmesinin kullanıcılarının aidiyet hissini zayıflatacağı düşünülmektedir. Kaldı ki yeraltı otoparkının girişindeki tabelada halen Kasaplar Meydanı ifadesinin yer alması ve yerel halkın meydanı ifade ederken Kasaplar adını kullanması söz konusu değişimin benimsenmediğini göstermektedir.

SONUÇ

Buca'nın en eski meydanlarından olan Heykel Meydanı, bir dönemin temsil ögesi olan Çevik Bir Meydanı'nın açılmasıyla merkezi özelliğini ve kentsel değerini büyük ölçüde yitirmiştir. Bu değişimin temel etkenleri artan nüfus, araç trafiğinin artması, değişen toplumsal ihtiyaçlar ve toplanma alanlarından beklenen ölçeğın değişmesidir. Bununla birlikte, yitirilen kamusal niteliğın yeniden güçlendirilmesi yerine fiziksel çevresi içinde yeni bir meydan oluşturulmasına karar verilmesi düşündürücüdür. Bu süreç bir yandan Heykel Meydanı'nın kentsel kimliğini kaybetmesine, öte yandan Kasaplar Meydanı'nın kollektif bellekte izi olan eski meydan ile yarışmak zorunda kalmasına neden olmuştur.

Kentsel alanlara yönelik müdahalelerin noktasal kararlar doğrultusunda gerçekleştirilmesi, kentsel ortamın sürdürülebilir ve akılcı yaklaşımlarla üretimini imkânsız kılmaktadır. Zucker'in (1959) kapalı meydan tanımına uyan Kasaplar Meydanı, tarihi bir çevre içinde konumlanan, onu çevreleyen tarihi yapılar ve kolektif bellekte etkin olan işlevler tarafından beslenen bir kentsel alandır. Öte yandan, yerleşim tarihi boyunca var olan Heykel Meydanı ve mevcut dokuyu temizleyerek üretilen Kasaplar Meydanı, günümüz örüntüsünde birbirine yakın konumlarına rağmen ilişkisiz ve etkileşim alanı üretmeyen kentsel boşluklar durumundadır. Kasaplar Meydanı'nın geometrisi, barındırdığı kentsel donatıları ve öngördüğü eylemler ile Heykel Meydanı'na referans veren, birlikte kullanılabilirliği sorgulayan bir yaklaşımla üretilmemiş olması söz konusu iletişimsizliğin en önemli etkeni olarak düşünülmektedir. Mevcut durumda her iki meydanın kamusal niteliğinin güçlendirilmesi için meydanların kesişim alanının yeniden ele alınması, Heykel Meydanı'nı çevreleyen yoğun trafik arterinin bu bakışla düzenlenmesi, meydanların birlikte kullanımı teşvik edici işlev ve etkinliklerin planlanması düşünülmelidir.

Kasaplar Meydanı'nın içinde bulunduğu bölgenin kültürel değeri ve miras niteliği dikkatle ele alınmalıdır. 19.yüzyıl kentsel örüntüsünün parçası olan bir yapı adasının temizlenmesi sonucunda üretilmiş olan Meydan, ürettiği boşluğun üzerinde konumlanan tescilli yapıların kentsel ortamda yalnızlaşması nedeniyle de sorunludur. Meydanın doğu köşesinde konumlanan tescilli yapının Anı Evi işlevi ile yenilenmesi doğru bir karar olmakla birlikte, Meydan ile fiziksel ve işlevsel ilişki

kurmaması gerek yapının gerekse meydanın kullanımını zayıflatmaktadır. Benzer bir durum, meydanın kuzeydoğusunda yer alan tarihi yapının yenileme uygulamasında da görülmektedir. Büyük ölçüde yok olmuş bu tarihi yapı, çağdaş sistem ve malzeme ile tamamlanmış ve meydanın sosyal yaşamına destek verecek kafeterya işlevi ile düzenlenmiştir. Ancak bu olumlu gelişmelere rağmen alanın kullanım sürecinde beklenen etkiyi yaratamadığı gözlenmiş, bu süreç yapıya market işlevinin verilmesiyle sonuçlanmıştır. Yapının giriş yüzeyinin meydan yerine cadde üzerinden kurgulanması, yarı açık kullanım alanı üretmemesi ve meydan bütününde sosyalleşme alanı üretilmemiş olması söz konusu durumun etkenleri olarak görülmektedir.

Her birinin kendi özelinde yenilenmesinden öte, alanlar bütüncül, işlevsel olarak akışkan ve birbirlerine referans veren nitelikte düşünülmelidir. Kentsel hafıza mekânı olan Heykel Meydanı günümüzde kentsel hafıza mekânı özelliğini kaybetme tehdidi ile karşı karşıyadır. Kasaplar Meydanı'nın açılmış olmasında bu durumun etkisi olduğu açıktır. Oysa her iki meydanın birbirini tamamlayacak biçimde bütüncül bir bakışla tasarlanması, Heykel Meydanı'nın hafıza mekânı niteliğini güçlendirme, Kasaplar Meydanına da yeni bir bellek mekânı özelliği kazandırma potansiyeli barındırmaktadır. Bu kapsamda iki meydanın birleştiği köşede konumlanan âtil durumdaki yapının kentsel hafıza mekânlarına katkı sağlayacak biçimde dönüştürülmesi mümkündür.

Buca yerleşimindeki dönüşen ve üretilen meydanların yanıt vermesi beklenen bir diğer sorgu, kamusal boşluğun algısıdır. Bu algının oluşmasında kamusal boşluğun sınırlarını tanımlayan nesnelere önem kazanmakta; gökyüzü, ağaçlar, tepeler, su kenarları gibi doğal öğelerin yanı sıra binalar mimari elemanlar, plastik öğeler ve kentsel donatıların varlığına ihtiyaç duyulmaktadır. Boşluğun sınırlandırılması ve kullanım değerinin güçlendirilmesinde öne çıkan üst örtüler, meydanın kullanım senaryolarını destekleyen kent mobilyaları, bilgilendirme panoları, aydınlatma elemanları ve zemin düzenlemeleri önemli kentsel donatılardır.

Meydan algısında etkin olan bir diğer unsur boşluğun ölçeğidir. Kentsel boşluğun, kullanıcılar tarafından algılanabilir bir büyüklükte olması, kullanıcılara güven duygusu veren kuşatılmışlık hissini oluşturması ve yaya faaliyetlerini düzenlemesi beklenmektedir. Kasaplar Meydanı, boşluk algısının ve önceki mekânsal ilişkilerin devamını sağlamayı hedefleyen bir çalışma olsa da güçsüz bir kamusal alan durumundadır. Meydanın, kullanıcıların talep ettiği boşluk ölçeğini aşması, var olan üst örtüleri ile ihtiyaç duyulan yarı açık mekânı üretememesi, içerdiği kentsel donatılar ile sınırlayıcılık etkisini ve farklı senaryolarla kullanım imkânını sağlayamaması bu güçsüzlüğün önde gelen nedenleridir

Kamusal boşluklar olarak meydanların üstlenmesi beklenen bir diğer rol, kentin sosyal imajının gelişmesine yardımcı olmaktır. Bu bakışla değerlendirildiğinde, Kasaplar Meydanı'nın kullanım değerini zayıflatan bir diğer husus meydanın etkinlik planlamasının

olmamasıdır. Bu doğrultuda, alan kullanıcısının ihtiyaçlarını ve meydanın ölçeğini temel alarak aktif ve pasif etkinlikler kurgulanmalı, belirlenen etkinliklere uygun kentsel donatılara yer verilmelidir. Öte yandan, meydanın içinde konumlandığı tarihi alanın dolu-boş dengesi için önemli bir potansiyele dönüştüğü unutulmamalı, alanda önerilecek yapı ve elemanlar tarihi çevrenin bütüncül algısını destekleyecek form ve gabarilerde olmalıdır.

Kamusal boşlukların üretilme veya yenilenme sürecinde etkin olan bir diğer unsur katılımcı karar üretme sürecidir. Yenileme müdahalelerinin katılımcı süreç ile gerçekleştirilmesi, alan kullanıcıları ve ilgili uzman görüşleri doğrultusunda ve alanın öznel potansiyellerinden yola çıkarak belirlenmesi müdahalenin benimsenmesini ve sürdürülebilir olmasını sağlayacaktır. Bu tür bir süreç alan kullanıcılarının yere bağlılığını arttıracaktır. Bu bakışla, Kasaplar Meydanı'nın içinde bulunduğu Kasaplar Bölgesi'nin kullanıcılarının görüşlerinden ve bu bölgenin dinamiklerinden beslenen bir yaklaşımla üretilmemiş olması önemli bir eksikliklerdir. Oysa Meydanı çevreleyen ticari eylemlerin süreli ve küçük çaplı birimlerle de olsa yerinde üretiliyor olması, meydanın gerek alan kullanıcısı gerekse esnaflar ile güçlü bir ilişki kurmasını sağlama potansiyeli sunmaktadır. Öte yandan, Meydanın bölgesel beceri ve ticaret ortamına referansla belirlenmiş isminin üstten inen bir anlayışla değiştirilmesi alanı sahiplenme hissinde zayıflama yaratmıştır. Kentsel mekânların isimlerinin çeşitli sebeplerle değiştirilmesi kimlik kaybına sebep olmakla beraber çevresi ile kurduğu bağı zedeleyen bir durum olması nedeniyle olumsuz etki yaratmaktadır. Kasaplar Meydanı'nın

zaman içinde oluşmuş ve kullanıcılar tarafından benimsenmiş ismi meydana iade edilmelidir.

Kentlerin dolu-boş dengesinin önemli etkenleri olan meydanların yeniden düzenlenmesinde boşluk algısının sürdürülmesi, alanı çevreleyen yapıların meydanla bütünleşebilmesi ve gerek karar sürecinde gerekse uygulama sonrasında kullanıcı katılımının sağlanması önemlidir. Söz konusu katılımın önemli bir aracı, kullanıcı ihtiyaç ve beklentilerine cevap veren etkinlik yönetimidir. Bu doğrultuda, çevresindeki kasapların yarattığı ticari eylemler bütünleşmiş olan bu meydanın üstlendiği kentsel rolü sürdürebilmesi, kentsel kimliğinin devam etmesi ve aidiyet duygusunun sürdürülmesini sağlarken kullanıcılarının alandaki sürekliliğini de sağlayacaktır.

19.yüzyılda oluşan ve 20. -yüzyılın son yıllarına dek Buca yerleşiminde kamusal yaşamın odağı olan Heykel Meydanı, yerleşimin gelişimi ve çevreye erişim ihtiyaçları nedeniyle artan taşıt yoğunluğuna bağlı olarak odak niteliğini kaybetmiştir. Yerleşimin kamusal merkez rolü 1990'larda Çevik Bir Meydanı'na yüklense de Heykel Meydanı çevresinde kurgulanan ticari ve sosyal yaşam bu alana yönlenebilmiştir. Bu doğrultuda, mevcut bir yapı adasının temizlenmesi ile oluşturulan ve adını çevresinde bulunan ve yerleşimin ticari hayatında önemli yer tutan ticari faaliyetten alan Kasaplar Meydanı, 21. yüzyıla giren yerleşimin yeni odağı olarak düşünülmüştür. Kültür yapıları, tören alanı ve dinlenme alanının yanı sıra ekşi kotta otopark alanı barındıran bu Meydan, ilk yıllarında toplumun eleştirel yorumlarına hedef olsa da her perşembe mekân

olduğu pazar işlevi ve yerel idarenin düzenlediği konser, söyleşi, kutlama gibi etkinliklerle kamusal nitelik kazanmaya başlamıştır. Öte yandan, çevresindeki trafik yollarının genişlemesi ile küçülen ve kavşağa dönüşen Heykel Meydanı, alana adını veren Atatürk Heykelinin varlığını sürdürmesine rağmen kamusal rolünü tamamen kaybetmiştir. Çevik Bir Meydanı ise çevresindeki alan kullanımı, yapı stokunun niteliği ve trafik yoğunluğu nedeniyle her türlü etkinliğe rağmen Bucalılar tarafından öncelikli bir merkez olarak tanımlanamamaktadır. Buca yerleşim odağında gözlenen bu değişim, kamusal alanların niteliğini belirleyen unsurların çok yönlü olduğunu (mekânsal düzenleme, erişim, çevreleyen yapılı çevre niteliği ve alan kullanımı, etkinlik organizasyonu, kolektif bellekteki iz) ortaya koymaktadır.

KAYNAKLAR

- Akyol, İ., Göğüş, B. & Karabey H. (2015). Kentsel Boşluğun Dili. 27. Uluslararası Yapı Yaşam Kongresi, Bursa: Mimarlar Odası, Bursa.
- Aslan, S. & Kiper, P. (2016). Kimlik ve Bellek Sorunu Sarmalında Kentler: Amasra Kenti Örneğinde Fırsatlar ve Tehditlerin Değerlendirilmesi. İdeal Kent Dergisi, 20 (7): 881-905
- Aytuğ, A. & İnceoğlu, M. (2009). Kentsel Mekânda Kalite Kavramı. Megaron, 4 (3):131-146.
- Birol Akkurt, H. (2010). Mimari Koruma Disiplininde Sürdürülebilirlik, Hedefler, Olasılıklar. In Özasan, N & Özkut, D. [ed]. Mimari Korumada Güncel Konular, Anadolu Üniversitesi yayını, Eskişehir. P:153-174.
- Birol Akkurt, H. (2004). 19. Yüzyıl Batılılaşma Kesitinde, Bornova ve Buca Levanten Köşklere Mekânsal Kimliğinin İrdelenmesi. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Carr, S., Francis, M., Rivlin, L. G. & Stone, A. M. (1992). Public Space. London: SAGE Publications.
- Çelik, M. (2016). Buca Levanten Konutlarında Kültürel Değerlerin Sürekliliği. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Diktaş, E. O. (2012). Toplumsal ve Politik Bir Kip Olarak Kamusal ve Kamusal Mekân/Boşluk. Ege Mimarlık Dergisi, 81: 20-23.
- Doğan, D. (2006). Boşluk. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Erdönmez, E. Çelik, F. (2016). Kentsel Mekânda Kamusal Alan İlişkileri. TÜBA-KED, 14: 145-163.
- Erdönmez, M., E. & Akı, A. (2005), Açık Kamusal Kent Mekanlarının Toplum İlişkilerindeki Yeri. Megaron, YTU Mim. Fak. E-Dergisi, 1(1): 67-87
- Erpi, F. (1985). Buca'da Konut Mimarisi. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Fezzai, S. Mazouz, S. & Ahriz, A. (2015). Sustainable Urban Design Of Historical City Centers. Energy Procedia 74: 301 – 307.

- Gülmez, F.G. (1996). Boşluk Kavramı ve Mimari Tasarımdaki Yeri. Doktora Tezi, MSGSÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Habermas, J. (2005). Kamusallığın Yapısal Dönüşümü, (çev. Sancar, M. ve Bora, T.), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Harvey, D. (2013). Asi Şehirler – Şehir Hakkında Kentsel Devrime Doğru. Metis Yayınları, İstanbul.
- İncedayı, D. (2002). Çevre ve Katılım. In İncedayı, D. [ed.]. Çevre Tümdür, Bağlam Yayınları, Ankara. p: 107-129.
- İpekoğlu, B. (2006). An architectural evaluation method for conservation of traditional dwellings. Building and Environment. 4: 386-394.
- Jabbarlıgh, M. (2015). Maintaining Design Evaluation Criteria For Dynamic Urban Squares: The Case Study Of Eminönü Square. Yüksek Lisans Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Keleş, R. (2012). Kamusal Alan, Kentleşme ve Kentlilik Bilinci. Güney Mimarlık Dergisi. 10: 13-19.
- Kılıç, A. (2001). Kentsel Açık Alanların Kullanıcılar Tarafından Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kuloğlu, N. (2013). Boşluğun Devinimi: Mimari Mekândan Kentsel Mekâna. ICONARP 1(2): 201-214.
- Manisalı, E. Demir, İ.H. (2000). Tarihi Meydanların Yeniden Düzenlenmesi Tasarımında Çok Amaçlı Yaklaşım Yöntemi. 2. Yapı İşletmesi Kongresi, 15-17 Haziran İzmir. 355-362
- Özbek, M. (2004). Kamusal Alan. Hil Yayınları, İstanbul.
- Sağlam, A.İ. Çelen Öztürk, A. & Kaçar, A.D. (2019). Türkiye’de Kamusal Mekânın Gelişimi. ATA Planlama ve Tasarım Dergisi, 3 (1): 47-58.
- Sassen, S. (2005). The Global City: introducing a Concept. Brown Journal of World Affairs, XI (2): 27-43.
- Sebla, A. & Özsoy, A. (2015). Kentsel Mekân Tasarımında Çocuk Katılımı. İdealkent, 17: 182-201.

- Şenyol, Ö. & Velibeyoğlu, K, (2012). Kentsel-Kamusal Boşlukların Kullanım Olanaklarının Geliştirilmesi: Etkinlik Listesi Yöntemi. *Ege Mimarlık*, 2(81): 34-37.
- Uzun, İ. (2001). Mimarlıkta Ortak Mekân Kavramı Kapsamında Atriumlar Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Zevi, B. (1990). *Mimariyi Görmeyi Öğrenmek*, (Çev. Divanlıoğlu, H.D.). Birsen Yayınevi, İstanbul.
- Zucker, P. 1959. *Town and square: From the Agora to the Village Green*, Columbia University Press, New York.
- URL-1. <https://tr.pinterest.com/pin/19351473383948584/> (Ayhan Ereker, Cemal Çetin, Çağatay Dalman), (Access date: 01.05.2020)
- URL-2. izmir.bel.tr (Access date: 15.01.2022)
- URL-3. [googleearth](https://www.googleearth.com) (Access date: 01.10.2020)
- URL-4. [googlemaps.com](https://www.googlemaps.com) (Access date: 01.10.2020).
- URL-5. oncusehir.com (Access date: 01.11. 2020).

EXTENDED ABSTRACT

THE HISTORICAL SQUARE OF BUCA AS A MEMORY PLACE AND ITS REPRODUCTION

Arch. M. Edip BOLAT¹

Prof. Dr. Hümeyra BİROL²

¹Dokuz Eylul University Graduate School of Natural and Applied Sciences, İzmir-Türkiye. m.edipbolat@gmail.com

²Dokuz Eylul University Faculty of Architecture Department of Architecture., İzmir-Türkiye. humeyra.akkurt@deu.edu.tr

Public open spaces are the places that represent urban identity, sociological characteristics, and cultural background while being used for the activities and events that are attached into collective memory. The concept of open space that correlates with the surrounding objects and publicity that stand out as being obsoleted by hierarchism and belonging to everyone strengthens the effect of these places on collective memory and the production of urban identity while making them a subject of interdisciplinary studies. At this point, the historical squares' role as being one of the components of the collective memory and having an active role in the production of social belonging comes to the forefront.

Regarding their effect on the urban mass-void balance, their publicity features and characteristics as being memory places, the historical squares are cultural places to be protected. However, the urban dynamics that cause physical obsolescence and loss of identity affect these places negatively, weakening

their publicity or symbolizing their over-potential. The significance of historical squares necessitates the preservation of their weakened place identity, holistic perception, memory traces, and accessibility possibilities, as well as the development of appropriate intervention methods to integrate them into contemporary life while preserving their original character and values. With this approach, the intervention proposals have to adopt design criteria that ensure the sustainability of cultural values and strengthen the perception of space, spatial relations, accessibility, and infrastructure. In this framework, this paper aims to discuss the sustainability of historical public open spaces through the historical texture of Buca.

Buca, which has been inhabited since the ancient period, was a rural settlement near the city of Izmir until the 17th century. In parallel with the socio-economic developments of the 17th and 18th centuries, the settlement was transferred to one of the important peripheries of Izmir. At the end of the 19th century, the social structure of Buca consisted of the cosmopolitan Ottoman society and the Western merchants, who were called Levantines. Within the physical enlargement of the settlement, the physical and social center of Buca was shaped at the intersection point of the main arteries, which were Izmir Street, Istasyon Street, and Sanayi Street. After the establishment of the Turkish Republic, the urban impact of this square increased. Besides, as a result of the placement of the statue of Atatürk in the square and its renaming as Heykel or Heykel Square, it became one of the important memory spaces that cover the collective memories of both the Ottoman and Republican periods.

In the 1990's, due to domestic migration and uncontrolled urban development, the transportation network and the impacts of the traffic arteries were changed. As a result, a new urban space, Çevik Bir, was formed, and the urban role of

Heykel Square began to lose power. On the other hand, within the national preservation policies and requirements, the physical environment of Heykel Square, which contains a number of historical houses, was registered as an urban protection zone. However, due to the changes in the borders of the protection zone, the historical built environment, consisting of two-storeyed houses with gardens, has transformed into an urban texture consisting of high-rise, adjoining apartments. Besides, as a result of the population growth, the main arteries that surround the square were enlarged, and the spatial quality and the environmental impact of the square were weakened. The discussions on the creation of a new urban center have become the agenda of the municipality, and the new urban space, Kasaplar Square, which was formed by the demolishment of an urban lot, has been put forward.

In this context, this study focuses on the historical square of Buca and its reproduction. With this in mind, Heykel Square as an important memory space of the settlement is taken into consideration, while the constitution process of the new square that is located on the periphery of Heykel and its urban role is discussed. In order to understand the produced urban meaning of the place, the new square is examined by means of spatial quality, utilization value, publicity, and urban role. Besides, the interaction of two public spaces, the physical and social impacts of this dual-structure, and their reflections on collective memory are discussed.

BÖLÜM VI

ENGELLİLERİN KENTSEL MEKÂN LARI KULLANIM HAKKI

Doç. Dr. Hatice KIRAN ÇAKIR ¹
Prof. Dr. Sennur AKANSEL ²

¹ Trakya Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Edirne-Türkiye.
sennurakansel@trakya.edu.tr

² Trakya Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Edirne-Türkiye.
hkiran@trakya.edu.tr

GİRİŞ

Engellilik, temel insan hakları kapsamında ele alınması gereken bir kavramdır. İnsanlık tarihi sürecinde toplumların değerleri, kültürleri ve inançlarından dolayı engellilik çok farklı ele alınmıştır. Kimi toplumlarda tehdit edici görülürken, kimilerinde yük olarak görülmüştür.

Engelli bireyler için en önemli sorun erişilebilirliktir. Engelli sorunlarının çözümünde hem iç mekânlarda hem de dış mekânlarda erişilebilirliğin sağlanması önemlidir. Erişilebilirlik kavramından anlaşılması gereken; engelli bireylerin toplum hayatına hiç bir destek almadan etkili bir şekilde katılımlarını sağlamaktır.

Engelli bireylerin sorunlarına çözüm bulmak amacıyla Birleşmiş Milletlerin Engelli Haklarına İlişkin Sözleşmesi'nin yanı sıra ülkemizde de bu konuda birçok ülkede olduğu gibi çalışmalar yürütülmektedir. Bu kapsamda, 5216 ve 5393 sayılı yasalar ile belediyelere, engelli grupların için erişilebilirlik ile ilgili çözüm gereken alanlarda sorumluluklar yüklenmiştir. 2005 tarihinde kabul edilen ve yürürlüğe giren 5378 sayılı “Engelliler Hakkında Kanun” ile de engelli bireylerin hakları ülkemizde güvenceye alınmıştır. Bunun yanı sıra, 2009 yılında revize edilen Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi imzalanarak, diğer ülkeler ile birlikte engellilik konusunda temel ilke, prensip ve alınacak tedbirler de kabul edilmiştir.

Ülkemizde yasalar çerçevesinde engelli bireylerin yaşadıkları çevrelerde eğitim, ulaşım, istihdam, sağlık vb. kamu hizmetlerine erişim konusunda çalışmalar yapılmaktadır. Bu konu ile hem kamu

kurumları hem de belediyeler birincil derecede ilgilenen, ilgilenmesi gereken kurumlardır.

Bu çalışmanın amacı; demografik özelliklerden yaş sürecinin (çocuk, yaşlı vb.) ve statünün (hamilelik, dezavantajlı vb.) tüm aşamalarındaki bireylerin kamusal alanlara erişebilmeleri için optimum koşulları vurgulamaktır. Çalışmada, kapsayıcı kentsel mekânların geliştirilmesi bağlamında kentsel mekânlarda engelli erişiminin sağlanması, yaya yolları, rampalar, merdivenler, otoparklar ve donatı elemanları olmak üzere beş başlık altında ele alınmaktadır. Bun başlıklar, Mimarlar Odası tarafından hazırlanmış olan "Mimari Projelerde Engelli ve Yaşlılara İlişkin Temel Kurallar"ı içeren Erişilebilirlik Kılavuzuna uygun olarak açıklanmıştır. Ayrıca hem tasarım hem de uygulama aşamalarında dikkat edilmesi gereken hukuki boyut çeşitli yönleri ile ele alınmıştır.

1. KAPSAYICI KENTSEL MEKÂN ve ENGELLİLİK

Kent sadece fiziksel bir mekân ve yapay bir alan olmayıp, doğanın ve özellikle insan doğasının bir ürünüdür (Ambrose, 1994). Bu bağlamda kent, tüm kullanıcılarının sosyal ve kültürel çeşitlilikleri ile karakterize olan kolektif bir alandır (URL-1). Bu nedenle de tüm kullanıcılarına kaynaklarından ve hizmetlerinden yararlanma konusunda eşit fırsatlar sağlaması beklenmektedir. Kent Hakkı olarak tanımlanan bu durum, 2004 yılında Dünya Sosyal Forumu'nda kabul edilen Uluslararası Kent Hakkı Sözleşmesi tarafından düzenlenmiştir (URL-2). Bu sözleşme, kentlerin, eşitlik ve adalet koşullarında tüm insanların onurunu ve ortak refahını güvence altına alan, ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel hakların tam olarak gerçekleştirilmesini sağlayan bir ortam olması

gerektiğini belirtmektedir. Peter Marcuse'ye göre kent hakkı, yalnızca kenti tüketme hakkı değil, H. Lefebvre'nin şartlarını daha da ileri götürerek kenti üretme ve kentten yararlanma hakkıdır (Marcuse, 2009; Basha, 2015).

Kentsel olanaklara erişim sosyalleşme için birincil ön koşuldur. Çevrelerindeki alanlara erişmelerine ve sosyal faaliyetlerde bulunmalarını imkân vererek, insanların toplumda var olmaları ve buldukları çevreye bağlamanları kolaylaştırılabilir (Shahraki, 2021). Kentlerdeki mimari engelleri ortadan kaldırarak hareket kabiliyeti kısıtlı kişilerin serbest dolaşımını sağlamak bir kentte eşitliğin, kapsayıcılığın ve demokrasinin temel taşıdır (URL- 3). Herkesin kenti yaşama, kullanma ve onun sunduğu avantajlardan yararlanma hakkı vardır. Cinsiyet, yetenek, yaş, etnik köken, cinsel yönelim ve finansal fırsatlardan bağımsız olarak tüm kullanıcılar için erişilebilir olan kentler, kapsayıcı kentler olarak tanımlanmaktadır (Basha, 2018).

BM Habitat programı ise kapsayıcı kenti, eşitlik ve adalete dayalı büyüme ve gelişmeyi destekleyen bir kent olarak tanımlamaktadır (UN Habitat, 2011). Herkes için eşitlik ve adalet, bir kentin üretiminin, gelişiminin temeli olan ve aynı zamanda kentin herkes tarafından erişilebilir olmasını, demokratik ve kapsayıcı yönetimini de içeren temel ilkelerdir. Demokratik ve kapsayıcı süreçler, kentlerdeki fiziksel çevre ve sosyal kalkınmadaki iyileştirmeleri de teşvik etmektedir (Madanipour, 2010).

Robin Paul Malloy tarafından belirtildiği gibi, “toplulukları daha güvenli ve daha kapsayıcı hale getirmenin anahtarı, hareketlilik

konularının sadece bireylerin işlevsel yetenekleriyle değil, aynı zamanda içinde yaşadıkları doğal ve yapılı çevrelerin tasarımıyla da ilgili olduğunu kabul etmektir” (Basha, 2015). CABE (Mimarlık ve Yapılı Çevre Komisyonu) tarafından 2006 yılında yayımlanan kapsayıcı tasarım ilkelerine göre, kapsayıcı ortamlar ve mekânlar, ilk tasarımları ile onları kullanan kişilerin çeşitli ve değişken gereksinimlerini tam olarak karşılayanlardır. Kapsayıcı ortamlar, herkese eşitlik ve saygınlık sağlamak için alternatifler sunarlar (URL-3).

Kentsel mekânlar, çoğu sosyal aktivitenin gerçekleştiği ve kentlerin kapsayıcı olması için önemli roller oynadığı mekânlardır. Kentsel alanlar üç türe ayrılabilir. Birincisi kamusal alanlardır; sokakları, meydanları ve parkları içerir. İkincisi, pasajlar ve kültür merkezleri gibi yarı kamusal alanlardır. Üçüncüsü, bir kentteki özel mekânlar ve kişisel mülkiyetlerdir. Önemli olan, engellilerin bu alanları kullanan toplumun bir parçası olarak dikkate alınmasıdır. Dolayısıyla teorik açıdan bakıldığında, engelliler de dâhil tüm insanların kentte aktif olması zorunludur. Bu nedenle kamusal alanlara erişim, engelliler de dâhil olmak üzere tüm insanların kentin tüm olanaklarından yararlanmasını gerektirdiği fikrinin kabul edilmesini gerektirir. İnşaat yönetmelikleri, kamu binalarının ve alanların, herkes tarafından erişilebilir olacak şekilde nasıl tasarlanacağını tanımlamalıdır. Ayrıca her kent, herkesin taşınmak, konaklamak vb. amaçlara uygun olarak kullanılabileceği şekilde tasarlanmalıdır (Shahraki, 2021).

1.1. Engellilik Kavramı

Engelliler, toplumda dezavantajlı gruplar arasında bulunmaktadır. Ülkemizde engellilik kavramı yerine yetersizlik, sakatlık ve özürülük kavramları da kullanılmaktadır, fakat bu kavramlar birbirinden farklı anlamlar taşımaktadır. Özürlü; eksikliği, kusuru, sakatlığı olan olarak anlaşılmaktadır. Özürülülüğü, odak noktasına almaktadır. Buna karşın engellilik; fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşsal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından zaman içerisinde kurtulma ümidi olan, daha yumuşak ve esnek bir tanım olarak karşımıza çıkmaktadır (URL- 4).

Birleşmiş Milletler Sakat Kişilerin Hakları Bildirgesi'nde engelli; “normal bir kişinin, kişisel ya da sosyal yaşantısında yardımsız olarak yapması gereken işleri, bedensel veya zihinsel nedenlerden dolayı, kalıtımsal ya da sonradan olma herhangi bir noksanlık sonucu yapamayan” olarak ifade edilmektedir (Koca, 2010).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO), engelliliği, fiziksel ve ruhsal sağlık durumunu temel alarak; noksanlık/yetersizlik, özürülük ve maluliyet olarak üç kategoriye ayırmaktadır (Koca, 2010; URL-9; URL-6), (Tablo 1).

Engelli, 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'un 3. maddesinde: “Fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşsal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen birey” olarak tanımlanmaktadır (URL-5; URL-7).

Tablo 1. Dünya Sağlık Örgütü Engelli Sınıflaması (Koca, 2010; URL-9, URL-6)

No	Adı	Tanımı
1	Noksanlık/ Yetersizlik	Fizyolojik, psikolojik veya anatomik yapının kaybını ya da normalden sapması halini ifade etmektedir. Özellikle organ düzeyindeki bozuklukları tanımlamaktadır.
2	Özürlülük	Fiziksel ve zihinsel yeti kaybını ifade etmektedir. Sağlığın bozulması sonucu oluşan yetersizlikten dolayı bir yeteneğin normale oranla azalması veya kaybedilmesi olarak tanımlanmaktadır.
3	Maluliyet	Noksanlık/yetersizlik veya özürlülük halleri nedeniyle kişinin yaş, cinsiyet, sosyal ve kültürel düzeyine göre normal kabul edilen yaşam gereklerini yerine getirememesini ifade etmektedir.

Türkiye İstatistik Kurumu engelli; “Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle normal yaşamın gereklerine uyamama durumunda olup, bağımsız hareket edebilmesi için yapılarda ve açık alanlarda özel fiziksel ve teknik düzenlemelere gereksinim duyan kişi” (URL 8; Akarsu, 2019); Türk Standartları Enstitüsü ise “Vücut fonksiyonlarını kullanmadaki yetersizlik, fiziki ve zihinsel kısıtlılık veya kayıp halinde olan kişi” olarak tanımlamaktadır (URL 7; URL 8; Akarsu, 2019).

Konu ile ilgili yapılan tanımlamalarda, engelliğin yüzdesel olarak büyüklüğü veya engellilerin diğer kişilere göre yaşadıkları sosyal ve fiziksel kısıtlanmaları gibi farklı bakış açıları ile tanımlanması sonucu farklılıklar görülmektedir. Genel olarak engellilik kavramını, kişilerin doğuştan ya da sonradan geçirilen hastalıklar ya da kazalar sonucu bedensel, sosyal veya duyuşsal yeteneklerini kaybederek, normal kabul edilen günlük aktivitelerin yapılmasındaki yetersizlik ya da eksiklik olarak tanımlamak mümkündür.

Engelli tanımı birçok kurum tarafından benzerlikler ve/veya farklılıklar içerecek şekilde tanımlanmaktadır. Toplumunu oluşturan bireylerin yaş, cinsiyet, ekonomik durum, bedensel durumları vb. özellikleri açısından farklılıklar göstermesi gibi engelliler de tüm bu tanımlamaların doğrultusunda birbirinden farklılıklar göstermektedir. Farklı nedenlere bağlı engellilik, temel olarak altı grupta sınıflandırılmaktadır (Stephanidis, 2009; Heller ve ark., 2018; Imrie, 2003; Akarsu, 2019).

Tablo 2. Engellilerin sınıflandırılması

Bedensel engelliler	Görme Engelliler	Zihinsel engelliler
İşitme ve konuşma engelliler	Süreğen engelliler	Geçici engelliler

Çalışmanın konusu bakımından, sınıflandırmadaki bedensel ve görme engelliler daha detaylı olarak ele alınmıştır.

1.1.1. Bedensel Engelliler

Bedensel engelliler, bireylerin fiziksel bir engellilik ve kısıtlamadan ötürü, çevre şartlarına uyum sağlaması güç olan dezavantajlı bir grubu temsil etmektedir. Kişinin yaşamını zorlaştıran bu kısıtlılık, doğum öncesi, sırası veya sonrasında herhangi bir nedenle uzuvlarını kullanamadığından, kas, iskelet ve sinir sisteminde yetersizlikler oluşmaktadır. Bu gruptaki engellilerin, belli amaçlar doğrultusunda günlük gereksinimlerini gerçekleştirebilmesi, fiziksel engellemelerden dolayı çevresine uyum sağlayabilmesi oldukça zordur. Bedensel engelli tanımları farklılıklar göstermektedir. 1962 yılı Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Yönetmeliği'ne göre bedensel engelli; kemik ve eklemlerin, şekil ve yapısında özür bulunan veya adale (kas) gücü gelişimi ve

koordinasyonu veya kontrolünde sapmalar gösteren kimse olarak tanımlanmaktadır (Görgün & Melekoğlu, 2019).

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından bedensel engelli; “bütün müdahalelere karşın iskelet, sinir sistemi, kas ve eklemlerinden, eğitim öğretim çalışmalarında yeteri kadar faydalanamayacak derecede kayıpları olan kişi” şeklinde yapılmaktadır (URL-12; Ekinci, 2019).

Dünya Sağlık Örgütü bedensel engelliği, “iskelet, sinir sistemi, kas ve eklemlerindeki bozukluk ve sakatlık nedeniyle eğitim ve öğretim çalışmalarından yeterli ölçüde yararlanamayan” olarak tanımlamaktadır (Erkan, 1990). Bedensel engelli kişilerde birden fazla bozukluk olabilmektedir. Bu engellilik grubu temelde iki gruba ayrılmaktadır (URL-11; Kaya, 2016), (Tablo 3).

Tablo 3. Bedensel engelli grupları (URL-11; Kaya, 2016)

Bedensel engel durumu	Açıklaması
Tekerlekli sandalye kullanan	Yürütmesi, hareket etmesi sakıncalı görülen veya yürütmesi mümkün olmayan, yardımsız veya yardımcı olarak tekerlekli sandalye kullanarak hareket edebilen kişidir.
Yürüyebilen (gezici)	Baston, koltuk değneği, protez vb. bir araç yardımı ile ayakta durabilen ve hareket edebilen kişidir.

Tekerlekli sandalye kullanan bireyler için kamusal mekanların tasarımlarında dikkat edilmesi gereken en önemli nokta, bireyin erişilebilirliğidir. Bu bireylerin diğer gruptaki bireylerden daha farklı olarak; kullanıma uygun genişlikte ve eğimde olan rampalara ve geniş dönme alanlarına sahip ve uygun malzeme kullanılmış kaldırımlara gereksinimleri bulunmaktadır.

1.1.2. Görme Engelliler

Görme engeli, gözün bir ya da daha çok ögesinde yapı bozukluğu, yaralanma gibi doku bozukluğu sonucundaki durum olarak tanımlanmaktadır. Görme engelli bireyler gözdeki görme algılarının yoksunluğu veya ileri derecede yetersizliği sonucunda tam (körlük) veya kısmi (görme engeli, az görme) olabilmektedir. Sakatları Koruma Milli Koordinasyon Kurulu, görme engeli olan kişileri hiç görmeyen ve az gören şeklinde iki gruba ayırmaktadır (URL-11), (Tablo 4).

Tablo 4. Görme engelli grupları (URL-11)

Grubun adı	Grubun tanımı
Hiç görmeyen	Tüm müdahalelere rağmen, iki gözünün görme kapasitesi %10'dan aşağı olan, günlük hayat ve eğitimde, iş hayatında görme gücünden faydalanma imkanı olmayan kişiler.
Az gören	İki gözün görme kapasitesi %30'dan daha aşağıda olan, görmeye yardımcı özel araç ve yöntemler kullanmadan günlük hayat ve çalışmalarında görme gücünden yararlanamayan kişiler.

Kentsel mekan tasarımları, görme engeli bireyler için de erişilebilirlik göz önünde bulundurularak tasarlanmalıdır. Bu bireylerin hayatını kolaylaştırmak için tasarımda görsel ve sesli bilgilendirme sistemleri, işaretlemeler, yönlendiriciler vb. elemanların bulunması gerekmektedir.

1.2. Erişilebilirlik/Ulaşılabilirlik

Erişilebilirlik/Ulaşılabilirlik, yaşamın sürdürüldüğü tüm alanlardan yararlanabilmek ve bu alanların kullanımındaki tüm hak ve hizmetlere erişebilmek/ulaşabilmek olarak tanımlanmaktadır (Yılmaz, 2012). Erişilebilirlik, engellilerin diğer bireyler gibi bağımsız yaşayabilmelerini ve yaşamın tüm alanlarına tam ve etkin katılımını

sağlamaktır. Engellilerin fiziki çevreye, ulaşım, bilgi ve iletişim teknolojilerine diğer bireyler gibi eşit koşullarda sahip olmasını ifade etmektedir (Öz, 2013). Toplumunu oluşturan tüm bireylerin mekânsal, sosyal ve bireysel ihtiyaçlarına yönelik uygun mekânları oluşturmak hem kentsel yaşam ile ilgili hem de yasal mevzuat açısından gerçekleştirilmesi gereken sosyal bir sorumluluktur.

Tam ve fiziksel yeterlilik toplumdaki tüm bireyler için geçici bir durum olabilmektedir. Bireyler yaşamlarının bir bölümünde (çocuk, hamile, çocuk arabalı ebeveyn, yaşlılık vb.) bazı kısıtlılıklar ile karşılaşabilmektedir. Bu durum fiziksel çevresinin kullanımında zorluklar yaratmaktadır (Çepehan & Güller, 2020).

Yapılan araştırmalara göre, engelli bireyin evinden çıkarak, kentsel bir yere ulaşması gerektiğinde karşılaştığı en önemli kısıtlamalar Tablo 6'da belirtilmektedir (Mamatoğlu, 2015; Aygül vd., 2018).

Tablo 6. Engellilerin kentsel alanlarda en çok karşılaştıkları sorunlar

Kaldırımların yüksekliği	Kaldırımların süreksizliği	Kaldırımların farklı nedenler ile işgal edilmesi
Kaldırımların yeşil ve peyzaj elemanları ile kesintiye uğraması	Kaldırımlarda uygun döşeme kaplamasının seçilmemesi	Rampaların uygun eğimlerde olmaması
Rampaların yaya geçitleri ile bütünleşik olmaması	Bilgilendirme levhalarının kullanılamaz durumda olması	Merdivenlerde hissedilebilir yüzeylerin bulunmaması

Engellilerin, toplumsal hayata katılmasını engelleyen düzenlemeler, onların toplumsal hayattan da dışlanması anlamına gelmektedir. Engellilerin hareketlerini kısıtlayan, özellikle fiziksel engellerin (sokak, yol ve kaldırımlarda bulunan özellikle de tekerlekli sandalye, yürüteç gibi araçların kullanımını kısıtlayan veya engelleyen düzenlemelerin)

ortadan kaldırılması, onların toplumsal hayata katılabilecekleri biçimde tasarlanması ve uygulanması gerekmektedir (Tiyek vd., 2016).

“Herkes için erişilebilir” bir toplum anlayışından yola çıkılarak birçok ülke kentsel mekânların düzenlemelerini yaparken engellilerin de o toplumun bir parçası olduğunu kabul etmektedir. Engellilerin toplumsal hayata katılması, istihdamı, sağlık olanaklarından yararlanmaları, sosyal, sportif ve kültürel aktivitelerde bulunabilmeleri için en önemli sorun olan fiziksel çevre ve toplu ulaşım sistemlerine erişebilirlik konusunda çalışmalar yapmaktadır. Ülkemizde bu konu ile ilgili yapılan önemli yasal düzenlemeler 1997 yılından günümüze kadar, kronolojik olarak Tablo 5’de verilmektedir.

2. KENTSEL MEKANDA ERİŞİLEBİLİRLİK

Kentsel mekânlarda yer alan yapılar insanların kullanımına hizmet etmek için tasarlanmışlar ve inşa edilmişlerdir. Ancak bu binalara engelli bireylerin erişiminde sorunlar yaşanmaktadır (Ezeukwu vd., 2011). Oysa engelli bireylerin toplumsal hayata katılmalarında erişilebilirlik temel yasal haklarından biridir. Bireylerin günlük yaşamdaki fonksiyonlarına hizmet eden binalardaki mimari engeller engelli kullanıcıların, yaşam kalitesini sağlık ve güvenlik unsurlarının karşılanmasını kısıtlamaya neden olmaktadır (Bengtsson, 2005).

Engelli kullanıcıların yaşantılarını sadece yaşadıkları konutların sınırlarında kalmak yerine kentsel mekânlarda günlük aktivitelerini gerçekleştirmek hem fiziksel hem de ruhsal açıdan olumlu etkileri vardır. Günlük hayatlarını sürdürdükleri alanların tasarlanması ve uygun donatılarla düzenlenmesinin en önemli kuralı güvenilirliklerinin

sağlanmasıdır. Konutlarının dışında kentsel mekânlarda uygun ortamlar sağlanmadığı sürece bireylerin bağımsız hareket etmelerinde sorunlar oluşturacak ve günlük hayata katılmaları etkilenecektir (Engstrom & Nordeson, 1995).

Tablo 5. Engellilerin erişebilirliğine yönelik yasal düzenlemeler (Tiyek, 2016'dan değiştirilerek)

YIL	MEVZUAT	DÜZENLEME
1997	572 Sayılı Kanun Hük. Karar.	Engellilerin erişebilirliğine yönelik yapılan ilk yasal düzenlemedir.
1999	3194 Sayılı İmar Kanunu	Fiziksel çevrenin engelliler için ulaşılabilir kılınması için, imar planları ile kentsel, sosyal, teknik altyapı alanlarında ve yapılarda TSE standartlarına uyulması zorunluluğu.
1999	Planlı Alanlar Tip İmar Yönetmeliği	Yapılarda, açık alanlarda engellilerin ulaşılabilirliğinin sağlanması için TSE'nin engellilerle ilgili dikkate alınması koşulu.
1999	Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmelik	Planlarda engellilerin kentsel kullanımlar, sosyal ve teknik alt yapı alanlarında ulaşılabilirliğini sağlamak amacıyla engellilere yönelik her türlü mevzuat ve TSE standartları zorunluluğu.
2004	Toplu Taşıma Araçları Tip Onay Yönetm.	"Hareket Engelli Yolcuların Araca Giriş-Çıkışlarını Kolaylaştıran Teknik Donanımla İlgili Şartlar"a uyularak Araç Tip Onayı alma zorunluluğu.
2005	5378 Sayılı Kanun	Kamu kurumlarına ait tüm yapı, yol, kaldırım, yaya geçidi, açık ve yeşil alanlar vb. sosyal ve kültürel alanlar ile umuma açık hizmet veren her tür yapıların 7 yıl içinde engellilerin erişebilirliğine uygun hale getirilmesi zorunluluğu..
2006	2006/18 sayılı Başbakanlık Genelgesi	Yerel yönetimlerin satın alacakları, kiralayacakları veya denetimlerinde bulunan toplu taşıma araçlarının TSE'nin ilgili standartlarına uyularak engellilerin erişebilirliğine uygun olmasının sağlanması zorunluluğu.
2011	Şehir içi Toplu Ulaşım Hizmetinde Yer Alan Otobüsler İle İlgili Genelge	Belediyelerin işletilmesi ve denetimi altındaki 1. ve 2. sınıf otobüslerin, şehir içi toplu ulaşımında kullanılan otobüs durak yerlerinin ve engellilerin kullanımına uygun fiziksel şartların sağlanması, otobüslerin içindeki bilgilendirmeyi sağlayan sesli ve görsel uyarı sistemlerinin eklenmesi zorunluluğu.
2012	6353 sayılı Kanun	Erişilebilirlik standartlarının uygulanması için her ilde Aile ve Sosyal Politikalar, İçişleri, Çevre ve Şehircilik, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlıkları ile engelliler ile ilgili konfederasyonların temsilcilerinden bir komisyon tarafından yapılması ve eksikler için 8 yıldan sonra iki yıl ek süre verilmesi.
2013	Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği	Umuma açık her türlü yapı ve açık alanlar ile toplu taşıma araçlarında erişilebilirliğin izleme ve denetimini yapacak olan komisyonların teşkili, çalışma usul ve esasları, kanun ile belirtilen yükümlülüklerin yerine getirilmesi için ek süre verilmesi, idari para cezalarının uygulanması.
2014	Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği	Uygulama imar planlarında engellilerin ve kamu mekânlarını kullanmakta zorluk çeken kişilerin kentsel kullanımlara, sosyal altyapı alanlarına erişimini ve kullanımını sağlayıcı ve kolaylaştırıcı tedbirlerin alınması gerekliliği.
2017	Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği	İlgili idare, mevzuat ve standartlarda engelliler konusunda getirilen hükümlere uymakla ve bunları uygulamakla yükümlüdür. Yapı ruhsatı verilecek projelerde erişilebilirlik konusunda hükümlere uyma zorunluluğu.

Dünyadaki engelli nüfusuna bakıldığında, büyük bölümünün kentlerde

yaşadığı görülmektedir. Yapılan araştırmalar, yol, bina, kamuya açık alanlar gibi inşa edilmiş ortamlarda, engellilerin büyük bir erişebilirlik sorunu olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Çalışmada, kentsel mekânlarda engelli erişiminin sağlanabilmesinde kullanılan çözümler; yaya yolları, rampalar, merdivenler, otoparklar ve donatı elemanları olarak beş başlıkta ele alınmaktadır. Bunlar, Mimarlar Odası tarafından hazırlanmış olan “Mimari Projelerde Engelli ve Yaşlılarla İlgili Olarak Uyulması Gereken Temel Kurallar”ın bulunduğu Ulaşılabilirlik Kılavuzu’na (Olguntürk, 2007) bağlı olarak açıklanmaktadır.

2.1. Yaya Yolları

Yaya yollarının en az 150 cm (ideali 200 cm) genişlikte, kaldırım yüksekliğinin ise en çok 15 cm, en az 3 cm olması gerekmektedir. Kaldırımın eğimi % 5’i geçmemelidir. Eğimin % 5’den fazla olması durumunda, her 10 metrede bir sahanlığın oluşturulması uygun olacaktır. Kaldırımın yüzeyi kaymayan özellikte, döşemeleri tekerlekli sandalye tekerlerinin sıkışmasını önleyecek şekilde, birleşik ve boşluksuz (sıfırlandırılmış) olmalıdır (Şekil 3). Yol güzergâhlarında, görme engellilerin baston ile kolaylıkla algılamasına olanak sağlayacak hissedilebilir yüzeyleri olan kılavuz izler oluşturulmalıdır. Bu alanlarda, tehlike oluşturabilecek yer ızgaraları ve su kanallarının yerleştirilmesinden kaçınılmalıdır. Bunların zorunlu olarak yerleştirilmesi gerektiği durumlarda, yürüme güzergâhına dik olacak şekilde konumlandırılmalarının yapılmasına özen gösterilmelidir.

Şekil 3: Sıfırlanmış kaldırım (URL-10, URL-13)

2.2. Rampalar

Farklı yüksekliklerdeki düzlemleri birbirlerine bağlayan eğik düzlemler, rampa olarak tanımlanmaktadır. Engellilerin sokaktan kaldırıma rahat geçebilmeleri için kullanılmaktadırlar. Kaldırım rampaları engelli, yaşlı, çocuk arabalı ebeveynlerin kentsel mekânlarda kesintisiz yürümelerine olanak sağladıkları için oldukça önemlidirler. Kentsel alanlardaki rampaların varlığı veya yokluğu kullanıcılar için kamusal alanların kullanımı veya kullanılamaması bağlamında büyük anlam taşımaktadır.

Rampa eğimleri %5 ile %10 arasında olmalıdır. Rampanın çok kısa olması durumunda, eğim zorunlu olarak %12 olabilmektedir. Bir rampanın boyunun 6 metreden fazla olması durumunda araya 150 cm uzunlukta sahanlık eklenmesi gerekmektedir. Rampalar, tek yönlü geçişler için en az 90 cm, çift yönlü geçişler için ise en az 180 cm genişliğinde olmalıdır. 9 metreden daha uzun rampalarda veya bir rampadan diğerine geçiş var ise en az 150 cm'lik düz dinlenme alanları düşünülmelidir. 3 metreden geniş olan rampaların ortasında tırabzanın bulunması gerekmektedir. Bunlar, rampanın başlangıç ve bitiminden itibaren 45 cm devam ettirilmelidir. Rampaların yüzeylerinin sert, sabit, kaymaz ve pürüzsüz bir malzeme ile kaplanması gerekmektedir. Görme

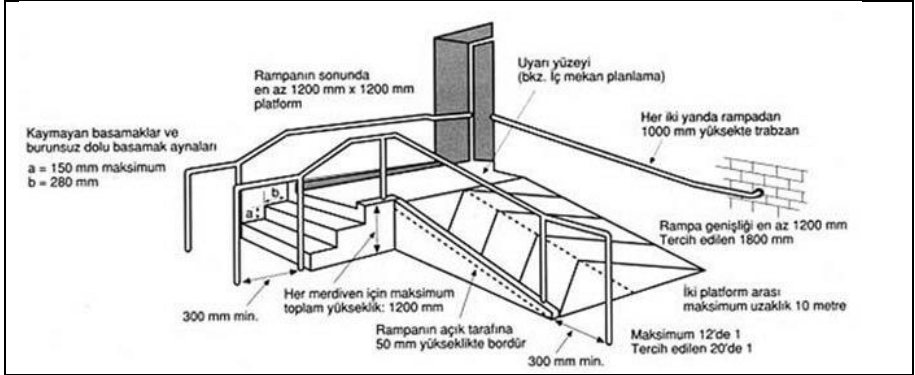
engelliler için rampaların başlangıç ve bitiminde 150 cm uzunluğunda düz ve farklı dokuda bir döşeme malzemesinin seçilmelidir. Bu standartların dışında dik bir rampanın yapılmasından ziyade, hiç rampa yapılmaması daha uygun olacaktır. Çünkü bu tür dik rampalar birçok kazanın yaşanmasına neden olmaktadır. Kentsel alanlardaki kot farklılıklarında ve bina girişlerinde merdiven yerine veya merdiven ile birlikte rampalar engellilere uygun biçimde kullanılabilirler. Rampa bir mimari eleman olarak biçim zenginliğine de katkı sağlayabilmektedir (Resim 1, 2) (Şekil 4).

Resim 1: Bina Giriş Rampası

Resim 2: Merdiven ve rampanın birlikte çözümü (URL- 9)

Şekil 4: Engelliler için merdiven ve rampanın birlikte kullanımı (URL-10)

2.3. Merdivenler

Merdivenin baş, son ve sahanlık kısımlarında 60 cm genişliğinde kabartma yüzeyli yer döşemesi ve yürüme yüzeyinde pürüzlü, kaymayı önleyecek kaplama malzemesi kullanılması gerekmektedir. Basamak ve rıhtların ayrı renklerde olmasına özen gösterilmelidir. Basamakların ucuna 2,5 cm genişliğinde koruyucu kaymaz bir şerit yerleştirilmelidir. Düz kollu ve sahanlıklı merdivenler tercih edilmesi önemlidir. Döner merdivenlerin geometrik belirsizlikten dolayı görme ve hareket engelli bireyler için tehlike oluşturabileceği göz ardı edilmemelidir. Merdivenin her iki tarafına küpeşte konulması ve bunun 40 mm çapında dairesel kesitli olması uygun olacaktır. Merdivenlerde basamak genişliğinin 280-300 mm, basamak yüksekliğinin 150-160 mm, küpeşterin yüksekliğinin ise 900 mm olması engellilerin kullanımı için uygun bir çözümdür.

2.4. Otoparklar

Otoparklarda engelli bireyler için yeterli sayıda, uygun ölçü ve biçimde düzenlenmiş yerlerin ayrılması gerekmektedir. Engelli park yerinin, giriş/çıkışa en yakın mesafede konumlandırılması gerekmektedir. 01/07/1993 tarih ve 21624 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 3194 sayılı İmar Kanunu’nun 37. ve 44. Maddeleri’ne dayanarak hazırlanan yönetmelikte; otopark alanlarında 20 araçta 1 araçlık (%5 oranında) yerin engelliler için otopark alanı olarak ayrılması gereklidir. Bu yönetmelik, resmi binalarda, alış-veriş merkezlerinde ve açık otopark alanlarında zorunlu tutulmuştur. Engelli bireylerin kullanımına yönelik araçlar için 350 cm x 500 cm genişliğinde bir park yeri gerektiği kabul

edilmiştir. Ayrıca zeminde engelli park işaretinin bulunması ve otoparkta kullanılan yol işaretlerinin geceleri de ışıklandırılması gerekmektedir (Resim 3).

Resim 3: Engelli otopark ölçüleri ve örneği (URL-5, URL-14)

2.5. Donatı Elemanları

Fiziksel engellilerin, çevrelerini daha iyi algılayabilmeleri için onları yönlendirmeye hizmet edecek renk, doku, koku ve ses gibi uyarıcıların kullanılması önemlidir. Kamusal alanlarda, bu tür kullanımlara imkân verecek yapısal ve bitkisel destekleyici elemanların kullanımı önemlidir. Aydınlatma armatürleri, tabelalar, asılı bitkiler vb. 75-120 cm'lik şerit içine yerleştirilmesi ve dal gibi çıkıntıların 220 cm yüksekten başlatılması önemlidir. Oturma banklarının 100-200 metre gibi düzenli aralıklarla yerleştirilmesi ve oturma kısımlarının zeminden 45 cm ve dayanma kısmının 70 cm yükseklikte olması gerekmektedir. Çöp kutularının, yaya kaldırımının kenarına, bordür taşına en az 40 cm uzaklığa ve 90-120 cm yüksekliğe yerleştirilmesine ve yaralanmalara neden olmayacak malzemeler kullanılmasına özen gösterilmelidir. Telefon kulübelerinden en az bir tanesinin önünde 150x150 cm boş alan oluşturulmalıdır. Dinlenme alanlarında kullanılan masaların

yüksekliğinin 75-90 cm arasında ve masanın altındaki derinliğin minimum 60 cm (tekerlekli sandalyenin yaklaşabilmesi için) olması gerekmektedir.

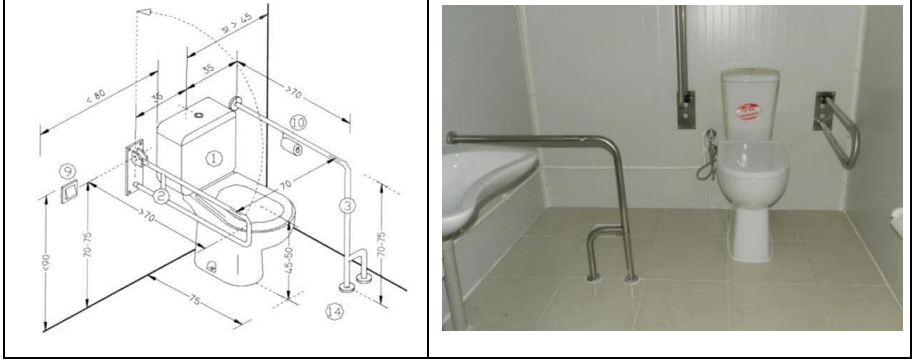
Ağaçların 75-120 cm'lik şeritlerin içine yerleştirilmesi gerekmektedir. Ağaçlandırmalarda, olabildiğince, dikenli bitkilerden kaçınılmalıdır. Rampa ve merdiven yanlarında yapılması planlanan bitkilendirmelerde, yüzeyde kaymaya neden olmayacak, meyvesiz bitkilerden seçilmesi gerekmektedir. Döşemeyüzeyinde tekerlekli sandalyenin hareketini engelleyebilecek meyve, kozalak vb. parçalara olan bitkiler veya yere yakın dallanan ağaç türlerinin, özellikle yaya yolları üzerinde kullanılmaması uygun olacaktır.

Taban ve Duvar Yüzeyleri (İç ve Dış): Tavan, duvar ve tabanlarda aşırı parlak renklerden kaçınılmalıdır. Taban döşemelerinin karmaşık olması, bitişlerin ıslak veya kuru durlarda kayması, su, hava, vs. geçirilmesi ve kot farklılıkları olması, duvarlarda çıkıntıların bulunması engelliler için uygun olmayan çözümlerdir.

İşaretler ve Bilgi: Bina girişleri, asansörler, lavabolar, engellilere ayrılmış araç park alanları, binalarda özel servis olanaklarının olduğu yerler, işaretler ile belirtilmelidir. İşaret olmadı durumlarda, açık ve net ifadeler ile durumu anlatan bilgilerin verilmesi gerekmektedir.

İlgili yönetmeliğe göre, tekerlekli sandalye kullanan kişilerin de kullanabileceği şekilde tasarlanmış bir tuvaletin minimum ölçüleri 150x150 cm'dir. Toplam alanı 1000 m²'yi geçen binalarda bayan ve baylar için birer engelli tuvaleti bulunması gerekmektedir. Yapılarda

her 10 tuvaletten birinin engellilere ayrılması ve ona uygun düzenlemelerin yapılması gerekmektedir (Şekil 7).

Şekil 7: Engelli tuvaleti ve ölçüleri (URL-10, URL-5)

SONUÇ

Sosyolojik açıdan engellilere ve topluma karşılıklı görevler düşmektedir. Modern toplumun görevi, kentsel mekânları engelliler de dâhil olmak üzere toplumun tüm üyelerine uyarlamaktır. Sosyal bir varlık olan insan, bireysel ve toplumsal ihtiyaçlarını karşılayabilmek için çevresiyle iletişim kurmaya ihtiyaç duymaktadır.

Kamusal alanlarda engelli bireylerin erişimini engelleyen birçok etken bulunmaktadır. Bu etkenlerin aslında planlama ve uygulama boyutuyla değerlendirilmesi gerekmektedir. Kentsel kamusal alanların kullanıcılarının, sağlıklı, güvenli ve mutlu bir hayat sürdürebilmek adına bu konudaki hassasiyet ve ele alış, planlama aşamasından başlatılmalıdır. Kentsel mekânlar, kaldırım-sokak-cadde-mahalle-kent boyutları da düşünülerek, bir hiyerarşi içinde ele alınmalıdır. Bu mekânların hem üst hem de alt ölçeklerde birlikte ele alınması,

erişilebilir, kullanılabilir, güvenli mekânlar planlamak, tasarlamak ve uygulamak adına çok önemlidir.

Bunun yanı sıra, kentsel alanların düzenlemelerinde engelli bireylerin ulaşımının belirli yönetmelikler ile yapılmalarına rağmen, kontrol sisteminin de önemli olduğu görülmektedir. Hem kentsel alanların hem de iç mekânların erişilebilirliğinin sağlanması, engelli politikalarının başlıca amaçlarından. Bu amaç doğrultusunda, kamusal mekânların, engelliler öncelikli olmak üzere kentteki tüm kullanıcıları içerecek bir anlayış ile ele alınması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Akarsu, S., (2019). Açık Alanlarda Hareket Engelli Kullanıcılar İçin Standartların Değerlendirilmesi: İstanbul-Çırpıcı Millet Bahçesi Örneği, İstanbul Aydın Ü., Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s: 3-6.
- Ambrose, P. (1994), Urban Process Urban Power, London Routledge, pp: 75.
- Aygül, E., Korkut, A., Kiper, T., (2018). Engelli Bireyler İçin Kentsel Dış Mekânlara Erişilebilirliğin İncelenmesi: Tekirdağ Örneği, ARTIUM 2, s:20-32.
- Basha, R. (2015). Disability and Public Space – Case Studies of Prishtina and Prizren, The New ARCH, Vol. 2, No. 3, pp. 54-66.
- Basha, R. (2018). Barrier-Free Park in Prizren –Visioning Workshop Involving Persons with Disability and The Elderly, Pollack Periodica Vol. 13, No. 2, pp: 237–248.
- Bengtsson A., (2005). Outdoor environments at three nursing homes: Focus group interviews with staff. Journal of Housing for the Elderly, 19, 49–69.
- Çepehan, İ. Z., Güller, E., (2020). Evrensel Tasarım Kapsamında Herkes İçin Erişilebilir Tasarım, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, Erişilebilirlik Özel Sayısı, 2, s: 383-410.
- Ekinci, Ü., (2019). Bedensel Engelli Bireylerin Katıldıkları Serbest Zaman Etkinliklerinden Tatmin Olma ve Algılanan Özgürlük Düzeylerinin İncelenmesi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s: 15-17.
- Ergenoğlu, A. S., (2013). Mimarlıkta Kapsayıcılık: “Herkes İçin Tasarım”, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s: 10.
- Erkan, G., (1990). Ortopedik Özürlü Çocukların Kendini Kabul Düzeyi, Sakatları Koruma Milli Koordinasyon Kurulu, s: 17.
- Engstrom, B., Nordeson, A. (1995). What neurological patients regard as quality of life, Journal of Clinical Nursing, 4, 177–183.

- Ezeukwu, A.O., Edet, L.I., Ukaejiofo, A.C., (2011). Accessibility of persons with mobility disability to public buildings in enugu metropolis, Nigeria. *Continental J. Biomedical Sciences*, 5, 33 – 40.
- Olguntürk, N., (2007). Türkiye’de Özürlüler İçin Ulaşılabilirlik Mevzuatı, Dosya 04, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi.
- Görgün, B., Melekoğlu, M. A., (2019). Türkiye’de Özel Öğrenme Güçlüğü Alanında Yapılan Çalışmaların İncelenmesi, *Sakarya University Journal of Education* 9(1), s: 83-106.
- Heller, T., Harris, S. P., Gill, C., & Gould, R. (2018). Disability in American Life. An Encyclopedia of Concepts, Policies, and Controversies, ABC-CLIO, Colorado, pp: 34-42.
- Imrie, R., & Hall, P. (2003). Inclusive design: designing and developing accessible environments. Spon Press, Taylor & Francis, pp: 143-145.
- Kaya, E., (2016). Engelli Bireylerin Rekreatif Faaliyetlere İlişkin Tutumları ve Sportif Rekreasyon Alanlarının Engellilere Uygunluk Düzeylerinin İncelenmesi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, s: 15-16.
- Koca, C., (2010). Engelsiz Şehir Planlaması Bilgilendirme Raporu, Dünya Engelliler Vakfı, İstanbul, s: 4-10.
- Madanipour, A., (2010). Whose Public Space?: International Case Studies in Urban Design and Development, 2010, Taylor and Francis. Amazon Kindle Edition, pp. 242.
- Mamatoğlu, N., (2015). Türkiyede Engelliler İçin Erişilebilirlik Uygulamaları Algısı, *Mimarlık Dergisi*, 2015/3, s: 6-12
- Marcuse, P. (2009). From Critical Urban Theory to the Right to the City, *City*, 13:2-3, 185-197.
- Öz, Ş., (2013). Engelli Din Eğitiminden "Özürsüz" Din Eğitimi Modeliğine: "Ötekileştirilen" Özürlülerin Din Eğitiminde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 6 (11), s: 75-89.

- Shahraki, A. A. (2021). Urban Planning for Physically Disabled People's Needs with Case, Studies, Spatial Information Research, 29(2), pp:173–184.
- Stephanidis, C. (2009). The universal access handbook. CRC Press, pp: 1-8.
- Tiyek, R., Eryiğit B. H., Baş, E., (2016). Engellilerin Erişilebilirlik Sorunu ve TSE Standartları Çerçevesinde Bir Araştırma, Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 12(2), s: 225-261.
- Türk Standartları Enstitüsü (TSE), (1999). TS No:12576, Kabul Tarihi: 08.04.1999, Şehir İçi Yollar-Özürü ve Yaşlılar İçin Sokak, Cadde, Meydan ve Yollarda Yapısal Önlemler ve İşaretlemelerin Tasarım Kuralları.
- UN Habitat, (2011). <https://unhabitat.org/global-report-on-human-settlements-2011-cities-and-climate-change>
- URL-1. <https://www.uclg-cisdp.org/sites/default/files/documents/files/2021-06/WorldCharterRighttoCity.pdf> (Erişim tarihi: 15.02.2022)
- URL-2. https://www.hlrn.org.in/documents/World_Charter_on_the_Right_to_the_City.htm (Erişim tarihi: 01.02.2022)
- URL-3. Inclusion by Design – Equality, Diversity and Built Environment/2008/ CABE. <http://www.designcouncil.org.uk/sites/default/files/asset/document/inclusion-by-design.pdf>. (Erişim tarihi : 10.04.2022)
- URL-4. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 02.04.2022)
- URL- 5. https://itunesu-assets.itunes.apple.com/itunes-assets/CobaltPublic6/v4/15/c7/f9/15c7f9b4-4124-b70f-b528-28b944889704/330-4001783798579630805-Unite_01.pdf (Erişim tarihi: 10.05.2022)
- URL- 6. www.who.int/health-topics/disability#tab=tab_2 (Erişim tarihi: 05.05.2022)
- URL- 7. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5378&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (Erişim tarihi: 10.04.2022)
- URL- 8. <https://otomatikkapidunyasi.com/teknik-dokumanlar/1-fikirler-cozumler/Turkiye-Engelliler-Arastirmasi-Temel-Gostergeleri.pdf> (Erişim tarihi: 11.04.2022)
- URL- 9. <http://mimaringozunden.blogspot.com/2014/08> (Erişim tarihi: 18.06.2022)
- URL-10. <http://www.mimarist.org/ulasilabilirlik-kilavuzu/> (Erişim tarihi: 18.06.2022)

URL-11. <https://www.aile.gov.tr/media/5632/gorme-engelli-cocuklar-aile-egitim-rehberi-link-indirmek-icin-tiklayiniz.pdf> (Erişim tarihi: 18.06.2022)

URL-12. https://orgm.meb.gov.tr/alt_sayfalar/mevzuat/Ozel_Egitim_Hizmetleri_Yonetmeligi_son.pdf (Erişim tarihi: 10.05.2019)

URL-13. https://wikiimg.tojsiabtvc.com/wikipedia/commons/thumb/a/a9/Side_walk_picture.jpg/1280px-Side_walk_picture.jpg (Erişim tarihi: 11.04.2021)

URL-14. <https://keykim.com.tr/2018/01/12/engelli-otoparklari/> (Erişim tarihi: 18.06.2022)

Yılmaz, M., (2012). Kapsayıcı Tasarım ve Mekân, Mimarist, 43, s. 107 – 111.

EXTENDED ABSTRACT

THE RIGHT OF THE DISABLED TO USE URBAN SPACES

Assoc. Prof. Dr. Hatice KIRAN ÇAKIR¹
Prof. Dr. Sennur AKANSEL²

¹ Trakya University, Faculty of Architecture, Department of Architecture,
Edirne- Türkiye. sennurakansel@trakya.edu.tr

² Trakya University, Faculty of Architecture, Department of Architecture,
Edirne-Türkiye. hkiran@trakya.edu.tr

In order to ensure social sustainability in society, every individual must have equal access to every opportunity in cities. The words access, accessible, accessibility, universal design are very common in all the disciplines and spheres today. Accessibility, with the simplest definition, refers to the ease of arrive/reaching to the desired place.

The concept of Universal Design, on the other hand, focuses more on the disability movement and is generally considered in terms of transportation. Universal design is a design approach adopted for all people in the society, regardless of age, status and skill. The most important issue at this point is to make it possible to use the physical environment under all conditions. People may face some restrictions in using their physical environment in certain periods of their lives. The main purpose of the universal design is to facilitate the creation of safer and satisfactory places by removing the constraints regarding the accessibility of the spaces in order to make people's lives easier. As designers, our duty is to create spaces that meet the possible needs of people and provide accessibility. Therefore; the right to use urban spaces is directly related to making all urban spaces livable and accessible not only for individuals without disabilities but also for everyone.

Public spaces should be open to everyone's use and accessible to all individuals who make up society. Our urban spaces need to be eliminated from all obstacles to the use of disadvantaged individuals. It is a social responsibility related to urban life that the areas to be newly designed should be designed in accordance with the universal design criteria and suitable for the use of each individual. At the same time, this is a necessary practice in terms of legal legislation.

The aim of this study; is to emphasize the optimum conditions for individuals at all stages of the demographic age process (child, elderly, etc.) and status (pregnancy, disadvantaged, etc.) to access public spaces. In this context, providing disabled access in urban spaces is discussed under five headings as pedestrian roads, ramps, stairs, parking lots, and reinforcement elements in this chapter. These are explained in accordance with the Accessibility Guide prepared by the Chamber of Architects, which contains the "Basic Rules Regarding the Disabled and Elderly People in Architectural Projects". Also, the legal dimension, which should be considered in both the design and implementation stages, has been discussed in various aspects.

BÖLÜM VII

KENTSEL TARIM ve KATILIMCILIK

Peyzaj Mimarı Enes AKDENİZ

Dr. Bihter BİNGÜL BULUT¹

¹ Kırıkkale Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü,
Kırıkkale-Türkiye. mbbingul@kku.edu.tr

GİRİŞ

Son birkaç yılda, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kentsel tarım kavramı üzerinde sıkça durulan bir araştırma konusu haline gelmiştir. Tarihte kentsel tarım gıda kıtlığı problemlerine bir yanıt olarak gelişmiş ve çeşitlenmiştir. 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın ilk dönemlerinde sanayi devrimi sırasında düşük yaşam seviyesine maruz kalan işçiler için oluşturulan topluluk bahçeleri ve hobi bahçeleri bunlara birer örnek olarak gösterilebilir (Viljoen ve ark, 2005). Bu örnekler, kentsel tarımın gıda güvenliği kapsamında ekonomik, siyasi ve toplumsal sorunlara karşın geliştiğini göstermektedir.

Bu bahçeler işsizlik oranlarının %27'ye ulaştığı Yunanistan gibi ülkelerde doğal bir tepki, bir savunma aracı haline gelmiştir (Skordili, 2013). Bu kapsamda yoksulluk ve gıda kıtlığıyla mücadele eden ülkeler çok sayıda kent temelli bahçecilik pazarları oluşturmuşlardır. Bu şekilde özellikle toplumun yoksul bölgeleri için gıda güvenliği ve tedarigi sorunlarının azaltılması hedeflenmiştir (Mougeot, 2005). BM raporuna göre dünyada 700 milyon kişi kentsel tarım bahçelerinden gıda tedarigi alışverişi yapmıştır. Tanzania'nın başkenti Dar es Salam kenti, çevresindeki 650 hektar araziden kentin taze sebze ihtiyacını karşılamaktadır ve yaklaşık 4000 çiftçi bu kentsel tarım alanlarında yetiştiricilik yapmaktadır. Benzer iki farklı örnek ise sebze ihtiyacının %80'ini kentin içindeki ve çevresindeki kentsel tarım alanlarından karşılayan Hanoi (Vietnam) ve kentin yakınlarında işletilen atık su balık çiftliğinden yılda 18.000-ton üretilen Kalküta olarak verilebilir (Brown, 2009). Gelişmekte olan bir ülke olan Küba'nın Havana kentinde de

kentsel tarımın özellikle başarılı örnekleri görülmektedir. Sovyetler Birliği'nin ablukasına ve 1950'lerde Amerika Birleşik Devletleri'nin 40 yıllık ambargosuna maruz kalan Küba'da, 1959'daki Devrimi ile tarım aktiviteleri desteklenmeye başladı. Küba'nın tarım hareketlerindeki desteği tarihin en iyi örnekleri arasında yer almaktadır. Üretim yerel komisyonlar tarafından yönetilmeye başlanmış ve kentin her alanında topluluk bahçeleri oluşturulmuştur (Viljoen et al, 2005; Akyol, 2011).

20. yüzyılın ikinci yarısında kentsel tarım, toplumun gıda sorunlarından ziyade daha çok sosyal bir aktivite ve rekreasyon çeşidi boyutunda tahsisli bahçeler, topluluk ve/veya hobi bahçeleri olarak gelişim göstermiştir. 20. yüzyıldan sonra ise kentsel tarım kavramı değişime uğramıştır. Günümüzde kentsel tarımın çeşitli neden ve faktörlerle ön plana çıkmış olması ve kente olan birçok faydasına rağmen bu alanların organize edilmesi ve yönetilmesi arasında bir kopukluk bulunmaktadır. Gelişmiş ülkelerde kentsel tarım, yerel yönetim tarafından değil de genellikle bireysel ve sivil toplum kuruluşları veya planlamacılar tarafından tasarlanan, desteklenen ve yürütülen alanlardır. Son yıllarda kentsel tarım planlamalarına yönelik birçok çalışma mevcutken, kentsel tarımı kolaylaştıracak bir yasa, politika ve planlama kriterlerini belirlemeye yönelik çalışmaların eksikliği devam etmektedir (Pothukuchi ve Kaufman, 2000).

Kentsel tarımın kentin gıda sektörüne ve sosyal eşitlik kavramına olan faydaları göz önünde bulundurulduğu zaman, asıl sorulması gereken soru, kentsel tarımın, sadece gıda kıtlığına karşı bir araç olarak değil de, bir geçim stratejisi ve kaynağı olarak nasıl destekleneceği ve

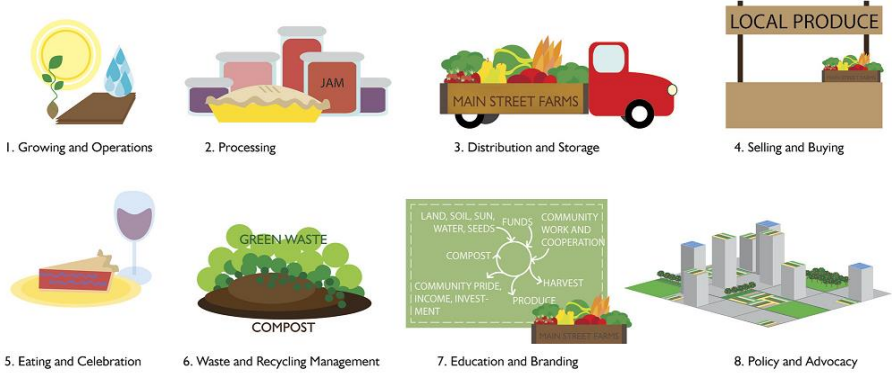
yaygınlaştırılacaktır. Daha spesifik olarak düşünülduğünde kentin ihtiyacına yönelik kentsel tarım alanlarını planlamada ve tasarlamada stratejik bir rehber veya yönetim araçları mevcut mudur?

Bu bölümde kentsel tarımın planlama ve uygulaması arasındaki kopukluk ve rehberlik edebilecek olabilecek çeşitli araçlar üzerinde durulmaktadır. Bu kapsamda özellikle kentsel tarım projelerinin uygulama kriterlerini belirleme sürecindeki katılımcılığa vurgu yapılmaktadır.

1. KENTSEL TARIM

Günümüzde kent yaşamı içinde karşılaştığımız “kentsel tarım”, önemli bir besin üretim faaliyeti olmanın yanı sıra sürdürülebilir kentlerin planlanmasında önemli bir esas olarak değerlendirilmektedir. Kentsel tarım, kent içinde ve yakın çevresinde gerçekleştirilen ürün yetiştiriciliği ve ilgili faaliyetlerin tümü (besin üretimi, işlenmesi, satışı, üretim atıklarının geri dönüşümü vb. (Şekil 1) olarak tanımlanmaktadır (Mougeot, 2005). Kentsel tarım çeşitli faktörlerden etkilenebilen, kentin potansiyel kaynaklarını kullanarak kent halkı için üretim yapan, kentin sosyo-ekonomik dinamikleri üzerinde etkili olan ve tarımsal üretimin yanı sıra aynı zamanda ambalajlama, pazarlama gibi ilgili faaliyetleri kapsayan (Orsini ve ark., 2013) bir sistemdir. Kentteki tarım girişimleri olan kentsel tarım; kırsal tarım, kentsel arazi yönetimi, kentsel hayatta kalma stratejileri, kentsel gıda güvenliği, sürdürülebilir kentsel gelişim ve kentsel gıda tedarik sistemleriyle sürekli etkileşim içindedir (Brown & Jameton, 2000; Mougeot, 2000). Gıda sisteminin bir parçası olan kentsel tarım, kırsal tarımın bütünleyici bir ögesi olan

alternatif bir gıda sistemidir. Kentsel tarım gençlik merkezi, alışveriş merkezleri gibi çatılara veya bir bina ve sitenin tüm bölümlerine entegre edilebilir (Philips, 2013).

Şekil 1: Sürdürülebilir bir kentsel gıda sisteminin sekiz bileşeni

En geniş anlamıyla, kentsel tarım, et ve balık dahil olmak üzere gıdanın teşvik edilmesini ve bu gıdanın kent sınırları içinde veya çevresinde yetiştirilmesi, işlenmesi ve dağıtılması uygulamalarını kapsar. Kentsel gıda sisteminin kent çevresindeki gıda sistemiyle ilişkisi, entegre kaynak yönetimi için fırsatlara katkıda bulunan önemli bir ilişkidir. Doğrudan sistemlerin enerji kapasitesine katkıda bulunur ve dögüsel bir süreç içinde şehir içi ve şehir dışı sistemleri birbirine bağlayan bölge çapında bir ağ oluşturma yeteneğini artırır (Philips, 2013).

Kentsel tarımı kırsal tarımdan ayıran en önemli faktör “yerel kent ekonomisi” ve “ekolojik sistem” ile ilişkili ve bütünleşik bir sistem olarak çalışmasıdır. Kentsel tarımın temel yapı taşları ve kentsel tarımın kırsal tarımdan ayıran özellikler şu şekilde tanımlanmıştır (Mougeot, 2000):

- Ekonomik faaliyetin türü
- Gıda / ilgili gıda dışı ürün kategorileri
- Alanın kentsel konumu
- Alanın tipi
- Ürünün varış yeri
- Üretimin ölçeği.

1.1. Kentsel Tarım Tipolojileri

Kentsel tarım konumuna göre iki kategoride sınıflandırılmaktadır; kentsel tarım (urban agriculture) ve kent çeperi tarımı (peri urban agriculture) (Koç, 2003). Smit ve ark. (1994)'e göre kentsel tarım faaliyetlerine örnek olarak; “tanklar, göletler, nehirler, atık su havuzları ve haliçlerden elde edilen balık ve diğer su ürünleri; havalimanı, büyük fabrikalar gibi diğer faaliyetlere tahsis edilmiş büyük tesislerde yer alan büyük boş alanlarda yapılan bahçecilik; duvarlara asılı raf kafeslerinde tavşan, kobay faresi ve tavuk yetiştiriciliği; çatılar, verandalar ve merdivenler üzerinde hidroponik yöntemlerle sebze yetiştiriciliği; boş arazilerde, kent çeperlerinde karayolları ve demiryolları boyunca kentleşmiş koridorlar arasındaki yeşil alanlarda yer alan bostanlar verilebilir.

Kentsel tarım alanları; “ticari amaçlı kentsel tarım”, “ticari olmayan uygulamalar kentsel tarım” ve “hibrit uygulamalar” olarak üçe ayrılmaktadır. Ticari amaçlı kentsel tarım; pazarlamaya yönelik yapılan yetiştiricilik faaliyetlerini (kentsel çiftliklerdeki yetiştiricilikler, arıcılık, topraksız tarım faaliyetleri ve hasat edilen ürünlerin işlenmesi, dağıtımı

ve satışı için gerekli donanım, malzeme ve alt yapıyı) kapsamaktadır. Ticari olmayan uygulamalar; özel, toplumsal, kurumsal, gösteri ve gerilla bahçeleri, yenilebilir peyzaj uygulamaları, hobi olarak yapılan arıcılık ve kümes hayvancılığına kadar geniş bir alana yayılmaktadır. “Hibrit uygulamalar” ise gıdanın üretimi, işlenmesi, dağıtımı ve pazarlamasından oluşan sosyal faaliyetler, sosyal, ekonomik veya çevresel amaçlara yönelik çeşitli kurumlar tarafından yapılan ücretsiz eğitim faaliyetlerini kapsamaktadır (Rasouli, 2012). Kentsel tarımın uygulamaları çevresel, ekonomik ve ekosistem açısından birçok fayda sağlamaktadır. Literatürdeki tipoloji sınıflandırmalarından yola çıkarak kentsel tarım için ana ve alt tipolojiler, amaçları ve ölçekleri Tablo 1’de gösterilmiştir.

1.1.1. Ticari Amaç Gözetmeyen Kentsel Tarım Tipolojileri

▪ Özel Bahçeler

Ailelerin konut bahçelerinde, çatılarında, balkonlarında, duvar kenarlarında (dikey tarım), cam kenarlarında ve bodrumlarında gerçekleştirilen, gıda üretimi faaliyetleri veya kişisel olarak gerçekleştirilen yetiştiricilik faaliyetleridir. Hasat edilen ürünler genelde kişisel tüketim amaçlı kullanılır.

Tablo 1: Kentsel Tarımın Ana Tipolojileri, Alt Tipolojileri, Üretim Amaçları ve Ölçekleri

Ana Tipolojiler	Alt Tipolojiler	Üretimin Amacı	Üretim Ölçeği
Konut bahçeleri		Ticari olmayan	Mikro
Topluluk bahçeleri	Okul bahçeleri, Kurumsal bahçeler, Gösteri bahçeleri, Hobi bahçeleri, Dernek/Organizasyon bahçeleri	Ticari olmayan	Mikro
Yenilebilir bahçeler		Ticari olmayan	Mikro-Makro
Gerilla bahçeleri		Ticari olmayan	Mikro
Market bahçeleri		Ticari	Mikro-Makro
Kent çiftlikleri		Ticari	Mikro
Z-çiftlikleri (Thomaier vd., 2015)	Çatı tarımı, çatı tarımı (sera), iç mekan tarımı, bina cepheleri (Thomaier vd., 2015)	Ticari ve ticari olmayan	Mikro-Makro

▪ Toplum Bahçeleri

Küçük veya orta ölçekli gıda üretimine ve süs bitkilerinin yetiştirilmesine yönelik konut bölgelerinde, kamu veya özel araziler üzerinde bitişik veya ayrıık parseller halinde, gruplar veya bireysel olarak ekilip biçilen ve yönetilen alanlardır.

▪ Kurumsal Bahçeler

Kamu veya özel kuruma ait arazilerde küçük, orta ya da büyük ölçekli gıda üretimi, süs bitkileri veya meyve bahçeleri yetiştiriciliğine yönelik olarak işyeri tarafından ekilip biçilen ve yönetilen alanlardır. Bu tür üretime yönelik tarımsal faaliyetler, eğitim veya kamusal hizmet amacı gözeterek, kar amacı gütmeksizin üretilen ürünler bağış ve kişisel tüketim için yapılmaktadır. Yerel yönetimin yasalarına bağlı olarak satış doğrudan bahçe içinde, pazarlarda veya kuruma ait mağazalarda yapılmaktadır.

▪ **Gösteri Bahçeleri**

Küçük ölçekli kentsel tarım bahçeleri olarak özel veya kamusal alanlarda, topluma gösteri/sergileme amacıyla yerel yönetim, kurum veya sivil inisiyatifler tarafından desteklenen gıda üretim bahçeleridir. Hasat edilen ürünler genellikle bağış olarak kullanılmaktadır.

▪ **Yenilebilir Peyzaj Tasarım Bahçeleri**

Çevre düzenlemesi yapılan konut, ticaret, rekreasyon alanları ve karma kullanımlı alanlarda, insanlar için besin değeri olan yani yenilebilir bitkilerin dış mekân kullanımlarına entegre edilmesiyle oluşturulan bahçelerdir. Tarla bitkileri, sebzeler ve meyve ağaçları yenilebilir peyzaj elemanları olarak tasarımda kullanılmaktadır. Üretilen ürünler genel olarak kişiler tarafından tüketilmektedir.

▪ **Gerilla Bahçeleri**

Genellikle terk edilmiş ve gözden çıkarılmış alanlar üzerinde yapılan ‘gerilla bahçeciliği’ ile insan kent içinde de doğayla bağını korumaktadır. Gece yarısı, bütün alan temizlenip bir bahçe formatına dönüştürüldüğü için ‘gerilla bahçeciliği’ ismini almıştır.

▪ **Hobi Amaçlı Arıcılık**

Kişisel kullanıma yönelik küçük ölçekli özel bahçe, arsa, parklarda veya çatılarda yapılmaktadır. Üretilen ürünler kişisel tüketim, eğitim veya bağış için kullanılmaktadır.

1.1.2. Ticari Amaç Gözeten Kentsel Tarım Tipolojileri

▪ Pazara Yönelik Tarım

Özel veya kamusal arazilerde toprak içi, topraksız, konteynır ve hidroponik sistemler gibi farklı üretim teknikleri kullanılarak gerçekleştirilen, ticaret amaçlı, küçük, orta ve büyük ölçekli gıda üretimi veya süs bitkileri yetiştirme, arıcılık, su ürünleri, kümes hayvancılığı ve büyükbaş hayvancılık faaliyetleridir. Üretilen ürünler alan içinde, pazarlarda veya mağazalarda satılmaktadır.

▪ Kent Çiftliği

Genellikle pazar çiftliklerinden daha büyük ölçekte gıda üretiminin yanı sıra süs bitkilerinin yetiştirildiği, arıcılık, su ürünleri üretimi, kümes ve küçük/orta büyüklükte hayvancılığın da yapıldığı ve ürünlerin ticaret amacıyla üretildiği alanlardır. Çeşitli yatay ve dikey sistemlerden oluşan üretim teknikleri toprakta, topraksız, konteynır ve hidroponik yetiştirme sistemleri içermektedir. Üretilen ürünler genel olarak çiftlikte veya çiftlik dışı tezgahlarda, pazarlarda veya mağazalarda satılmaktadır.

2. KATILIMCILIK

Yukarıdan aşağıya planlama sürecinde, özellikle topluluk planlama projelerinde, yerel toplumun ihtiyaçlarına ve hedeflerine, kullanıcı memnuniyetine ulaşmada büyük eksiklikler ve zorluklar olduğu görülmektedir (Larrison, 2002). Planlama süreçlerine toplumun katılımı yani katılımcı planlama, planlamanın tüm süreçlerinde toplumun istek ve ihtiyaçlarını gözetildiği planlama paradigmasıdır. Toplum gelişimin ana etmeni olarak kabul edilir (Lefevre ve ark.,

2000). Katılımcı planlama, basamak basamak aşağıdan yukarıya doğru, ilkelere bağlı olarak kullanıcıların değer, görüş, istek ve ihtiyaçlarına yanıt vermeyi ve aynı zamanda karşıt görüşleri uyumlu hale getirerek olası çatışmaları önlemeyi amaçlar (McTague & Jakubowski, 2013).

Katılımcı planlamalar, elli yıldan daha geçmiş dönemlerde yoksulluk konularını ele alan kalkınma projelerine dayanmaktadır. Toplum temelli katılımcı planlama, toplumun eylemlerini destekleme ve ihtiyaçlarına cevap vermeye dayanmaktadır. Tress ve ark. (2005)'e göre, katılımcı süreç var olan bir problemi çözmek için kullanıcıların görüş ve fikirlerinin stratejik olarak değerlendirildiği proje olarak tanımlanmaktadır.

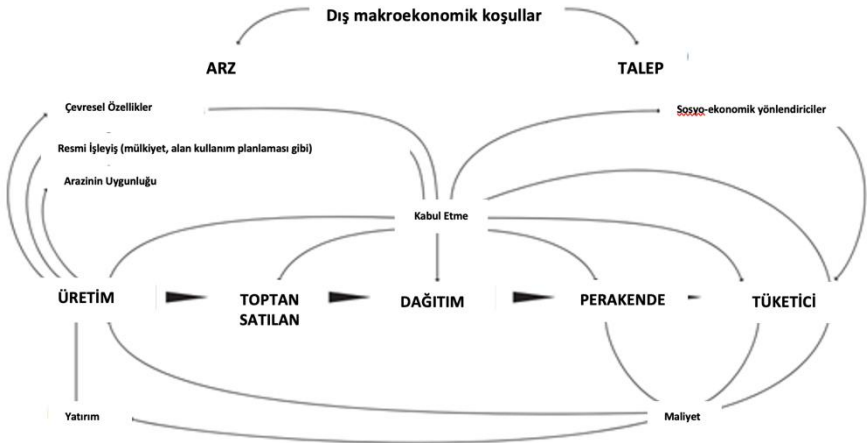
2.1. Katılımcı Kentsel Tarım

Kentsel tarım, kentin dokusu, paydaşları, kültürel yaşamı ve kent ekonomisi ile bir bütündür. Kentsel tarım, kültürel ürünlerin yetiştirilmesini ve sürdürülebilirliğini desteklemenin yanı sıra mahsullerin yetiştiği iklim ve dönemler hakkında bilinçlenmeyi sağlar, gıda yetiştiriciliği hakkında farkındalık yaratmak için sosyal, yerel ve eğitim kurumlarını kullanır. Yoksulluk ve gıda kıtlığı ile mücadelede kullanılan kentsel tarım aynı zamanda sosyal dengeyi sağlamada, örneğin yoksulların, yaşlıların, göçmenlerin ekonomik kalkınmalarında ve toplumsal eşitliği sağlamada önemli bir araçtır. Bu kapsamda kentsel tarım Birleşmiş Milletler 2030 Gündemi için oluşturulan sürdürülebilir kalkınma hedeflerine büyük katkı sağlamaktadır.

Kente, bölgeye, topluma kültürel, sosyal ve ekonomik birçok katkı sağlayan kentsel tarım alanlarının planlanmasında, kentin fiziksel

özelliklerinin yanında, toplum katılımcı planlamanın en önemli bileşenidir ve kentsel-kırsal topluluk düzeyinde planlama sürecini belirler. Genel kapsamda kentsel tarım alanlarının sürdürülebilirliği ve kentte yayılımı toplumun sosyo-kültürel ve ekonomik gelişimiyle paralel düzeydedir (Lefevre ve ark., 2000). Bu alanların planlanmasında katılımcıların görüşlerinin dikkate alınması ve zıt görüşler arasındaki çatışmaları önleme çabaları sürdürülebilir kentsel tarım alanlarının oluşturulmasında en önemli faktördür (McTague & Jakubowski, 2013).

Kentsel tarım sistemlerinde, mekansal hususlar analizin kritik bir bileşenidir. Çevre, arazinin varlığı, arazi kullanımı ve sosyo-ekonomik hususların tümü, modellemede ve katılımcı süreçlerde dikkate alınması gereken önemli mekânsal boyutlara sahiptir. Özellikle, bir kentsel tarım değer zinciri, mekâna dayalı farklı bağlamsal itici güçlerle birlikte gelişecektir (Şekil 2).

Şekil 2: Kentsel tarımın bağlamsal itici güçlerinin kavramsal çerçevesi (Rich ve ark., 2016)

Katılımcı planlama araştırmalarında ilgili yere yönelik veri toplamak projeye olan faydasının yanında halkın ilgisini çekmekte ve bilinçlenmelerinde rol oynamaktadır (Lovell, 2010). Örneğın, gıda üretiminde kullanılabilir ürünlerin haritalanmasında ve envanterin oluşturulmasında yerel toplumun desteğı alınabilmektedir (Fraser, 2002). Kentsel tarım bahçelerinin kent halkına iş fırsatı sunabileceğı (örn: kent tarım bahçeleri bakım çalışmalarında, koruma çalışmalarında, tanıtım ve geliştirme çalışmalarında, doğa eğitimi, etkinlik ve organizasyonlarında (seminer, kurs vb.), yardım ve bağış toplama çalışmalarında, rehberlik ve alan kılavuzluğu çalışmalarında), bu sayede kente istihdam ve gelir kaynağı sağlamada önemli bir sektör olabileceğı düşünülmektedir (Akdeniz, 2022). Redwood (2012)'e göre kentsel tarım araştırmalarına yönelik katılımcı yaklaşımların, aşağıdaki soruları dikkate alması gerektiğini belirtmektedir; 1) *Kim neyi, neden yetiştiriyor?* 2) *Araştırma yerel halkın çıkarlarını nasıl yansıtıyor?* 3) *Karar etkileyen ekonomik faktörler nelerdir?* ve 4) *Süreçte hangi kurumlar/paydaşlar yer almakta ve bunların kapasitesi nedir?*

Yukarıda belirtildiğı gibi kentsel tarım ve ürün yetiştiriciliğı sistemi, geniş bilgi ve uzmanlık gerektiren, doğru politikaya ve disiplinler arası bir yönetime ihtiyaç duyan fonksiyonel bir süreçtir. Sürdürebilir ve üst düzey potansiyele sahip kentsel tarım planlamasının en önemli faktörleri arasında; mevcut arazinin işlevselliğı, paydaşların çeşitliliğı, insanların ve yerin mekansal ve zamansal etkileşimlerini dikkate alan katılımcı araçlar ve süreçler yer alır. Planlamada kullanılan katılımcı araçlar mekansal etkileri içerirken, genellikle politika

müdahalelerinden kaynaklanabilecek geri bildirimleri ve istenmeyen sonuçları gözden kaçırılabilir. Bu nedenle, daha özel, amaca uygun planlama araçlarına ihtiyaç vardır (Rich ve ark., 2016).

SONUÇ

Kentsel tarım bahçeleri ve bunlarla bağlantılı diğer bahçe örnekleri kavramsal olarak araştırma literatürüne girmiş ve uzun zamandan beri akademik konulara çalışma teşkil etmiştir. Dünyada ve Türkiye’de her geçen gün artan uygulama örnekleriyle, daha çok tarım pratiklerinin ele alındığı bir uğraş alanı haline gelmiştir. Ne var ki günümüzde mekansal planlama kadelemesinde kentsel tarım bahçelerinin planlamalarına yönelik herhangi bir yasal dayanak yoktur ve mevcut planlama mevzuatlarında eksiklikler ve uygulama boyutunda kopukluklar vardır.

Gelecekteki kentsel tarım araştırmalarında hem kentsel tarım sistemlerinin nitel değerlendirmelerini hem de daha karmaşık nicel planlama modellerinin geliştirilmesinde uygulama pratiklerinin daha fazla yer bulması ve sonuçlarının yaygınlaştırılması önemli olacaktır.

KAYNAKLAR

- Akdeniz, E. (2022). Iğdır Kenti ve Yakın Çevresinde Kentsel Tarım ve Tarımsal Turizm Potansiyelinin Araştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Iğdır Üniversitesi.
- Akyol, M. (2011). Evolution of Urban Agriculture Concept and Determination of Design Criteria. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul. 99.
- Brown, K.H. & Jameton, A.L. (2000). Public health implications of urban agriculture. *Journal of Public Health Policy*, 21(1): 20–39.
- Brown, L.R. (2009). Plan B 4.0—Mobilizing to Save Civilization. W.W. Norton & Company, Inc., New York.
- Fraser, D. E., Dougill, A. J., Mabee, W. E., Reed, M., Mcalpine, P. (2006). Bottom up and top down: Analysis of participatory processes for sustainability indicator identification as a pathway to community empowerment and sustainable environmental management. *Journal of Environmental Management*, 78(2): 107–208.
- Koç, H. (2003). Daha Yaşanabilir Yerleşmeler Arayışında Kentsel Tarım. TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, Planlama (1). İzmir. 37-38.
- Larrison, C. R. (2002). Comparison of Top-Down and Bottom-Up Community Development Interventions in Rural Mexico: Practical and Theoretical Implications for Community Development Programs. New York, Edwin Mellen Press.
- Lefevre, P., Kolsteren, P., De Wael, M. P., Byekwaso, F., Beghin, I. (2000). Comprehensive Participatory Planning and Evaluation. <https://www.ifad.org/documents/10180/c6b0e7cb-d70f-4f92-b17b-6d568e110bd03>
- Lovell, S.T. (2010). Multifunctional urban agriculture for sustainable land use planning in the United States. *Sustain. For*, 8: 2499–2522.
- McTague, C., Jakubowski, S. (2013). Marching to the beat of a silent drum: Wasted consensus-building and failed neighborhood participatory planning. *Applied Geography*, 44: 182–191.

- Mougeot, L.J.A. (Ed.), 2005. *Agropolis: The Social, Political and Environmental Dimensions of Urban Agriculture*. IDRC, Ottawa.
- Mougeot, L.J.A. (2000). Urban agriculture: definition, presence, potentials and risks. In: Bakker, N., Dubbeling, M., Gündel, S., Sabel-Koshella, U., de Zeeuw, H. (Eds.), *Growing Cities, Growing Food. Urban Agriculture on the Policy Agenda*. Zentralstelle für Ernährung und Landwirtschaft (ZEL), Feldafing, Germany, pp. 1–42.
- Orsini, F., Kahane, R., Nono-Womdim, R. and Gianquinto, G. (2013). Urban Agriculture in the Developing World: A Review *Agronomy Sustainable*. 4(3), 695–720.
- Philips, A. (2013). *Designing Urban Agriculture, A Complete Guide to The Planning, Design, Construction, Maintenance, and Management of Edible Landscapes*. Hoboken, New Jersey, Canada, 163.
- Pothukuchi, Kami & Kaufman, Jerome. (2000). The food system. *Journal of the American Planning Association*, 66.
- Racadio, R., Rose, E. J., Kolko, B. E. (2014). Research at the margin: Participatory design and community based participatory research. *Proceedings of the 13th Participatory Design Conference: Short Papers, Industry Cases, Workshop Descriptions, Doctoral Consortium papers, and Keynote abstracts – Volume 2* (pp. 49–52). New York, ACM.
- Rasouli, S. (2012). *Sürdürülebilir Kentsel Tasarımda Kentsel Tarımın Rolü, “İstanbul Örneği”*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul. 15.
- Redwood, M. (2012). *Agriculture in urban planning: generating livelihoods and food security*. Earthscan, London.
- Rich, K. M., Rich, M., Dizyee, K. (2016). Participatory systems approaches for urban and peri-urban agriculture planning: The role of system dynamics and spatial group model building. *Agricultural Systems*, 160: 110–123.
- Skordili, S. (2013). Reconnecting local agro-food systems with urbanmarkets in the crisishit Greece: the potential for farmers’ markets and social economy initiatives. Paper Presented at the 5th AESOP Sustainable Food Planning

Conference: Innovations in Urban Food Systems, 28–29 October 2013, Montpellier, France.

Tress, G, Tress, B., Fry, G. (2005). Clarifying integrative research concepts in landscape ecology. *Landscape Ecology*, 20: 479–493.

Viljoen, A., Bohn, K. and Howe, J., (2005). *Cpuls, Continuous Productive Landscapes. Designing Urban Agriculture for Sustainable Cities*. Architectural Press, Oxford, 97.

EXTENDED ABSTRACT

URBAN AGRICULTURE AND PARTICIPATION

Landscape Architect Enes AKDENİZ
Dr. Bihter BİNGÜL BULUT¹

¹ Kırıkkale University, Faculty of Fine Arts, Department of Landscape Architecture,
Kırıkkale-Türkiye. mbbingul@kku.edu.tr

In the last few years, the concept of urban agriculture has become a popular research topic in developed and developing countries. Historically, urban agriculture has evolved and diversified as a response to food scarcity problems. Community gardens, allotment gardens and hobby gardens created for people who were exposed to a low standard of living during the Industrial Revolution in the 19th and early 20th centuries can be cited as examples (Viljoen et al., 2005). These examples show that urban agriculture has developed in response to economic or political social problems within the scope of food security.

Considering the benefits of urban agriculture to the city's food sector and the concept of social equality, the real question is how to support and promote urban agriculture not only as a tool against food scarcity, but as a livelihood strategy and resource. More specifically, are there strategic guidelines or methodological tools in planning and designing urban agricultural areas for the needs of the city? Urban agriculture is defined as the cultivation of crops and related activities carried out in and around the city (food production, processing, sale, recycling of production wastes, etc.) (Mougeot, 2005). Mougeot (2000) explained

that the most important difference between urban agriculture and rural agriculture is the integration of urban agriculture with the ecological and economic systems of the city and defined the basic building blocks of urban agriculture as follows:

- Type of economic activity
- Categories of food/related non-food products
- Urban location of the area
- Type of area
- Product destination
- Scale of production

Urban agricultural areas are divided into three "commercial urban agriculture", "non-commercial applications urban agriculture" and "hybrid applications ". Urban agriculture for commercial purposes for marketing cultivation activities (for cultivation in urban farms, beekeeping, soilless agricultural activities and for the processing, distribution, and sale of harvested products). It covers the necessary equipment, materials, and infrastructure. Non-commercial applications, spreads over a wide area ranging from private, social, institutional, demonstration and guerrilla gardens, edible landscaping applications, beekeeping, and poultry farming as a hobby. Hybrid applications include social activities consisting of the production, processing, distribution and marketing of food and free educational activities carried out by various institutions for social, economic, or environmental purposes (Rasouli, 2012). The practices of urban

agriculture provide many benefits in terms of environmental, economic and ecosystem.

Community participation in planning processes, that is, participatory planning, is the planning paradigm that is made by considering the wishes and needs of the society in all strategic and planning processes of planning. Society is considered to be the main factor of development (Lefevre et al., 2000). Participatory planning aims to prevent potential conflicts by responding to the values, opinions, wishes and needs of users based on step-by-step bottom-up principles, as well as by harmonizing opposing views (McTague & Jakubowski 2013). In the top-down planning process, especially in community planning projects, there are major deficiencies in achieving community goals and user satisfaction (Larrison, 2002).

Participatory planning is based on development projects that address poverty issues more than fifty years ago. Performance-based participatory planning is based on supporting the actions of the community and responding to their needs. According to Tress et al. (2005), the participant period is defined as a project in which the opinions and ideas of the users are strategically evaluated in a parallel process to solve an existing problem.

In the planning of urban agricultural areas, which provide many cultural, social and economic contributions and benefits to the city, the region and the society, in addition to the physiological characteristics of the city, the community is the most important participatory planning criterion and determines the planning process at the urban and rural

community level. In general, the sustainability of urban agricultural areas and their spread in the city are at a parallel level with society (Lefevre et al., 2000). Taking into account the views of participants in the planning of these areas and efforts to avoid conflict between opposing views is the most important factor in the creation of sustainable urban agricultural areas (McTague & Jakubowski 2013). Responding to the needs of the local community and achieving user satisfaction through a top-down planning process is challenging (Larrison, 2002). An important area for future research will be to further test and validate this process in practice, both as a means of informing qualitative assessments of urban agricultural systems and the development of more complex quantitative planning models.

BÖLÜM VIII

KORUNAN ALANLARDA ZİYARETÇİ İZLEMEDE BAZI KATILIMCILIK ARAÇLARI

Dr. Bihter BİNGÜL BULUT¹

¹ Kırıkkale Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü,
Kırıkkale-Türkiye. mbbingul@kku.edu.tr

GİRİŞ

Korunan alanlarda rekreasyon ve turizm spesifik ve multidisipliner bir araştırma alanıdır. Bu tür alanların çeşitli faaliyetler için artan kullanımı, sadece ekolojik özellikleri üzerinde değil, aynı zamanda sosyal çevre üzerinde de etkilere veya değişikliklere neden olmuştur. Ekolojik etkiler, toprak sıkışması ve erozyonu, bitki örtüsünün çişnenmesi, su kirliliği ve yaban hayatının bozulması vb. dahil olmak üzere geniş ve kapsamlı olabilir (Hammit & Cole, 1998; Cole, 1987; Kuss ve ark., 1990). Benzer şekilde, artan kullanımın sosyal çevre üzerindeki etkileri arasında, başka bir deyişle, kalabalıklaşma, çatışma ve kaynak bozulmasının estetik etkilerine bağlı olarak ziyaretçi deneyimi kalitesinin düşmesi bulunmaktadır. Ekolojik ve sosyal çevrenin yanı sıra, yönetim ortamı da daha yoğun yönetim uygulamaları ile alanın kullanımı artırarak değişebilir (Manning, 1999; 2007).

Korunan alanlarda turizm ve rekreasyon şu üç ana bileşen ile birlikte düşünöldüğünde sürdürülebilir koruma-kullanım dengesi sağlanabilir: kaynaklar (örneğin, toprak, bitki örtüsü, su, vahşî yaşam), deneyimler (örn: kalabalık, çatışma) ve yönetim (örn: ziyaretçi eğitimi, kurallar ve düzenlemeler) (Manning, 2012). Bu bakış açısına göre, yöneticiler veya yetkililer, kaynaklar üzerindeki olumsuz etkilerin oluşmamasını ve ziyaretçi deneyimlerinin kalabalık ve ziyaretçi çatışmasının etkilerine bağlı olarak düşmesini önlemede kullanım seviyelerinin nasıl yönetileceği ve izleneceği konusunda zorluklarla karşı karşıyadır. Bu yönetim problemi, literatürdeki taşıma kapasitesi kavramı ile ifade edilmektedir. Taşıma kapasitesi belirli bir alanın destekleyebileceği

kullanım seviyelerini ele alırken, çevresel, sosyal ve dengeli bir yönetime dayanan yüksek kaliteli bir rekreasyon deneyimi sunmaya devam etmektedir.

Ziyaretçi taşıma kapasitesi tahmini, korunan alan ziyaretçilerinin birbirlerini ve çevreyi nasıl etkilediğini ve bu etkilerle ilgili faktörleri anlamayı gerektirir (Kuss ve ark., 1990; Vaske ve ark., 2000). Bu tahmin süreci iki ayrı bileşen gerektirir (Shelby & Heberlein, 1986). İlk ve açıklayıcı bileşen; kullanım miktarı ile bu kullanımla ilişkili etkiler arasındaki ilişkileri açıklar. Genellikle değerlendirici bileşen olarak tanımlanan ikinci bileşen, çeşitli etkilerin kabul edilebilirliğini değerlendirmeye yöneliktir. Değerlendirme bileşeni, rekreasyonel kullanımdan kaynaklanan farklı etkiler ve bu etkilerle başa çıkmak için kullanılacak yönetim stratejilerine yönelik değerlendirme kriterlerini kullanmaktadır.

Taşıma kapasitesi kapsamında uluslararası bazı yönetim çerçeveleri hazırlanmıştır. Bunlar Kabul Edilebilir Değişimin Sınırları [LAC] (Stankey ve ark., 1985), Ziyaretçi Etki Yönetimi [VIM] (Graefe ve ark., 1990), Taşıma Kapasitesi Değerlendirme Süreci [C-CAP] (Shelby & Heberlein, 1986), Ziyaretçi Deneyimi ve Kaynak Koruma [VERP] (Ulusal Park Hizmeti, 1997), Ziyaretçi Etkinliği Yönetim Süreci [VAMP] (Kanada Çevre ve Park Hizmeti, 1991). Her çerçevenin uygulanması bazı farklı adımlar ve prosedürler içerse de, hepsinde aşağıdakiler adımlar bulunmaktadır;

1. Yönetim amaç ve hedeflerinin açıklığa kavuşturulması.
2. Sorunlu koşulların veya kabul edilemez ziyaretçi etkilerinin belirlenmesi (örneğin, kalabalık).
3. Etki göstergelerinin özelliklerinin belirlenmesi.
4. Etki göstergeleri için standartların belirlenmesi.
5. Mevcut koşulların standartlarla karşılaştırılması.
6. Kabul edilemez etkilerin ciddiyetini etkileyen potansiyel nedensel faktörlerin belirlenmesi.
7. Kabul edilemez koşulların iyileştirilmesi için potansiyel yönetim stratejilerinin seçimi.

Tüm bu çerçeveler, gösterge koşullarının kabul edilemez hale geldiği yani taşıma kapasitenin aşıldığını ve kalite standartlarını ortaya çıkarmak için belirli alanlarda seçilen sosyal ve kaynak göstergelerinin belirlenmesinde sayısal verilere sahiptir (Needham ve ark., 2004). Bu göstergeler rekreasyon deneyiminin kalitesini etkileyen açık, spesifik ve ölçülebilir değişkenlerdir. Standartlar, yönetim hedeflerini nicel terimlerle ifade etmektedir ve etki göstergeleri için uygun seviyeleri veya kabul edilebilir sınırları belirtmektedir.

Rekreasyonel etkiler karmaşık olaylardır. Önceki araştırmalar, ziyaretçilerin, rekreasyon ortamında diğer ziyaretçilerle karşılaşmalarına öngörülebilir tek bir tepkisi olmadığını pek çok kez göstermiştir (Kuss ve ark., 1990). Rekreasyon sonucu, birbiriyle ilişkili bir dizi etki meydana gelebilir, bazı etki biçimleri diğerlerinden daha doğrudan veya açıktır. Etkiler genellikle değişen kullanım yoğunluğu düzeyleriyle ilişkili olsa da, etkiler arasındaki ilişkinin gücü ve doğası,

bireyler ve gruplar arasındaki toleranslardaki (normlar) doğal varyasyon nedeniyle büyük ölçüde değişmektedir. Tüm insanlar diğer ziyaretçilerle karşılaştıklarında aynı şekilde yanıt vermez. Bazı rekreasyonel aktiviteler diğerlerinden daha hızlı veya daha büyük ölçüde etkiler yaratabilir. Tek bir faaliyetten kaynaklanan etkiler, ulaşım şekli, ziyaretçilerin özellikleri, grup büyüklüğü ve davranış gibi faktörlere göre değişebilir. Son olarak, rekreasyonel kullanımın sonucu, karşılaşmanın zamanına ve yerine de bağlı olabilmektedir

Çeşitli potansiyel değerlendirme kriterleri- yargı ölçütleri bulunmaktadır. Örneğin, doğal kaynakları yönetmekten sorumlu olan karar vericiler, karar verme sürecinde genellikle neyin uygun olduğuna dair fikirlerini, hatta kendi kişisel değerlerini empoze edebilmektedir (Manfredo ve ark., 1995). Bununla birlikte, birçok çalışma, yöneticilerin ve ziyaretçilerin etki algılarında ve uygun yönetim tepkilerinde farklılık olduğunu göstermiştir (Graefe ve ark., 1990). Uzman görüşü, uzmanların ilgili kaynak için neyin en iyi olduğunu bildiği varsayımına dayanan yönetim stratejilerine de rehberlik edebilir, ancak uzmanlar arasında bile çoğu zaman anlaşmazlık bulunmaktadır. Örgütlü çıkar grupları değerlendirme süreçlerini/ölçütlerini etkileyebilmektedir (Shelby & Shindler, 1992). Son olarak, ziyaretçilerin kendilerinden değerlendirmelerini yansıtan bilgiler elde edilebilir, ancak yanıtlarda önemli farklılıklar olabilmektedir.

1. KATILIMCILIK ARAÇLARI

Katılımcı yaklaşım, korunan alanların içinde ve yakınında yaşayan, korunan alanın kaynaklarından doğrudan veya dolaylı olarak

yararlanan çıkar gruplarının, korunan alanların planlama ve yönetim süreçlerine ilgileri ölçüsünde dahil oldukları bir yaklaşımdır.

Göstergeleri izlemek ve standartların korunmasını sağlamak için yönetim eylemlerini gerçekleştirmek için çeşitli yaklaşımlar vardır (Manning, 2007);

1. Nitel ve nicel araştırmalar
2. Normatif teori ve yöntemler
3. Görsel araştırma
4. Önem-performans analizi
5. Tehditler Matrisi

Rekreasyon alanlarındaki ziyaretçi anketleri, ziyaretçilerin bir alandaki çevresel, sosyal ve yönetsel koşullara ilişkin algıları hakkında veri toplamak ve bu rekreasyon deneyiminin kalitesini değerlendirmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Ziyaretçiler ayrıca korunan alanlardaki uygun çevresel ve sosyal koşullara ilişkin normatif standartlara sahiptir. Bu standartlar hem nitel hem de nicel araştırma araçlarıyla ölçülebilmektedir (Manning, 1999).

Nitel anketler, katılımcılarla açık uçlu, bölüm içi tartışmalar olan görüşmeleri ifade eder. Sorular, yanıtlayanların fikirlerini veya deneyimlerini düşünmeye ve tartışmaya teşvik eder (Tashakkori & Teddlie, 1998). Öte yandan, *nicel anketler* tanımlanmış yanıt ölçeklerine sahip kapalı uçlu sorulardır ve yanıtların bir popülasyon içindeki dağılımını ölçmek için tasarlanmıştır (Manning, 2007).

Gösterge değişkenleri için standartları ölçmek için normatif teori ve yöntemleri kullanılır, potansiyel göstergelerin önemini, katılımcıların bir dizi kaynağın ve sosyal etkilerin kabul edilebilirliğini ne kadar güçlü bir şekilde değerlendirdiğinin bir fonksiyonu olarak önerebilir (Vaske ve Whittaker, 2004).

Normatif araştırma, başkalarını görmek için kullanım düzeylerini yüksek -düşük veya kabul edilebilir sayılar olarak raporlamak için geleneksel sayısal ve anlatı formatlarında yürütülebilir. Ancak koşullar çok karmaşıksa ve sözlü olarak tanımlanması zorsa görsel yaklaşım yararlı olabilmektedir. Çünkü görsel görüntüler (sanatsal işlemler, fotoğraflar, bilgisayar tarafından düzenlenmiş fotoğraflar, video kasetler veya animasyonlar) ziyaretçilerin algılarını ve kaynak koşulları ve standartlarının değerlendirilmesini anlamaya yardımcı olur (Manning, 2007).

Kantitatif anketlerin kullanılması, *önem-performans* yaklaşımı, ziyaretçilerden potansiyel gösterge değişkeninin önemini derecelendirmelerini isteyen göstergeleri formüle etmek için kullanılabilir. Daha sonra bu gösterge için standartlarla ilgili normatif sorular sormak, gösterge değişkeninin önemi ve performansı arasındaki ilişkiyi temsil eder (Hollenhorst & Gardner, 1994).

Tehditler matrisi, göstergelerin tanımlanmasına yardımcı olan başka bir araçtır (Leopold ve ark., 1971; Cole, 1994). Matrisin satırlarında alanın önemli öznitelikleri ve matrisin sütunlarında bu özniteliklere yönelik potansiyel tehditler yer almaktadır. Daha sonra katılımcılar verilen bu değişkenleri değerlendirir. Bu nedenle, yöneticiler hangi değişkenlerin

tehdit altında olduğuna karar verebilir ve bu degiskene yonelik izleme ve yonetim calismalarına ihtiyaç duyabilirler.

SONUÇ

Ziyaretçi izlemenin amacı, korunan alanlar içindeki mevcut ve potansiyel turizm ve rekreasyon kullanımlarını tanımlamak ve haritalandırmak; ziyaretcilerin sayısını ve türünü, yaptıkları faaliyetleri ve yararlanan ana paydaş gruplarını belirlemek hem ziyaretçiler hem de potansiyel kullanıcılar için rekreasyon fırsatlarını tanımlamak ve yonetim kaygılarını azaltmaktır. Bu bağlamda ziyaretçi yonetimi, rekreasyon ve turizm alanlarının sürdürülebilir yonetiminin kritik bir bileşenidir.

Rekreasyon ve turizm alanlarının sürdürülebilir yonetimi ve kullanımı ise bu alanları kullanan kişilerin ve diğer çıkar gruplarının yonetim süreçlerine katılımını gerektirmektedir. Ancak katılımın kapsamı veya süreçte kullanılacak yöntemler konusunda bir standart bulunmamaktadır. Bunun nedeni, katılımın farklı boyutlarının, süreçlerinin ve yöntemlerinin farklı bağamlarda daha başarılı olabilmesidir. Farklı katılım dereceleri bulunmaktadır ve söz konusu alanın içinde bulunduğu bölgenin koşullarına ve istenen yonetim biçimine göre hangi derecenin arzu edildiğine karar verilebilir.

KAYNAKLAR

- Cole, D. (1994). The Wilderness Threats Matrix: A Framework for Assessing Impacts. USDA Forest Service General Technical Report INT-475.
- Environment Canada and Park Service. (1991). Selected Reading on the Visitor Activity Management Process. Ottawa, Ontario: Environment Canada.
- Graefe, A., Kuss, F. & Vaske, J. (1990). Visitor Impact Management: The Planning Framework. National Parks and Conservation Association, Washington, DC.
- Hammit, W. & Cole, D. (1998). Wildland Recreation: Ecology and Management. John Wiley & Sons, New York.
- Hollenhorst, S., & Gardner, L. (1994). The indicator Performance Estimator Approach to Determining Acceptable Wilderness Conditions. *Environmental Management*, 18: 901-906.
- Kuss, F., Graefe, A., & Vaske, J. (1990). Visitor Impact Management: A review of Research. National Parks and Conservation Association, Washington, DC.
- Manfredo, M. J., Vaske, J. J., & Decker, D. J. (1995). Human dimensions of wildlife management: Basic concepts (pp. 17-31). In R. Knight & K. Gutzwiller (Eds.), *Wildlife and Recreationists: Coexistence Through Management and Research*. Island Press, Washington, DC, USA
- Leopold, L., Clarke, F., Hanshaw, B., & Balsley, J. (1971). A Procedure for Evaluating Environmental Impact. Geological Survey Circular 645, Geological Survey, Washington, DC, USA.
- Leung, Y. F., Spenceley, A., Hvenegaard, G., & Buckley, R. (eds.) (2018). *Tourism and Visitor Management in Protected Areas: Guidelines for Sustainability*. Best Practice Protected Area Guidelines Series, No. 27, IUCN, Gland, Switzerland.
- Manning, R. E. (1999). *Studies in Outdoor Recreation: Search and Research for Satisfaction*. Oregon State University Press. Corvallis.
- Manning, R.E. (2007). *Parks and Carrying Capacity. Commons without Tragedy*. Island Press, Washington.
- Manning, R. & Anderson, L. E. (2012). *Managing Outdoor Recreation: Case Studies in the national Parks*. CABI, Cambridge.

- National Park Service. (1997). VERP: The Visitor Experience and Resource Protection (VERP) Framework - A Handbook for Planners and Managers. National Park Service - NPS, Denver, USA.
- Needham, M., Rollins, R., & Wood, C. (2004). Site-specific encounters, norms and crowding of summer visitors at alpine ski areas. *International Journal of Tourism Research*, 6:421–437.
- Shelby, B. & Heberlein, T. (1986). Carrying capacity in recreation settings. Oregon State University Press, Corvallis, OR.
- Shelby, B., & Shindler, B. (1992). Rogue River user study: Assessing displacement and product shift on the Wild Rogue. USFS Pacific Northwest Experiment Research Paper. USDA Forest Service. Portland, Oregon.
- Stankey, G., Cole, D., Lucas, R., Petersen, M., Frissell, S. & Washburne, R. (1985). The limits of acceptable change (LAC) system for wilderness planning. General Technical Report INT-176, USDA Forest Service, Forest and Range Experiment Station Ogden. USA.
- Tashakkori, A., & Teddlie, C. (1998). *Mixed Methodology: Combining Qualitative and Quantitative Approaches*. Sage Publications, Thousand Oaks, CA:
- Vaske, J. J., Donnelly, M. P., & Whittaker, D. (2000). Tourism, national parks and impact management. (pp. 203 – 222). In R. Butler, & S. Boyd (Eds.), *Tourism and National Parks: Issues and Implications*. New York: John Wiley and Sons.
- Vaske, J., & Whittaker, D. (2004). Normative approaches to natural resources. In M. Manfredo, J. Vaske, B. Bruyere, D. Field, & P. Brown (Eds.), *Society and natural resources: A summary of knowledge*, Jefferson, MO: Modern Litho. pp. 283–294.

EXTENDED ABSTRACT

SOME PARTICIPATION TOOLS FOR VISITOR IN PROTECTED AREAS

Dr. Bihter BİNGÜL BULUT

¹ Kırıkkale University, Faculty of Fine Arts, Department of Landscape Architecture, Kırıkkale-Türkiye. mbbingul@kku.edu.tr

Recreation and tourism in protected areas is a specific and multidisciplinary field of research. The increasing use of such areas for a variety of activities has caused impacts or changes not only on their ecological environment but also on the social environment. The ecological impacts can be extensive and wide-ranging, including soil compaction and erosion, trampling of vegetation, water pollution, and disturbance of wildlife, etc. (Hammit & Cole 1998; Cole, 1987; Kuss et al., 1990). Similarly, the impacts of increasing use on the social environment in other words, on the quality of experience investigated through crowding, conflict, and aesthetic implications of resource degradation (Manning, 1999; 2007). Besides the ecological and social environment, the management environment also can change by increasing use through the development and implementation of more intensive management practices (Manning, 1999; 2007).

Tourism and recreation in protected areas can be best understood as including these three principal components: resources (e.g., soils, vegetation, water, wildlife), experiences (e.g., crowding, conflict), and management (e.g., visitor education, rules, and regulations) (Manning, 2012). In this point of view, managers or authorities face the challenges of how to manage and monitor use levels to ensure that negative impacts on resources do not occur and that

visitor experiences are not compromised by the effects of crowding and visitor conflict.

There are several approaches to monitoring indicators and taking management actions to ensure that standards are maintained (Manning, 2007);

1. Qualitative and quantitative surveys
2. Normative theory and methods
3. Visual research
4. Importance-performance analysis
5. Threats Matrix

For sustainable management and use of recreation and tourism areas, it envisages the participation of people and other interest groups experiencing these areas in management processes. However, there is no standard for the extent of participation or the process and methods to be used. The reason for this is that different dimensions of participation, processes and methods can be more successful in different contexts. There are different degrees of participation, and what degree is desirable can be decided by looking at the conditions of the region and the desired form of management.

The purpose of visitor monitoring is mainly to describe and map, present and potential tourism and recreation use within the protected areas; to summarize the number and type of tourists visiting the areas, the activities they do, and the main stakeholder groups who benefit; to describe recreation opportunities for both visitors and adjacent communities and to highlight areas of management concerns.

BÖLÜM IX

BORNOVA ÇAYI HAVZASI YAPILI ALANLARINDA KENTSEL YEŞİL ALANLARIN YETERLİLİĞİ ile YAŞAM KALİTESİ İLİŞKİSİ

Araş. Gör. Dr. Merve ÖZEREN ALKAN¹
Araş. Gör. Diba ŞENAY²

¹ Ege Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, İzmir-Türkiye.
merve.ozeren@ege.edu.tr

² Ege Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, İzmir-Türkiye.
diba.senay@ege.edu.tr

1. GİRİŞ

Modernleşme sürecinin bir sonucu olarak kentleşme, günümüzün en önemli toplumsal olgularından biridir. Nüfus artışına bağlı olarak yaşanan plansız ve hızlı kentleşme hareketleri, insanların kentsel altyapıya erişimini arttırmış olsa da bununla birlikte kenti biçimlendiren sosyal ve çevresel bileşenlerin kalitesinin ve miktarının azalmasına sebep olmaktadır (Ceylan, 2007; Es ve Ateş, 2010; Mittal ve ark.,2020; Weckroth ve ark.,2022).

Geçtiğimiz son 30 yılda, özellikle yoğun kentleşme hareketleri sonucu insanın yaşamını organize etmesinde birtakım yeni paradigmlar tartışmaya açılmış, bu kapsamda ‘kentsel yaşam kalitesi’ kavramı gündeme gelmiştir. Bugün dünya nüfusunun %55’inin kentlerde yaşadığı ve bu hızlı kentleşme hareketleri sonucu ise bu oranın 2050 yılına kadar %68’e ulaşacağı düşünüldüğünde yaşam kalitesi olgusu, kent yönetimleri için gün geçtikçe kilit bir rol oynayacaktır (Salihoğlu ve Türkoğlu, 2016).

Yaşam kalitesi, üzerinde net bir şekilde fikir birliğine varılmamış, farklı disiplinler tarafından birçok tanımı olan karmaşık bir terimdir (El Din ve ark., 2013; Hayek ve ark., 2015; Marans, 2015; Gavrilidis ve ark., 2016; Salihoğlu ve Türkoğlu, 2019). Perloff (1969) çalışmasında yaşam kalitesi kavramının mekansal boyutuna değinerek yaşam kalitesi üzerinde doğal ve yapılı çevre etkileşiminin belirleyici bir rol üstlendiğini belirtirken, Pacione (2003) ise yaşam kalitesinin sosyal boyutuna yönelik bir yaklaşım geliştirerek, zaman ve mekân gibi fiziksel unsurların yanında yapılan çalışmanın amacı ve araştırmacının

değer yargılarına göre değişiklik gösterebilen bir kavram olduğunu belirtmiştir (Okumuş ve Eyüboğlu, 2015). Blancarte-Siquerios ve ark. (2020) ise yaşam kalitesini, bireylerin öznel ve nesnel potansiyellerini, fiziksel ve sosyal kapsamda yerine getirdiklerinde oluşan tatmin durumu olarak tanımlamışlardır. Kavram hakkında yapılan tanımlamaların ortak noktası, yaşam kalitesinin, bireyin hayatına ve çevresine ilişkin objektif ve subjektif değişkenlerin bütünlük olarak toplumsal refah üzerindeki etkisi olduğudur.

Kentler, nüfusun mekânsal olarak yoğunlaştığı ve bu nüfusun sahip olduğu değerler, gelenek, görenek ile tutum ve davranışlarının bir arada şekillenerek kimliğin oluştuğu kolektif yaşam alanlarıdır. Dolayısıyla kentsel yaşam kalitesi, kent ve kent toplumunun özellikleri tarafından belirlenen, fiziksel, sosyal ve ekonomik olarak üç grupta nitel ve nicel olarak ölçülebilen bir olgudur (Salama, 2020).

Hızlı kentleşme içinde yaşanılabilir, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevre oluşturmanın yanında, kentlilerin bireysel olarak boş vakitlerini değerlendirirken, toplumsal olarak ise birbirleri ile iletişim ve etkileşimlerini sürdürerek sosyokültürel açıdan tatmin olabilecekleri kentsel açık yeşil alanlar, yaşam kalitesi kavramının temel bileşenlerinden biridir. Günümüz gelişmekte olan kentlerinde yapı, ulaşım ve teknik altyapı gibi düzenlemelerin yanında, kentsel yeşil alanların mevcudiyeti, erişilebilirlikleri, nitelikleri, yeterlilikleri, dağılımları, sunum ve hizmetleri de yaşam kalitesini doğrudan etkileyen faktörlerdir. Bu faktörlerin kentsel çevre kalitesinin geliştirilmesi ve kentlilerin refahının korunması için mekânsal

düzenlemeler kapsamında değerlendirilmeli gerekmektedir (Wolch ve ark., 2014; Hayek ve ark., 2015; Marans, 2015; Okumuş ve Eyüboğlu, 2015; Kweon ve ark., 2016; Salihoğlu ve Türkoğlu, 2016; Siljeg ve ark., 2018; Öztürk ve ark., 2019; Sari ve ark., 2020; Chen ve ark., 2022).

Kentsel yeşil alan mevcudiyeti ile ilgili çalışmaların çoğu, kişi başına düşmesi gereken yeşil alan miktarına odaklanmaktadır. Bu kapsamda dünyadaki kentlerin belirlediği kişi başına düşmesi gereken yeşil alan miktarı standartları karşılaştırıldığında, bu standartlar arasında 3 m²/kişi'den (Tokyo), 120 m²/kişi'ye (Viyana) değişen ciddi farklar olduğu görülmektedir (Danilina ve ark., 2021; Özdede ve ark., 2021). Dünya Sağlık Örgütü (WHO), her kentte en az 9 m²/kişi olmak üzere ortalama 10-15 m²/kişi yeşil alan olmasını önermektedir (Gerçek ve Güven, 2017). Ülkemizde ise kişi başına düşen yeşil alan miktarı, Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği (2014) Kentsel, Sosyal ve Teknik Alt Yapı adlı EK2'de yer alan Farklı Nüfus Gruplarında Asgari Sosyal ve Teknik Altyapı Alanlarına İlişkin Standartlar ve Asgari Alan Büyüklükleri Tablosu'na göre belirlenmektedir. Bu tabloya göre aktif yeşil alan miktarı kişi başına 10m² olarak öngörülmüştür (TC Resmi Gazete, 2014). Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği'nde 2017 yılında yapılan değişiklik ile kişi başına düşmesi gereken yeşil alan miktarı, hayvanat bahçesi, kent ormanı, ağaçlandırılacak alan, fuar, panayır, festival alanı ve hipodrom alanları için 5 m² ilave edilerek 15 m² olarak güncellenmiştir (T.C. Resmî Gazete, 2017).

İlk yerleşik hayata geçilmesinden bugüne suyun vazgeçilmez bir kaynak olması yanında zengin yaşamsal, ekonomik ve sosyokültürel

katkıları nedeniyle su kıyıları ve yakın çevreleri, başta yerleşim olmak üzere pek çok insan faaliyeti için öncelikle tercih edilen alanlar olmuştur. Bu durum, plansız kentleşme ve yapılaşmanın gerçekleştiği su kıyısı peyzajlarının sürdürülebilirliklerine ve bu alanlardaki yaşam kalitesinde düşüslere neden olmaktadır.

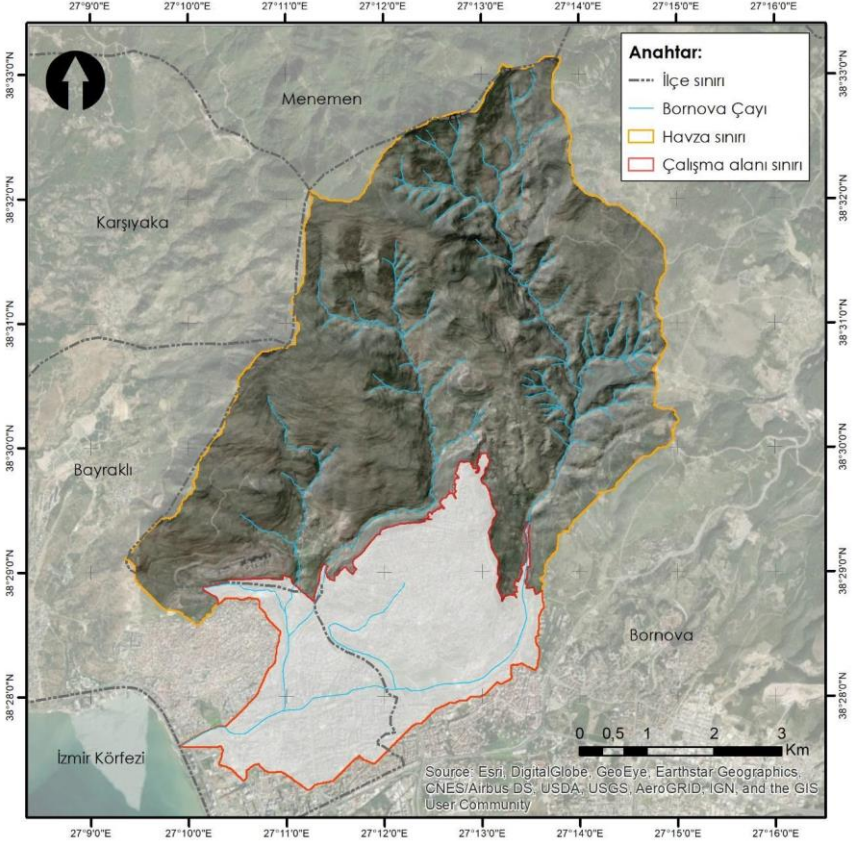
Bornova Çayı, Bornova Ovası'nı oluşturan, İzmir Körfezi'ne dökülen kent içi su sistemlerinden biridir. Mevsimlik akışta olan bu çay, kışın havzanın kuzeyinden gelen fazla yağışı körfeze bırakırken, kışın hemen hemen kurudur. Bornova Çayı, havzanın kuzeyinde membasına yakın bölgelerde doğal bir yatak içinde akmakta olup havzanın güneyinde yerleşim alanlarının içine girdiği bölgelerde kanala alınmış bir akarsudur. Çayın ekolojik işlevi havzanın kuzeyinde daha işler halde olup, havzanın güneyinde rekreasyonel işlevleri ön plana çıkmaktadır. Kent içinde akmakta olan akarsuların karşı karşıya kaldığı baskıların hemen hemen tümü Bornova Çayı için de geçerlidir. Kanala alınmış yatağı, güzergâhı boyunca yer yer yer altına alınmıştır. Yerleşim alanlarının içinden aktığı bölgelerde ise evsel atıkların deşarj alanıdır. Akışın olmadığı yaz mevsimlerinde derenin yatağı yer yer çocukların oyun alanı olarak işlev görmektedir. Bornova Çayı'nın kentliler ile etkileşiminin en iyi olduğu kesim, Âşık Veysel Rekreasyon Alanı içinden geçen kesimdir. Rekreasyon alanı içinde dere kıyısı peyzaj tasarımı sayesinde çay, bir dere kıyısında yapılması beklenebilecek olan dinlenme, seyir gibi pasif rekreasyon olanaklarına kavuşmaktadır. Ancak dere herhangi bir aktif rekreasyon faaliyeti için kullanılmamaktadır.

Bu çalışmada, İzmir kentinde yer alan Bornova Çayı Havzası sınırlarında yer alan, çay kıyısında yoğunlaşmış olduğu görülen yapılı alanlar ile bu yapılı alanlar içinde dağılan kentsel yeşil alanlar ana materyal olarak belirlenmiştir. Çalışma kapsamında, yoğun yapılı alan içerisinde düzensiz dağılım gösteren kentsel yeşil alanların kişi başına düşen miktarlarının mahalle ölçeğinde saptanarak yaşam kalitesi ile ilişkisinin değerlendirilmesi ve bu doğrultuda önerilerin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

2. MATERYAL ve YÖNTEM

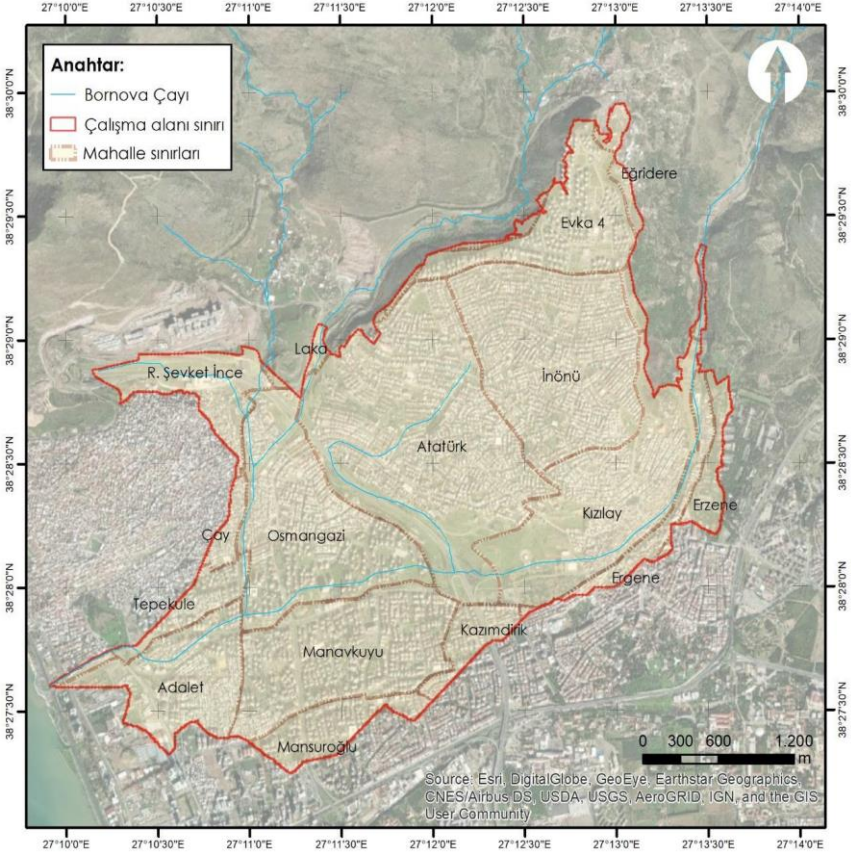
2.1. Materyal

Çalışma alanı İzmir kent merkezinde yer alan Bornova Ovası'nın önemli bir parçasını oluşturan Bornova Çayı Havzası'nda yer almaktadır. Bornova Çayı Havzası, 48,13 km²'lik yüzölçümüne sahip olup genel fiziksel özellikleri bakımından kuzeyinde makilik alanların ve sonradan mahalle ilan edilen orman köylerinin bulunduğu, güneyinde ise yapılı alanların yayıldığı bir mikro-havzadır. Çalışma Havza'nın güneyindeki yapılı alanlar ile bu yapılı alanlar arasında yer alan kentsel yeşil alanları kapsayan $1,23 \times 10^{-5}$ km²'lik bir alanı konu almaktadır (Resim 1).

Resim 1: Çalışma alanının konumu

Çalışmanın amacı kapsamında, Bornova ve Bayraklı ilçe sınırları içinde yer alan Atatürk, Kızılay, Evka 4, İnönü, Osmangazi ve Manavkuyu Mahallelerindeki yeşil alan miktarı ve yaşam kalitesi ilişkisi incelenmiştir (Resim 2). Mahallelere ait nüfus sayıları sırayla 29.441, 16.308, 14.578, 26.498, 26.039 ve 26.122 olmak üzere toplam 138.989'dır.

Resim 2: Çalışma alanı sınırları içinde kalan mahalleler

Çalışma alanında yer alan yapılı alanlar, ağırlıklı olarak yerleşim alanlarından oluşmaktadır. Çalışma alanındaki yeşil alan miktarı, inşaatı devam eden konut alanları, konut parselleri arasındaki âtıl/boş alanlar, tarımsal alanlar, meyve bahçeleri ve makilik arazi kullanım/arazi örtüsü üzerinden incelenmiştir.

Konut alanlarında inşaatın devam ettiği bölgeler, parseller arasında yer alan âtıl/boş alanlar ile bölgede geçmişte yapılan tarımsal faaliyetlerin sınırlı da olsa devam ettirildiği tarımsal alanlar ve bu çalışmada tarımsal

alanlar içinde ele alınan meyve bahçeleri de bu yapıları alanlar arasında var olan arazi kullanımlarıdır.

Çalışma alanında havza karakteristiklerinin oluşmasında temel faktör olan Bornova Çayı, kanala alınmış olan, kış mevsiminde akışta olan ancak yaz aylarında akışın görülmediği bir kent içi akarsu sistemidir (Özeren Alkan, 2019). Mevcut yerleşim alanları bu çayın kolları etrafında konumlanmıştır. Bir diğer deyişle Bornova ilçesinde ilgili mahallelerde yerleşimin görülmesinin nedeni Bornova Çayı ve bu çayın geçmişte, doğal yatağında akarken suladığı arazilerin verimli oluşu ve yöre halkının bu alanda tarımsal faaliyetlerde bulunmuş olmasıdır. Ancak günümüzde bölgedeki tarımsal faaliyetler oldukça azalmıştır ve sınırlı bir alanda yapılmaktadır.

Çalışma alanındaki önemli kentsel yeşil alanlardan biri, Bayraklı ilçesi için kayda değer bir büyüklük olan 0,23 km² yüzölçümündeki Âşık Veysel Rekreasyon Alanıdır. Âşık Veysel Rekreasyon Alanı'nda basketbol, tenis ve futbol sahaları gibi spor tesislerinin yanı sıra kullanıcıların kullanımına açık bir kafeterya, bisiklet ve yürüyüş yolları ile seyir amaçlı bir gölet ve yaklaşık 600 araç kapasiteli bir otopark bulunmaktadır (URL-1, 2022).

Çalışma kapsamında 10.7 (ESRI, 2019) ile Excel 2016 yazılımları, 2014 yılına ait 0,46 m yersel çözünürlüklü pankromatik WorldView-2 uydu görüntüsünden üretilen arazi kullanım / arazi örtüsü haritası kullanılmıştır.

2.2. Yöntem

Çalışmada kullanılan yöntem, başlıca 4 aşamadan oluşmaktadır (Resim 3).

1. Aşama	Kavramsal Çerçevenin Oluşturulması
2. Aşama	Veri Toplama
3. Aşama	Analiz ve Değerlendirme
4. Aşama	Sonuç ve Önerilerin Geliştirilmesi

Resim 3: Çalışmanın yöntem aşamaları

1.aşama olan “Kavramsal Çerçevenin Oluşturulması”nda, araştırma konusu ile ilgili literatür, kentsel yeşil alanlar ve kentsel yeşil alanların yaşam kalitesi üzerine etkileri üzerinden incelenmiş, konuyla ilgili önceki araştırma ve uygulamalar araştırılmıştır.

2. aşama olan “Veri Toplama” aşamasında arazi kullanım / arazi örtüsü haritasının oluşturulmasında kullanılacak olan uydu görüntüsü seçilmiştir. Arazi kullanım / arazi örtüsü haritası, çalışmanın konusu dikkate alınarak, yapılı alanlar, tarım alanları, inşaat alanları, âtıl/boş alanlar, makilik alanlar, açık yeşil alanlar, yollar, kayalık alanlar ve

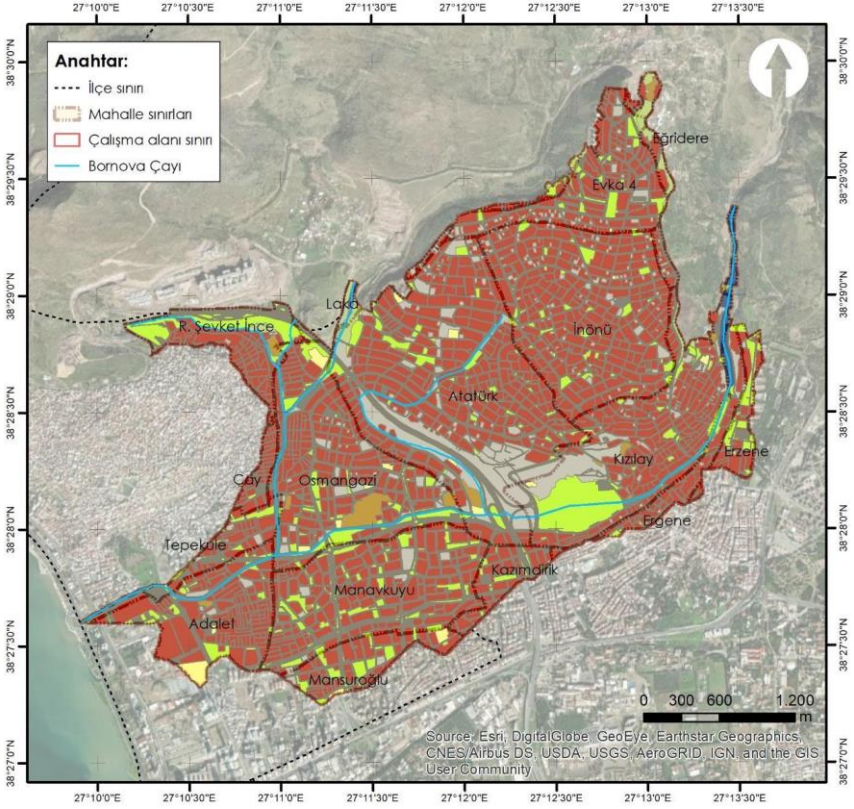
kanal (dere) olmak üzere 9 ana sınıfta ekran sayısallaştırması yöntemi kullanılarak sayısallaştırılmıştır.

3. aşama olan “Analiz ve Değerlendirme” aşamasında ise sayısallaştırılan arazi kullanım / arazi örtüsü haritası verileri analiz edilerek, bulguların genel değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu aşama, yapılı alanların yüzölçümünün analiz edildiği, bu yapılı alanlarda yaşayan kişi sayısının saptanarak çalışma alanında yaşayanlar için kişi başına düşen yeşil alan miktarının hesaplandığı yapıldığı aşamadır.

4. aşama olan “Sonuç ve Önerilerin Geliştirilmesi” aşamasında ise elde edilen verilerin analiz ve değerlendirilmesinden hareketle, sonuç ve öneriler getirilmiştir. Öneriler, çalışma alanına yönelik öneriler ile konuya ilişkin öneriler olmak üzere iki odakta geliştirilmiştir.

3. BULGULAR

Çalışma alanının yüzölçümü $1,23 \times 10^{-5}$ km²’dir ve sahip olup açık yeşil alanlar, tarım alanları, yapılı alanlar, inşaat alanları, makilik alanlar, çıplak kayalar, âtıl/boş alanlar, dere (kanal) ve yollar olmak üzere 9 arazi kullanım / arazi örtüsü sınıfı ile temsil edilmektedir (Resim 4).

Anahtar:

- Tanım alanları
- Yapılı alanlar
- İnşaat alanları
- Makilik alanlar
- Yollar
- Çıplak kayalar
- Dere (Kanal)
- Ahi/boş alanlar
- Açık yeşil alanlar

Resim 4: Çalışma alanı arazi kullanım/razi örtüsü haritası

(Özeren Alkan, 2019'dan değiştirilerek alınmıştır)

Arazi kullanımı / arazi örtüsünün dağılımına bakıldığında çalışma alanının, %52,37'sini yapıları alanların %24,58'ini yolların ve %10,35'ini ise açık yeşil alanların kapladığı belirlenmiştir. En az oranla temsil edilen arazi kullanımı / arazi örtülerinin ise sırasıyla %0,91 ile makilik alanlar, %0,82 ile inşaat alanları ve %0,07 ile çıplak kayalar olduğu görülmüştür. Âtıl/boş alanlar ise dördüncü sırada yer almakta

olup 989.717,99 m² ile çalışma alanının %8,08'ini kaplamaktadır (Tablo 1). Bu değerler, çalışma alanı sınırları içinde kalan tüm mahalleler dikkate alınarak hesaplanmıştır.

Tablo 1. Çalışma Alanında Arazi Kullanımı/Arazi Örtüsünün Dağılımı

Arazi kullanımı/arazi örtüsü tipi	Yüzölçümü (m²)	Yüzde (%)
Yapılı alanlar	6.416.217,65	52,37
Yollar	3.011.353,76	24,58
Açık yeşil alanlar	1.268.109,07	10,35
Âtıl/boş alanlar	989.717,99	8,08
Dere (Kanal)	211.471,93	1,73
Tarımsal alanlar	134.634,47	1,10
Makilik alanlar	110.986,80	0,91
İnşaat alanları	100.013,97	0,82
Çıplak kayalar	8.547,40	0,07
TOPLAM	12.251.053,06	100

Buna göre yapılı alanları temsil eden her bir parsel bir poligon olacak şekilde sayısallaştırma yapılmıştır (Resim 5).

Resim 5: Çalışma alanının sayısallaştırma mantığı

Tablo 2. Çalışma Alanındaki Mahallelerde Kişi Başına Düşen Yeşil Alan Miktarı

	Atatürk Mah.	Evka 4 Mah.	İnönü Mah.	Kızılay Mah.	Manavkuyu Mah.	Osmangazi Mah.
Mahalle yüzölçümü (m²)	2.643.498,64	810.298,50	1.706.383,12	1.551.742,88	1.293.532,26	1.447.683,84
Yapılı alanlar yüzölçümü (m²)	1.327.543,32	418.890,74	1.170.791,22	607.901,11	690.557,82	670.217,39
Açık yeşil alanlar yüzölçümü (m²)	126.418,30	73.062,82	85.810,89	219.291,28	159.975,97	146.722,13
Yeşil alanların oranı (%)	4,78	9,02	5,03	14,13	12,37	10,13
Nüfus (kişi)	29.441	14.578	26.498	16.308	26.122	26.039
Kişi başına düşen yeşil alan miktarı (m²/kişi)	4,29	5,01	3,24	13,45	6,12	5,63

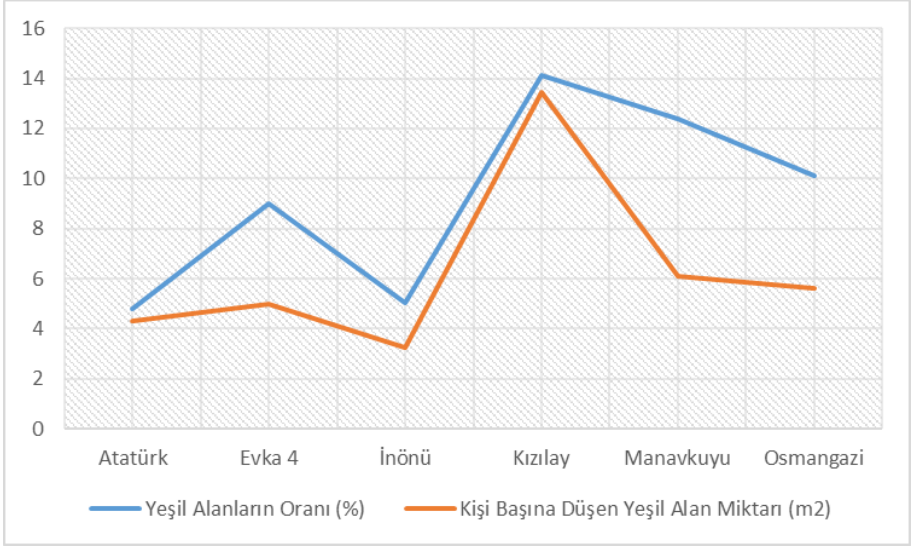
Çalışma alanı sınırları içinde kalan Bornova ve Bayraklı ilçelerinde yer alan 6 mahallenin (sınırlarının tamamı çalışma alanı sınırları içinde yer alan) nüfus bilgilerine göre çalışma alanında 138.986 kişi yaşamaktadır.

Buna göre çalışma alanının tümünde, kişi başına düşen yeşil alan miktarının $5,84 \text{ m}^2$ olduğu hesaplanmıştır. Çalışma alanı sınırları içinde kalan mahalleler bazında kişi başına düşen yeşil alan miktarı incelendiğinde ise (Tablo 2) bu miktarın Kızılay Mahallesi'nde $13,45 \text{ m}^2$ 'kişi olduğu görülmektedir.

Kızılay mahallesinde bu değerin yüksek olmasının nedeni, bu mahalle sınırları içinde Âşık Veysel Rekreasyon Alanı'nın bulunuyor olmasıdır. Kızılay Mahallesi'ni $6,12 \text{ m}^2$ /kişi ile Manavkuyu Mahallesi takip etmektedir. Kişi başına düşen yeşil alan miktarı bakımından diğer mahalleler $5,63 \text{ m}^2$ /kişi ile Osmangazi Mahallesi, $5,01 \text{ m}^2$ /kişi ile Evka 4 Mahallesi, $4,29 \text{ m}^2$ /kişi ile Atatürk Mahallesi ve son olarak $3,24 \text{ m}^2$ /kişi ile İnönü Mahallesi'dir.

Çalışma alanındaki 6 mahalledeki âtıl/boş alanların yeşil alan olarak değerlendirilmesi durumunda, bu mahallelerde kişi başına düşen yeşil alan miktarı olumlu ölçüde değişmektedir (Tablo 3). Kişi başına düşen yeşil alan miktarı Kızılay ($26,20 \text{ m}^2$ /kişi) ve Atatürk ($20,53 \text{ m}^2$ /kişi) Mahalleleri'nde, belirlenen standart olan 10 m^2 /kişi'nin çok üstüne çıkmaktadır.

Kişi başına düşen yeşil alan miktarı Evka 4 Mahallesi'nde $8,52 \text{ m}^2$ /kişi ve Osmangazi Mahallesi'nde $8,31 \text{ m}^2$ /kişi olarak standarda yaklaşmaktadır. Kişi başına düşen yeşil alan miktarı değeri en az olan İnönü Mahallesi'nde bile bu değer $6,26 \text{ m}^2$ /kişi'ye yükselmektedir.

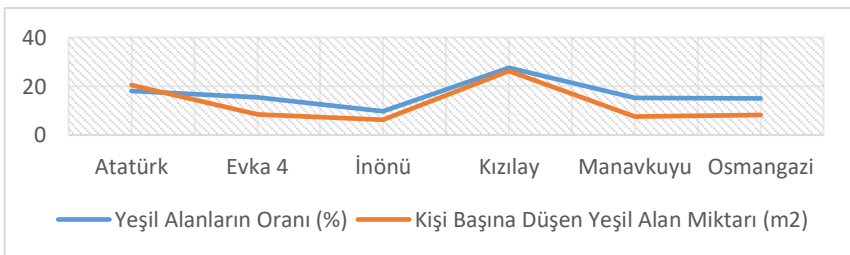

Resim 7: Mahallelerin yeşil alan oranı ile kişi başına düşen yeşil alan miktarı arası ilişki

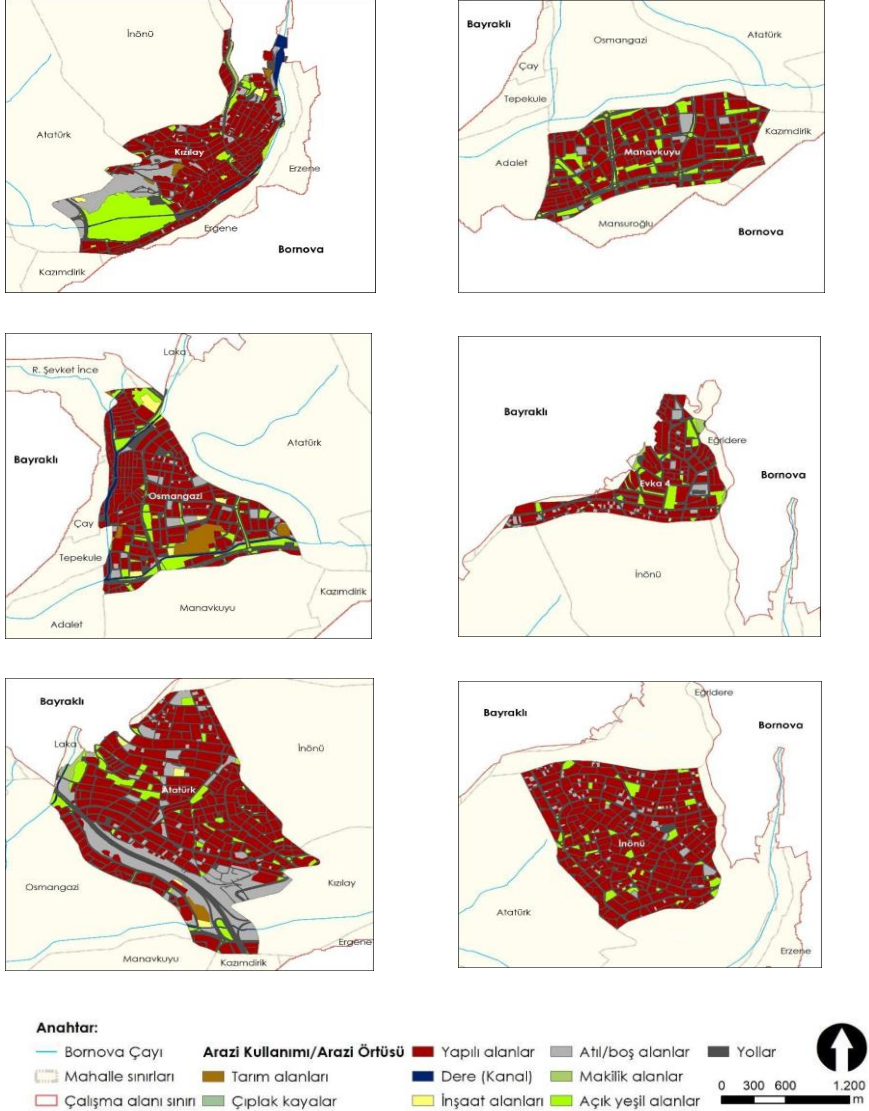
Âtıl/boş alanlar, yeşil alanlara dâhil edildiğinde mahallelerin yeşil alan oranı ile kişi başına düşen yeşil alan miktarı arası ilişki Resim 8’de verilmiştir. Buna göre Atatürk Mahallesi hariç diğer 5 mahallede yeşil alanların çalışma alanı içindeki oranı işe kişi başına düşen yeşil alan miktarı arasında doğru orantı olduğu görülmektedir. Atatürk Mahallesi’nde bu ilişkinin tersi yönde olmasının nedeni mahallenin geniş yüzölçümüdür. Yeşil alanların oranını gösteren eğri ile kişi başına düşen yeşil alan miktarını gösteren eğrinin birbirlerine olan uzaklıklarına etki eden faktörler ise mahallelerin yüzölçümü ve bu mahallelerde yaşayan kişi sayısı değeridir.

Tablo 3. Âtıl/Boş Alanlar Yeşil Alanlara Dâhil Edildiğinde Çalışma Alanındaki Mahallelerde Kişi Başına Düşen Yeşil Alan Miktarı

	Atatürk Mah.	Evka 4 Mah.	İnönü Mah.	Kızılay Mah.	Manavkuyu Mah.	Osmangazi Mah.
Mahalle yüzölçümü (m²)	2.643.498,64	810.298,50	1.706.383,12	1.551.742,88	1.293.532,26	1.447.683,84
Yapılı alanlar yüzölçümü (m²)	1.327.543,32	418.890,74	1.170.791,22	607.901,11	690.557,82	670.217,39
Âtıl/boş alanların yüzölçümü (m²)	478.125,20	51.127,03	80.135,28	207.965,57	35.449,69	69.657,79
Açık yeşil alanlar yüzölçümü (m²) (Âtıl/boş alanlar dâhil)	604.543,51	124.189,85	165.946,17	427.256,85	195.425,66	216.379,92
Yeşil alanların oranı (%) (Âtıl/boş alanlar dâhil)	18,09	15,33	9,73	27,53	15,11	14,95
Nüfus (kişi)	29.441	14.578	26.498	16.308	26.122	26.039
Kişi başına düşen yeşil alan miktarı (m²/kişi) (Âtıl/boş alanlar dâhil)	20,53	8,52	6,26	26,20	7,48	8,31

Resim 8: Âtıl/boş alanlar yeşil alanlara dâhil edildiğinde mahallelerin yeşil alan oranı ile kişi başına düşen yeşil alan miktarı arasındaki ilişki

Çalışma alanı sınırları içinde kalan mahallelerdeki yapılı alanların yoğunluğunu ve kentsel yeşil alanların yapılı alanlar arasındaki dağılımını Resim 9’da görmek mümkündür.

Resim 9: Mahallelerdeki Yapılı Alanların Yoğunluğu ve Yeşil Alanların Homojenlik Durumu

Çalışma alanında en çok kullanıldığı gözlemlenen açık yeşil alan gerek yüzölçümünün büyüklüğü gerekse sunduğu aktif ve pasif rekreasyon olanakları bakımından Kızılay Mahallesi'nde yer alan Âşık Veysel Rekreasyon Alanı'dır. Çevrede yaşayanların hatta çevre ilçelerde yaşayanların ilgisini çeken yürüyüş ve bisiklet parkuru ile açık hava konser alanı, buz pateni pisti gibi olanakları bulunmaktadır. Çalışma alanındaki diğer yeşil alanlar, mahalle parkları ve çocuk oyun mekânları ile refüjler ve yol kenarında yer alan yeşil alanlardır.

Çalışma kapsamında yapılan analiz ve hesaplamalar sonucu, yapıları alanlarda yaşayan veya bu alanları kullanan kişilerin yaşam kalitesinin yeşil alan miktarı ile doğrudan ilişkili olduğundan (Sari ve ark., 2020; Chen ve ark., 2022) yola çıkılarak çalışma alanı sınırları içinde bulunan 6 mahalleden yaşam kalitesinin en yüksek olduğu mahallenin Kızılay Mahallesi'nde bulunan kentsel yeşil alanların kişi başına düşmesi gereken yeşil alan miktarını karşıladığı, diğer 5 mahallenin ise bu standardın çok altında kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Kişi başına düşmesi gereken yeşil alan miktarının çok az olması sebebi ile de çalışma alanı sınırları içinde en düşük yaşam kalitesine sahip olan mahallenin İnönü Mahallesi olduğu saptanmıştır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Yeşil alanlar sağlıklı bir toplum ve sağlıklı bir çevrenin temelini oluşturmaktadır. Kentsel yeşil alanların nitelik ve nicelik bakımından yeterliliği, kentlilerin yaşam standartlarıyla doğru orantılı bir ilişki içindedir. 'Kentlilerin ne kadarının mevcut yeşil alanlardan faydalanabildiği', kentsel yaşam kalitesinin değerlendirilmesinde

önemli bir rol oynamaktadır (Karafakı, 2016). Bu bağlamda kişi başına düşen yeşil alan miktarı, mahalle ve kent ölçeğinde peyzajın topluma sağladığı fiziksel ve sosyokültürel katkılar ile yaşam kalitesine desteği konusunda önemli bilgiler sunmaktadır. Bu bilgilerin kentsel yeşil alan planlaması ve yönetimi süreçlerinde kullanılması gerekmektedir.

Bu çalışmada İzmir kentinde bir mikro-havza içinde yoğun yapılı alanlarda yer alan kentsel yeşil alanlar ele alınarak bu alanlarda mahalle ölçeğinde kişi başına düşen yeşil alan miktarı hesaplanmış ve bu değerin burada yaşayanların yaşam kalitesine etkileri tartışılmıştır.

Ülkemiz kentleri Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği'nde belirtilen kişi başına 10 m² yeşil alan standardını yakalamaktan uzaktır. Bu bakımdan kişi başına düşmesi gereken yeşil alan miktarı üzerine ülkemizde çeşitli kentlerde pek çok çalışma yapılarak araştırmacılar tarafından konuya dikkat çekmek için çaba sarf edilmiştir. Gül ve ark. (2020) 2018 tarihinden bu yana kişi başına İstanbul'da 5,98 m², Antalya'da ise 4,4 m² düştüğünü bildirmişlerdir. Ortaçeşme ve ark. (2000) Antalya'da gerçekleştirilen bir başka çalışmada bu oranın 3,1 m² olduğunu, Aksoy ise (2001) İstanbul'da bu oranın 1,9 m² olduğunu belirtmiştir. Farklı ölçeklerde, farklı kriterler ve farklı yaklaşımlarla farklı sonuçlara ulaşmak olasıdır. İlçe ölçeğinde yapılan çalışmalar da bulunmaktadır. Önder ve Polat, 2012 yılında yaptıkları çalışmalarında Konya'da ilçe bazında yapılan çalışmaları örnek göstermişlerdir. Buna göre Selçuklu ilçesinde 12.53 m² (Önder ve ark., 2011), Meram ilçesinde 59.27 m² (Korucu, 2010), Karatay ilçesinde 9.93 m² (Önder ve ark., 2012) kişi başına yeşil alan düşmektedir.

Bu çalışmada ortaya koyulduğu üzere, İzmir kenti Bornova Çayı havzasında yayılmış olan yapılı alanların yer aldığı mahallelerde yaşayan halk için kişi başına düşen yeşil alan miktarı 5,84 m²'dir. Bu oran mahalleden mahalleye farklılık göstermektedir. Bu kapsamda çalışma alanındaki mahallelerde yeşil alanlar nicelik olarak Kızılay Mahallesi dışındaki mahalleler hariç yeterli olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Bu kapsamda çalışma alanı içerisinde 922.460,56 m² yer kaplayarak çalışma alanının %9,76'sını temsil eden atıl/boş alanların yeşil alan olarak yeniden işlevlendirilmesi önerilmektedir. Bu kapsamda oluşturulacak yeşil alanlar, çalışma alanında kişi başına düşen yeşil alan miktarı 6,64 m²/kişi'ye yükselecektir. Bu oran standartların karşılanmasına yetmese bile ilk adım olarak kentlilerin yaşam kalitesinin iyileştirilmesinde, kentle kurdukları ilişkide memnuniyetlerinin artmasında etkili olacaktır.

Kişi başına düşen yeşil alan miktarı, kişilerin yaşam kalitesi üzerinde etkili olsa da yeşil alanların yaşam kalitesini artırması konusunda tek kriter değildir. Yeşil alanların miktarı kadar bu alanların erişilebilirliği, bakımı, güvenliği, yapılı alanlar içindeki dağılımı, doğal ve kültürel peyzaj öğeleri gibi faktörler de yeşil alanlardan memnuniyet, dolayısıyla yaşam kalitesi üzerinde etkili diğer faktörlerdir. Bunun yanında kullanıcıların sosyoekonomik ve kültürel özellikleri, yeşil alan tercihleri ve ihtiyaçları gibi faktörler de yeşil alanların planlaması ve tasarımında göz önünde bulundurulması gereken bileşenlerdir. Kişi başına düşen yeşil alan miktarı, kentlilerin yaşam kalitelerini doğrudan

etkileyen, en öne çıkan ve en çok çalışılan faktör olsa da yukarıda belirtilen diğer faktörlerin de dikkate alındığı durumlarda kentsel yeşil alanların yaşam kalitesi üzerine etkilerinin artırılması mümkün olacaktır. Bu konuda Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği (2014) de eksik kalmaktadır. Söz konusu yönetmelikte sadece kişi başına düşmesi gereken asgari yeşil alan miktarını belirlenmiş, diğer faktörler göz ardı edilmiştir.

Bu çalışma salt kişi başına düşen yeşil alan miktarı ile yaşam kalitesi arasındaki ilişkiyi kurma çabasında olan, bu kapsamda altlık olarak değerlendirilebilecek, geliştirilmeye açık bir çalışmadır. İlerleyen dönemlerde kent içinde dağılım gösteren yeşil alanların erişilebilirlikleri, parça büyüklükleri, homojenlikleri ile çevre halkının demografik yapısı, sosyokültürel durumu, beklenti ve gereksinimleri gibi değerlerin ölçülerek yaşam kalitesi ile ilişkisinin ortaya koyulması planlanmaktadır.

KAYNAKLAR

- Aksoy, Y. (2001). İstanbul Kenti Yeşil Alan Durumunun İrdelenmesi. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Blancarte-Siqueiros, R. H., Perez-Verdin, G., & Cortes-Ortiz, A. (2020). The relationship between quality of life, sense of belonging, and green spaces in urban environments in the city of Durango, Mexico. *Revista Chapingo serie ciencias forestales y del ambiente*, 26(1), 97-111. <https://doi.org/10.5154/r.rchscfa.2019.03.023>
- Ceylan, A. (2007). Yaşam kalitesinin artırılmasında kentsel yeşil alanların önemi ve kentsel dönüşüm ile ilişkilendirilmesi (Yayımlanmamış Doktora tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Chen, Y.; Ge, Y.; Yang, G.; Wu, Z.; Du, Y.; Mao, F.; Liu, S.; Xu, R.; Qu, Z.; Xu, B. Inequalities of urban green space area and ecosystem services along urban center-edge gradients. *Landsc. Urban Plan.* 2022, 217, 104266. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2021.104266>
- Danilina, N., Tsurenkova, K., & Berkovich, V. (2021). Evaluating Urban Green Public Spaces: The Case Study of Krasnodar Region Cities, Russia. *Sustainability*, 13(24), 14059. <https://doi.org/10.3390/su132414059>
- El Din, H. S., Shalaby, A., Farouh, H. E., & Elariane, S. A. (2013). Principles of urban quality of life for a neighborhood. *Hbrc Journal*, 9(1), 86-92. <https://doi.org/10.1016/j.hbrcj.2013.02.007>
- ESRI, 2019, ArcMap 10.7.1. Software, Environmental Systems Research Institute, Redlands, CA.
- Gavrilidis, A. A., Ciocănea, C. M., Niță, M. R., Onose, D. A., & Năstase, I. I. (2016). Urban landscape quality index–planning tool for evaluating urban landscapes and improving the quality of life. *Procedia Environmental Sciences*, 32, 155-167. <https://doi.org/10.1016/j.proenv.2016.03.020>
- Gerçek, D., & Güven, T. (2017). Evaluating the sufficiency, accessibility, and integrity of green spaces in urban environments. *Journal of Engineering Sciences and Design*, 5(2), 393-397. <https://doi.org/10.21923/jesd.293177>

- Gül, A., Dinç, G., Akın, T., Koçak, A.İ. (2020). Kentsel Açık ve Yeşil Alanların Mevcut Yasal Durumu ve Uygulamadaki Sorunlar. *İdealkent*, 11(Kentleşme ve Ekonomi Özel Sayısı), 1281-1312. <https://doi.org/10.31198/idealkent.650461>
- Önder, S., & Polat, A. T. (2012, Mayıs). Kentsel açık-yeşil alanların kent yaşamındaki yeri ve önemi. *Kentsel Peyzaj Alanlarının Oluşumu ve Bakım Esasları Semineri*, 19, 73-96. Konya.
- Hayek, U. W., Efthymiou, D., Farooq, B., von Wirth, T., Teich, M., Neuenschwander, N., & Grêt-Regamey, A. (2015). Quality of urban patterns: Spatially explicit evidence for multiple scales. *Landscape and urban planning*, 142, 47-62. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2015.05.010>
- Hayek, U. W., Efthymiou, D., Farooq, B., von Wirth, T., Teich, M., Neuenschwander, N., & Grêt-Regamey, A. (2015). Quality of urban patterns: Spatially explicit evidence for multiple scales. *Landscape and Urban Planning*, 142, 47-62. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2015.05.010>
- Karafakı, F. Ç. (2016). Niğde kent merkezindeki aktif yeşil alanların kentsel yaşam kalitesine etkileri. *Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi*, 3(3), 184-191.
- Kweon, B. S., Marans, R. W., & Yi, C. W. (2016). Parks and quality of life: Differences among african american and white residents. *Landscape Journal*, 35(1), 97-108. <https://doi.org/10.3368/lj.35.1.97>
- Marans, R. W. (2015). Quality of urban life & environmental sustainability studies: Future linkage opportunities. *Habitat International*, 45, 47-52. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2014.06.019>
- Marans, R. W. (2015). Quality of urban life & environmental sustainability studies: Future linkage opportunities. *Habitat International*, 45, 47-52. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2014.06.019>
- TC Resmi Gazete. (2014, 14.06). Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği. (Sayı: 29030). Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/06/20140614.htm>
- TC Resmi Gazete. (2017, 17.05). Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. (Sayı: 30069). Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/05/20170517-2.htm>

- Mittal, S., Chadchan, J. & Mishra, S.K. Review of Concepts, Tools and Indices for the Assessment of Urban Quality of Life. *Soc Indic Res* 149, 187–214 (2020). <https://doi.org/10.1007/s11205-019-02232-7>
- Muharrem, E. S., & Hamza, A. (2004). Kent yönetimi, kentleşme ve göç: sorunlar ve çözüm önerileri. In *Journal of Social Policy Conferences* 0(48). Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/iusskd/issue/890/9892>
- Okumuş, D. E., & Eyüboğlu, E. E. (2015). A pre-application method for urban regeneration projects using qualitative and quantitative indicators of urban quality of life in Istanbul's Ataşehir Barbaros neighbourhood. *Planlama*, 25 (2): 93–106. <https://doi.org/10.5505/planlama.2015.09709>
- Ortaçşeme, V., Karagüzel, O., Atik, M. ve Sayan, S. (2000). Antalya Kentinin Aktif Yeşil Alan Varlığı Üzerinde Bir Araştırma, Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 13(1), 11-22.
- Özeren Alkan, M. (2019). Sürdürülebilir yağış suyu yönetimine ilişkin peyzaj planlama önerileri: Bornova Çayı Havzası örneği. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Pacione, M. (2003). Urban environmental quality and human wellbeing—a social geographical perspective. *Landscape and Urban Planning*, 65(1-2), 19-30. [https://doi.org/10.1016/S0169-2046\(02\)00234-7](https://doi.org/10.1016/S0169-2046(02)00234-7)
- Salama, A. M. (2020). Coronavirus questions that will not go away: interrogating urban and socio-spatial implications of COVID-19 measures. *Emerald Open Research*, 2. <https://doi.org/10.35241/emeraldopenres.13561.1>
- Salihoğlu, T., & Türkoğlu, H. (2016). İstanbul'daki Boş Zaman Değerlendirme Mekanlarının Dağılımı Üzerine Niceliksel Bir Değerlendirme. *Planlama*. 26(3): 204-218. <https://doi.org/10.14744/planlama.2016.39306>
- Salihoğlu, T., & Türkoğlu, H. (2019). Konut çevresi ve kentsel yaşam kalitesi. *Megaron*, 14(Özel Sayı): 203-21. <https://doi.org/10.5505/megaron.2018.06977>
- Sari, D. A. K., Widyawati, L. F., & Pramesti, D. (2020). The availability and role of urban green space in South Jakarta. In *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science* (Vol. 447, No. 1, p. 012055). IOP Publishing.

- Šiljeg, S., Marić, I., Nikolić, G., & Šiljeg, A. (2018). Accessibility analysis of urban green spaces in the settlement of Zadar in Croatia. *Šumarski list*, 142(9-10), 487-496. <https://doi.org/10.31298/sl.142.9-10.4>
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs, & Population Division. (2019). *World urbanization prospects: the 2018 revision*.
- Weckroth, M., Ala-Mantila, S., Ballas, D., Ziogas, T., & Ikonen, J. (2022). Urbanity, Neighbourhood Characteristics and Perceived Quality of Life (QoL): Analysis of Individual and Contextual Determinants for Perceived QoL in 3300 Postal Code Areas in Finland. *Social Indicators Research*, 1-26. <https://doi.org/10.1007/s11205-021-02835-z>
- Wolch, J. R., Byrne, J., & Newell, J. P. (2014). Urban green space, public health, and environmental justice: The challenge of making cities 'just green enough'. *Landscape and urban planning*, 125, 234-244. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2014.01.017>
- URL-1. <http://kultursanat.izmir.bel.tr/EtkinlikMerkezleri/Bornova-Asik-Veyssel-Rekreasyon-Alani> (Erişim Tarihi: 25.07.2022)

EXTENDED ABSTRACT

THE RELATIONSHIP BETWEEN ADEQUACY OF URBAN GREEN AREAS AND QUALITY OF LIFE IN BUILT AREAS OF THE BORNOVA STREAM MICRO-CATCHMENT

Res. Assist. Dr. Merve ÖZEREN ALKAN¹

Res. Assist. Gör. Diba ŞENAY²

¹ Ege University, Faculty of Agriculture, Department of Landscape Architecture, İzmir-Türkiye. merve.ozeren@ege.edu.tr

² Ege University, Faculty of Agriculture, Department of Landscape Architecture, İzmir-Türkiye. diba.senay@ege.edu.tr

The aim of the study is to determine the per capita amount of urban green areas, which are unevenly distributed within the densely built areas, at the neighborhood scale, to evaluate the relationship with the quality of life and to develop suggestions to increase the quality of life.

In the last 30 years, as a result of the unplanned and rapid urbanization movements experienced due to population growth, some new paradigms have been brought into discussion with the organization of human life, and in this context, the concept of 'urban quality of life' has come to the fore. Although quality of life is a complex term that has not been clearly agreed upon and has many definitions by different disciplines, the common point of the definitions is that the objective and subjective variables of the individual's life and environment have an integrated effect on social welfare.

Cities are collective living spaces where the population is concentrated spatially and the values, traditions, customs and attitudes and behaviors of this population are formed together and identity is formed. Therefore, the quality

of urban life is a phenomenon that can be measured qualitatively and quantitatively by the characteristics of the city and urban society. One of the basic components of the quality of life in cities is urban green spaces. In addition to creating a livable, healthy and sustainable environment in rapid urbanization, the existence, accessibility, qualifications, qualifications, distribution, presentation and services of these areas, which provide social and sociocultural satisfaction for the citizens while using their spare time, directly affect the quality of life.

The study area is the area that covers the built areas in the south of the Bornova Stream Micro-Catchment, which forms an important part of the Bornova Plain in the city center of İzmir, and the urban green areas between these built areas. Its surface area is determined as $1,23 \times 10^{-5}$ km² area. Within the scope of the study, the relationship between the amount of green space and the quality of life in Atatürk, Kızılay, Evka 4, İnönü, Osmangazi and Manavkuyu neighborhoods within the borders of Bornova and Bayraklı districts was examined. The method of the study consists of 4 stages. These stages are as follows:

1. **Creating the Conceptual Framework:** It includes the steps of examining the literature on the research subject, urban green spaces and their effects on the quality of life, and researching previous research and applications on the subject.
2. **Data Collection:** This is the stage where the satellite image that will be used in the creation of the land use / land cover (LU/LC) map is selected. It is the stage of digitizing the LU/LC map by using the digitization method on the screen in 9 main classes, including built areas, agricultural areas, construction areas, idle/empty areas, maquis areas, open green areas, roads, rocky areas and canal (creek).

3. **Analysis and Evaluation:** It is the stage where the area of the built areas is analyzed in the light of the digitized LU/LC map, the number of people living in these built areas is determined, and the amount of green space per person is calculated and evaluated in line with these data.
4. **Developing Results and Suggestions:** Based on the evaluation of the data obtained during the method setup as the final output of the study, within the scope of the purpose of the study, it includes the steps of developing suggestions for the study area and the subject.
5. The study area is classified as 9 LU/LC as open green areas, agricultural areas, built areas, construction areas, maquis areas, bare rocks, idle/empty areas, stream (canal) and roads. According to the classification process, the LU/LC classes that dominate the area are built areas, roads and open green areas.

The population of 6 neighborhoods in Bornova and Bayraklı districts, whose borders are all within the study area, was determined to be 138,986 people, and the amount of green space per capita was calculated as 5.84 m². When the amount of green areas per capita on the basis of the neighborhoods constituting the study areas is examined, it has been determined that Kızılay, Manavkuyu, Osmangazi, Evka 4, Atatürk and finally İnönü neighborhoods have the amount of green areas per capita in a decreasing order. As a result of the calculations, it was determined that only Kızılay neighborhood met the 10 m²/person standard specified in the Spatial Plans and Construction Regulation published in 2014, while other neighborhoods were far below this limit. The reason why this value is high in the Kızılay neighborhood is that there is the Âşık Veysel Recreation Area, which has a wide range of recreational activities, as well as the user mass and area within the boundaries of this neighborhood.

Idle/empty areas are dysfunctional areas in cities. According to the Ministry of Environment and Urbanization, when the idle areas in Turkey are examined, it is known that the city of İzmir is ranked as the 3rd city with the idlest areas. This result reveals the importance of improving the idle areas in İzmir. In this context, it was deemed appropriate to evaluate the idle/empty areas within the study boundaries as green areas, and after this evaluation, it was seen that the amount of green space per person in the neighborhoods changed positively. In this direction, it has been determined that in addition to the Kızılay neighborhood, which meets the standard for the amount of green space per capita, Atatürk neighborhood is also joined, and the amounts of Evka 4 and Osmangazi neighborhoods are very close to the standard.

As a result of the analysis and calculations made within the scope of the study, it has been determined that the quality of life of the people living in or using these areas is directly related to the amount of green space, and the neighborhood with the highest quality of life among the 6 neighborhoods within the boundaries of the study area is Kızılay. Due to the low amount of green space required per capita, it was determined that the neighborhood with the lowest quality of life in the study area was İnönü.

In this study, the urban green areas located in densely built areas in a micro-catchment in the city of İzmir were handled, and the amount of green space per capita in these areas at the neighborhood scale was calculated and the effects of this value on the quality of life of the people living here were discussed.

As revealed in this study, the amount of green space per capita for the people living in the neighborhoods where the built areas spread in the Bornova Stream micro-catchment of the city of Izmir is 5.84 m². This rate differs from neighborhood to neighborhood. In this context, it is concluded that the green

areas in the neighborhoods in the study area are not sufficient in quantity except for the neighborhoods except for the Kızılay neighborhood. In this context, it is suggested that the idle/empty areas within the study area be re-functionalized as green areas. In this direction, the average amount of green space per capita in the study area will increase by 13.7%. Even if this rate is not enough to meet the standards, it will be effective in improving the quality of life of the citizens as a first step.

This study is an open-to-development study that only tries to establish the relationship between the amount of green space per capita and the quality of life, which can be considered as a base in this context. In the following periods, it is planned to measure the values such as the accessibility, piece sizes, homogeneity of the green areas distributed in the city, and the demographic structure, socio-cultural status, expectations and needs of the people in the vicinity, and to reveal their relationship with the quality of life.

BÖLÜM X

DIŞ MEKÂNDA TERMAL KONFORUN BELİRLENMESİNDE KULLANILAN YAKLAŞIMLAR

İdil KANTER OTÇU¹

Prof. Dr. Dicle OĞUZ²

¹ Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı ABD, Ankara-Türkiye. idilkanter@gmail.com

² Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Ankara-Türkiye oguz@ankara.edu.tr

GİRİŞ

İklim değışikliği ve plansız yapılaşma etkisi altında, kentlerdeki bölgesel sıcaklık artışları, kentsel mikro iklimi ve kentsel yaşamı olumsuz etkilemektedir. Bu olumsuz etkileri azaltmak için kentlerde iklim odaklı tasarım ve planlama yaklaşımlarının geliştirilmesi gerekmektedir. Bu yaklaşımlar, iklim değışikliği ve yapılaşma baskısı altında karakterize olan mikro iklim koşullarının iyileştirilmesi ve sağlıklı bir kent yaşamının devamlılığı için önemlidir.

Son yıllarda bireyin algıladığı iklim koşullarını ifade eden “termal konfor” kavramına yönelik değerlendirmeler önem kazanmış, ülkemizde değışen iklimsel koşulların izlenmesine yönelik birçok çalışmada iklim verileri ve uzaktan algılama yöntemleri kullanılarak çeşitli analizler yapılmıştır. Termal konfor, bireylerin çevresel faktörlerden, kişisel faktörlerden ve aynı zamanda katkıda bulunan diğer faktörlerden etkilendikleri, çevre hakkında öznel değerlendirmeler sonucu tanımlanan karmaşık bir kavramdır.

Yoğunlaşan kentsel ısı adası etkisi nedeniyle, kentsel yaşam ortamlarında algılanan termal his, çoğu zaman mevsim koşullarının üzerinde hissedilmekte ve giderek halk sağlığı açısından daha zararlı hale gelmektedir. İnsan vücudu hem psikolojik hem de fizyolojik olarak farklı mikro iklimlere duyarlıdır. Ruh hali ve konsantrasyon gibi psikolojik durumların yanı sıra güneş yanığı ve sıcak çarpması gibi rahatsızlıklardan da fizyolojik olarak etkilenir (Harlan vd., 2006; Lin vd. 2010; Lui vd., 2019). Bu açıdan termal konfor ve insan sağlığı

arasındaki ilişkiye odaklanan araştırmalara olan ilgi her geçen gün artmaktadır (Lui vd., 2019; Lin & Brown, 2021).

Kentsel tasarım süreçlerinde iklim odaklı çalışmaların yapılması ve mikroklimatik tasarım yaklaşımlarının geliştirilmesi sosyal, ekonomik ve ekolojik sürdürülebilirliğin sağlanması açısından önemlidir. Mikroklimatik bilgiler dikkate alınarak gerçekleştirilen iklime duyarlı peyzaj tasarım uygulamaları, şehirde yaşayanlar için termal konforu ve çekiciliği yüksek, yaşanabilir kentsel alanlar oluşturmaktadır. Alana özel mikro iklim bilgilerinin kullanıldığı kentsel peyzaj uygulamaları, binalarda ısıtma ve soğutmada enerji tasarrufu sağlamaktadır (Lin & Brown, 2021). Bu nedenle iklim odaklı (kentsel) peyzaj tasarım çalışmalarında mikro iklim bilgilerinin (Lin & Brown, 2021) ve birey tarafından etkili veri olarak algılanan termal koşulların değerlendirilmesi sosyal, sağlık, ekonomik ve ekolojik sürdürülebilirlik için önemlidir (Nikolopoulou & Steemers, 2003; Gaitani vd., 2007; Panagopoulos, 2008; Vanos vd., 2010; Bulgan, 2014).

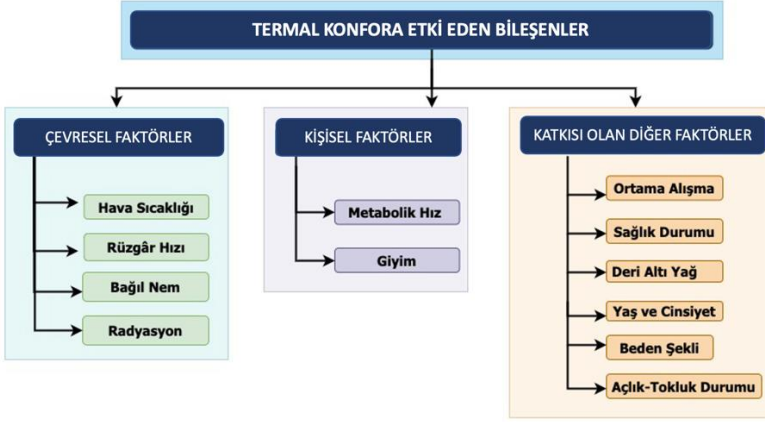
Bu çalışma ile dış ortam termal konfor algısını belirlemeye yönelik yapılan çalışmalar incelenerek; dış ortam termal konfor bileşenlerinin tanımlanması, termal konfor algısının belirlenmesi için ihtiyaç duyulan yaklaşımların ve veri üretiminde karşılaşılan sınırlandırıcıların yorumlanması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda termal konfor analizlerinde kullanılan indeksler ve etüt çalışmalarında kullanılan ölçekler detaylı olarak incelenmiş ve dış mekân termal konfor hesaplamaları hakkında temel bilgiler verilmiştir.

1. TERMAL KONFOR KAVRAMI

Termal konfor, bireyin içinde bulunduğu ortamdan termal olarak memnun olma duygusudur (ASHRAE, 2008). İnsan vücudu sürekli olarak enerji üreten ve çevreyle termal etkileşim içinde olan bir yapıdır. Metabolik aktivitelerle üretilen enerjinin bir kısmı yapılan iş için kullanılırken, geri kalan enerjinin önemli bir kısmı ısı kaybı olarak çevreye verilmektedir (Kaynaklı & Yiğit, 2003). İnsan vücudunun, çevre ile arasında kurmaya çalıştığı bu ısı dengesi kişinin yaşamına sağlıklı bir biçimde devam edebilmesi açısından önemlidir. Termal konfor, bireyin içinde bulunduğu termal koşullara hiçbir enerji harcamadan, doğrudan uyumlanması sonucu gerçekleşmektedir (Mora, 2018).

Termal konfor analizleri, fizik, mühendislik ve meteoroloji gibi pek çok meslek alanında bilimsel çalışmaların ortak konusudur (Çalışkan & Türkoğlu, 2013). Bunun nedeni, termal konforun kompleks yapısı ve termal konfor algısını etkileyen bileşenlerin, çevresel, kişisel ve katkısı olan diğer faktörler olmak üzere üç farklı grup üzerinden değerlendirilebilmesidir (Auliciems & Szokolay, 2007) (Çizelge 1).

Çizelge 1. Termal Konfora Etki Eden Bileşenler (Auliciems & Szokolay (2007)'dan uyarlanmıştır)

Termal konfor indeksleri 20. yüzyılın başlarından itibaren geliştirilerek çeşitlendirilmeye başlanmıştır. 20. yüzyılda dış mekân termal konfor indeksleri üzerine yapılan araştırmalarda, insan enerji dengesi hesaplamaları temel alınırken (Blazejczyk vd., 2012; Enescu, 2017), ilerleyen süreçte, termal duyum ve iklimsel değişkenler arasında tek boyutlu ve doğrusal bir ilişkinin bulunmadığı fikri kabul görmüştür. Bu sayede, dış ortam termal konforu, çevresel (bazı çalışmalarda “fiziksel” olarak ifade edilmektedir) ve kişisel faktörler tarafından doğrudan etkilenen, katkısı olan diğer faktörler tarafından ise dolaylı olarak etkilenen bir kavram olarak ele alınmıştır. Sonuçta temel olarak, termal konfor analizi çalışmalarında süreç; termal konfora doğrudan ve dolaylı olarak etki eden bileşenlerin belirlenmesi, çalışmanın sınırlandırıcıları kapsamında ilgili verilerin elde edilmesi ve bileşenler arasındaki etkileşimin termal konfor indeksleri yardımı ile yorumlanmasına dayanmaktadır (Schweiker vd. 2017).

Çevresel faktörlerin dış mekân termal konfor üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla mikro meteorolojik ölçümlerden veya mevcut istasyon verilerinden yararlanılmaktadır. Kişisel ve katkısı olan diğer faktörlerin belirlenmesinde ise doğrudan kentsel mekânı deneyimlemekte olan kişiler ile anket görüşmeleri sonucunda veri üretilmektedir. Bu görüşmeler, karmaşık kentsel ortamlarda fizyolojik ve psikolojik durumların, mikro iklime maruz kalma süresi ile nasıl ilişkili olduğuna dair eşzamanlı bir inceleme olanağı sunmaktadır (Dzyuban vd., 2021).

2. TERMAL KONFOR ALGISININ BELİRLENMESİNDE KULLANILAN İNDEKSLER

Kentsel ısının mekânsal dağılımının belirlenmesi ve dönemsel ekstrem sıcaklık farklılıklarının tanımlanması, kentlerde klimatolojik verilerin değerlendirilmesi yoluyla çeşitli ölçeklerde yapılan iklim çalışmaları için gerekli bir aşamadır. Yine de kent ölçeğinde yapılan bu çalışmalar, yerel ölçekte hissedilen sıcaklık durumunu doğrudan yansıtmamakta, kent ikliminin birey üzerinde oluşturduğu etkiyi ifade etmemektedir. Termal konfor analizlerinde kullanılan indeksler, çalışma alanına ait coğrafi konumun ve iklimsel koşulların bir arada etki ettiği sosyal ve kültürel eğilimlere (katkısı olan diğer faktörler) hassasiyet göstermektedir. Bu kapsamda termal konfor çalışmalarında iklim koşullarına ve çalışmanın amacına göre kullanılacak indeksin değiştirilmesi doğru bir yöntemdir.

Geçtiğimiz yüzyıl boyunca atmosferik çevre ile insan konforu arasındaki neden-sonuç ilişkisinin analiz edilebilmesi ve termal koşulların somut bir şekilde açıklanabilmesi amacıyla pek çok çalışma yapılmıştır (Matzarakis vd., 2010; Blazejczyk vd., 2012). Sıcak ve soğuk iklim koşullarında termal konforu temsil etmek ve yerel mikroklimatik veriler ile bireyin termal durumunu ilişkilendirerek termal konfor seviyesini tanımlamak için geliştirilmiş 100'ün üzerinde indeks bulunmaktadır (Auliciems & Szokolay, 2007; Walls vd., 2013). Termal konfor üzerine yapılan çalışmalarda kullanılan indeksler, çalışmaların başladığı ilk yıllarda hava sıcaklığı ile ikincil bir iklim parametresinin ilişkilendirilmesi mantığına dayanan basit bir yapıda iken, günümüzde teknolojinin de gelişmesi ile birlikte karmaşık hesaplamalar içeren yaklaşımlar içermektedir (Walls vd., 2015) (Çizelge 2).

Geliştirilen bu indeksler temelde insan ısı dengesi mantığına dayanır ve rasyonel indeksler olarak adlandırılır. Rasyonel indeksler, bireyin bir ortama girdiğinde, vücudunun zamanla o ortama uyumlanarak termal dengeye ulaştığı varsayımına dayanır ve vücut sıcaklığını kontrol eden mekânizmaların tümünü (termoregülasyonu) düzenleyen enerji dengesi denklemleri ile sayısal çözümler üretir (Auliciems & Szokolay, 2007).

Çizelge 2. Dış Mekân Çalışmalarında Kullanılan Termal Konfor İndeksleri
(Walls vd., 2015’den geliştirilerek aktarılmıştır)

İNDEKSLER	KULLANIM ALANI	AÇIKLAMA	BİRİMİ (İFADESİ)	ÖLÇÜM
Rahatsızlık İndeksi (Discomfort Index)	Dış Mekân	$DI = T - (0.55 - 0.0055RH) (T - 14.5)$ ($T =$ Kuru Termometre Sıcaklığı, $RH =$ Ortalama aylık bağıl nem (%))	21 ile 32 arasında ölçeklenir.	Rahatsızlık miktarını hesaplar
Görünür Sıcaklık İndeksi (Apparent Temp.)	Dış Mekân	$AT = T + 0.33e - 0.7IUI - 4$ ($T =$ Kuru Termometre Sıcaklığı, $e =$ Çiy noktasından elde edilen buhar basıncı, $IUI =$ Rüzgâr hızı)	Sıcaklık dereceleri (Celcius)	Karşılaştırılabilir termal duyum göstergesi
Tahmini Ortalama Oy İndeksi (Predicted Mean Vote) (PMV)	İç Mekân ve Dış Mekân	Hava sıcaklığı, nem, rüzgâr hızı, ortalama ışınım sıcaklığı + aktivite ve giyim	-3 ile +3 arasında ölçeklenir.	Rahatsızlık miktarını hesaplar (*).
Standart Öngörülen Ortalama Oy İndeksi (Standart Predicted Mean Vote) (SPMV)	Dış Mekân	Aşırı nemli iklimler için uyarlanmış Tahmini Ortalama Oy İndeksi	-3 ile +3 arasında ölçeklenir. “0” = Nötr	Rahatsızlık miktarını hesaplar
Fizyolojik Eşdeğer Sıcaklık İndeksi (Physiologically Equivalent Temperature) (PET)	Dış Mekân	Hava sıcaklığı, nem, rüzgâr hızı, ortalama ışınım sıcaklığı + aktivite ve giyim (İç Mekân için standart)	Sıcaklık dereceleri (Celcius)	Konforlu iç Mekân koşullarını referans alarak konfor miktarını hesaplar
Standart Etkili Sıcaklık İndeksi (SET)	İç Mekân ve Dış Mekân	Hava sıcaklığı, rüzgâr hızı, ortalama ışınım sıcaklığı, nem (%50 olarak alınır). Giyim ve aktivite standart alınır.	Sıcaklık dereceleri (Celcius)	Bireysel fizyolojik rahatlığı referans ortama göre karşılaştırır (*).
Açık hava Standart Etkili Sıcaklık İndeksi (Outdoor Standart Effective Temperature - OUT_SET)	Dış Mekân	Basitleştirilmiş ortalama radyan sıcaklığı SET’den üretilmiştir. Dış Mekân için aktivite ve giyim parametrelerine ait değerleri varsayar.	Sıcaklık dereceleri (Celcius)	SET indeksi gibi.

Termal Algılama İndeksi (Thermal Sensation Index)	Dış Mekân	Hava sıcaklığı, güneş ışınımı ve rüzgâr hızı	1-7 arasında ölçeklenir. "4" = Nötr	Rahatsızlık miktarını hesaplar.
Evrensel Termal İklim İndeksi (Universal Thermal Climate Index-UTCI)	Dış Mekân	Hava sıcaklığı, ortalama ışınım sıcaklığı, rüzgâr hızı, su buharı basıncı ve bağıl nem. Giyim parametresi dahil edilebilir.	Sıcaklık dereceleri (Celcius)	Çok çeşitli koşullar ve iklimler altında fizyolojik termal stres göstergesi

(*)= ANSI /ASHRAE Standardı 55 – İnsan yaşamı için termal çevre koşulları

Bunlar, Tahmini Ortalama Oy (Predicted Mean Vote-PMV), Fizyolojik Eşdeğer Sıcaklık (Physiologically Equivalent Temperature - PET) (Mayer ve Höppe 1987), Algılanan Sıcaklık (Perceived Temperature - PT), Evrensel Termal İklim İndeksi (Universal Thermal Climate Index-UTCI), Standart Etkili Sıcaklık (Standard Effective Temperature - SET) ve Dış Ortam Standart Etkin Sıcaklığı (Outdoor Standard Effective Temperature - OUT_SET) olarak sıralanabilir (Çizelge 2) (Chen vd. 2014). Termal konfor analizi üzerine yapılan çalışmalarda ortamın iç mekân ya da dış mekân olması ve çalışma kapsamında elde var olan veya temin edilebilecek veri kombinasyonu çalışma kapsamında kullanılacak indeksin belirlenmesinde etkili olmaktadır.

Termal konfor hesaplamalarında kullanılan indeksler yıllar içinde coğrafi konuma göre geliştirilerek modifiye edilmektedirler. Örneğin, Thom & Bosen (1959) tarafından ABD'de geliştirilen Rahatsızlık İndeksi (DI), İsrail için Sohar ve diğerleri tarafından modifiye edilerek kurgulanmıştır. Fizyolojik Olarak Eşdeğer Sıcaklık (PET), Mayer & Höppe (1987) tarafından tanıtılmıştır ancak Matzarakis ve arkadaşları tarafından enerji dengesine dayalı olarak modellenerek Orta-Batı

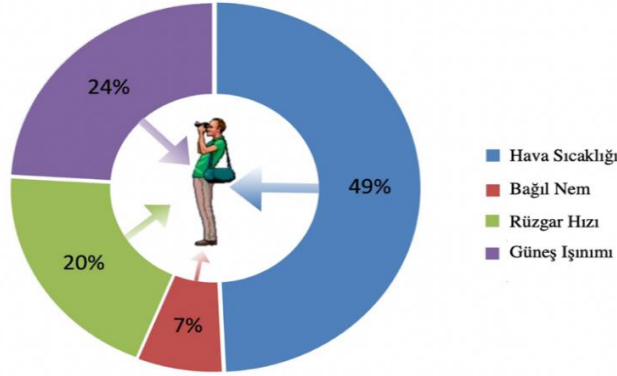
Avrupa'da kullanılmaya devam etmiştir. Özetle, 21. yüzyılın başından beri, insan termal indekslerinin geliştirilmesi ve öznel algı ile değerlendirilmesi, farklı iklim koşullarında termal konforu değerlendirmek için geleneksel bir metodolojik araç haline gelmiştir (Johansson & Emmanuel, 2014; Potchter vd., 2018; Shooshtarian, 2019).

2.1. Termal Konfor Analizinde Çevresel Faktörlerin Belirlenmesi

Meteorolojik verilerden elde edilen güvenilir ve yeterli iklim bilgisi, değişken hava koşullarının çevre üzerindeki eğilimlerini ve etkilerini değerlendirme konusunda merkezi bir rol oynamaktadır. Sinoptik veya uydu ölçümlerinden elde edilen verileri, kamunun kullanımına sunmak yerel yönetimlerin gündeminde olan bir konudur. Böylelikle, meteorolojik ve klimatolojik veri eksikliği nedeni ile yapılamayan çalışmalar için engellerin ortadan kaldırılması olanaklı olacaktır. Ancak bu girişimlere rağmen, dış mekân termal konforunun modellenmesi için sinoptik istasyon verileri kentsel ortamlarda uygun bir uzamsal çözünürlüğüne sahip değildir. Bu durumda, iklim odaklı kent planlama ve tasarım çalışmalarında hala önemli bir bileşen olan mikroklima bilgisinin oldukça eksik olduğu söylenebilir. Kent mikroklimasının değerlendirilmesinde, bir kentsel alanda var olan ve kentin geometrik koşulları altında şekillenen meteorolojik koşulların ele alındığı mikro meteorolojik verilere gereksinim duyulmaktadır (Milošević vd., 2022). Bu gereksinimin temel nedeni, kentsel alanlardaki mikroklimatik koşulların mekânsal heterojenliği ve sinoptik istasyon

verilerinin bu kompleks yapıyı ifade etmekte yetersiz kalmasıdır (Minaji vd., 2020).

Yapılan araştırmalar sonucunda, termal konfor analizlerinde çevresel faktörlerin oluşturduğu mikroklimatik koşulların (bağıl nem, hava sıcaklığı, rüzgâr hızı, radyasyon (ışınma sıcaklığı)), termal konfor algısı üzerinde çeşitli oranlarda etkili olduğu görülmüştür (Fan vd., 2021). Söz konusu mikroklimatik parametreler arasında termal konfor algısı üzerinde en etkili olan parametrelerin sırasıyla, hava sıcaklığı (%49) ve güneş ışıınımı (%24) olduğu çeşitli araştırmalar sonucunda belirlenmiştir (Nikolopoulou & Lykoudis, 2007; Watanabe & Ishii, 2016; Lai vd., 2020; Fan vd., 2021) (Şekil 1).

Şekil 1: Çevresel faktörlerin termal konfor algısı üzerindeki etkileri (Fan vd. (2021)'den uyarlanmıştır)

Mikro meteorolojik verilerin elde edilmesinde yerinde ölçümleme yaklaşımından faydalanılmaktadır. Yerinde ölçümleme ile hava sıcaklığı, rüzgâr hızı, nem oranı ve güneş ışıınımı (radyasyon)

değerlerinin yorumlanması ve böylece termal konforu belirleyen çevresel faktörlerin belirlenmesi amaçlanmaktadır (Voogt & Oke, 2003).

Hava sıcaklığı: Hava sıcaklığı, insan ile çevresi arasında taşınım (konveksiyon) yolu ile gerçekleşen ısı alışverişi miktarını belirleyen bir değişkendir. Başka bir ifade ile hava sıcaklığı; yer ve zamana göre bireyi çevreleyen havanın ortalama sıcaklığıdır. İnsan ile çevresi arasındaki ısı alışverişi, bireyin vücut yüzey sıcaklığı ve ortamın hava sıcaklığı dengeleninceye kadar devam eden bir süreçtir. Dengelenmiş durumdaki vücut yüzey sıcaklığı insanın iklimsel açıdan konforlu olup olmadığını ifade eden göstergedir. Bu nedenle hava sıcaklığı insanın iklimsel konforunu etkileyen önemli çevresel değişkenlerden birisidir.

Rüzgâr hızı: Rüzgâr hızı, kent ölçeğinde ele alındığında hem kentsel ısı adası etkisini iyileştiren hem de açık hava termal konforunu artıran önemli bir iklim bileşenidir. Kentsel bir alanda rüzgâr hızını değerlendirme, çoğu zaman kentin sadece topoğrafik özelliklerinin ve binaların geometrisinin analizine dayanan yöntemler ile yapılmaktadır. Ancak bu yaklaşımlar, içerisinde farklı boyutlarda nesnelere bulunan sokak veya cadde ortamı düşünüldüğünde kentin gerçek koşullarını tam olarak yansıtmayan sonuçların da elde edilmesi olasıdır. Kent merkezinde bir cadde düşünüldüğünde, yapı bloklarını konumlandırılışlarının yanı sıra refüj bitkileri, telefon kulübeleri, sallanan askı tabelalar gibi sabit olmayan nesnelere ile sabitlenmiş tüm kent mobilyaları rüzgâr akış hızı üzerinde etkili olan kentsel peyzaj elemanlarıdır. Bu açıdan rüzgâr hızı değerlendirmesi yapılırken doğru

nicel veriler elde etmek için, kentlerde rüzgâr hızının kent ölçeği yerine lokal/yerel ölçekte değerlendirilmesi ve yorumlanması daha doğru sonuçlar alınmasını sağlayacaktır (Mochida & Lun, 2008).

Rüzgâr, doğal havalandırma sağlayan, ısı transfer oranını hızlandıran ve bu nedenle de genellikle serinletici bir etki oluşturan bir iklim parametresidir. Rüzgâr hızı ve yönü gün ve yıl boyunca değişir ve evrensel olarak öngörülebilir değildir. Bir lokasyonun rüzgâr dokusu, ancak o bölgedeki çevre koşullarının ve yapısal hususlarının analizi sonucunda tahmin edilebilmektedir.

Lu vd. (2007) tarafından yapılan bir çalışmanın sonucunda rüzgârın, özellikle tropikal iklimlerde, serinletici etkisi ile termal konforu sağlayan en önemli iklim parametresi olduğu sonucuna varılmıştır. Tropikal iklimin hâkim olduğu Dakka kentinde yapılan bir çalışmada, kanyonda oluşan rüzgâr hızının, boş arazi üzerinde etkili olan rüzgâr hızından daha düşük olduğu ve kanyonun bu açıdan termal konfor sağladığı sonucuna varılmıştır. Ancak yine de kente sosyal açıdan da hizmet eden kentsel açık alanların, dış ortam hava kalitesini artırması ve termal konfor sağlaması açısından öncelikli olduğu savunulmaktadır (Sharmin vd., 2012).

Nem oranı: Havada bulunan nem miktarı mutlak ve bağıl nem olmak üzere ikiye ayrılır. 1 m³ havadaki su buharı miktarının gram olarak ağırlığı mutlak nem olarak tanımlanmaktadır. Bağıl nem ise, havadaki su buharı miktarının, havanın spesifik sıcaklık ve basınçta tutabileceği su buharı miktarına oranı olarak ifade edilmektedir (URL-1, 2022).

Hava nemi, vücutta sıcaklık kaybını azaltan ve çoğaltan bir iklim parametresidir ve hissedilen sıcaklık bakımından önemlidir. Sıcak-nemli hava, sıcak-kuru havadan daha fazla rahatsız edicidir, çünkü havadaki yüksek nem vücuttan terin buharlaşmasını yavaşlatır. Terin buharlaşması tüm canlılar için doğal bir soğuma mekânizmasıdır. Sıcak ve nemli hava sadece bunaltıcı değil aynı zamanda bireyin termal koşullarını da etkileyen bir durumdur (Yüksel, 2005).

Güneş Işınımı (Radyasyon): Güneş ışınımının oluşturduğu etkinin ölçülmesinde “Ortalama ışıma (radyan) sıcaklığı” kavramı kullanılmaktadır. Ortalama ışıma sıcaklığı, belirli bir noktayı çevreleyen yüzeylerin ortalama sıcaklığının bir ölçümüdür. Bir başka ifade ile, ışınım yolu ile ısı emici bir yüzeye ulaşan ve burada depolanan bir enerji türüdür. Ortalama ışıma sıcaklığı, hava sıcaklığı ve güneş ışınımının etkisi altında değişim göstermektedir (Thorsson vd., 2016). Ortalama ışıma sıcaklığı, bir yüzeyden aktarılan radyan ısı miktarı ile doğrudan ilişkilidir. Dolayısıyla, nesnelerin ısıyı absorbe eden veya yayan malzeme özelliklerine de bağlıdır. Ayrıca radyasyona maruz kalan yüzey miktarı da ortalama ışıma sıcaklığını etkilemektedir. Örneğin kendisine güneş ışığı vuran bir kişinin yaşadığı ortalama ışıma sıcaklığı, vücudunun güneşe maruz kalan yüzeylerine bağlı olarak değişim göstermektedir (URL-1).

Ortalama ışıma sıcaklığı, özellikle yaz aylarında ve güneşli havalarda termal konforu etkileyen en önemli meteorolojik girdi parametresidir; çünkü ışınım ve taşınım yolu ile kazanılan ve kaybedilen ısı, insan enerji dengesini büyük ölçüde etkilemektedir. Bu açıdan yeşil alanlar

gölgeleme yaparak, güneş ışınlarının yapısal yüzeylere ulaşmasını ve uzun dalga emisyonu oluşturmasını engellemesi sayesinde ortalama ışıma sıcaklığını büyük ölçüde azaltmakta ve o noktada bulunan bireyin termal konforunu büyük ölçüde değiştirmektedir (Shashua Bar vd., 2011).

Termal konfor analiz çalışmalarında ortalama ışıma sıcaklığı değerinin hesaplanması, çoğu zaman bütçe ve ekipman kısıtlamaları nedeni ile, hava sıcaklığı ve rüzgâr hızı verilerini içeren küresel (globe) termometre ile ölçülmektedir. Ortalama ışıma sıcaklığını hesaplamanın diğer bir yolu da ölçümlenmiş meteorolojik verilerinin ve alanın geometrik özelliklerinin bir arada değerlendirilmesidir. Bu değerlendirme sürecinde, gökyüzü görüntüleme faktörü (Sky View Factor - SVF) yaklaşımı ile Rayman, ENVI-met ve SOLWEIG gibi modellerin kullanıldığı da görülmektedir (Chen vd., 2014; Krüger vd., 2014).

2.2. Termal Konfor Algısının Belirlenmesinde Kişisel ve Katkısı Olan Diğer Faktörlerin Belirlenmesi

Dış mekânlarda termal konfor durumuna ulaşıp ulaşılmadığını değerlendirmek için literatürde birçok farklı kriter mevcuttur. Termal konforun bir “zihin durumu” olarak tanımlanması nedeni ile (ASHREA, 2008); termal duyum, termal tercih, termal konfor seviyesi ve termal kabul edilebilirlik ile ilgili öznel yargılar termal konforun önemli göstergeleri olarak kabul görmektedir (Cheung & Jim, 2017; Shooshtarian & Ridley, 2016; Lai vd., 2020). Bu öznel kriterlere göre, eğer birey dış mekân termal ortamını değiştirmek istemiyorsa (yaklaşık

olarak nötr hissediyorsa veya doğrudan dış mekân termal ortamını termal olarak rahat veya kabul edilebilir olarak görüyorsa), dış mekân termal olarak rahat kabul edilebilir. Ancak, çoğu insanın termal duyu ölçeği kategorileri eşit mesafeli olarak algılanmamakta, 'rahat' olarak kabul edilen duyum aralığı coğrafi konuma, toplumsal eğilimlere göre büyük ölçüde değişmektedir. Bu nedenle, deneysel psikolojide yer alan bileşenlerin (fiziksel parametreler, öznel algılar ve ölçümle ilgili konular arasındaki karmaşık ilişkilerin) tanımlanması için termal konfor analizlerinde kullanılan indeksler ve anket çalışmalarında yararlanılan ölçeklerin bir arada yorumlanması tercih edilmelidir.

Termal konfor çalışmalarında kamusal alanları deneyimlemekte olan bireylere uygulanan anketler ile, bireyler ve onların çevreye ilişkin öznel yargıları hakkında uygun bilgilerin toplanması amaçlanmaktadır. Bu sayede, kentlerde değişen iklimin yıpratıcı etkileri altında yaşamını sürdürmekte olan toplumun, kent mikroklimasına ilişkin sorun veya taleplerini bilinçli bir şekilde tanımlamak ve bireylerin iklime duyarlı kentsel tasarım çalışmalarında yönlendirici olabilmelerini sağlamak olanaklı olacaktır (Dyzuban vd., 2022).

Termal konfor analizlerinde yapılan anket çalışmalarında bireyler, 'rahat' hissetmediklerinde (termal konfor sağlamadığında) içinde buldukları termal duyumlarını ifade ederken 'serin', 'soğuk', 'ılık', 'sıcak' gibi temel durumları ifade eden belirteçlerden yararlanmaktadır. Yapılan bazı araştırmalar ise, anket çalışmalarında bu belirteçlerin detaylandırılmasının ve termal duyum skalasının genişletilmesinin

termal konfor analizlerinde daha sağlıklı sonuçlar oluşturabileceğini savunmaktadır (Schweiker vd., 2017).

Termal konfor algısını belirleme üzerinde yapılan araştırmalarda anketler oluştururken, indeksleri ve metodolojiyi geliştirmek için farklı ölçekler kullanıldığı görülmektedir. Örnek çalışmalar incelendiğinde kişisel termal durumları belirleyen; tanımlayıcı, duygusal ve tercihli yargı ölçeklerinin kullanıldığı görülmüştür (Dyzuban vd., 2022).

Tanımlayıcı Termal Algı Ölçekleri: “Termal duyum” kavramına yoğunlaşan ölçeklerdir. Bu tür ölçeklerde ortamı deneyimlemekte olan bireyin termal açıdan “nasıl hissettiği” sorusuna odaklanılmaktadır. Ölçekler, 7 ile 13 nokta (seviye) arasında değişen bir yelpazede gelişim göstermiştir (Şekil 2).

TANIMLAYICI ÖLÇEKLER														
TERMAL DUYUM														
Şu anda Hissediyorum														
KAYNAK	ÖLÇEK	SKALA												
Riccardi ve Buratti 2015	13 Nokta	Çok Fazla Soğuk	Çok Soğuk	Soğuk	Hafif Soğuk	Serin	Hafif Serin	Konforlu (Termal)	Hafif Ilık	Ilık	Hafif Sıcak	Sıcak	Çok Sıcak	Çok Fazla Sıcak
Khatun vd. 2017	11 Nokta	Çok Soğuk	Soğuk	Biraz Soğuk	Serin	Biraz Serin	Nötr	Biraz Ilık	Ilık	Biraz Sıcak	Sıcak	Çok Sıcak	Çok Sıcak	
Gagge vd. 1967, ASHRAE 55 2010	3-5-7-9 Nokta	Çok Soğuk	Soğuk	Serin	Biraz Serin	Nötr	Biraz Ilık	Ilık	Sıcak	Çok Sıcak	Çok Sıcak	Çok Sıcak	Çok Sıcak	
Bedford ve Chrenko 1974	7 Nokta	Çok Fazla Serin	Çok Soğuk	Soğuk	Serin	Çok Serin	Konforlu Serin	Konforlu (Termal)	Konforlu Ilık	Sıcak	Çok Fazla Sıcak	Çok Sıcak	Çok Sıcak	
Houghton ve Yaglou 1923	7 Nokta	Çok Fazla Serin	Çok Soğuk	Soğuk	Serin	Biraz Serin	Konforlu (Termal)	Biraz Ilık	Ilık	Sıcak	Çok Sıcak	Çok Sıcak	Çok Sıcak	

Şekil 2: Tanımlayıcı termal algı ölçekleri (Dyzuban vd., 2022’den uyarlanmıştır)

Etkileyici Termal Algı Ölçekleri: “Termal konfor”, “termal memnuniyet”, “termal tatmin”, “kişisel kabul edilebilirlik” ve “kişisel tolerans” kavramlarına yoğunlaşan ölçeklerdir. Bu tür ölçeklerde ortamı deneyimlemekte olan bireyin termal açıdan “ortamı nasıl bulduğunu” sorusuna odaklanılmaktadır (konforlu/konforsuz gibi).

Ölçekler, 2 ile 7 nokta (seviye) arasında değişen bir yelpazede gelişim göstermiştir (Şekil 3).

ETKİLEYİCİ ÖLÇEKLER									
KAYNAK	ÖLÇEK	SKALA							
TERMAL KONFOR									
Burayı buldum.									
ASHRAE 55, 2010	7 Nokta	Çok Konforuz	Konforuz	Biraz Konforuz	Nötr	Biraz Konfortu	Konfortu	Çok Konfortu	
Gagge vd. 1967	4 Nokta	Çok Konforuz	Oldukça Konforuz	Biraz Konforuz	Konfortu				
TERMAL MEMNUNİYET									
Burayı buldum.									
Winslow vd. 1937	5 Nokta		Çok Nahoş	Nahoş	Farksız	Hoş	Çok Hoş		
TERMAL TATMİN									
Genel olarak nasıl hissediyorsunuz? / Termal çevreden genel olarak memnun musunuz?									
ASHRAE 55, 2010	7 Nokta	Çok Memnuniyetsiz	Memnuniyetsiz	Biraz Memnuniyetsiz	Nötr	Biraz Tatmin Edici	Tatmin Edici	Çok Tatmin Edici	
Parsons, 2014	2 Nokta		Hayır			Evet			
KİŞİSEL KABUL EDİLEBİLİRLİK									
Yerel iklimle göre çevreyi nasıl değerlendirirsiniz?									
ISO, 2001	4 Nokta	Kesinlikle Kabul edilemez	Açıkça Kabul edilemez			Açıkça Kabul edilebilir	Kesinlikle Kabul edilebilir		
ISO, 2001	2 Nokta		Kabul edilemez			Kabul edilebilir			
KİŞİSEL TOLERANS									
Bu çevre									
ISO, 2001	5 Nokta	Dayanılmaz	Dayanması Zor	Dayanması Neredeyse Zor	Dayanması Biraz Zor	Dayanabilir			
ISO, 2001	2 Nokta		Tolere edilemez			Tolere edilebilir			

Şekil 3. Etkileyici termal algı ölçekleri (Dyzuban vd. 2022'den uyarlanmıştır)

Tercihli Termal Algı Ölçekleri: Tercihli termal algı ölçeklerinde ortamı deneyimlemekte olan bireyin termal açıdan “ortamın nasıl olmasını tercih ettiği” sorusuna odaklanılmaktadır. Ölçekler, 2 ile 7 nokta (seviye) arasında değişen bir yelpazede gelişim göstermiştir (Şekil 4).

TERCİHLİ ÖLÇEKLER									
KAYNAK	ÖLÇEK	SKALA							
.... olmasını tercih ederdim.									
ISO 2001, ASHRAE 55 2010	7 Nokta	Çok Daha Sıcak	Daha Sıcak	Biraz Sıcak	Ne soğuk Ne de sıcak (Nötr)	Biraz Serin	Daha Serin	Çok Daha Serin	
Nicole Öteği	5 Nokta		Çok Sıcak	Biraz Sıcak	Değişimin olmaması	Biraz Serin	Çok Serin		
ISO 2001, McIntyre Öteği	2 Nokta			Sıcak	Ne soğuk Ne de sıcak (Nötr)	Serin			

Şekil 4. Tercihli termal algı ölçekleri (Dyzuban vd. 2022'den uyarlanmıştır)

2.3. Termal Konfor Algısının Belirlenmesinde Niteliksel Yaklaşım

Termal konforu değerlendirmeye yönelik niteliksel yaklaşımlar, kentsel peyzajların mekânsal özellikleri ve insanların bu mekânlardaki sinestetik (çoklu duyuşsal algı) deneyimlerine ışık tutmaktadır. Nicel yöntemlerle belirlenmesi zor olan bu öznel deneyim, insanların termal algısını potansiyel olarak etkileyebilmektedir. Gelecekte yapılacak olan doğrudan gözlem çalışmaları, insanların termal koşullardaki davranış farklılıklarının, açık hava etkinliği alışkanlıklarında cinsiyet ve yaş farklılıklarının belirlenmesinde de kullanılabilecektir (Shooshtarian vd. 2020).

“Termal yürüyüş”, “bilişsel mikro iklim haritası” ve “fotoğrafik karşılaştırma” gibi uygulamalar da nitel değerlendirme yöntemlerinin arasında yer almaktadır. Termal yürüyüş, insanların termal algılarındaki değişiklikleri ve bir güzergâh boyunca bu değişikliklerle ilişkili nedenleri değerlendirmek için termal notasyonu kullanır. Ek olarak, bilişsel haritalar, bir mahalledeki insanların termal algısının genel bir resmini çizer ve böylece uzun süreli termal rahatsızlık yaratan yerlerin belirlenmesi olanaklı olabilmektedir. Fotoğrafik karşılaştırma fotoğrafın görsel yönünü ve fotoğraflarda gösterilen yerlerin mekânsal özelliklerini değerlendirerek, dış mekân termal konfor araştırmasında tamamlayıcı bir görsel değerlendirme olanağı sunmaktadır (Shooshtarian vd. 2020).

TARTIŞMA ve SONUÇ

Dış mekân termal konforun çok bileşenli karmaşık yapısı, analizlerde tüm bileşenlerin belirlenmesi ve değerlendirilmesi konusunda önemli sınırlandırıcılar barındırmaktadır. Termal konforun analizlerinde cinsiyet, yaş, kıyafet kalınlığı ve psikolojik durum ile ilgili bilgileri almak üzerine kurgulanmış anket çalışmaları kullanılırken, bu verilere çalışma alanına ait mikro iklime yönelik mikro meteorolojik ölçümler ile veri toplama çalışmaları eşlik eder. Bu tür çapraz alan araştırmaları, araştırmacıların büyük miktarda alan verisini kolayca toplamasını sağlamaktadır ve bu açıdan çok yaygın olarak kullanılmaktadır. Ancak yine de öznel değerlendirmelere dayalı verilerin elde edilmesini hedefleyen anket uygulamaları ve niteliksel araçlar ile kontrolsüz termal çevre koşulları altında görüşülen kişilerin termal konfor algıları ve yargılarına yönelik veriler belirli bir zamanda, yalnızca bir kez toplanabilmektedir. Bu nedenle, termal ortamın dinamik etkileri tam olarak tanımlanamaz ve sübjektif görüşler her ne kadar veri olarak sürece dahil edilerek ortalama bir yargı oluşturulmaya çalışılsa da, bireysel farklılıklardan kaynaklanan belirsizliği en aza indirmek için çeşitli yöntemlerin geliştirilmesi gerekmektedir (Dyzuban vd., 2022; Lai vd., 2022). Bu gelişim için, her biri ona farklı bir perspektiften bakan çeşitli bilimsel alanların (meteoroloji mühendisliği, peyzaj mimarlığı, mimarlık, sosyoloji, ekoloji, fizyoloji, psikoloji ve davranış bilimi gibi) alan bilgisinin bir arada kullanılması uygun olacaktır (Nikolopoulou, 2011). Bu kapsamda bir arada kullanılan nitel ve nicel yaklaşımlar, insanların dış mekânlarda termal konfor algısı üzerinde daha derin bir kavrayış sağlayabilecektir (Shooshtarian vd., 2020).

Shooshtarian vd. (2020) tarafından yapılan araştırmada, araştırmacılara, kentsel tasarımcılarına ve planlamacılara önemli bir veri kaynağı sunacak bir dış mekân termal konforu analizi için konunun tüm boşlukları ile ele alınması ve yerel halkın deneyimlerinin detaylı bir şekilde anket yöntemi ile analize dâhil edilmesi gerektiğı vurgulanmıştır. Ancak bazı çalışmalar ise, dış mekân termal konfor araştırmaları için kullanılan ankette sadeleştirmelerin daha nesnel çalışmalar oluşturmak için daha anlamlı olabileceğini savunmaktadır. Örneğın Krüger vd.'e (2012) tarafından yapılan araştırmada, cinsiyet, giyim durumu gibi kişisel verilerin ve yaş, vücut kütlesi, boy gibi bireysel detayların etkisinin çok küçük olması nedeni ile, özellikle Tahmini Ortalama Oy (PMV) ve Fizyolojik Eşdeğer Sıcaklık (PET) indeksleri kapsamında yapılan termal hesaplamalarda standart kabul edilmesinin uygun olacağı öne sürülmüştür. Bu durumun yanı sıra termal tercihle ilgili veriler, bu tür verilerin yorumlanmasının zor olması nedeni ile kullanışlı değildir. Örneğın 'Lütfen şimdi nasıl olmayı tercih ettiğınızı belirtin' sorusu, anlaşılması güç bir sorudur. Bu sorunun varsayımsal yönü, bazen yanıtlayıcının, doğrudan şu an ile bağlantılı olmayan ideal durumları düşünmesine yol açarak farklı yönlendirmeler yapmasına zemin hazırlamaktadır. Bu nedenle termal algı ve termal tercihi daha nesnel olarak ifade edebilecek yöntem araştırmalarının geliştirilmesi gerekmektedir (Krüger vd., 2012).

Dış mekân termal konfor analizlerinde kullanılan bir başka yaklaşım ise kişisel ve katkısı olan diğerk faktör bileşenleri sabit alınarak, sadece çevresel bileşenlerin termal konfor üzerinde bıraktığı değışime

odaklanmaktadır. Burada amaç, sübjektif yorumlamaları çalışma dışında bırakarak alanın mikroklima koşullarına maruz kalan bireylerde oluşacak termal durumu objektif bir biçimde (sübjektif değerlendirmelerden uzaklaşarak) sunmaktır. Toplumsal yönelimler de dâhil olmak üzere tüm öznel ifadelerden uzaklaşarak uygulanan bu yaklaşım, benzer iklim sınıfında olan çalışma alanlarında karşılaştırmalı analizler yapılmasına da olanak sağlamaktadır.

Kentlerde yapısal yükün getirdiği kentsel ısının iyileştirilmesi için uzun yıllardır yapılan çalışmalar, güncellenen yöntem ve yaklaşımlar ile devam etmektedir. Ancak yine de, dış mekân termal konforun belirlenmesinde yer alan ana mekanizmaların daha iyi anlaşılması ve bu kapsamda evrensel bir temele oturan, bütünsel bir model geliştirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda, her ne kadar bölgesel farklılıkların konfor bölgesi üzerindeki etkisi hakkında yeterli bilgiye sahip olunmasa da dış mekân termal konforunun daha iyi değerlendirilmesi için çok daha fazla yöntem denemesi ve ölçüleme yaklaşımları geliştirilmesine gereksinim duyulmaktadır (Honjo, 2009).

Dış mekân termal konfor araştırmalarında çevresel faktörlerin belirlenmesinde gerekli olan mikro meteorolojik veriler genellikle farklı amaçlar için geliştirilen bilimsel projelerde elde edilir. Elde edilen bu veriler, veri paylaşımı protokollerine ve yasal düzenlemelere bağlı olarak genellikle projenin sonunda kurumsal veri depolarında saklanır ve teknik olarak başka kullanımlara açık değildir. Ancak bilimsel çalışmaların gelişimi ve devamlılığı için, mikro meteorolojik verilerin ortak bir platformda muhafaza edilmesi ve diğer termal konfor

çalışmalarında kullanıma açık hale getirilmesi bu tür çalışmaların devamlılığını sağlamak, kalitesini arttırmak ve etkisini genişletmek için gereklidir (Shooshtarian 2019).

Literatürde yer alan bilgi boşluklarının belirlenmesi ve çalışmaların bu yönde geliştirilmesi için kapsamlı literatür taramaları ve sistematik değerlendirmeler, bu konuda yapılacak araştırmaların etkinliğini arttıracak ve değerli kılacaktır. Öte yandan, dış mekân termal konforunun analiz sürecinde kullanılacak ulusal kriterlerin geliştirilmesi, çok çeşitli olan indeks ve ölçeklerin yerel bağlamda standardize edilmesi çalışmaların kalitesinin artmasını sağlayacaktır (Milošević vd. 2022). Bu kapsamda kentsel ölçekte ve yerel yönetim gözetiminde bir mikro meteorolojik veri ağının oluşturulması ve bilimsel çalışmalar için bir veri kaynağı olarak kullanılması çalışmaların yaygınlaşmasında etkili olacaktır. Ayrıca iklim odaklı kentsel tasarım çalışmalarının mikroklima ve termal konfor üzerindeki etkisinin değerlendirilmesinde modelleme ve yeniden değerlendirme süreçlerinin aktif bir biçimde kullanılması daha etkili ve gerçekçi çözümler üretilmesine olanak sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Auliciems, A. & Szokolay S. V. (1997). Thermal Comfort. PLEA notes. Passive and Low Energy Architecture International. Design Tools and Techniques, Department of Architecture, The University of Queensland, Brisbane, Australia.
- Ashrae, B. (2008). ASHRAE. Thermal Environmental Conditions for Human Occupancy; Addendum d to ANSI/ASHRAE Standard 55-2004, Proposed Addendum d to Standard 55-2004. American Society of Heating, Refrigerating and Air Conditioning Engineers, Inc.: Atlanta, GA, USA.
- Blazejczyk, K., Epstein, Y., Jendritzky, G., Staiger, H. & Tinz, B. (2012). Comparison of UTCI to selected thermal indices. *International journal of biometeorology*, 56(3), 515-535.
- Bulğan, E. (2014). Erzurum Kentinde Farklı Kent Dokularının Yaz Aylarında Biyoklimatik Konforunun Hesaplanması. Yüksek Lisans Tezi. Fen bilimleri Enstitüsü. Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Chen, Y. C., Lin, T. P. & Matzarakis, A. (2014). Comparison of mean radiant temperature from field experiment and modelling: a case study in Freiburg, Germany. *Theoretical and applied climatology*, 118(3); 535-551.
- Cheung, P. K. & Jim, C. Y. (2017). Determination and application of outdoor thermal benchmarks. *Building and Environment*, 123, 333-350.
- Çalışkan, O. & Türkoğlu, N. (2013). Türkiye’de Aylık 07.00, 14.00, 21.00 Ortalama Termal Konfor Koşullarının Zaman - Mekânsal Analizi (1975-2008). *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 11(1); 13-29.
- Dzyuban, Y., Ching, G. N., Yik, S. K., Tan, A. J., Banerjee, S., Crank, P. J. & Chow, W. T. (2022). Outdoor thermal comfort research in transient conditions: A narrative literature review. *Landscape and Urban Planning*, 226, 104496.
- Enescu, D. (2017). A review of thermal comfort models and indicators for indoor environments. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 79, 1353-1379.

- Fan, Q., Du, F., Li, H. & Zhang, C. (2021). Thermal-comfort evaluation of and plan for public space of Maling Village, Henan, China. *PloS one*, 16(9), e0256439.
- Gaitani, N., Mihalakakou, G. & M. Santamouris, M. (2007). On the use of bioclimatic architecture principles in order to improve thermal comfort conditions in outdoor spaces. *Building and Environment*, 42(1); 317–324.
- Harlan, S. L., Brazel, A. J., Prashad, L., Stefanov, W. L. & Larsen, L. (2006). Neighborhood microclimates and vulnerability to heat stress. *Social science & medicine*, 63(11), 2847-2863.
- Honjo, T. (2009). Thermal comfort in outdoor environment. *Global environmental research*, 13(2009), 43-47.
- Johansson E. & Emmanuel R. (2006). The influence of urban design on outdoor thermal comfort in the hot, humid city of Colombo, Sri Lanka, *International Journal of Biometeorology*, 51(2); 119-133.
- Kaynaklı, Ö. & Yiğit, A., 2003. İnsan Vucudu İçin Isı Dengesi ve Termal Konfor Şartları. *DE Ü. Müh. Fakültesi Fen ve Mühendislik Dergisi*, 5, 9-17.
- Krüger, E., Emmanuel, R., Drach, P. & Corbella, O. (2012). Comparison of outdoor comfort field data against calculations of the thermal indices PMV and PET. In *The 7th Windsor Conference: The Changing Context of Comfort in an Unpredictable World*, Cumberland Lodge, Windsor, London, UK.
- Krüger, E. L., Minella, F. O. & Matzarakis, A. (2014). Comparison of different methods of estimating the mean radiant temperature in outdoor thermal comfort studies. *International journal of biometeorology*, 58(8); 1727-1737.
- Lai, D., Lian, Z., Liu, W., Guo, C., Liu, W., Liu, K. & Chen, Q. (2020). A comprehensive review of thermal comfort studies in urban open spaces. *Science of the Total Environment*, 742, 140092.
- Li, K., Xia, T. & Li, W. (2021). Evaluation of Subjective Feelings of Outdoor Thermal Comfort in Residential Areas: A Case Study of Wuhan. *Buildings*, 11(9), 389.

- Lin, T. P., Matzarakis, A. & Hwang, R. L. (2010). Shading effect on long-term outdoor thermal comfort. *Building and environment*, 45(1), 213-221.
- Liu, B., Lian, Z. & Brown, R. D. (2019). Effect of landscape microclimates on thermal comfort and physiological wellbeing. *Sustainability*, 11(19), 5387.
- Lu, J., Chen, J. H., Tang, Y. & Wang, J. S. (2007). High-Rise Buildings versus Outdoor Thermal Environment in Chongqing. *Sensors*, 7(10); 2183-2200.
- Matzarakis, A., Rutz, F. & Mayer, H. (2010). Modelling radiation fluxes in simple and complex environments: basics of the RayMan model. *International journal of biometeorology*, 54(2); 131-139.
- Mayer, H. & Höppe, P. (1987). Thermal comfort of man in different urban environments. *Theoretical and applied climatology*, 38(1); 43-49.
- Milošević, D., Lalić, B., Savić, S., Bechtel, B., Roantree, M. & Orlandini, S. (2022). FAIRNESS Project-FAIR Network of micrometeorological measurements (No. EGU22-971). Copernicus Meetings.
- Mijani, N., Alavipanah, S. K., Firozjaei, M. K., Arsanjani, J. J., Hamzeh, S. & Weng, Q. (2020). Modeling outdoor thermal comfort using satellite imagery: A principle component analysis-based approach. *Ecological Indicators*, 117, 106555.
- Mochida, A. & Lun, I. Y. (2008). Prediction of wind environment and thermal comfort at pedestrian level in urban area. *Journal of wind engineering and industrial aerodynamics*, 96(10); 1498-1529.
- Mora, R., 2018. Thermal Comfort: Designing for People, ASHRAE Journal.Feb,2018.
- Mukherjee, M. & Mahanta S. (2014). Outdoor Thermal Comfort. *Architecture-Time Space & People*, 16-22.
- Nikolopoulou, M. & Steemers, K. (2003). Thermal comfort and psychological adaptation as a guide for designing urban spaces. *Energy and Buildings*, 35(1); 95-101.
- Nikolopoulou, M., & Lykoudis, S. (2007). Use of outdoor spaces and microclimate in a Mediterranean urban area. *Building and environment*, 42(10), 3691-3707.

- Nikolopoulou, M. (2011). Outdoor thermal comfort. *Frontiers in Bioscience-Scholar*, 3(4), 1552-1568.
- Panagopoulos, T. (2008). Using microclimatic landscape design to create thermal comfort and energy efficiency. In *Conferência sobre Edifícios Eficientes*. Vol. 1.
- Potchter, O., Cohen, P., Lin, T. P. & Matzarakis, A. (2018). Outdoor human thermal perception in various climates: A comprehensive review of approaches, methods and quantification. *Science of the Total Environment*, 631, 390-406.
- Schweiker, M., Fuchs, X., Becker, S., Shukuya, M., Dovjak, M., Hawighorst, M. & Kolarik, J. (2017). Challenging the assumptions for thermal sensation scales. *Building Research & Information*, 45(5), 572-589.
- Shashua-Bar L, Hoffman M. E. & Tzamir Y. (2006). Integrated thermal effects of generic built forms and vegetation on the UCL microclimate. *Building and Environment*, 41, 343–354.
- Shooshtarian, S. & Ridley, I. (2016). Determination of acceptable thermal range in outdoor built environments by various methods. *Smart and Sustainable Built Environment*.
- Shooshtarian, S. (2019). Theoretical dimension of outdoor thermal comfort research. *Sustainable Cities and Society*, 47, 101495.
- Shooshtarian, S., Lam, C. K. C. & Kenawy, I. (2020). Outdoor thermal comfort assessment: A review on thermal comfort research in Australia. *Building and Environment*, 177, 106917
- Vanos, J.K., Warland, J.S., Gillespie, T.J. & Kenny, N.A. (2010). Review of the physiology of human thermal comfort while exercising in urban landscapes and implications for bioclimatic design, *International Journal of Biometeorology*, 54(4); 319-334.
- Voogt, J. A. & Oke, T. R. (2003). Thermal remote sensing of urban climates. *Remote sensing of environment*, 86(3), 370-384.

- Walls, W., Parker, N. & Walliss, J. (2015). Designing with thermal comfort indices in outdoor sites. In *Living and Learning: Research for a Better Built Environment: 49th International Conference of the Architectural Science Association*, 1117-1128.
- Watanabe, S. & Ishii, J. (2016). Effect of outdoor thermal environment on pedestrians' behavior selecting a shaded area in a humid subtropical region. *Building and Environment*, 95, 32-41.
- Yüksel, Ü. D. (2005). Ankara Kentinde Kentsel Isı Adası Etkisinin Yaz Aylarında Uzaktan Algılama Ve Meteorolojik Gözlemlere Dayalı Olarak Saptanması Ve Değerlendirilmesi Üzerinde Bir Araştırma. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- URL-1. <https://www.hse.gov.uk/temperature/thermal/factors.htm>, (Erişim tarihi: 20.05.2022)

EXTENDED ABSTRACT

APPROACHES USED ON DETERMINING THE THERMAL COMFORT IN OUTDOORS

İdil KANTER OTÇU¹

Prof. Dr. Dicle OĞUZ²

¹ Ankara University Institute of Science and Technology, Department of Landscape Architecture, Ankara-Türkiye. idilkanter@gmail.com

² Ankara University Institute of Science and Technology, Department of Landscape Architecture, Ankara-Türkiye. oguz@ankara.edu.tr

Under the influence of climate change and unplanned building construction, regional temperature increases and extreme climatic events in cities negatively affect the urban microclimate and urban life. In order to reduce these negative effects, the number of climate-oriented design and planning approaches in cities is increasing every year. These approaches are important for the improvement of microclimate conditions, which are characterized under the pressure of climate change and building construction, and for the continuity of a healthy urban life.

In recent years evaluations on the concept of "thermal comfort" which expresses the climatic conditions perceived by the individual have gained importance as well as various analyzes have been made using climate data and remote sensing methods in many studies aimed at monitoring the changing climatological conditions in cities. , Thermal comfort is a complex concept defined as a result of subjective

evaluations of individuals about the environment in which they are affected by environmental factors, personal factors and other contributing factors at the same time.

Due to the intensifying urban heat island effect, the thermal sensation perceived in urban living environments is often felt above seasonal conditions and is becoming more and more detrimental to public health. The human body is sensitive to different microclimates, both psychologically and physiologically. In addition to psychological states such as mood and concentration, it is also affected physiologically by disorders such as sunburn and heat stroke (Harlan et al., 2006; Lin et al., 2010; Lui et al. 2019). In this respect, the interest in research focusing on the relationship between thermal comfort and human health is increasing day by day (Lui et al., 2019; Lin & Brown, 2021).

Conducting climate-oriented studies and developing microclimatic design approaches in urban design processes are important in terms of ensuring social, economic and ecological sustainability. Climate-sensitive landscape design applications, which are carried out taking into account microclimatic information, are effective in creating livable urban spaces with high thermal comfort and attractiveness for those living in the city. Urban landscape applications, in which site-specific microclimatic information is used, provide energy savings in heating and cooling buildings (Lin & Brown, 2021). Therefore, it is important to evaluate microclimate information (Lin & Brown, 2021) and thermal conditions perceived by the individual as effective data in climate-oriented (urban) landscape design studies for social health, economic

and ecological sustainability (Nikolopoulou & Steemers, 2003; Gaitani et al., 2007; Panagopoulos, 2008; Vanos et al., 2010; Bulgan, 2014).

With this study, by examining the studies aiming to determine the outdoor thermal comfort perception; It is aimed to define the components of outdoor thermal comfort, to interpret the approaches needed to determine the perception of thermal comfort and the limitations encountered in data production. In this context, the indices used in thermal comfort analyzes and the scales used in survey studies were examined in detail, and basic information on outdoor thermal comfort calculations was given.

Dr. Emel Baylan

Emel Baylan 2020 yılından itibaren Trakya Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümünde doçent öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. 1998 yılında Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü'nde lisans ve 2012 yılında aynı bölümde doktora öğrenimi tamamlamıştır. 2007-2012 yılları arasında Ankara Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak görev yapan Dr. Baylan, 2013-2019 yılları arasında Van Yüzüncü Yıl Peyzaj Mimarlığı Bölümünde yardımcı doçent, yine aynı bölümde 2019-2020 yıllarında doçent öğretim üyesi olarak görev yapmıştır. Araştırmalarında, yürüttüğü lisans ve yüksek lisans derslerinde odaklandığı temel konular; insan-peyzaj etkileşimi, yere bağlılık, kültürel ekosistem hizmetleri, katılımcı peyzaj planlama ve doğa korumadır. Bu kapsamda, 2004 yılından itibaren gerek sivil toplum örgütlerinde gerekse görev yaptığı üniversitelerde, sivil toplum gelişimi, peyzaj planlama, doğa koruma ve kırsal kalkınma odaklı ulusal ve uluslararası projelerde görev almıştır. 2021 yılından itibaren KAPU/ Trakya Mimarlık ve Tasarım Dergisi'nin yardımcı editörlüğünü yürüten Dr. Baylan, halen, İsviçre Federal Orman, Kar ve Peyzaj Araştırmaları Enstitüsü (WSL)'de, Türkiye'den gelen göçmenlerin açık-yeşil alan kullanımlarının Zürih'e bağlılık ve sosyal entegrasyon sürecine katkısını konu alan doktora sonrası araştırmalarına devam etmektedir.

Dr. Emel Baylan

Emel Baylan has been an associate professor at Trakya University's Faculty of Architecture, Department of Landscape Architecture, since 2020. She completed her undergraduate studies in 1998 at Ankara University's Faculty of Agriculture, Department of Landscape Architecture, and her doctorate studies in the same department in 2012. Dr. Baylan worked as a research assistant at Ankara University Department Landscape Architecture from 2007 to 2012, as an assistant professor at Van Yuzuncu Yıl University Department of Landscape Architecture from 2013 to 2019, and as an associate professor in the same department from 2019 to 2020. Her research, undergraduate and graduate courses, and publications primarily focus on human-landscape interactions, place attachment, cultural ecosystem services, participatory landscape planning, and nature conservation. In this context, she has been involved in national and international projects focusing on civil society development, landscape planning, nature protection, and rural development since 2004, both in non-governmental organizations and at the universities where she has worked. She has been the assistant editor of KAPU/ Thrace Architecture and Design Journal since 2021. Dr. Baylan is recently doing a post-doctoral research on the benefits of open-green space use on the place attachment and social integration of the immigrants' from Turkey in Zurich at the Swiss Federal Institute of Forestry, Snow.

ISBN: 978-625-8246-22-3